ધર્મ

સત્યમેવ જયતિ

ધીરજ

ગણી ગુણાવલી ચરિત્ર સચિત્ર ૦

રાણી વીરમતી ચરિત્ર સચિત્ર ૦

ૐ

મર્હુમ મુનિમહારાજ

શ્રીમોહનવિજયજી વિરચિત.

ચંદરાજાનું ચરિત્ર.

સચિત્ર.

પ્રકાશક મેઘજી હીરજી
બુકસેલર પાયધુની–મુંબઈ

કિંમત રૂા ૨-૮-૦

આશા

ધર્મે જય પાપે ક્ષય

શાન્તિ

ભાવનગર—
ધી આનંદ પ્રીન્ટીંગ
પ્રેસમાં શાહ ગુલા-
બચંદ લલ્લુભા-
ઈએ છાપ્યું.

વીર
સંવત ૨૪૫૧
મહા શુદ ૧૦

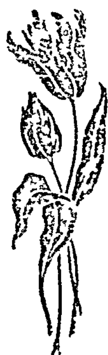
લ્હાણી કરનારનું નામ ____________

____

ગામ ____________________

સંવત ____________________

માતૃદેવો ભવઃ

પ્રાતઃ સ્મરણીય ચિરવંદનીય ગંગાસ્વરૂપ
વિદ્યમાન માતુશ્રી જેવલીબાઇ
ના ચરણ કમળમાં ભકિત અને શ્રદ્ધાપૂર્વક આ ગ્રંથ અર્પણ
કરી કૃતાર્થ થાઉંછું.

પાયધુની—મુંબઇ.
૨૫–૩–૨૫

આજ્ઞાંકિત છોરૂ
મેઘજી હીરજી.

મનુષ્ય ઉન્નતિ
નો
સરલ માર્ગ.

અનેક અનુભવીઓનો ઉદ્ગાર.

यस्यास्ति सद्ग्रन्थविमर्शभाग्य,
किं तस्य शुष्कैश्चपलाविनोदैः ॥

અર્થાત્ જેને સારા સારા ગ્રંથો વાચવા વિચારવાનુ સદ્ભાગ્ય મળેલુ હોય, તેને ચપળાના (લક્ષ્મીના–સ્ત્રીના) શુષ્ક વિનોદ શી ગણતરીમા છે ?

*　　*　　*

" પુસ્તકોમા હુ ગુંથાયેલો રહી શકતો, તેથી મને બે માસ વધારે જેલ મળત તોપણ હુ કાયર નહિ થાત એટલુ જ નહિ પણ સારા જ્ઞાનમા ઉપયોગી વધારો કરી શકવાથી હુ ઉલટો વધારે સુખચેનમા રહેત. હુ માનુ છુ કે જેને સારા પુસ્તકો વાચવાનો શોખ છે, તે ગમે તે જગ્યાએ એકાતવાસ સહેલાઇથી વેઠી શકે છે + + + એક પછી બીજુ એમ પુસ્તકો વાચતા છેવટે તમે આત્મવિચાર પણ કરી શકશો " "મહાત્મા ગાંધીજી"

'ધર્મતત્ત્વ'માં બંગસાહિત્યસમ્રાટ બંકિમચંદ્ર લખે છે કે:—

" મને પુસ્તકો વાંચવાથી જેવો આનંદ મળે છે તેવો આનંદ આ જગતમાં બીજા કોઇ પણ કામથી નથી મળતો.

" માતૃ ભાષામાં વિવિધ જ્ઞાન આપનારા ગ્રંથોનો પ્રચાર થયા વિના કોઈ પણ પ્રજા ઉન્નતિ પામી શકતી નથી અને જાતીયભાવના (સ્વદેશ પ્રીતિ) પણ મેળવી શકાતી નથી. "

" બધી જાતની ઉન્નતિનું મૂળ જ્ઞાનની ઉન્નતિ છે, પશુ આદિના જેવી ઇંદ્રિયતૃપ્તિ સિવાયનું બીજું કોઇ પણ એવું સુખ તમે નહિ બતાવી શકો કે જેનું મૂળ જ્ઞાનની ઉન્નતિમાં રહેલું ન હોય. "

" સાહિત્ય–ઉદ્યાનના ચતુર માળી થવાનું સુભાગ્ય જેને પ્રાપ્ત થયું હોય અથવા જેમનું મન સદૈવ સાહિત્ય સરોવરનાં કમલોની મધુર સુગંધીથી મસ્ત બનવા લાગ્યું હોય તેને તો સાહિત્ય સિવાયનાં સ્વર્ગીય સુખો પણ તુચ્છજ લાગે છે."

* * *

" ગ્લેસ્ટનને ગ્રંથનો ઘણો શોખ હતો. એમ કહેવાય છે કે, ગમે તે એક પુસ્તક તો હમેશાં તેની પાસે રહેતુંજ. તેમને મળવા જનાર–આવનાર કોઇ પણ માણસે તેમની પાસે પુસ્તક ન જોયું હોય એમ કદિ પણ બન્યું નથી. પાર્લામેન્ટમાં જવા પહેલાં થોડો સમય મળી ગયો તો તે સમયે પણ તેઓ પુસ્તક વાંચતા જણાતા; એટલુંજ નહીં; પરંતુ કોઈ માણસને તેમની સાથે વાત કરતાં કરતાં વચમાં કોઇ કારણસર ઉઠવું પડે તો તે પાછો આવે ત્યાંસુધીમાં વાંચવા માટે પણ તેમના ખીસ્સામાં એકાદ પોતાની ચોપડી હમેશાં પડીજ રહેતી. "

ગ્લેડસ્ટન કહે છે કે " આપણે જે જોઇએ છીયે તે એજ કે આપણા લોકોએ સારાં નરાં પુસ્તકો વાચીને, પોતાની જાતની સ્થિતી સુધારીને આપણા રાષ્ટ્રને શ્રેષ્ઠ દરજ્જે ચઢાવવામા સહાયતા કરવી

" ગ્રંથો ગોઠવી રાખ્યા હોય એવી ઓરડીમા ગયા પછી તમે તેને હાથ નહીં લગાડો તો તે ગ્રંથોજ માનસ વાણીથી તમને કહેશે કે ' અમારામા પુષ્કળ જ્ઞાન ભર્યું છે તે લ્યો અને તેનો ઉપયોગ કરો એટલે તમારૂં કલ્યાણ થશે ' આ માનસ વાણી એ છી કિમતી છે ? "

* * *

" અવકાશની એકાદ ક્ષણનો પણ ઉપયોગ કરી લેવા માટે આમ ગ્લેડસ્ટન જેવો પ્રતિભાશાળી પુરૂષ પણ ગજવામા સદાય એકાદ પુસ્તક લઈને ફરે, તો પછી આપણા જેવાઓને તો ખુલી વૃથા જતી કિમતી ક્ષણોને બચાવવા માટે શુ ન કરવુ જોઇએ ?"

" એક પાશ્ચાત્ય પંડિતનો તો એટલે સુધી મત છે કે, ' માણસને લુગડા લત્તાની જેટલી જરૂર નથી, તેટલી પુસ્તકોની છે, તે પોતે પણ જરૂરના પુસ્તકો ખરીદી લેવા સુધી લુગડાં લેવાનુ મુલતવી રાખતો, તેને ગિબ્બનના પુસ્તકો બહુ ગમતા અને તે વાચતો ત્યારે ત્યારે ' હુ વધારે સારો થયો છુ ' એમ તેને લાગતુ "

* * *

પેટ્રાર્ક નામક એક પાશ્ચાત્ય પંડિતે ઉત્તમ પુસ્તકોના સબંધમા કહ્યુ છે કે " મારે એવા મિત્રો છે કે જેમનો સહવાસ મને અત્યન્ત પ્રિય છે, તે મિત્રો સર્વ સમયના અને સર્વ દેશોના છે તેઓ અહોરાત્ર મારી સેવામા હાજર હોય છે હુ જ્યારે ઇચ્છુ

ત્યારે તેમને બોલાવું છું અને ઇચ્છું ત્યારે પાછા કાઢી મુકું છું. તેઓ મને કોઇ પણ દિવસ કંટાળો આપતા નથી. એટલું જ નહિ પણ હું તેમને જે પ્રશ્ન પૂછું છું. તેનો તત્કાળ શાન્તિથી પ્રત્યુત્તર આપે છે. કેટલાકો મારી પાસે ભૂતકાળની કથા કહે છે; અને કેટલાકો નિસર્ગના રહસ્યો સમજાવે છે; કેટલાકો મને કેમ જીવવું એ શીખવે છે અને કેટલાકો કેમ મરવું એ શીખવે છે. કેટલાકો પોતાના સદોદિત હાસ્યવડે મારી ચિંતાઓને દૂર કરી મને પ્રોત્સાહન આપે છે અને કેટલાકો મારા મનને ધૈર્ય આપી, મને સંયમી તથા સ્વાવલમ્બી થતાં શીખવે છે, સંક્ષેપમાં તેઓ કળાના અને જ્ઞાનના સર્વ રાજમાર્ગોને દર્શાવે છે. અને તેમના દર્શાવેલા માર્ગે જવાથી હું સુખી થાઉં છું. તેમની આટલી બધી સેવાઓના બદલામાં તેઓ મારા રંક ઘરના એક ખુણામાં માત્ર નાનું સરખું સ્થાનજ માગે છે કે જ્યાં તેઓ શાન્તિમય એકાન્તવાસને વધારે પસંદ કરે છે."

"જ્ઞાન એ આકાશ છે અને પુસ્તકો એ તેમાં શોભી રહેલા ચળકતા તારાઓ છે; જ્ઞાન એ સમુદ્ર છે અને પુસ્તકો એ તે સમુદ્રનો લાભ લઇ શકાય તેવાં વહાણો છે; જ્ઞાન એ સૂર્ય છે અને પુસ્તકો એ આપણા ઘરમાં આવી શકે એવો તેનો પ્રકાશ છે; જ્ઞાન એ સોનાની ખાણ છે, અને પુસ્તકો એ તેમાંથી બનાવેલા આપણને બંધબેસતા થાય તેવા દાગીના છે; જ્ઞાન એ મોટી કિંમતી નોટો છે અને પુસ્તકો એ આપણા રોજના ઉપયોગમાં આવી શકે એવા ચલણી સીક્કાઓ છે; જ્ઞાન એ વાયુ છે અને પુસ્તકો એ વાયુને ચલાવી ઠંડક આપનારા પંખા છે? જ્ઞાન એ અગ્નિ છે અને પુસ્તકો એ અગ્નિથી પ્રકટાવેલા દીવા છે; જ્ઞાન એ પૃથ્વી છે અને

પુસ્તકો તે આપણને રહેવા લાયક મકાનો છે, જ્ઞાન એ અનાજનો ભંડાર છે અને પુસ્તકો એ તેમાથી તૈયાર થયેલા રોટલા છે, જ્ઞાન એ મેઘ છે અને પુસ્તકો એ આપણા ઘરમા રહી શકે તેના પાણી ભરેલા માટના છે, અને જ્ઞાન એ સર્વ શક્તિમાન પરમાત્મા છે અને પુસ્તકો એ તે પરમાત્માનો રસ્તો દેખાડનાર પૂજનીય દેવો છે "
" સ્વર્ગનાં રત્નો "

* * *

" એકાદ ઉત્તમ ગવૈયો ઇચ્છે ત્યારે જેમ પોતાના વાજીત્ર-માથી ચહાય તે સ્વર કાઢી આનંદ લે છે, તેમ એક વાચનાર પણ જ્યારે ઇચ્છે ત્યારે એકાદ ઉત્તમ ગ્રથમાથી પોતાને મનગમતો અવાજ કાઢી આનંદમગ્ન થઇ શકે છે "

" ગરીબોને દરિદ્રતામાથી છોડાવવાની, દુખીઓના દુખ દૂર કરવાની, શરીર તથા મનનો થાક ઉતારવાની અને માંદાઓનુ દર્દ ભૂલાવી દેવાની ગ્રંથોમા જેટલી શક્તિ છે, તેટલી શક્તિ ઘણુ કરીને બીજી કોઇ ચીજમા નથી " " માર્ડન "

" પુસ્તકોનો સ્નેહ એ ઇશ્વરના રાજ્યમા પહોચવાનો પરવાનો છે "

" ખરાબ ચોપડીઓનુ વાચન, એ તો ઝેર પીવા સમાન છે "

" મહેલોથી તથા ધનવૈભવના અખૂટ ભંડારથી જે સંતોષ તમને નહિ મળે તે સંતોષ તમને ઉત્તમ પુસ્તકોથી પ્રાપ્ત થશે "

" લીલા વનમા ભૂખે મરનાર પશુમા અને આટલા આટલા વાચવાના સાધન છતા, જ્ઞાનહીન રહેનારા મનુષ્યમા શુ તફાવત ?

" મદવાસથી જેમ માણસના ગુણની અને પ્રકૃતિની

પરીક્ષા થાય છે. તેમ જે પુસ્તકોનો તેને શોખ હોય છે તે ઉપરથી પણ તેના વિષે અનુમાન થાય છે. ”

*　　*　　*

“ઉત્તમ ગ્રંથો, તેનું સેવન કરનારાઓમાં ધર્મ. નીતિ, ચાતુર્ય, પ્રતિભા, શૌર્ય, ધૈર્ય તથા પરોપકારવૃત્તિને વિસ્તારે છે; અને જેમ જેમ એ દૈવી ગુણોની સત્તા જામતી જાય છે; તેમ તેમ દુનિયાને પીડારૂપ આસુરી ભાવોની જડ નાશ પામતી જાય છે.”

એક વિદ્વાન્ ઠીકજ કહે છે કે, “ વાંચવાની હોંશ છોડી દેવાના બદલામાં કોઇ મને આખા હિંદુસ્તાનની સંપત્તિ આપે, તોપણ હું તેને કદિ છોડું નહિ. ”

*　　*　　*

“ ખોરાક વિનાના શરીરની પેઠે જ્ઞાન વિનાનું મન પણ નિર્માલ્ય છે. એ જ્ઞાનને મેળવવાનું સર્વોપરિ સાધન વાંચન હોવાથી જે ઘરમાં સારાં પુસ્તકો નથી, તે ઘર, ઘર નહિ પણ નિર્માલ્ય તનમનવાળાં જીવતાં મુડદાંઓને રહેવાની ઘોરજ છે. ”

“ પુસ્તકો તરુણાવસ્થામાં સુમાર્ગ દેખાડે છે, વૃદ્ધાવસ્થામાં મનરંજન કરે છે અને ઉદાસીને વખતે સમાધાન કરીને આપણું જીવન આપણને નકામું લાગવા દેતાં નથી. વળી તે આપણી ચિંતા તથા ક્રોધાદિને શાંત કરીને નિરાશાનો નાશ કરે છે. ”

“ સત્પુરુષોનાં જીવન; તેમાં પણ દૈવી અંશથી સ્ફુરાયેલા નરોનાં જીવન વાંચવામાં આવે તો આપણા દુઃખનો બોજો બેમાલુમ પણે ઓછો થયા વિના રહેતો નથી અને આપણે જાણે દુઃખમાંથી ઉચકાઇને ઉંચે ચઢતા હોઇએ તેમ આપણને લાગે છે. એવા

મહાત્માઓ શુ કહી અને કરી ગયા છે તે જાણવાથી તેમના વિચાર અને કૃત્યોની નજીક આપણે એમાં ક્રમપણે જતા હોઇએ એમ લાગે છે"

ઇતિહાસરૂપી ચરિત્રો વાચીને સમજવાથી બહુ પ્રકારના લાભ થાય છે, પ્રથમ તો તે વાચતાજ વાચનારને પોતાની વિદ્યા, બુદ્ધિ, શક્તિ, સ્થિતિ આદિના વધતા-ઓછાપણાનો વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે અને વાચનારમા ક્યા ક્યા સદ્ગુણો તથા દુર્ગુણો છે તે પોતાની મેળેજ તેને જણાઇ રહે છે "

"ચરિત્ર એ એક પ્રકારનુ દર્પણ છે જેમ આરીસામા મનુષ્ય પોતાની મુખાકૃતિમા ખાપણ જુએ છે, ત્યારે તે ખાપણને કાઢી નાખવા અને કાંતિમા વધારો કરવા માટે પ્રયત્ન કરે છે, તેમ ચરિત્રરૂપી આરસીથી પોતાના સ્વભાવમા વળગેલા ભૂષણદૂષણ–ગુણદોષ–તેના જોવામા આવે છે, અને તેમ થતા દૂષણનો ક્ષય અને ભૂષણમા વૃદ્ધિ કરવાને તે જાગૃત થાય છે વળી જે કામ ઉપદેશ અથવા બોધ કરવાથી નથી બનતુ, તે કામ જીવનચરિત્ર સહેલાઇથી પાર પાડી શકે છે અતિ શ્રમ લઇ વિદ્યા ભણો, દેશાટન કરો, સ્વદેશહિતેચ્છુ થાઓ, પ્રેમશૌર્ય દાખવો, એવા એવા ઉપદેશો મુખે અથવા પુસ્તકદ્વારા કરનાથી જેવી અને જેટલી અસર થાય છે તેના કરતા એવા ગુણોથી અંકિત થઇ પ્રખ્યાતિમા આવેલા મહાજનોના ચરિત્રો વાચી સમજવાથી અધિક અસર થાય છે વાચનારના સ્મરણસ્થાનમા તેની આબાદ ઉંડી છાપ પડે છે અને પછી તે તેને અનુસરી ઉત્તેજીત થઇને બહાર પડે છે "

* * *

"એકાદ મહાપુરુષનું નામજ હૃદયમાં ભક્તિભાવનો ઉદય કરે છે. પૃથ્વીમાં સર્વત્ર મહાપુરુષનું સન્માન, આદર અને પૂજા થયેલી દીઠામાં આવે છે. સર્વત્ર જોવામાં આવે છે કે "આ વાક્ય તો અમુક મહાપુરુષનું છે; આ વાક્ય તો અમુક મહાપુરુષે માન્ય કરેલું છે; આ તો મહાપુરુષની વાત છે; આ તો અમુક મહાપુરુષના આચાર છે" આવું સાંભળતાં લોકોના મનમાં અતિશય સન્માનનો ઉદય થાય છે અને એટલા માટેજ મહાપુરુષોનાં જીવન ચરિત્ર પણ વધારે પ્રીતિકર અને રુચિકર થાય છે."

"ઉત્તમ ચરિત્રો તેના વાંચકને બતાવી આપે છે કે એક સામાન્ય મનુષ્ય પણ પોતાનું જીવન કેટલી હદ સુધી ઉત્તમ બનાવી શકે તથા કેવા ઉચ્ચ કાર્ય કરી શકે અને જગતમાં કેટલી બધી સારી અસરો ફેલાવી શકે."

* * *

"ચરિત્રોના વાંચનથી આપણું ચૈતન્ય સતેજ થાય છે. આપણી આશામાં જીવન આવે છે; આપણામાં નવું કૌવત, હિંમત અને શ્રદ્ધા આવે છે. આપણે આપણા ઉપર તેમજ બીજાઓ ઉપર શ્રદ્ધા રાખીએ છીએ; આપણામાં મહત્ત્વાકાંક્ષા જાગે છે; આપણે રૂડાં કાર્યોમાં જોડાઇએ છીએ અને મોટાઓનાં કામોમાં તેમની સાથે હિસ્સેદાર થવાને ઉશ્કેરાઇએ છીએ. આ પ્રમાણે જીવનચરિત્રોના સહવાસમાં રહેવું અને જીવવું, અને તેમાંના દાખલાઓ જોઇને સ્ફુરણાયમાન થવું, એ તે તે ઉત્તમ આત્માઓના સમાગમમાં આવવા બરાબર અને ઉત્તમ મંડળમાં સહવાસ કરવા બરાબર છે."

* * *

" આપણી ઉન્નતિની ઇમારતના પાયાનો પહેલો પથ્થર જાણે કે અજાણે એવા પરિચયના કોઇ એક શુભ મુહૂર્તમાંજ ચણાય છે "

" ઉત્તમ જીવનચરિત્રોની અસર એટલી બધી થાય છે કે આપણા દેશમા પુરાણના મહાત્માઓ કે દેવતાઓના ચરિત્રના વર્ણનથી, કે રામકથાના રસથી, કે મહાભારતના સર્વરૂપ ઉપદેશથી અનેક મહાપુરુષો અને મનારીઓના ચરિત્ર ઘડાયેલા છે "

" જેમણે સંસારમા આવીને ખાવાપીવા વગેરેમાંજ સમય ગુમાવ્યો નથી, પરન્તુ ખરી રીતે જીવન ગાળ્યુ છે, જેઓ તણખલાની પેઠે ભરતીઓટમા નતણાતા આ અનતકાળરૂપી સમુદ્રની રેતીમા પોતાના પગના રાખી ગયા છે જેઓના આવ્યાથી જમીન હાલી હતી, ચારે બાજુએ ગડમડ મચી રહી હતી, અને જેઓના ગયાથી જગત્ હસ્યુ અથવા રડ્યુ હતુ, તેવા મહાન્ અને લોકાતર થયેલા પુરુષોના જીવનની વાતો જાણવાને માટે સર્વને કુદરતી ઇચ્છા થાય છે તેઓ નાનપણમા કેવી રીતે રમતા હતા, તેઓ જુવાનીમા પ્રવૃત્તિના તરગમા કેવી રીતે ગોથા ખાતા હતા, પરિપક્વ પ્રૌઢાવસ્થા આવતા તેઓ સમાજની નાટકશાળામા કેવી રીતનુ કામ કરતા હતા અને નાટકશાળાની પછવાડે કેવી રીતે રહેતા હતા, એ સઘળી બાબતો સારી રીતે જાણવાની ઇચ્છા બાળક, વૃદ્ધ સર્વ કરે છે "

*   *   *

" પ્લુટાર્ક " નામનો એક અતિ પ્રખ્યાત ચરિત્રલેખક લખે છે કે " મને આ લોકોના ઉજ્જ્વલ ચરિત્રનુ મનન કરવાથી જે લાભ થયો છે, તે લાભ વર્ણવી શકાતો નથી જ્યારે જ્યારે કોઇ

અનુચિત કાર્ય કરવા ઉપર મારૂં મન વળે છે, અથવા સદાચરણના વિષયમાં ઉત્સાહ ઓછો થયેલો જણાય છે, ત્યારે ત્યારે હું તેમના (મહાન્ સ્ત્રી પુરુષોનાં) ચરિત્રો વાંચું છું અને તેથી મને પુનઃ હુશિયારી આવે છે."

* * *

" જગવિખ્યાત જોન્સન પંડિત એક વાર બોલ્યો હતો કે 'મહોલ્લામાં અગર ગમે ત્યાં ગમે તે મળો, પરંતુ તેનું જીવન જાણવાનું અને તેની જીંદગીનો અનુભવ, તેનાં દુઃખ, તેની વિપત્તિઓ અને તેના કામની સિદ્ધિ–અસિદ્ધિઓ જાણવાનું મને બહુ ગમે છે. "

* * *

" જ્યારે આમ છે તો પછી જે પુરુષોએ જગતના ઇતિહાસમાં પોતાનું નામ અમર કર્યું હોય અને સુધારાનો જે મોટો વારસો આપણે આજ ભોગવીએ છીએ તે વારસો આપણે માટે જેઓ ઉત્પન્ન કરી ગયા હોય, તેમનું જીવન જાણવું કેટલું બધું જરૂરનું છે ? એવા મહાશયોને લગતું જે કાંઇ હોય–તેમની ટેવ, તેમની રીતભાત, તેમની રહેવાની પદ્ધતિ, તેમનો અંગત ઇતિહાસ, તેમની વાતચીત, તેમનાં નીતિના વચન, તેમનાં સદ્‌ગુણ અથવા મહત્તા; એ સર્વે હમેશાં રસભર્યાં, બોધક, ઉત્તેજક અને અનુકરણીય હોય છે."

" નીતિવિશારદ પંડિતો કહે છે કે, " પૃથ્વીના મોટા મોટા પુરુષોનાં જીવનચરિત્ર વાંચવાથી માણસ ધીમે ધીમે નીચ ભાવ છોડે છે અને લાયક માણસના સારા ગુણની ઉપર આસક્ત થાય છે. કવિયો ઉપદેશ આપે છે. કે જ્યારે મહાન્ પુરુષનાં જીવનચરિત્રો

ઉપર સ્થિર ચક્ષુ રાખીને જોવાય છે અને તેમના ચારિત્ર્યનું ચિંતન કરાય છે, ત્યારે અવશ્ય સમજી શકાય છે કે, મહત્તાનો દરવાજો સર્વને માટે ઉઘાડો છે "

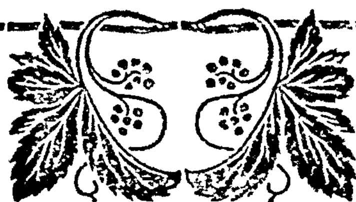
" શિક્ષણનું મોટામાં મોટું લક્ષ ચરિત્રઘડતર છે અને ચરિત્રઘડતરમાં મોટામાં મોટી મદદ મહાન્ પુરુષોના જીવનચરિત્રોના અભ્યાસથી મળે છે, માટે જીવનચરિત્રનો અભ્યાસ કરવો એ શિક્ષણનું એક મોટામાં મોટું અંગ માનવું જોઈએ

" જીવનચરિત્રો અને ઇતિહાસના વાચનથી મનુષ્ય જુવાનનો વૃદ્ધ બની જાય છે, પણ ડોસાની પેઠે તેના વાળ સફેદ બની જતા નથી, કે નથી તેના ડાચા બેસી જઈને ગાલપર કરચલીઓ પડતી તેનામાં વૃદ્ધ જેવું ડહાપણ આવે છે ખરું, પણ અશક્તિ આવતી નથી

" માનવ જાતીના વર્તનને ઉચ્ચ સ્થિતિએ લાવવામાં રૂડા મનુષ્યોના જીવનચરિત્રોએ જે અસર નિપજાવી છે, તેનું મૂલ્ય જેટલું આંકીએ તેટલું થોડું છે " માટે અવશ્ય વાંચો !

૧	દાનવીર રત્નપાળ ચરિત્ર—સચિત્ર	૧—૮—૦
૨	ઉત્તમકુમાર ચરિત્ર—સચિત્ર	૧—૮—૦
૩	મહાવીર ભક્ત સમ્રાટ સંપ્રતિ અને શ્રાવિકા રત્નમાળા સચિત્ર	૧—૮—૦

હવે તો ચેતો !

પતાસાં, બદામ, નાળીયેર, થાળી, વાડકા, ખુમચા, દાબડા કે ચાંદીના વાસણોની પ્રભાવનાથી કે વસ્ત્રોની પ્રભાવનાથી કોઇની ઉન્નતિ થઇ હોય એમ શાસ્ત્રમાં કયાંય પણ જોવામાં આવતું નથી, પણ એથી મોહદશામાં વધારો થયો છે અને તપસ્યાઓ કરનારા તપસ્વીયો પોતાનું પવિત્ર નિશાન ચૂકયા છે ! ભૂલા પડ્યા છે !! માટે હવે તો ચેતો ! તેમની ઉન્નતિ માટે "જ્ઞાનનાં ઉંડા ઉપયોગી પુસ્તકોની લહાણી કરો ! પ્રભાવના કરો."

શ્રી ચંદરાજા

અને

ગુણાવળીનું ચરિત્ર.

प्रथम–उल्लास.

પ્રકરણ પહેલુ.

ચૌદ રાજલોક પ્રમાણુ ત્રણુ લોકના મધ્યમાં તિર્છાલોક રહેલો છે તે લાબો પહોળો એક એક રાજપ્રમાણુ છે અને ઉર્ધ્વ અધો મળીને ૧૮૦૦ યોજન પ્રમાણુ છે તેના મધ્યમા જબુ નામનો દ્વીપ એક લાખ યોજનના પ્રમાણુવાળો થાળીને આકારે છે તેની ફરતા અસખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રો આવેલા છે જે

બધા વલયાકારે છે. તે જંબુદ્વીપ ઉત્તર કુરૂક્ષેત્રમાં આવેલા જંબુ વૃક્ષવડે સુશોભિત છે. તે વૃક્ષના નામ પરથીજ દ્વીપનું નામ પણ જંબુદ્વીપ પાડવામાં આવેલ છે. જંબુદ્વીપની અંદર સાત મોટા ક્ષેત્રો છે, મધ્યમાં મેરૂ પર્વત છે અને છ વર્ષધર પર્વતો છે. દક્ષિણ દિશાને છેડે અષ્ટમીના ચંદ્રની આકૃતિવાળું ભરત નામે ક્ષેત્ર છે. તે સિદ્ધાચળ મહાતીર્થના સદ્‌ભાવવાળું હોવાથી સર્વ ક્ષેત્રોમાં અગ્રપદને ભોગવે છે. ભરતક્ષેત્રના વૈતાઢ્ય પર્વતથી ગંગા અને સિંધુ એ બે મોટી નદીઓથી છ વિભાગ પડેલા છે. ગંગા સિંધુ એ બંને નદીઓને ચૌદ ચૌદ હજાર નદીઓ આવીને મળેલી છે. ભરત ક્ષેત્રની અંદર ૩૨૦૦૦ દેશો છે, તેમાં માત્ર સાડીપચ્ચીશ દેશ આર્ય છે, બીજા અનાર્ય છે. ભરત ક્ષેત્રના છ ખંડ પૈકી દક્ષિણ બાજુના મધ્યખંડમાં પૂર્વ બાજુનો પ્રદેશ ઘણો રળિયામણો છે. સૂર્ય ચંદ્ર પણ ત્યાંથી ઉદય પામે છે. ચંદ્રમા પણ તે પ્રદેશમાં સંચરે છે ત્યારેજ સોળ કળાવાળો થાય છે. ગંગા નામની પવિત્ર ગણાતી મહાનદી પણ તે દેશમાંજ સંચરેલી છે. તે દેશના મધ્ય ભાગમાં **આભાપુરી** નામની એક નગરી છે, તે એવી સુશોભિત છે કે લંકા ને અલકા પણ તેનાથી લજ્જા પામે છે.

આભાપુરી ચોરાશી ચૌટાવાળી છે. તેને ફરતો ઉંચો કિલ્લો છે. ઉત્તમ જનો તેમાં આવીને વસેલા છે. દાનેશ્વરીઓ પણ ઘણા છે. કૃપણ તો દેખાતાજ નથી. વ્યાપારીઓ ધનવાન છે, સ્ત્રીઓ રૂપવતી છે. અનેક જિનમંદિરાદિકથી તે નગરી

વ્યાસ છે તે નગરીમા **વીરસેન** નામે રાજા રાજ્ય કરે છે તેને **વીરમતી** નામે પટ્ટરાણી છે એકદા તે નગરીમા ઘોડાના સોદાગરો આવ્યા તે અનેક જાતિના ઉત્તમ ઉત્તમ ઘોડાઓ વેચવા માટે લાવ્યા હતા રાજાએ તેના તમામ ઘોડાઓ ખરીદ કરી લીધા તે ઘોડાઓની અંદર એક સુશોભિત અશ્વ હતો પણ તે વક્ર ગતિવાળો હતો રાજા તેનાપર સ્વાર થઇને શિકાર માટે કેટલીક સેના સહિત વનમાં ગયો ત્યા ઘણા જીવોને આકુળ વ્યાકુળ કરી મૂક્યા એવામા એક હરણ રાજાની નજરે ચઢયુ રાજા તેની પાછળ થયો હરણ પણ ફાળ ભરતુ દોડયુ, રાજાએ ઘણો પ્રયાસ કર્યો, પણ તે હાથમા આવ્યુ નહિ રાજા થાકયો એટલે અશ્વને ઉભો રાખવા લગામ ખેચવા માડી, તેમ તેમ તો તે વધારે દોડવા લાગ્યો તે ઘોડાને અવળી રીતે શિક્ષા આપેલી હોવાથી ખેચી રાખવાનો પ્રકાર તેને દોડાવનાર થઈ પડયો લશ્કર બહુ છેટે રહી ગયુ અશ્વે તો ઘણી જમીન ઉલ્લઘન કરી એવામા રાજાએ એક મનોહર પુષ્કરણી દૂરથી દીઠી અને તેની પાસે એક વડનુ ઝાડ દીઠુ રાજાએ ધાર્યું કે જો એ ઝાડ નીચે અશ્વ આવે તો હુ ઝાડની ડાળીને વળગી પડુ અને અશ્વને છોડી દઉં ભાગ્યયોગે તેમજ બન્યુ રાજા ડાળીને વળગ્યો એટલે લગામ ઢીલી પડવાથી અશ્વ પણ ઉભો રહ્યો. રાજા આશ્ચર્ય પામ્યો અને તેજ વખતે અશ્વ પણ વક્રશિક્ષિત હોવાની રાજાને ખબર પડી

પછી રાજાએ ઘોડાને ઝાડ સાથે બાધ્યો અને પોતે પુ'કરણીમા ઉતર્યો તેનાં પગથીઆ સ્ફટિકના બાધેલા હતા

જળ શીતળ અને નિર્મળ હતું. રાજાએ જળપાનાદિ કરીને શ્રમ દૂર કર્યો. પછી તે ચારે બાજુ ફરીફરીને જોવા લાગ્યો. એવામાં તેણે એક મોટી જાળી દીઠી. અંદર નજર કરી તો પગથીઆંની શ્રેણી દીઠી, એટલે તે જાળી ઉઘાડીને અંદર પેઠો. હાથમાં ખડ્ગ રાખી નિર્ભયપણે આગળ ચાલ્યો. કેટલાંક પગથીઆં ઉતર્યો એટલે અંદર પાતાળમાં મોટું વિસ્તારવાળું વન રાજાના જોવામાં આવ્યું. રાજાની સાથે ધૈર્ય, ધર્મ, પુણ્ય ને પુરૂષાર્થ એ ચાર મિત્રો હોવાથી રાજા નિઃશંકપણે આગળ વધ્યો. તેવામાં કોઈ કન્યાનો સ્વર તેને કાને પડયો. તે સાંભળીને રાજા વિસ્મય પામી વિચારવા લાગ્યો કે " આવા અસરાળ પાતાળમાં આ વન શું ? અહીં કન્યા ક્યાંથી ? અને તેના સ્વરમાં કરૂણાનો પ્રતિભાસ થાય છે તેનું શું કારણ ? " આ પ્રમાણે વિચારીને તે તરતજ શબ્દને અનુસારે ચાલ્યો. ખડ્ગ પણ મ્યાનમાંથી બહાર કાઢયું, થોડેક ચાલતાં જ્યાંથી સ્વર આવતો હતો ત્યાં આવીને રાજા ઉભો રહ્યો.

રાજા જુએ છે તો ત્યાં એક યોગી બેઠો છે, તેની આંખો મીંચેલી છે, હાથમાં જપમાળા છે, આગળ કુસુમ ધુપાદિ પૂજાની સામગ્રી પડી છે, સમીપમાં અગ્નિનો કુંડ છે, તેમાં અગ્નિ જાજ્વલ્યમાન બળે છે. કુંડની નજીકમાં એક ઉઘાડી તરવાર પડી છે, બીજી બાજુ મજબુત બંધને બાંધેલી એક કન્યા બેઠી છે, તે રૂદન કર્યા કરે છે અને મુખથી એમ કહે છે કે–"હે આભાપુરીના ભૂપતિ ! આ કન્યાની વહાર શીઘ્ર કરો, નહિ તો આ યોગી અગ્નિકુંડમાં મારૂં બળીદાન

આપશે ” આ પ્રમાણે પોતાના નામ સહિત બાળિકાના શબ્દો સાભળી રાજાએ તેને સાન કરી અને યોગી ન જાણે તેમ પેલુ ખડ્ગ લઘુલાઘવી, કળાએ ઉપાડી લીધુ પછી યોગીને બોલાવ્યો. “ અરે નિર્દય ! નિર્લજ્જ ! પાપી ! દુષ્ટાત્મા ! ઉઠ, ઉભો થઈ જા આ નિર્દોષ બાળિકાને છોડી દે ને મારી સામો થા મારા આવ્યા પછી આ કન્યાનુ બળિદાન તો શેનુ જ દેવાય પણ હુ તને હવે જીવતો છોડવાનો નથી ” રાજાના આ શબ્દો સાભળીને ભયભ્રાત થયેલો યોગી એકદમ ઉભો થયો અને માત્ર કોપીનભર ત્યાથી મુઠી વાળીને ભાગી ગયો શરીરની કુશળતા ચાહીને તેણે ધ્યાનનો આડંબર તજી દીધો રાજાએ તેની પુઠ ન પકડતા યોગી જાણીને જવા દીધો તેની પૂજન સામગ્રી બધી લઇ લીધી પછી કન્યાના બધન છોડી તેને આદરપૂર્વક પૂછ્યુ કે “ હે નિરૂપમ રૂપવાળી રાજપુત્રી ! તુ કયા રાજાની પુત્રી છો ? આ યોગીના કબજામા તુ શી રીતે આવી પડી ? અને આભાપુરીનો રાજા તારો પ્રીતિપાત્ર શી રીતે થયેલો છે ? આ હકીકત મારો ભય રાખ્યા સિવાય નિશ્ચપણે કહે ”

વીરસેન રાજાના પ્રશ્નનો ઉત્તર દીધા અગાઉજ વિચક્ષણ બાલિકા તરતજ તે આભાપુરીના રાજા છે એમ સમજી ગઈ, એટલે કઈક લજ્જા ધારણ કરી નીચુ મુખ રાખીને મર્યાદા પૂર્વક બોલી કે–“ હે સ્વામી ! આભાપુરીથી પચવીશ યોજન દૂર પદ્મપુરી નામે નગરી છે ત્યા પદ્મશેખર નામે રાજા છે તેને રતિરૂપા નામે પટ્ટરાણી છે તેની ચદ્રાવતી

નામે હું પુત્રી છું. જૈન ધર્મ મને પ્રિય છે, અને હું તેનું આરાધન કરૂં છું. હું બાળવય અતિક્રમીને યૌવનવય પામી એટલે મારા પિતાને મારા વર સંબંધી ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ. અન્યદા એક નિમિત્તિઓ આવ્યો, તેને મારા પિતાએ મારા વિષે પૂછયું, એટલે તે બોલ્યો કે " આભાનગરીનો રાજા તમારી પુત્રીનો પતિ થશે. " આ વાત સાંભળી મારા માતા-પિતા હર્ષિત થયા. હું પણ પતિનું નામ ઠામ જાણવાથી ખુશી થઇ. મારા પિતાએ સારી રીતે સત્કાર કરીને નિમિત્તિયાને વિસર્જન કર્યો.

એકદા હું નદીએ જળક્રિડા કરવા સખીઓ સાથે ગઈ હતી. તેવામાં આ કુટીલ જોગી ત્યાં આવ્યો. તેણે ઇંદ્રજાળવડે મને મોહ પમાડી, સખી વર્ગની દૃષ્ટિ બાંધી લઇ મને અપહરી અને આ વાવ પાસે લાવી જાળીદ્વારા અંદર ઉતારી. ત્યાર પછી તે જાપ કરવા બેઠો. હું તેની મતલબ સમજી ગઈ. એટલે ભય પામીને રૂદન કરવા લાગી. ખરે વખતે આપ આવી પહોંચ્યા અને મને ઉગારી. પણ હે ગુણસાગર ! તમે પોતાની સ્ત્રીને ઉગારી તેમાં કાંઇ ઉપકાર કર્યો નથી. વળી હું કાંઈ યાચક નથી, જો યાચક હોત તો તમારો યશવાદ બોલત. કદિ તમે મને પૂછશો કે મેં આપને ઓળખ્યા કેવી રીતે ? તેનો જવાબ એટલોજ છે કે મેં આચરણથીજ આપને ઓળખી લીધા છે, કેમકે આવે કષ્ટને વખતે પતિ વિના બીજું કોણ આવી પહોંચે અને પ્રાણ સંકટમાંથી બીજું કોણ છોડાવે ?"

આ પ્રમાણેની તે કન્યાની હકીકત સાભળીને વીરસેન રાજા બહુ ખુશી થયો તેણે તેની પ્રશસા કરી અને તેને આગળ કરી, વનભૂમિ ઉલ્લઘી સોપાનપક્તિ ચઢી જાળીદ્વારે પુષ્કરણીમા આવ્યા અને ત્યાથી બહાર નીકળ્યા તેવામા પાછળ પડેલુ લશ્કર પણ પગલે પગલે ત્યા આવી પહોચ્યુ સર્વ સેનાએ રાજાને પ્રણામ કર્યા, પછી અગ્રણી સુભટોએ રાજા પ્રત્યે કહ્યુ કે "આપે આમ એકલા શિકાર માટે ચાલ્યા આવવુ નહિ, કારણ કે જગતમા રત્નો તો યત્નપૂર્વક જાળવી રાખવા યોગ્યજ હોય છે વળી સજ્જન કરતા દુર્જન વધારે હોય છે આપ તો મોટા ભાગ્યશાળી છો, તેથી આપના તો કષ્ટ માત્ર દૂર જાય અને મ પત્તિ અણધારી પ્રાપ્ત થાય, પરતુ અમો સેવકના મનને ધૈર્ય રહી શકે નહિ હે સ્વામી ! આપને કુશળ-ક્ષેમ જોવાથી અમે સહુ નવુ જીવન પામ્યા છીએ પરતુ આપ એકલા પધાર્યા હતા, અને અત્યારે સાથે આ કોઇ સ્ત્રીરત્ન જણાય છે, તો તે કોણ છે ? તે કૃપા કરીને કહો " રાજાએ તેના ઉત્તરમા પોતાની વીતક વાત બધી કહી સભળાવી તે બધા સામતો બહુ ખુશી થયા પછી તે રાજકન્યા સહિત વીરસેન રાજા પોતાની નગરીમા આવ્યા

વીરસેન રાજાએ તરતજ સુદામ માણસો મોકલીને પદ્મશેખર રાજાને ખબર આપ્યા કે "તમારી પુત્રી ચદ્રાવતી અહીં આવેલ છે, તે આપને મળવાને અત્યત આતુર છે, માટે શીઘ્ર તેને મળવા માટે અહીં પધારો" આ ખબર પદ્મપુરી પહોચતાજ પદ્મશેખર રાજા તત્કાળ પોતાની પુત્રીને

મળવા આભાપુરી આવ્યા. પિતા-પુત્રી મળ્યા, તેની પાસેથી બધી હકીકત સાંભળી. પછી પદ્મશેખર રાજાએ વીરસેન રાજાને કહ્યું કે "તમે અમારાપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે, તમારા ઉપકારનો બદલો અમારાથી બીજી રીતે વળી શકે તેમ નથી, માટે આ મારી પુત્રીનું પાણિગ્રહણ કરી અમને નિશ્ચિંત કરો. આ કન્યા પ્રથમ નિમિત્તિયાના વચનથીજ અમે તમને આપી ચુકેલા છીએ." વીરસેન રાજાએ તેનો ઘણોજ આગ્રહ હોવાથી તે વાત સ્વીકારી. પછી સારો લગ્ન દિવસ જોવરાવીને તેનું પાણિગ્રહણ કર્યું. આખું શહેર-માત્ર એક વીરમતિ સિવાય-રાજી થયું. ઘેર ઘેર મહોત્સવ પ્રવર્ત્યો. પદ્મશેખર રાજા પણ પુત્રીને પરણાવી વીરસેન રાજાની રજા લઈ પોતાને નગરે પાછો ગયો.

અહીં વીરસેન રાજા ચંદ્રાવતીની સાથે આનંદપૂર્વક સુખ ભોગવવા લાગ્યા. દિવસે દિવસે સ્નેહ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. વીરમતિ પોતાના ચિત્તમાં શોકયપણાનો સંબંધ ચિંતવીને નિરંતર ચંદ્રાવતીની ઇર્ષ્યા કરવા લાગી. ચંદ્રાવતી તો તદ્દન સરલ હોવાથી તેને બહેન તુલ્યજ માનવા લાગી. પોતે નિષ્કપટી હોવાથી નિરંતર પતિનું મન જાળવીને આનંદમાં રહેવા લાગી. પતિનો પૂર્ણ પ્રેમ હોવાથી તેને અપૂર્વ આનંદ થવા લાગ્યો. અન્યદા કોઇ પુણ્યવંત જીવ ચંદ્રાવતીના ઉદરમાં આવીને ઉત્પન્ન થયો. તે રાત્રિએ તેને ચંદ્રનું સ્વપ્ન આવ્યું. રાજા તે હકીકતથી ઘણો પ્રસન્ન થયો. પ્રીતિ વૃદ્ધિ પામવા લાગી. ગર્ભનું સારી રીતે પ્રતિપાલન કરતાં ગર્ભસ્થિતિ

પૂર્ણ થયે પુત્રનો પ્રસવ થયો આખા શહેરમા હર્ષ વિસ્તાર પામ્યો. રાજાએ અનેક અર્થી જનોને સતોષ પમાડ્યા સજ્જનોને પણ પ્રીતિદાન આપ્યુ અનુક્રમે બારમે દિવસે સજ્જનોની સમક્ષ ચદ્રના સ્વપ્ન અનુસારે પુત્રનુ ચદ્રકુમાર નામ સ્થાપન કર્યું દિવસે દિવસે ચદ્રની જેમ ચદ્રકુમાર વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો

પ્રકરણ બીજુ

વૃદ્ધિ પામતા ચદ્રકુમારને જોઇને વીરસેન રાજા પોતાના જન્મને લેખે થયો માનતો હતો અને મનમા બહુ રાજી થયો હતો ચદ્રકુમાર નવા નવા પ્રકારના ખેલ ખેલતો હતો. એ વખતે રાજા રાણીને તેની બહુ સભાળ રાખવી પડતી હતી, કારણ કે વીરમતી કાળી નાગણ જેવી છે એમ તેમના ધ્યાનમા હતુ ચદ્રાવતીના આવવાથીજ તે ઇર્ષ્યા ધરાવતી હતી, તો પછી તેને આરભમાજ પાટવીપુત્ર થાય ને પોતે પુત્ર વિનાની સ્થિતિ ભોગવે એ તેનાથી ખમાયજ કેમ ! ચદ્રકુમાર શુદ્ધ રાજબીજ હોવાથી અને સુદર રૂપવત હોવાથી તેમજ બાલ્યાવસ્થાને અનુસરતુ કાલુ-ઘેલુ બોલતો હોવાથી સર્વના મનનુ રજન કરતો હતો માત્ર વીરમતી જ તેમા અપવાદ રૂપે હતી

ચદ્રાવતી રાણી જૈનધર્મમા બહુ કુશળ હતી, તેથી તેણીએ રાજાને અનેક યુક્તિથી શિકારાદિ સાતે વ્યસનોમા મહા પાપ સમજાવી તે છોડાવી દીધા હતા રાજા તેના પ્રસગથી જૈન

ધર્મની વાસનાવાળો થયો, એટલે પછી તેણે અનેક જિનમંદિરો બંધાવ્યા, તેમજ શ્રાવક બંધુઓને સંતોષ્યા અને મુનિરાજની ભક્તિ કરવા માંડી. 'સત્સંગથી શું શું લાભ થતો નથી ?'

ચંદ્રકુમાર અનુક્રમે આઠ વર્ષનો થવાથી તેને અભ્યાસ કરવા માટે પ્રવીણ વિદ્યાગુરૂ પાસે મુકયો. ત્યાં તે થોડા વખતમાં જ સર્વ કળાઓમાં પારગામી બૃહસ્પતિ જેવો થયો. 'ઉત્તમ જીવોને વિદ્યાગુરૂ માત્ર સાક્ષીરૂપ જ થાય છે.'

અન્યદા વસંત ઋતુ આવી. વનરાજી સર્વત્ર ફાલી ફુલી હતી. કામી જનોને કામોદ્દીપનના સાધનમાં વૃદ્ધિ થઈ. આંબાના મહોર ખાઈને કોયલ પણ ટહુકા કરવા લાગી. વનલતાઓ વાયુવડે ડોલતી ડોલતી કામીજનોને આમંત્રણ કરતી હોય એમ જણાવા લાગ્યું. તેવે અવસરે આભાનૃપતિ પોતાની બંને રાણીઓ તથા સર્વ પરિવાર સહિત ઉદ્યાનમાં ક્રિડાનિમિત્તે આવ્યા. ત્યાં સ્વેચ્છા પ્રમાણે સર્વ અનેક પ્રકારની ક્રિડાઓ કરવા લાગ્યા. રાજા પણ ગુલાલ ઉડાડવો, કેશરનાં છાંટણા છાંટવાં, વૃક્ષ સાથે હિંચકા બંધાવી હિંચકવું ઈત્યાદિ ક્રિડા કરવા લાગ્યો. ચંદ્રકુમાર પોતાની સરખી વયના રાજપુત્રો સાથે પોતાને અનુકૂળ એવી અનેક પ્રકારની રમતો પુષ્પાદિના દડાવડે રમવા લાગ્યો. ફુલના દડાઓ ઉછાળવા લાગ્યો. આ બધું જોઇને વીરમતી તેના હૃદયમાં દાઝવા લાગી. તેના અંગમાં સર્વત્ર શોક વ્યાપી ગયો, તેથી તે નેત્રાશ્રુને મિષે ધીમે ધીમે બહાર આવવા લાગ્યો.

તે વખતે વીરમતીની સખીઓ, તેને આમણુ દુમણી જોઈને પૂછવા લાગી કે "આવે હર્ષને વખતે તમે પ્રસન્ન ચિત્તવાળા કેમ જણાતા નથી ? કામદેવ સરખા તમારા પતિ ક્રિડા કરી ગ્યા છે અને ચંદ્રકુમાર પણુ તમારી પાસેજ રમે છે, છતા તમે આમ શોકનિમગ્ન કેમ દેખાઓ છો ? તમને શુ કોઈએ દુહુવ્યા છે ?" વીરમતીએ તેનો ઉત્તર કાંઈપણુ ન આપ્યો તે તો ચંદ્રકુમારને રમતો જોઇને તેમજ બીજી અનેક સ્ત્રીઓને જુદી જુદી રીતે પોતપોતાના બાળકોને રમાડતી-ખેલાવતી જોઇને મનમા દૈવને ઓળભો દેવા લાગી અને નિશાસા મૂકવા લાગી તે મનમા વિચારવા લાગી કે "મે પૂર્વભવે એવા તે શા પાપ કર્યા હશે કે હુ પુત્ર વિનાની રહી ? જેમ મન વિનાનો પ્રેમ કામનો નથી તેમ હુ પુત્ર વિનાની કાઇ પણુ કામની નથી વળી જીવ વિનાનો દેહ, દીપક વિનાનુ ઘર, સુગંધ વિનાનું પુષ્પ, જળ વિનાના વાદળા, જ્ઞાન વિનાની દયા, માન વિનાનુ દાન, મૂર્ત્તિ વિનાનુ દેવાલય, દાત વિનાનુ ભોજન, કંઠ વિનાનુ ગાયન અને પાણી વિનાનુ સરોવર તથા ચંદ્ર વિનાની રાત્રિ શોભતી નથી, તેમજ પુત્ર વિનાની કામિની પણુ શોભતી નથી આ દેશ, નગર, રાજ્ય, ભંડાર, મહેલ અને બીજી સર્વ ઋદ્ધિ મારે શા કામની છે ? વળી પુત્ર વિનાના ઘરે મુનિ, પ્રાહુણા તેમજ પક્ષીઓ પણુ આવતા નથી માટે પુત્ર હોય તોજ જન્મારો સફળ છે, તે વિના તદ્દન નિષ્ફળ છે"

આ પ્રમાણે વીરમતી પોતાના મનમા અનેક પ્રકારના

આહદ્દ દોહદ્દ ચિંતવતી હતી. તેવામાં અકસ્માત નજીકના આંબાના વૃક્ષપર એક સુડો આવીને બેઠો. તેને રાણીને બહુ દિલગીર થતી જોઇને દયા આવી તેથી તે મનુષ્ય વાણીએ બોલ્યો કે—" હે સુંદર દંતપંક્તિવાળી રાણી ! તું આમ રંગમાં ભંગ કેમ કરે છે ? તું શા માટે રૂએ છે ? તને શું દુઃખ છે ? શી ચિંતા છે ? તે કહે." આ પ્રમાણેનાં વચનો સાંભળીને વીરમતીએ ઉંચું જોયું તો આમ્ર વૃક્ષપર બેઠેલા સુડાને દીઠો. તેથી આશ્ચર્ય પામીને તે બોલી કે—" હે સુડા ! તું મને મારા દુઃખની વાત શું પુછે છે ? તું તો વનના ફળોને ભક્ષણ કરનારો અને આકાશમાં ભમનારો પક્ષી છો, અથવા વનવાસી તિર્યંચ છો. તિર્યંચ પ્રાયે અવિવેકી જ હોય છે, તો તને મારા દુઃખની વાત કહેવાથી લાભ શું ? જો તું મારૂં દુઃખ ભાંગી શકે તેમ હોય તો તો મારા મનની વાત તને કહેવી યોગ્ય છે. નહિતર તો જણ જણ પાસે પોતાના દુઃખની વાત કરનાર મૂર્ખ ગણાય છે." વીરમતીના આવાં વચન સાંભળીને સુડો જરા ત્રટકીને બોલ્યો કે—" તું મોટી સુજાણ છે એમ મનમાં આનીને ફુલાય છે શું ? તું એમ માને છે કે એક પક્ષી શું કરી શકે ? પણ જે કામ માણસ ન કરી શકે તે એક પક્ષી કરી શકે છે." વીરમતી કહે—" એમ ન બોલ, મનુષ્ય કરતાં પક્ષી વધારે કરી શકે એવાં તારાં વચન મારા માનવામાં આવતાં નથી. તેથી હું કેમ કબુલ કરૂં ?" ત્યારે સુડો બોલ્યો કે—" તને પક્ષીઓની કાંઇ કિંમતજ નથી. પણ સાંભળ, શ્રીકૃષ્ણ જેવા પુરૂષોત્તમનું વાહન ગરૂડ છે તે એક

વીરમતી અને સુડો.

"હે સુડા' તુ મને માગ દુખની વાત શુ પૂછે છે?"

(પૃષ્ઠ ૧૭)

પક્ષીજ છે વળી જેની સર્વત્ર પ્રશસા થઇ રહી છે એવી સરસ્વતિ દેવીનુ વાહન હસ છે તે પણ પક્ષીજ છે. એક પખીના ઈડા સમુદ્ર લઈ ગયો હતો તેને માટે અનેક પખીઓને ભેળા કરી છેવટ સમુદ્ર પાસેથી ઈડા પાછા લીધા તે કોનુ પરાક્રમ? પક્ષીનુજ એક શેઠની સ્ત્રી પતિના વિરહમા કામાતુર થઇ હતી, તેને અનેક વાતો કરીને અકાર્ય કરતા રોકી રાખી તે કોણે? સુડાએજ વળી નળ ને દમયતીનો સબધ થયો તેમા પણ ઉપકાર હસનોજ અમે એક અક્ષર વાચીએ તો પણ તેનો સાર છોડીએ નહીં અને તમે મનુષ્ય ગ્રથના ગ્રથ વાચો પણ કઈ ઠેકાણુ નહીં વળી ગૃહસ્થ મનુષ્યની જેટલુ અમારૂ પણ ગુણઠાણુ પાચમુ શાસ્ત્રકારે કહેલુ છે એટલે અમારી હદ કાઇ ઓછી નથી આ પ્રમાણેની બધી હકિકત ઉપરથી ન્યાયને અગે મારે આપવખાણુ કરવા પડ્યા છે, હુ કાઈ હઠ તાણીને ખોટુ કહેતો નથી ”

આ પ્રમાણેની ચતુરાઈવાળી શુકની વાતો સાભળીને વીરમતી બહુ હર્ષિત થઇ તેણે સુડાને કહ્યુ કે—“તુ તો મોટો પ્રમાણિક દેખાય છે, ડાહ્યો છે, વળી તારી વાણીમા મીઠાશ પણ છે, તુ મને હવે તો પ્રાણ સમાન વહાલો લાગે છે, તુ ખરે વખતેજ આ વનમા આવ્યો છે, પણ તને આટલુ બધુ ભણાવ્યો કોણે? તે કહે ” સુડા બોલ્યો કે—“એક વિદ્યાધરે મને પોતાની પાસે પ્રાણની જેવા વહાલથી રાખ્યો હતો. તે મને સોનાના પાજરામા રાખતો હતો અને નવી નવી હકિકત કહેતો હતો, તેમજ

નવું નવું શીખવતો હતો. આ બધું હું ત્યાં શીખ્યો છું. એક દિવસ તે વિદ્યાધર મને સાથે લઇને એક મુનિરાજને વાંદવા ગયો હતો. ત્યાં મુનિવંદનથી મારા પાપ નાશ પામ્યા. તેમનો ઉપદેશ મને બહુ મીઠો લાગ્યો. મુનિએ મને પાંજરામાં દીઠો, એટલે વિદ્યાધરને તિર્યંચ બંધનથી લાગતા દોષો સંબંધી ઉપદેશ આપ્યો. તે સાંભળી વિદ્યાધરે તરતજ મને છુટો કર્યો. આ પ્રમાણે તે મુનિરાજનો મારાપર પરમ ઉપકાર થયો. ત્યાંથી વનેવન ભમતો હું અહીં આવી ચડ્યો. આ વૃક્ષ સુંદર દેખીને હું તેના પર બેઠો. ત્યાં તને શોકનિમગ્ન જોઇ. તેથી મેં શોકનું કારણ પૂછ્યું અને મારી તમામ હકિકત કહી બતાવી. હવે તું તારી ચિંતાનું કારણ કહે, હું ખોટો દિલાસો આપીશ નહીં. મારાથી બનશે તો હું તારી ચિંતા મટાડીશ."

આ પ્રમાણેની સુડાની હકિકત સાંભળીને વીરમતીએ જાણ્યું કે—'સુડો પ્રવિણ જણાય છે, માટે તેની પાસે દુઃખની વાત કરવામાં અડચણ નથી.' પછી તેણે પોતાને પુત્ર ન હોવા સંબંધી ચિંતા તેની પાસે પ્રગટ કરી અને કહ્યું કે—"હે પોપટભાઇ ! જો તું કોઇ પણ મંત્ર, યંત્ર કે જડીબુટ્ટી જાણતો હોય તો તેનો આ વખત ઉપયોગ કર. ખરે વખતે જો તે કામ નહીં આવે તો પછી ક્યારે આવશે ? વળી તું થોડું કહેવાથી વધારે સમજી શકે તેવો છો; તેથી તને વધારે કહેવાની જરૂર નથી. તું મને પ્રાણથી પણ વહાલો છે. મેં તને આજથી મારો વીર કરીને માન્યો છે. તું મોટો સાહસિક જણાય છે. મારી ચિંતા જો તું મટાડશે તો હું તને

મારો નવલખો હાર પહેરાવીશ, ઉત્તમ ઉત્તમ ભોજન ખવરાવીશ અને ઘણો ઉપકાર માનીશ માટે હવે હુ તારે ખોળે છુ મે ભોળે ભાવે મારી બધી વાત તને કહી દીધી છે, તો કોઈ રીતે મને પુત્ર આપીને માણુસની હારમા લાવ ”

સુડાએ તેની બધી હકિકત સાભળીને કહ્યુ કે—“ હે રાણી ! તમે વિખવાદ ન કરો હુ તો શુ કરી શકુ, પણ પ્રભુ તમારી આશા પૂર્ણ કરશે હુ તમને દિશા બતાવનારો થઈશ તમને હુ આજથી ધર્મની માતા માનુ છુ તમારે માટે હુ બનતો પ્રયાસ કરીશ; માટે તમે ચિંતા તજી દઈને શાતિને ધારણ કરો ” વીરમતીને તેના વચનોથી કાઈક નિવૃત્તિ થઈ પછી પાછુ સુડાએ કહ્યુ કે—“ હવે એક ઉપાય કહુ છુ તે સાભળો —આ વનની ઉત્તર દિશાએ ઋષભદેવ સ્વામીનુ મદિર છે ત્યા ચૈત્રી પુનમની રાત્રિએ નાટકના સરજામ સહિત ઘણી સુદર અપ્સરાઓ ઉત્સવ કરવા માટે આવે છે તેમા જે મુખ્ય અપ્સરા છે તે લીલા વસ્ત્રો પહેરે છે અને નીલરત્નના આભૂષણો ધારણ કરે છે તે વસ્ત્ર જો હાથ આવે તો ધારેલુ કાર્ય તેનાથી સિદ્ધ થશે તુ પૂછીશ કે આ વાતની તને શી ખબર ? તો સાભળ ! ગઈ ચૈત્રી પુનમે હુ વિદ્યાધરની સાથે એ મદિરે ઉત્સવ જોવા આવ્યો હતો, તેથી બધી વાત જાણુ છુ માટે આવતી ચૈત્રી પુનમની રાત્રિએ તમારે એકલા તે મદિર પાસે આવવુ અને મારી કહેલી વાત ધ્યાનમા રાખવી, તેમા ગફલત કરવી નહી. ”

આ પ્રમાણે કહી તે સુડો તરતજ આકાશમા ઉડી ગયો

વીરમતીને તેના વિરહથી આંખમાં આંસુ આવ્યાં. પછી આખો દિવસ રાજા વિગેરે ફાગ ખેલીને સંધ્યા સમયે શહેરમાં આવ્યા, તેની સાથે વીરમતી પણ પોતાના મહેલમાં આવી.

અનુક્રમે ચૈત્રી પુનમ આવી. વીરમતીને શુકનું વચન સાંભર્યું. દિવસ વ્યતિક્રમ્યો. રાત્રિ પડી. વીરમતીએ વેશ બદલ્યો અને વિશ્વાસુ દાસીને પોતાનો મહેલ ભળાવીને એકલી મહેલની તેમજ નગરની બહાર નીકળી. જુઓ સ્ત્રીનાં ચરિત્ર ને તેનાં પરાક્રમ ! આ જગત્માં સ્વાર્થ સૌને પરમ વલ્લભ છે. તેને માટે પ્રાણી અનેક પ્રકારનાં પ્રયત્નો કરે છે. પ્રાપ્તિ તો ઉદયભાવ પ્રમાણે થાય છે. પરંતુ ઉદ્યમ કરવામાં બાકી રાખતા નથી. વીરમતી રાજાની રાણી છતાં એકાકી નિર્ભયપણે ઉદ્યાન તરફ ચાલી. સોળ કળાએ પૂર્ણ ચંદ્રમા આકાશમાં ઝળકી રહ્યો હતો અને ચારે બાજુ ચાંદનીવડે વનરાજી શોભી રહી હતી. તેમાં ઉતાવળે ચાલતાં તેણે દૂરથી જિનમંદિર દીઠું. મસ્તકપર સુવર્ણનો કળશ અને પવનવડે ફરફરતી ધ્વજા દીઠી. વિરમતી તે જોઇને બહુ હર્ષ પામી. જિનમંદિર પાસે પહોંચી. તેના પગથીઆં ચડી શ્રી ઋષભ-પ્રભુને ભેટ્યા પછી અવિનયની ક્ષમા માગીને તે પ્રચ્છન્નપણે સંતાઇ રહી.

એટલામાં અપ્સરાઓનો સમુદાય આવ્યો. તેણે આદીશ્વર પ્રભુને નમસ્કાર કરીને પ્રથમ દ્રવ્યપૂજા કેશર ચંદનાદિક ઉત્તમ દ્રવ્યોવડે કરી. ત્યાર પછી ભાવપૂજાનો આરંભ કર્યો. અનેક પ્રકારનાં વાજીંત્રો સજ્જ કર્યા. તેના સ્વર સાથે સ્વર મેળ-

વીને ગીતગાન કરવા માંડયું અને અનેક પ્રકારે નૃત્ય કરી પ્રાપ્ત થયેલી કળાને સફળ કરી પછી જ્યારે તે બધી શ્રમિત થઈ ગઈ ત્યારે જિનમંદિરની બહાર નીકળી, પોતપોતાના વસ્ત્રો ઉતારી, નજીકની પુષ્કરણીમાં સ્નાન કરવા માટે ઉતરી તે અવસરે વીરમતી બરાબર અવસર જોઈને બહાર નીકળી અને પડેલા વસ્ત્રોમાંથી શુકના કહ્યા પ્રમાણે મુખ્ય અપ્સરાના નીલ વસ્ત્રો ઉપાડયા પાછી જિનમંદિરમાં પેઠી અને દ્વાર અંદરથી બંધ કર્યા ભગવંતનું શરણું લઈ અંદર સંતાઈ રહી અને પોતાના મનમાં હવે કાર્ય સિદ્ધ થયું એમ માનવા લાગી 'પ્રયત્ન પુરૂષાધીન છે, લાભ ભાગ્યાધીન છે '

અપ્સરાઓ વાવડીમાં અનેક પ્રકારની ક્રિડા કરવા સાથે સ્નાન કરી રહી એટલે બહાર નીકળી અને પોતપોતાના વસ્ત્રો ઓળખીને પહેરી લીધા મુખ્ય અપ્સરા પોતાના નીલ વસ્ત્ર શોધવા લાગી, પણ તે હાથ ન લાગવાથી તેણે પોતાની સખીઓને કહ્યું કે "કોઈએ હાસી કરીને મારા નીલવસ્ત્ર લીધા હોય તો મને પાછા આપો " ત્યારે સર્વે અપ્સરાઓ સોગન ખાઈને બોલી કે—" અમે કોઈએ આપનું વસ્ત્ર લીધું નથી વળી અમારાથી તમારી હાસી કરાય જ કેમ ? તમે અમારા સ્વામિની છો, તો તમારી સાથે એવું હાસું અમારાથી કેમ થાય ? માટે તમે અમારા ઉપર બીલકુલ શંકા રાખશો નહીં, પણ અમને એક શંકા પડે છે કે–આપણે સ્નાન કરવા ગયા ત્યારે

જિનમંદિરનાં દ્વાર ઉઘાડાં હતાં અને હમણાં બંધ છે તેથી આપના વસ્ત્ર લઈને કોઈ અંદર પેઠું હશે.”

આ વાત સૌના ધ્યાનમાં ઉતરી એટલે તે બધી દેરાસરના દ્વાર પાસે આવી અને મુખ્ય અપ્સરા બોલી કે—“ દ્વાર ઉઘાડો, અંદર કોણ છે ? જે હોય તે બહાર આવો. રાત થોડી રહી છે ને અમારે બહુ દૂર જવાનું છે. વળી અમારાં દેવતાનાં વસ્ત્રો મનુષ્યને કામ આવે તેમ નથી. તમે અમારૂં નાટક જોયું જણાય છે. માટે તેના પ્રતિકૂળ રૂપે તમે અમને વસ્ત્રનું દાન આપ્યું એમ માનશું, પણ હવે વાર ન લગાડો. કદિ તમારે કાંઇ કાર્ય કરવાનું હોય તો કહો, જે હશે તે કરી આપશું. અંદર સ્ત્રી હો કે પુરૂષ હો, જે હો તેને અમે વચન આપીએ છીએ. માટે હવે ખોટી ન કરો.” આવાં મુખ્ય અપ્સરાનાં વચનો સાંભળીને તરતજ વીરમતી દ્વાર ઉઘાડી બહાર નીકળી. તેને જોઇને તે એક સ્ત્રી હોવાથી અપ્સરાઓ આશ્ચર્ય પામી. વીરમતી બોલી કે “ તમારા વસ્ત્ર હું પછી પાછા આપું, પ્રથમ મારૂં કાર્ય સિદ્ધ કરી આપો.” મુખ્ય અપ્સરા બોલી કે—“ વસ્ત્ર ભલે પછી આપજે, તારૂં કાર્ય શું છે તે કહે.” વીરમતી બોલી કે—“ મારી શોકયને ચંદ્રકુમાર નામે પુત્ર છે, મારે પુત્ર નથી, માટે મને પુત્ર આપો. હું શુકના વચને અહીં આવી છું અને આપનાં વસ્ત્ર મેં લીધાં છે. અપરાધ થયો હોય તો ક્ષમા કરો. મારા હૃદયમાં જે વાત હતી તે મેં આપની પાસે પ્રકાશિત કરી દીધી છે.”

વીરમતીની આવી માગણી સાભળીને મુખ્યા અવધિ જ્ઞાનવડે જોઈને બોલી કે—"હે વીરમતી! તારા ભાગ્યમા પુત્ર નથી તેથી તને પુત્ર તો નહીં થાય, પણ હુ તને આકાશગામિની, શત્રુબળહરણી, વિવિધકાર્યકરણી, જળતરણી વિગેરે વિદ્યાઓ આપુ તે તુ સિદ્ધ કરજે તેથી રાજ્ય પણ તારૂ થશે, પ્રજા તારી થશે અને ચદ્રકુમાર પુત્ર પણ તારે આધીન થઇને રહેશે તુ એમ માનીશ જ નહીં કે આ પુત્ર બીજીનો છે–તારો જ છે એમ માનજે. પણ એક વાત ધ્યાનમા ગણજે કે તુ એ પુત્રને કિચિત્ પણ દુ ખ ન આપીશ તારો પુત્ર હોય એમ પાળજે, તો તેથી તને કાયમ સુખ પ્રાપ્ત થશે, પરતુ જો તેને દુ ખ આપીશ તો પરિણામ સારૂ નહીં આવે વીરમતીએ આ પ્રમાણેના વચનો સાભળીને તે અગીકાર કર્યા અને તેની પાસેથી તે વિદ્યાઓ ગ્રહણ કરી પછી વસ્ત્રો આપ્યા એટલે અપ્સરાઓ પણ પોતાના વસ્ત્ર પહેરી પોતાને સ્થાનકે ગઈ વીરમતી ઋષભપ્રભુને નમસ્કાર કરી વિદ્યાઓ ગ્રહણ કરીને ઘરે આવી આ વાતની રાજાને કે કોઈને ખબર પડી નહીં.

પછી વીરમતીએ તે સર્વ વિદ્યાઓ ક્રમે ક્રમે સાધવા માડી સર્વ વિદ્યાઓ સિદ્ધ થઇ એટલે તેના મનમાથી દુ ખ માત્ર નાશ પામ્યુ અને તે આનદથી રહેવા લાગી

પ્રકરણ ૩ જું.

વીરમતી અનેક વિદ્યાઓ પામવાથી મદોન્મત્ત થઈ, નિર્ભય થઈ અને સર્પ જેમ પાંખોવાળો થાય અને સિંહ જેમ પાખરેલો થાય તેવી અન્યને ભયકારક થઈ પડી. તેણે મંત્રાદિક પ્રયોગવડે પોતાના પતિ વિગેરેને વશ કરી લીધા અને દેશપ્રદેશમાં ચોતરફ પ્રસિદ્ધિને પામી.

અહીં ચંદ્રકુમાર ઉમ્મરમાં વૃદ્ધિ પામ્યો, એટલે તેના પિતાએ તેને પંડિત પાસે મોકલ્યો. ત્યાં તે ભોગ સંબંધી, યોગ સંબંધી; તેમજ લક્ષણ, ગણિત, કાવ્ય, શબ્દ, રસ, છંદ ઇત્યાદિ સંબંધી અનેક કળાઓમાં નિપુણ થયો.

વીરસેન રાજાએ ગુણશેખર રાજાની પુત્રી ગુણાવળી કે જે રંભા જેવી રૂપવંત હતી, વળી જે નામ પ્રમાણે ગુણાવળી જ હતી તેની સાથે તેને પરણાવ્યો. તે નિરંતર નવાં નવાં આભરણો, નવાં નવાં વસ્ત્રો અને નવી નવી કામકળાઓવડે ગુણાવળી સાથે આનંદ કરવા લાગ્યો. અને તેની સગી માતા કરતાં વીરમતીનો પ્રેમ તેના પર વિશેષ દેખાવા લાગ્યો.

એકદા વીરસેન રાજા એકાંતમાં પોતાની રાણી ચંદ્રાવતી પાસે પોતાના કેશ જોવરાવવા બેઠો. ચંદ્રાવતી પણ સુવર્ણમય કાંચકીવડે કેશ ઓળવા લાગી અને સુગંધી તેલ નાખવા લાગી, તે વખતે રાણીની આંગળીઓનો ને કેશનો સંબંધ કસોટીને કંચન રેખા જેવો જણાવા લાગ્યો. એવામાં રાજાના મસ્તકમાં એક પળી (ધોળો વાળ) તેના જોવામાં આવ્યો.

તે જોતા જ દિવસે જેમ ઠેરવિણી સંકોચાય, તેમ તેનુ મુખ મ કોચાયુ તેના મુખપર ગ્લાની આવી ગઈ

ચંદ્રાવતીએ રાજાને કહ્યું કે—"હે સ્વામી! દૂત પ્રગટ થયો બીજા શત્રુઓ તમારાથી વાર્યા રહ્યા, પણ આ એક શત્રુ તમારાથી ડર્યો નહીં, તમારો ભય અવગણીને તે ધૂર્ત પ્રગટ થયો" રાજા ચંદ્રાવતીના આવા વચન સાંભળીને ચોતરફ જોવા લાગ્યો, પણ કોઈ માણસ તેની દ્રષ્ટિએ પડ્યુ નહીં, એટલે તેણે રાણીને કહ્યુ કે "એવો દૂત કોણ છે કે જે મારી આજ્ઞાનુ ઉલ્લંઘન કરીને અહીં અંતઃપુરમા પ્રવેશ કરે તુ મને બતાવ એટલે હુ તેને સખ્ત સજા કરૂં' રાણી બોલી કે "હે નૃપતિ! આપ આકુળ વ્યાકુળ કેમ થાઓ છો? બીજો દૂત તો અહીં કોણ પ્રવેશ કરી શકે? આ તો તમારા મસ્તક પર ધોળો પળી આવ્યો છે તે જરાનો દૂત છે હુ તેના આવ્યાની વાત કહુ છુ" રાણીના આ વચનથી રાજાનો ક્રોધ એકદમ શમી ગયો તે મનમા વિચારવા લાગ્યો કે—"અહો! આવા સુંદર દેહમા પણ જરા આવી! શિવે કામદેવને બાળ્યો કહેવાય છે, પણ તેણે જરાને કેમ ન બાળી? જો બાળી હોત તો આવો શોચ કરવાનુ કારણ રહેત નહીં ધોબીની સ્રીની જેમ આ જરા વાળને કાળાના ધોળા કરી નાખે છે હવે હે ચેતન! તું ચેત! તારે ચેતવાનો સમય છે કેમકે આ જરા બાહ્ય પ્રકાશ (ઉજ્વળતા) કરે છે તો તુ અંતરમા પ્રકાશ [ઉજ્વળતા] કેમ કરતો નથી? આ રાજ્ય તો અંતે નરકને આપવાવાળુ જ છે, એમા જરા પણ સંદેહ નથી તો તું તેમા કેમ મુઝાય છે?

અરે આત્મા ! તું આ જરાનો ઉપકાર માન કે તે તને પરમાત્માના ગુણનો અંશ પ્રગટ કરવામાં સહાયક થઈ છે. તે કાગડાને પણ હંસ બનાવે છે. એની આજ્ઞા અખંડ પ્રવર્તે છે. જે એની આજ્ઞાને વશ થતા નથી અને રસનેંદ્રીને વશ થઈ સંસારમાંજ પડ્યા રહે છે તેને એ સખ્ત શિક્ષા કરે છે. એટલે કે રસનાના મિત્ર દાંતોને દંડવડે પાડી નાંખે છે. આ પળી જરાદેવીનું અપ્રતિમ ખડ્ગ છે. તે કામસુભટને હણી નાખે છે. માટે હવે આ સ્ત્રીયાદિકને તજીને ચારિત્ર અંગીકાર કરવું તેજ મને યોગ્ય છે."

આ પ્રમાણે દૃઢ વિચાર કરી તેણે ચંદ્રાવતીને કહ્યું કે—"હું હવે આ રાજ્યભાર તજી દઈને સંયમભાર અંગીકાર કરીશ. સાંસારિક ભોગ ભોગવતાં તૃપ્તિ નહોતી થતી, પણ અત્યારે તો મને તૃપ્તિનો ઓડકાર આવે છે. હવે હું તેને ભોગવવા ઇચ્છતો નથી." ચંદ્રાવતીએ એકાએક આવાં વચનો સાંભળી વિષયોત્પાદક વાણીવડે અનેક પ્રકારે રાજાને ભોળવવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ તે કોઇ રીતે ભોળવાણો નહીં. એટલે તે વાત તેણે વીરમતીને કહી, પછી બંનેએ મળીને ઘણી રીતે રાજાને સમજાવ્યા પણ તેણે તેનું કાંઈ પણ માન્યું નહીં. છેવટે રાજાનો દૃઢ આગ્રહ જણાવાથી હળુકર્મી ચંદ્રાવતીએ કહ્યું કે—"હે સ્વામી ! જો આપ ચારિત્ર ગ્રહણ કરશો તો હું પણ આપની સાથેજ ચારિત્ર લઇશ." રાજાએ તેમ કરવાની તેને અનુજ્ઞા આપી.

પછી ચંદ્રકુમારને ઓરમાન માતા વીરમતીને સોંપીને

વીરસેન રાજા અને ચંદ્રાવતી રાણીએ ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું રાજ્ય તરફથી મહાન્ ઉત્સવ કરવામાં આવ્યો ચંદ્રકુમારને રાજારાણીએ ચારિત્ર લેતી વખતે ઘણી ઉત્તમ શિખામણો આપી અને તેને રાજ્ય ગાદી બેસાર્યો.

વીરસેન રાજર્ષિ ને ચંદ્રાવતી સાધ્વી નિરતિચાર ચારિત્ર પાળી શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીને વારે કેવળજ્ઞાન પામી સિદ્ધિ સુખના ભાજન થયા

પ્રકરણ ૪ થું.

વીરસેન ને ચંદ્રાવતી દીક્ષા લઈ રાજ્ય તજી ગયા. ચંદ્રકુમાર રાજગાદીએ બેઠો, વીરમતી તદ્દન નીર્ભિક થઈ એકદા તેણે ચંદ્રકુમારને બોલાવીને એકાંતે કહ્યુ કે-"હે પુત્ર! તું નાનો છે ને તારા માતા પિતા તને તજી ગયા છે, તેની તું લેશમાત્ર ચિંતા કરીશ નહીં હું તારે માથે છત્ર જેવી છુ, ત્યાં સુધી તારે ચિંતા કરવાનું કંઈ કારણ જ નથી મારી એવી અદ્ભુત શક્તિ છે કે જો તું કહે તો ઇંદ્રનું ઇંદ્રાસન તારે સ્વાધીન કરી આપું! કહે તો સુર્યના રથને જોડેલા રેવત અશ્વ લાવીને તારી પાયગામાં બાંધુ! કહે તો કુબેર ભંડારની તમામ ઋદ્ધિ લાવીને તારો ભંડાર ભરી દઉં! કહે તો આખો કંચનગિરિ લઈ આવીને તારા વજ્રમાં મુકી દઉં! કહે તો દેવ કન્યા લાવીને તને પરણાવું! એમાં તું બીલકુલ ખોટુ માનીશ નહીં. તું જે કહે તે કરી આપવાને હું સમર્થ છું,

પણ તારે યૌવનાવસ્થાના મદમાં આવી જઈને ભૂલે ચૂકે મારી આજ્ઞા લોપવી નહિ. કેમકે હું રાચું તો રસવલ્લી જેવી છું અને જો વિરચું–દ્વેષી થાઉં તો વિષવલ્લી જેવી છું. એ વાત તું ધ્યાનમાં રાખજે. મારા કહ્યા વિના કોઈ કામ કરીશ નહીં અને જો આરામ ઈચ્છે તો મારૂં છિદ્ર જોઈશ નહીં."

આ પ્રમાણેનાં અપરમાતાનાં વચનો સાંભળીને વિચક્ષણ ચંદ્રકુમાર હાથ જોડીને બોલ્યો–"હે વિમાતા ! જો મારે માથે જાત છે તો હું કોઇ દિવસે તમારૂં વચન લોપીશ નહીં. મારે તો પિતા પણ તમે છો, માતા તમે છો, ઈશ્વરરૂપ તમે છો, અન્નદાતા તમે છો, મારા રાજા પણ તમે જ છો, હું તો શેર બાજરીનો ધણી છું. આ બધું તમારૂં છે, મારે તો તમારી કૃપા હોય તો બધું છે; હું બીજું કાંઈ ઈચ્છતોજ નથી." ચંદ્રકુમારનાં આવાં વચનો સાંભળીને વીરમતી બહુ ખુશી થઈ. તેણે કહ્યું કે—"હે પુત્ર ! તું આનંદથી રાજરમણી ભોગવ, કલ્લોલ કર, તારી ફીકર મારે માથે છે. તારૂં ક્રોડ ક્રોડ કલ્યાણ થાઓ ! એવી હું આશીષ આપું છું" આ પ્રમાણે કહીને તેણે ચંદ્રકુમારને રજા આપી.

હવે ચંદ્રકુમાર આનંદથી રાજ્ય ભોગવે છે. ગુણોવડે ગંગા નદી જેવી નિર્મળ ગુણવાળી રાણી મળવાથી ચતુર હંસ જેવો તે તેની સાથે સંસારના સુખનો અનુભવ કરે છે. કામકળામાં કુશળ ચંદ્રાવતી દોગંદુક સુરના સુખનો અનુભવ કરાવે છે. પૂર્વે પુણ્ય કર્યાનાં આ બધાં ફળ છે. દંપતીને પાણી ને દૂધની જેવી પ્રીતિ જામી ગઇ છે. મણિ ને સુવર્ણની

જેવી જુગતિ જોડી મળી છે સર્વત્ર ચદરાજાનો યશ પણ વિસ્તાર પામ્યો છે, કારણ કે રાજ્યનુ પ્રતિપાલન કરતા પ્રજાને પ્રસન્ન કરવામા એ પૂરો પ્રવિણ છે

અહીં અગ્યારમી ઢાળના દુહામા કવિએ ચદરાજાના દરબારમા સમકાળે છએ ઋતુ વર્તી રહી છે તેની ઘટના કરી છે તે આ પ્રમાણે–

લઘુવયથી કામદેવ જેવા રૂપવત ચદરાજા ઉદયાચળપર સૂર્ય શોભે તેમ રાજ્યસિહાસનપર બેઠો છતો શોભે છે તેની આગળ શ્યામ શરીરવાળા હોવાથી મેઘની ઘટા જેવા, મદ જળ નીકળતુ હોવાથી જળને વરસતા અને વીજળીની જેમ ઉજ્વળ દાતો જેના ઝળકી રહ્યા છે એવા હાથીઓ ઝુલી રહેલા હોવાથી અને શબ્દ કરવા વડે મેઘની ગર્જનાનુ ભાન કરાવતા હોવાથી ત્યા પ્રત્યક્ષ પાઉસ (વર્ષા) ઋતુ જણાતી હતી

નાસિકામાથી નીકળતા જળવડે કેશરની પચરકીનુ ભાન કરાવનારા અને મોઢામાથી નીકળતા ફીણવડે અબીલનુ ભાન કરાવનારા અશ્વો ત્યા આનદથી ખેલતા હતા-તેથી પ્રત્યક્ષ વસત ઋતુ જણાતી હતી

ચદરાજારૂપ મૃગાક (ચદ્ર) ના મુખમાથી વાણીરૂપી સુધા નીકળતી હતી તેનુ પ્રજા કર્ણરૂપ છીપવડે પાન કરતી હતી અને તેથી અભિનવ મુક્તાફળો નીપજતા હતા તે શરદ ઋતુનુ ભાન કરાવતા હતા

નિરતર નવા નવા ભેટણા આવતા હતા, તે જાણે મોઢા

જાણનારા બીજી અનેક બાબતો પ્રકાશિત કરે છે. ગ્રહના ને નક્ષત્રાદિના વિચારને જાણનારા વિદ્વાનો અનેક પ્રકારની ભવિષ્ય વાતને પ્રગટ કરે છે. પીંગળપાઠી અનેક પ્રકારના રૂપક, ગીત, છંદ, પદ, દુહા વિગેરે કહીને ચંદરાજાને પ્રસન્ન કરે છે. ચંદ રાજા પણ એ સર્વને યથોચિત દાન આપી નિરંતર દાનેશ્વરી ગુણને પ્રદર્શિત કરે છે.

આવી ચંદરાજાની સભાને જોઈને ચંદ્ર સૂર્ય પણ ચકિત થયા થકા ઘડીભર સ્થિર થઈ જાય છે. ઈંદ્રસભાની જાણે બહેન હોય તેવી ચંદરાજાની સભા શોભે છે અને તેની અંદર નક્ષત્રગણમાં ચંદ્ર શોભે તેમ ચંદરાજા શોભે છે. તે સાથે ઈંદ્રની પાસે જેમ બૃહસ્પતિ મંત્રી શોભે તેમ ચંદરાજાની પાસે અનેક સચિવો બુદ્ધિના વિલાસને પ્રગટ કરતા સતા શોભી રહ્યા છે.

એકદા ગુણાવળી રાણી ભોજનવડે પતિને સંતોષ પમાડી (જમાડી) પોતે પણ ભોજનવડે તૃપ્ત થઈ પોતાના મહેલના ગોખમા આવીને બેઠી. તે વખતે તેની પાસે અનેક દાસીઓ આવી ઉભી રહી. તેમાં કોઈ દાસી પવન નાખે છે, કોઈ મુખ વાસ આપ છે, કોઈ અમૃત જેવું જળ ભરી જળપાત્ર લઈને ઉભી છે, કોઇ વિલેપનનું પાત્ર લઈને ઉભી છે, કોઇ કુંકુમ છાંટે છે, કોઇ આગળ દર્પણ લઈને ઉભી છે, કોઈ હાંસી કરીને હસાવે છે, કોઇ પાંચવર્ણની પુષ્પોની માળા બનાવીને તેના કંઠમાં પહેરાવે છે. તે વખતે જાણે કામદેવનો બગીચો ત્યાં પ્રફુલ્લિત થયેલો હોય તેમ જણાય છે. સૂર્ય પણ તે વખતે

તેને જોવા માટે ઘડીભર સ્થિર થઈ ગયો, પરંતુ તેના તેજથી ચંદ્રથી કુમુદની જેમ ગુણાવળી મ્લાન થવાને બદલે ઉલટી વધારે પ્રફુલ્લિત થઇ આ પ્રમાણે આનંદવર્તી રહ્યો છે, તેવામા દૂરથી વીરમતીને ત્યા આવતી દાસીઓએ દીઠી વીર મતીને આવતી જોઈને દાસીઓ ગુણાવળી પ્રત્યે બોલી કે— "હે બાઇ ! ઉઠો, ઉભા થાઓ ને સાસુજી અહીં પધારે છે તેનો વિનય કરો, વહુ કાઈ અમન્તુ થવાતુ નથી તમારો હુકમ અમારી ઉપર છે પણ તમારી ઉપર એનો હુકમ છે કેમકે તમારા પતિ તેના કહેવા પ્રમાણેજ ચાલે છે" આ પ્રમાણેના દાસીઓના વચનો સાભળી ગુણાવળી વસ્ત્રાલંકારથી વિભૂષિત થઈ એકદમ ઉઠી અને વીરમતીની સામે જઇ તેને પગે પડી અને બોલી કે—"હે સાસુજી ! આજે તમે મને કૃતાર્થ કરી આજ ધન્ય ઘડી ધન્ય વેળા કે આપ અહીં પધાર્યા તમે આજે મને મેરૂ કરતા પણ મોટી બનાવી દીધી મારે તો આજે આગણામા કલ્પવલ્લી પ્રગટી વધારે શુ કહું ? આ પ્રમાણેના ગુણાવળીના નિષ્કપટ વચનો સાભળીને વીરમતી બહુ હર્ષિત થઈ તેણે ગુણાવળીને આશીષ દીધી કે "જ્યા સુધી ધ્રુવનો તારો અચળ છે ત્યાંસુધી તારૂ સૌભાગ્ય અવિચળ રહેજો" પછી ગુણાવળીએ તેમને આસન ઉપર બેસારી અને પોતે હાથ જોડીને સામે બેઠી તેના વિનયથી પ્રસન્ન થઈને વીરમતી બોલી કે—"હે વહુ ! તુ ખરેખરી નામ પ્રમાણે ગુણાવળીજ છો, વળી કુળવતી છે, વિનયવાન છો, તો તારા મુખમાથી આવા મિષ્ટ વચનો નીકળે તેમાં

કાંઇ આશ્ચર્ય નથી. ચંદ્રથી અમૃત વરસે, કમળમાંથી સુગંધ પ્રસરે, ઈક્ષુથી મધુર રસ નીકળે અને ચંદન શીતળતા અર્પે તેમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઇજ નથી. હે વહુ ! તું ક્રોડ વર્ષ જીવજે. તું મને પ્રાણ કરતાં પણ વહાલી લાગે છે. તારે જે જોઇએ તે તું મારી પાસેથી માગી લેજે, કોઇ વાતમાં આંચકો ખાઈશ નહીં. વળી જો મારો પુત્ર તને દુહવે તો મને કહેજે, હું તેને ઓળંભો આપીશ. મારે તું ને ચંદ બંને સરખા છો —બે નેત્ર જેવા છો. સાસુ વહુ ઉપર હેત રાખે તેમાં કાંઇ નવાઇ નથી. મેં તને પુત્રીસમાન જ ગણીછે. મને ખાત્રી થઇ છે કે તું મારૂં વચન કોઇ દિવસ લોપીશ નહીં. જો તું મારી પાછળ—મારી ચાલે ચાલીશ, મહારૂં કહેણુ કરીશ તો આ બધી વિદ્યા વિગેરે જે મારી પાસે છે તે બધું તારૂં જ સમજજે.” આ પ્રમાણે તેણે ગુણાવળીને અનેક વાકયરચનાવડે પોરસ ચડાવ્યો.

ગુણાવળી તદ્દન ભોળી હોવાથી સાસુની આવી લટપટમાં કાંઇ સમજી શકી નહી. તે તો તેના વચનોને પૂરેપૂરાં સત્યજ માનવા લાગી. દાસીઓ તો સાસુવહુને વાત કરતા જોઇને પોતપોતાને કામે વળગી એટલે એકાંત મળવાથી વીરમતીએ ગુણાવળીને કહ્યું કે—“ હે વહુ ! તું રાજપુત્રી છો અને મારો પુત્ર તારો સ્વામી છે, તેથી તું તારા મનમાં તારો સંસાર સફળ થયેલો ગણતી હઈશ અને મનમાં એમ માનતી હઈશ કે હું રૂડી છું, પણ હું તો તારા અવતારને લેખે જ ગણતી નથી.” સાસુજીનાં આવાં વચનો સાંભળીને ગુણાવળી બોલી કે—“ સાસુજી ! આપ વગર ગુન્હે મને શા માટે કચ-

ચાવો છો ? મારે શુ બાકી છે ? હાથી, ઘોડા, રથ, કચન, રત્ન અને પટકુળાદિ સર્વ વસ્તુ મનમાનતી મળેલી છે, પરિવાર પણ બધો અનુકૂળ છે, વળી તમારી જેવા સાસુ મળ્યા છે, તો મારો અવતાર લેખેજ છે મારી જેવી સુખી બીજી કોણ સ્ત્રી છે ? " વીરમતી તેનો હાથ પકડીને બોલી કે—"હે વહુ ! તુ બીલકુલ ભોળી જણાય છે, તુ મે કહી તે વાતનો મર્મ કાઇ સમજી નહીં હોઠના ફરકવાથી સમજી જાય એવા પ્રાણીઓ આ સસારમા વિરલ હોય છે આ જગતમા જાણ પણુ જ દોહિલુ છે બાકી દ્રવ્ય તો મૂર્ખને પણ મળે છે ણુ આ જગતમા રૂપથી કોઇ હરખાતુ નથી, ગુણ જુએ છે તો તેનાથી હરખે છે આવળના ફુલ પણ રગમા તો મજાના હોય છે, પણ સુગધ વિનાના હોવાથી કોઈ હાથમા પણ લેતુ નથી તુ રેશમી ચીનાઇ વસ્ત્રો પહેરી ઓઢી જાણે છે, બાકી તારામા સમજણ તો એક દાણા જેટલી પણ જણાતી નથી. એક દિશાએ ચાર વેદ અને એક દિશાએ ચતુરાઈ એ બને સરખા છે, પણ તેનો ભેદ ભેદુ જ જાણી શકે છે તુ જાણતી હઇશ કે હુ ડાહી છુ, પણ હુ તો તને પશુ જેવી જાણુ છુ મે તો એક વચનથીજ તારી પરીક્ષા કરી લીધી છે "

ગુણાવળી સાસુના આવા વચનો સાભળી બોલી કે—"આપે મને એવી તદ્દન અજ્ઞાન શી રીતે જાણી ? હુ તો માગ મનમા જાણુ છુ કે હુ ડાહી છુ વધારે મારા વખાણ મારે મોઢે શુ કરૂ ? મારે તમારા પુત્ર જેવો મનનો માન્યો ભર્ત્તાર છે કે જેના સમાન બીજો કોઇ પુરૂષ છેજ નહીં એવા પતિની

પ્રાપ્તિથી હું તો પૂરેપૂરી ભાગ્યશાળી છું, તે છતાં તમે મારા અવતારની અવગણના કેમ કરો છો" વીરમતી કહે કે—"સાંભળ! તું એટલી બધી મનમાં શેની મલકાય છે. તારો પતિ ચંદ તે શા લેખામાં છે? જો તું બીજા પુરૂષોને દેખે તો તને તેની ખબર પડે, પણ કુવાનો દેડકો સમુદ્રની લહેરને શું જાણે? રતિના રૂપની કુબ્જાને શી ખબર પડે? જેણે નાળીયેર દીઠાંજ ન હોય તેને કોઠીંબડાં પણ મીઠાં લાગે. નગરના લોકોની સાહેબીની જંગલી માણસને શી ખબર પડે? જેણે કાંબળીજ ઓઢી હોય તેને શાલ દુશાલાનો સ્વાદ કેમ સમજાય? જેણે વહાણ દીઠાં ન હોય તેને તો તરવાનું તુંબડુંજ સારૂં લાગે. ઘાંચીના બળદને દુનીઆની ખબર ન પડે. હે વહુ! તું તો માંચીના માકડ જેવી છું, પણ એકેક પુરૂષો રૂપે કરીને એવા સુંદર હોય છે, કે જાણે અભિનવ કામદેવજ હોય નહીં."

સાસુજીનાં આવાં વચન સાંભળીને ગુણાવળી બોલી કે—"હે પૂજ્ય સાસુજી! તમે એવું ન બોલો, તમારા પુત્ર સમાન અનેક હોય નહીં, તમારા કુળદીપક ચંદ સમાન ચંદ્ર તો એકજ હોય, તારા ઘણા હોય. સિંહણ તો એક પુત્રને જ પ્રસવે; શિયાળ ઘણા હોય. કસ્તુરીઆ મૃગ તો કોઇક જ હોય, બાકી સામાન્ય મૃગો તો ઘણાંએ હોય. માટે ક્યાં તમારો પુત્ર ચંદ ને ક્યાં બીજા પુરૂષો! અનેક રાજાઓ પણ તમારા પુત્રના તો નખ સમાનજ છે. જ્યાં હાથી તોળાય ત્યાં ખર તો સંગમાં (સાંધણમાં) જાય. જ્યાં કલ્પવૃક્ષ હોય ત્યાં પછી કેરડો

તે ઝાડમાં લેખાય ? મને તો તમારો પુત્ર ભર્તાર તરીકે મળ્યો ત્યારથી મારો તો લાખેણો અવતાર છે મારા ભાગ્યમાં આવ્યો તે મારે ભગવાન જેવો છે, 'જે ભાણામાં આવ્યું તે પકવાન' એમ જગતની પણ કહેવત છે "

વીરમતી બોલી કે—" હે વહુ ! તું કહે છે તે ખરૂં છે મારો પુત્ર સુજાત છે, પણ 'બહુરત્ના વસુંધરા' હોવાથી તેનાથી અધિક પણ અનેક છે જો તે દેશવિદેશ જોયા હોય તો તેની તને ખબર પડે તે તો માત્ર આભાપુરી જોઇ છે, એટલે તને બીજી નગરીઓની શી ખબર પડે ? તને રમ્ય-અરમ્યની શી ખબર પડે ? એટલા માટેજ હું તારો અવતાર અલેખે ગણું છું એમાં રીસ કરવા જેવું કાંઇ નથી જો આવે વખતે મારા જેવી વિદ્યાવાળી સાસુ મળ્યે છતે તું દેશવિદેશ નહીં જુએ તો પછી ક્યારે જોઇશ ? તું હજી મારી પાસે સંકોચ રાખે છે, પણ તે બીલકુલ ઠાનુકો જોયા નથી મને તો એજ વિચાર થયા કરે છે કે તારો અવતાર વનવગડાના ફુલની જેમ નકામો જાય છે નવનવા દેશાચાર જોયા વિના તને મનુષ્ય અવતારના સહજ નિષ્કપટપણાની શી ખબર પડે નવા નવા તીર્થો, નવા નવા પર્વતો, નવા નવા નગરો, નવા નવા ફૂટો, નવી નવી રૂપવધુઓ, નવા નવા વિનોદો, નવા નવા ગીતગાન, નવા નવા નાટકો અને નવા નવા ચરિત્રો જે અહર્નિશ જુએ છે તેનેજ ધન્ય છે તેવા પુત્રો તો કોઇ બીજી માતાઓએજ જણી છે. આ દુનિયામાં અશ્વમુખા, હયકર્ણા, અકર્ણા, એકચરણા,

ગુઢદંતા, શુદ્ધદંતા એવા અનેક તરેહના મનુષ્યો થાય છે, પણ તેને દીઠા વિના તને બાપડીને શી ખબર પડે ? તું તો ખાઇ પી લુગડાં ઘરેણાં પહેરી પેટ પંપાળતી બેશી રહે, તું કંઈ સ્ત્રીજાતિની હારમાં નથી; કેમકે સ્ત્રીજાતિમાં તો ચતુરાઇ હોય છે. એ ચતુરાઈનો પેંડો ન્યારોજ છે. શાસ્ત્રમાં ચતુરાઇના મુળ **પાંચ** કહ્યા છે, તેમાં દેશાટનને અગ્રસ્થાન આપેલું છે. તારાથી તો પંખીઓ પણ ભાગ્યશાળી છે કે જે આકાશમાં ઉડી નવાં નવાં કૌતુકો જોઇ શકે છે. તું તો રાંકના હાથમાં ગોળ આવ્યો હોય તેને અમૃત માની લેય એમ એક ચંદ મળ્યો છે, એટલે બીજું કાંઈ સમજતી નથી. સ્નેહની ને નિઃસ્નેહની ઘરે બેઠાં તને શી ખબર પડે ! રે ભુંડી ! જે પરદેશમાં ફરેલ હોય તેજ બધું સમજે, તે કોઇનાથી ભોળવાય નહીં, બાકી ઘરશૂરા ને **મઠપંડિતા**[1] તો જગતમાં ઘણા હોય છે; પણ જે પરભૂમિમાં આદર પામે તેજ ખરા શૂરવીર ને ખરા પંડિત ગણાય છે. પામ્યાનું ફળ એ કે કોઈને દઈએ અને જીવિતનું ફળ એ કે વિદેશમાં ફરીને કૌતુક જોઈએ. પણ તારાથી એ કાંઈ બને તેમ લાગતું નથી, તું તો મનુષ્યભવ હારીજ જવાની છે. ”

સાસુનું આવું અસરકારક ભાષણ સાંભળીને ગુણાવળી તેમાં લેવાણી, પણ તેને એ વાત બહુ મુશ્કેલ લાગવાથી તે બોલી કે—“ સાસુજી ! આપ કહો છો તે બધું સાચું છે, પણ

૧ પોતાના મઠમાં–મકાનમાં બેઠા બેઠા પોતાની પંડિતાઇ બતાવ્યા કરે તે.

આપણાથી પરદેશ જોવા શી રીતે જવાય ? એ તો જે નિર કુશ હોય, સ્વેચ્છાચારી હોય, તે મનની મોજે કૌતુક જોવા માટે જ્યા ત્યા જઇ આવી શકે હુ તો રાજાની પટરાણી, મારાથી મહેલની બહાર પગ પણ ન દેવાય, તો એ વાત તો શી રીતેજ બને ? બાઇજી ! તમારા કહેવાથી મને જોવાની તો ઘણી ઈચ્છા થાય છે, પણ મોરને નાચીને પગ સામુ જોવાનુ છે જો અણુશિખેલુ કરવા જઇએ તો ઉલટા કષ્ટમા આવી પડીએ વળી હુ અબળા, મારા પ્રીતમથી એક ક્ષણ દૂર નહીં રહેનારી તે તેની સાથે કપટ કેમ કરી શકુ ? કદિ કોઈ ન જાણે તો ચ દ્ર સૂર્ય તો તેના સાક્ષી છે એમ કરતા કદિ સ્વામી જાણી જાય ને કપટ ઉઘાડુ પડે તો તે વખતે દેશ પરદેશ આડાં ન આવે, માટે સ્ત્રીએ સ્વામી વિના પરદેશ નજ જવાય એમ હુ તો ધારૂ છુ પખી, પુરૂષ ને પવન એ ત્રણે સ્વત ત્ર છે તેથી તે ગમે ત્યા જાય ”

ગુણાવળીની આવી દલીલ સાભળીને વીરમતી સમજી ગઇ કે આ અરધી તો કબજે આવી છે, તેના મનમાં કૌતુક જોવાની ઈચ્છા તો જાગી છે માત્ર સ્વામીનો ભય તેને આડો આવે છે તો વિવિધ પ્રયત્ને સમજાવીને તે ભય કાઢી નાખુ એટલે તે મારે વશ થઇ જશે

પ્રકરણ ૫ મું.

હવે વીરમતી ગુણાવળીને અરધી કબજે આવેલી જાણીને કહેવા લાગી કે—" અરે ભોળી ! સ્ત્રી જે કામ કરી શકે તે પુરૂષ પણ ન કરી શકે. હરિ, હર ને ઈંદ્રને પણ સ્ત્રીએ ભોળવ્યા અને પોતાને વશ કર્યા, મોટા મોટા મુનિવરને ચળાવ્યા, એટલે કે સ્ત્રી ચરિત્રનો પાર કોઈ પામી શકયું નથી. આ જગતમાં જેને સ્ત્રીએ ભોળવ્યા નથી એવા પુરૂષો જ કોઈ વિરલ હોય છે. સ્ત્રી ધારે તો મોટા વિષમ પર્વતપર ચઢી જાય, સર્પને વશ કરે, મોટી નદીઓ તરી જાય અને ભયંકર સિંહથી પણ ન ડરે, કોઈથી ન ખેલાય એવા ખેલ સ્ત્રી ખેલે. સ્ત્રી જો પ્રસન્ન થાય તો કલ્પલતા જેવી છે ને જો ગુસ્સે થાય તો વિષલતા જેવી છે. જે સ્ત્રી પોતાના પતિથી બીહે છે તેનો તો જન્મજ અકૃતાર્થ છે. સ્ત્રીને કોઇ ચરિત્ર શીખવતું નથી, એની મેળે જ તેનામાં એવી શક્તિ ઉદ્ભવે છે. મોરના ઈંડાંને ચિતરવા કોણ જાય છે ? સિંહને હાથીના કુંભસ્થળ ભેદતાં કોણ શિખવે છે ? એ તો એનો જાતિસ્વભાવ જ છે. માટે તું ચંદકુમારનો ભય બીલકુલ રાખીશ નહિ. આપણે ગગનગામિની વિદ્યાથી રાત્રીએ આકાશમાર્ગે કૌતુક જોવા જશું ને રાત્રે આનંદ કરી પ્રભાત થયા અગાઉ પાછા આવતા રહેશું. એની તેને ખબરજ પડશે નહીં અને કદિ ખબર પડશે તો તેથી કાંઇ ડરી જવાનું નથી. એમ મચ્છરના ઉપદ્રવથી કાંઇ ઘર છોડી જવાતું નથી, માટે તું બેફીકર રહેજે."

આ પ્રમાણેનાં સાસુનાં વચનથી ગુણાવળી ચિત્તમાં હર્ષ

ગુણાવળી અને વીરમતી.

વીરમતી —"અરે ભોળી! સ્ત્રી જે કામ કરી શકે તે
પુરૂષ પણ ન કરી શકે"

(પૃષ્ઠ ૩૬)

પામી તે વિચારવા લાગી કે 'સાસુની સહાયથી આપણે નવા નવા કૌતુક જોશુ તેની પાસે વિદ્યાઓ ઘણી છે, તેથી મારા પતિ મારૂ નામ લઈ શકશે નહીં ' આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે વિરમતીને કહ્યુ કે—" હે સાસુજી ! હુ તો તમારે ખોળે છુ તમે જે કહેશો તે મારે કબુલ છે તમે મને નવા નવા કૌતુકો દેખાડવા ઇચ્છો છો તો હુ તે જોવાને તત્પર છુ, પણ મારી લાજ તમારે હાથ છે હુ તમારાથી અળગી નથી-તમે મારા માથાના મુગટ છો ખુશીથી આજેજ કૌતુક દેખાડો, હુ તૈયાર છું, કેમકે નાચવા જવુ ને પછી ઘુમટો શો તાણવો ? પણ તમે કોઇ મ ત્રપ્રયોગથી મારા પતિને વશ કરજો કે જેથી મને કોઈ તરેહની અડચણ આવે નહીં, મારા પર તે ગુસ્સે થાય નહીં "

આ પ્રમાણે વહુને પોતાને વશ થયેલી જાણીને વીરમતી બોલી કે—' મારી પાસે અવસ્વાપિની વિદ્યા છે, તેથી તુ કહે તો આખા નગરને પથ્થર જેવા કરી નાખુ, તો પછી તારા પતિને વશ કરવો તેમા શી મોટી વાત છે ? હવે જો તારૂ મન કૌતુક જોવા તત્પર થયુ છે તો સાભળ—એક આશ્ચર્ય આજેજ જોવા જેવુ છે અહીંથી અઢારશે કોસ દૂર **વિમળાપુરી** નામે નગરી છે ત્યા **મકરધ્વજ** નામે રાજા છે તેણે ઘણા શત્રુને વશ કર્યા છે તે રાજાને **પ્રેમલાલચ્છી** નામે પુત્રી છે, તે એવી સુ દર શરીરવાળી છે કે જાણે વિધાતાએ તેને પોતાને હાથેજ ઘડી હોય એમ જણાય છે તે રાજપુત્રીને **સિ હલપુરના સિ હરથ** નામના રાજાનો પુત્ર

કુનકધ્વજ આજે રાત્રેજ પરણવાનો છે. તે લગ્નમહોત્સવ અને વરકન્યા બહુજ જોવા જેવાં છે. જો તું મારી સાથે આવે તો આજે તને એ કૌતુક દેખાડું." ગુણાવળી સાસુનાં આવાં વચન સાંભળીને બહુજ હોંશમાં આવી જઇને બોલી કે—"તમે ગુણના ધામ છો, તમારી જેવા સાસુ હું પૂર્વના પુન્યથીજ પામી છું; પણ તમે કહો છો તે કૌતુક શી રીતે જોવાય ? કોઇ દૈવી ઉપાય હોય તોજ જઇ શકાય. મનુષ્યથી ત્યાં જઇ શકાય નહીં." વીરમતી બોલી કે—"બહુ દૂર જાણીને તું કેમ કંપે છે ? મારી પાસે ગગનગામિની વિદ્યા છે. તેથી હું ધારૂં તો એક રાત્રિમાં લાખ જોજન જઇ આવું. આ તો મારે એક ડગલા જેવું છે." ગુણાવળી એ હકીકત સાંભળી ખુશી થઇ અને બોલી કે—"સાસુજી ! આ વિદ્યા તો બહુ મજાની છે. પણ આપણને જવાનો વખત શી રીતે મળશે ? જુઓ, અત્યારે રાજસભા ભરાણી છે, તેમાં રાજાજી ગયા છે, તે સભામાં સંધ્યાકાળ સુધી રહેશે. ત્યાર પછી સંધ્યાકૃત્ય કરી મારા સ્વામી એક પહોર રાત્રે મારા મહેલમાં આવશે. પછી એક પહોર હાસ્ય વિનોદમાં વ્યતિત થશે. ત્રીજે પહોરે રાજા સુઇ જશે. તે એક પહોર નિદ્રા લઇને પાછલે પહોરે જાગશે. એ રીતે મને એક ક્ષણ પણ તમારી સાથે આવવાનો અવકાશ નથી, એટલે હું શી રીતે તમારી સાથે આવી શકીશ ?" સાસુ બોલી કે—"એ વાતની તું ફીકર ન કર. તું મારી કળા જો. આજે તારા પતિ વહેલા તારે મહેલે આવશે. પછી તું યુકિત પ્રયુકિતથી તેને વહેલા પોઢાડીને મારી પાસે

આવજે " આ પ્રમાણે ગુણાવળીને સમજાવીને વીરમતી પોતાના મહેલે આવી

સાસુના ગયા પછી ગુણાવળી વિચારવા લાગી કે— " મારા સાસુજી તો મ્હોટા ગુણવાન્ દીસે છે, મારે તો ઘેર બેઠા યાત્રા મળી છે તેઓ વાતો તો મોટી મોટી કરી ગયા છે, પણ મને એનો વિશ્વાસ આવતો નથી પરતુ તેના કહેવા પ્રમાણે જો મારા પતિ આજે વહેલા આવે તો મને તેનો વિશ્વાસ બેસે "

હવે વીરમતીએ પોતાના મકાનમા જઈને તરતજ એક વિદ્યા સાધવા માડી, એટલે તેના વચને બધાયેલો દેવતા પ્રગટ થયો તેણે કહ્યુ કે—' મને શા માટે આરાધ્યો છે ? ' વીરમતી બોલી કે—' કોઈ કોઈને પણ વ્યર્થ બોલાવતુ નથી તમને બોલાવવાની મતલબ એ છે કે તમે કઈક એવો ફદ રચો કે જેથી મારો પુત્ર રાજસભામાથી દિવસ છતા વહેલો ઘરે આવે ' દેવ કહે કે—' એમા તે શી મોટી વાત છે ? અજલી જેટલા પાણીમા તે તરવાની શી જરૂર છે ? હુ હમ ણાજ તમારો પુત્ર ઘરે આવે એમ કરૂ છુ ' પછી તે દેવે દુર્જન મનુષ્યના હૃદય જેવી શ્યામ વાદળાની ઘટા આકાશમા રચી તે જોઈને મોર ટહુકા કરવા લાગ્યા અને કામદેવની કરવાળ જેવી વીજળી દશે દિશામા ચમકવા લાગી, આકા શમા ગર્જારવ થવા લાગ્યો, જળધારા પડવા લાગી અને શીતળ પવન ફુકાવા લાગ્યો આ પ્રમાણે ચોતરફ વરસાદ પસરી જવાથી સર્વત્ર અધારા જેવું થઈ ગયું, એટલે રાજા

સભા વિસર્જન કરીને ઘરે આવ્યો. દિવસ છતાં રાજાને આવેલા જોઈને ગુણાવળી વિસ્મય પામી અને તેને સાસુનાં વચન ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ બેઠો.

પતિને આવેલા જોઈ ગુણાવળી બે હાથ જોડી સામે ઉભી રહી અને બોલી કે—' હે પ્રીતમ ! આજ તો આપ ઘણા વહેલા પધાર્યા છો, પણ આમ આમણદુમણા કેમ દેખાઓ છો ? ચંદરાજા કહે કે—' આ વગર ઋતુએ વરસાદ વરસે છે અને ટાઢો પવન ફુંકાય છે, તેથી હું વહેલો ઘરે આવ્યો છું. આજે ટાઢથી શરીર કંપવાને લીધે તમને એમ જણાય છે. ' પછી ગુણાવળીએ ગંગાના તટની જેવી સુકોમળ શય્યા તૈયાર કરી અને સુકોમળ ઓસીકા મુકયા. એટલે ચંદરાજા વસ્ત્રવડે કાન બાંધીને પર્યંકપર બેઠો. ગુણાવળીએ કસ્તુરી અમર વિગેરે તેજાનાથી મિશ્ર તંબોળ આપ્યું, અનેક પ્રકારના આસવો પીવા આપ્યા અને નારાયણાદિક તેલનું શરીર પર મર્દન કર્યું. આ પ્રમાણે અનેક સુગંધી પદાર્થોનો ઉપયોગ કરવાથી ચોતરફ સુગંધ ફેલાણી અને ચંદરાજાના શરીરમાંથી શીતતાનો પરાભવ થયો. પછી રાજા વસ્ત્ર ઓઢીને શય્યા પર સુતા, એટલે ગુણાવળી પગ ચાંપવા લાગી. અને વારંવાર જગાડવા લાગી. એમ કરતાં કરતાં સંધ્યા થઇ એટલે પછી ગુણાવળી શય્યા પરથી ઉઠે બેસે એમ કરવા લાગી અને પતિ નિદ્રાવશ થયા કે નહીં તે જોવા લાગી. કપટ નિદ્રાએ સુતેલો રાજા આ પ્રમાણે તેનું ચળ ચિત્ત જોઈને મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે ' આજે જરૂર કાંઈક નવું જુનું થયેલું છે. આ

ખરેખરી સુશીલા સ્ત્રી દુ શીલા જેવુ આચરણુ કેમ કરે છે તે કાંઇ સમજાતુ નથી જરૂર આજે કોઇકના કુસ ગથી આ બગડી જણાય છે મારા જેવો પ્રીતમ છતા એણે કોઇ બીજા સાથે પ્રીતિ બાંધેલી લાગે છે નીચની સ ગતથી સ્ત્રી એવીજ થાય છે, એમા કાંઇ નવાઇ નથી જુઓ, સુવર્ણ જેવી ઉત્તમ વસ્તુને ટ કણખાર સાથે મેળ હોય છે, ઘનસાર જેવી ઉત્તમ વસ્તુ કોયલાના સ ગથી સ્થિર થાય છે, ચકોર પક્ષીને અ ગારા ખાવા ગમે છે, અને બકુલ જેવા ઉત્તમ વૃક્ષને મદીરાનુ પાન પસ દ આવે છે તેજ પ્રમાણે આજે આ મારી પટરાણી મને છેતરીને કોઇ અન્યસ્થળે જવા ઇચ્છે છે, પણ મને જાગતો જાણી ને મ ડોચાય છે, પર તુ મારી પાસે તેનુ કપટ ચાલવાનુ નથી.'

આ પ્રમાણે રાજા વિચારે છે, તેટલામા ગુણાવળી રાજાને ઉંઘેલા જાણી ગુપચુપ મહેલની બહાર નીકળી રાજા પણ તરત જ શય્યામાથી ઉઠી ખડ્ગ લઇને તેની પાછળ ચાલ્યો રાત્રી શ્યામ હોવાથી રાણીને તેની ખબર પડી નહીં અહીં સાસુ વહુની વાટ જોતા હતા, તેવામા ગુણાવળીએ જઇને દ્વાર ઉઘડાવ્યા વીરમતીએ ખુશી થઇ વહુનો સત્કાર કર્યો અને પોતાની વિદ્યાના ચોતાને મોઢે વખાણ કર્યા. ગુણાવળી બોલી કે 'હે સાસુજી ! તમારા વચનથી મારા પ્રીતમને છેતરીને છાની રીતે આવી છું, હવે જે કરવુ હોય તે મને કહો અને હુ પાછી વહેલી જઇ શકુ તેમ કરો. કેમકે મારા જીવનપ્રાણ જાગશે તો મને ભય છે ' આ વખતે ચ દરાજા બહાર ઉભો ઉભો સાસુ વહુ એક થઇ જે વાત કરે છે તે સાભળે છે વીર '

મતી બોલી કે—" હે વહુ ! તમે જરા આપણા ઉપવન સુધી જઈને એક કરેણની સોટી લઈ આવો, તે હું મંત્રી આપું, પછી તે લઈને તમારા પતિ પોઢ્યા છે ત્યાં જઈ ત્રણ ઠણકારા દઈ આવો, એટલે તમારા પતિ નિદ્રાને આધીન થઈ જશે, આપણે બંને પ્રાતઃકાળે આવશું ત્યારે જાગશે. "

સાસુની આવી આજ્ઞા થતાં ગુણાવળી તરતજ રાત્રિનો કે રાજાનો કોઈનો પણ ભય ન ગણતાં ઉપવન તરફ ચાલી અને ત્યાં જઈ એક કુમળી કરેણની કાંબ કાપી લીધી, પછી તે લઈને તરતજ સાસુ પાસે આવી તે તેના હાથમાં આપી.

ચંદરાજા તો પાધરો પોતાના મહેલમાં પોતાની શય્યા પાસે આવ્યો અને ' હમણા કંબા લઈને ગુણાવળી આવશે ' એમ ધારી એક વસ્ત્રનો પુરૂષ જેવો આકાર બનાવી શય્યા ઉપર મૂકી તેના પર વસ્ત્ર ઓઢાડી દીધું અને પોતે દીપકના પાછળના ભાગમાં સંતાઈ રહ્યો કે જેથી ગુણાવળી આવે તો તેને દેખે નહીં. અહીં વીરમતીએ ગુણાવળીને સાબાશી આપી ને કણેરની કાંબ મંત્રી આપી કહ્યું કે ' તું જરા પણ રાજાનો ભય રાખીશ નહીં, ચિત્તમાં ધૈર્ય ધારણ કરજે ને મેં કહ્યું તે પ્રમાણે કરજે. ' ગુણાવળી પણ તરતજ પોતાના મહેલ તરફ ચાલી અને પતિને જગાડવાની તજવીજ કર્યા વિના કે તપાસ્યા વિના શય્યા ઉપર કણેરની કાંબના ત્રણ ઠબકારા દઈને તરત જ પાછી વળી. ચંદરાજાએ જોયું કે—' માતાએ બહુ સારી શીખવી જણાય છે. ' ગુણાવળી તો કૃતકૃત્ય થઇને ઉતાવળી ઉતાવળી.સાસુ પાસે આવી. રાજા પણ તેનું ચરિત્ર

જોવા તેની પાછળ આવ્યો, અને દ્વારની બહાર નિર્ભય થઈને ઉભો રહ્યો વહુએ તો ઠમા સાસુને આપી ને પોતે કહ્યા પ્રમાણે કરી આવ્યાની વાત કરી એટલે સાસુએ સાબાશી આપી

ગુણાવળી બોલી કે—'હે માતા! મારા પતિ તો નિદ્રાવશ થયા, પણ આ નગરના લોક બધા જાગે છે, તેમાથી કોઇ આપણી વાત જાણીને રાજાને કહે તો મારી શી વલે થાય? માટે તેનો કાંઈ ઉપાય કરો તો ઠીક' વીરમતી કહે કે—'તું જરા પણ ભય ન રાખ મારા તો એમ પાંપડ વણતા દિવસોના દિવસો વ્યતિત થયા છે હું હમણા એવો ઉપાય કરૂં છુ કે જેથી આગ઼ ઘરના દ્વારની બહાર બધા નિદ્રાવશ થઈ જશે' ચદરાજા વિચારવા લાગ્યો કે—'હુ તો ઘરના દ્વારની અદર છુ તેથી મને ફીકર નથી' પછી વીરમતીએ અદર જઈને ગર્દભીનુ રૂપ કર્યું અને ક્રૂર સ્વરે ખરનાદ કર્યો, કે જેથી તમામ નગરીમા નિદ્રાનો ઉન્માદ પ્રસરી ગયો. નગરીના લોક સર્વ એવા મૂર્છિત થઈ ગયા કે, ચક્રીનુ સૈન્ય આવે તો પણ જાગે નહીં આ પ્રમાણે નગરના લોકો ઉપર અવસ્વાપિની નિદ્રા મુકીને તે બહાર આવી રાજાએ આ બધુ દ્વારના છીદ્રમાથી જોયુ વીરમતીએ બહાર આવી વહુને કહ્યુ કે—'મે આખી નગરીના લોકને એવા તો નિદ્રાધિન કરી દીધા છે કે બાર ગણુની નોબત વાગે તોપણુ કોઇ જાગે નહીં હવે આપણે આપણી ચદનવાડીમા ચાલો, ત્યા જઈ પહેલો જ સહકાર વૃક્ષ (આંબો) છે તેનાપર ચઢી વિમળાપુરી જઇએ

પ્રકરણ ૬ ઠું.

નગરના સર્વ લોકોને નિદ્રાધીન કરી દીધા પછી સાસુ વહુ જવાને તૈયાર થયાં. સાસુએ ચંદરાજાની વાડીમા જે પહેલો સહકાર છે તેની ઉપર ચઢીને જવાનો વિચાર વહુને જણાવ્યો. તે ચંદરાજાએ સાંભળ્યો. વીરમતીએ તદુપરાંત કહ્યું કે—“હે વહુ ! તારા મનમાં એમ હશે કે વિમળાપુરી ૧૮૦૦ યોજન દૂર છે ત્યાં કેમ પહોંચાશે, પણ હું તને આંખ મીંચીને ઉઘાડે એટલા વખતમાં ત્યાં પહોંચાડી દઈશ.” ચંદરાજાએ વિચાર્યું કે ‘ આપણે પણ સાથે જવું અને જોવું કે તે બંને ત્યાં જઈને શું કરે છે ? ’ એટલા ઉપરથી તે ઉતાવળો પોતાની વાડી તરફ ચાલ્યો અને ત્યાં પ્રથમજ સહકારનું વૃક્ષ હતું તેના કોટરમાં ખડ્ગ સહીત પેઠો. પછી તે વિચારવા લાગ્યો કે ‘ મારી રાણીમાં તો લેશમાત્ર અવગુણ જણાતો નથી, પણ જેમ મોટા ડુંગર પણ ફેરવ્યા ફરે તેમ મારી માતાએ તેને ફેરવી નાખી છે. હવે જોઈએ છીએ કે તેઓની ધારણા શી છે ? ’ આમ તે વિચારે છે તેવામાં તો વીરમતી ને ગુણાવળી ત્યાં આવ્યા. ચંદરાજા ચિંતામાં પડ્યો કે ‘ જો તે બીજા ઝાડપર ચઢશે તો આપણે પડ્યા રહેશું ’ તેટલામાં તો તેઓ બંને હરખભર તેજ આંબા પાસે આવીને તેનાપર ચઢી ગઈ. ચંદરાજા કોટરમાં બરાબર સંતાયેલ હોવાથી તેની તેઓને ખબર પડી નહિ. પછી વીરમતીએ વૃક્ષ ઉપર કંબાનો પ્રહાર દઈને કહ્યું કે ‘ હે આમ્ર ! તું

અમને વિમળાપુરી દેખાડ ' એટલે તરતજ આંબો વિમાનની જેમ આકાશમાર્ગે ચાલ્યો

જેમ કેવળજ્ઞાનાવરણીએ જીવોનુ કેવળજ્ઞાન આવરેલુ છે, તે રીતે કોટરના આવરણથી ચંદરાજા અવરાયેલ છે તો પણ મતિશ્રુતાદિ જ્ઞાનવરણીના ક્ષયોપશમથી જેમ જીવને ઓછો વધતો બોધ થાય છે, તેમ રાજા પણ તેમાથી બહારનો ભાગ કેટલોક દેખી શકે છે આંબો મન કરતા પણ ઉતાવળી ગતિએ ચાલ્યો જાય છે રાજા અનેક પ્રદેશ, વન, ઉપવન વગેરે જુએ છે આકાશમા ચંદ્રમાની જ્યોત વિસ્તરેલી હોવાથી જેમ ક્ષીરસમુદ્રમા નાવ ચાલતી દેખાય, તેમ ચાદનીના પ્રકાશ વચ્ચે એ વૃક્ષ દોડતુ દેખાય છે વીરમતી ગુણાવળીને આગ ળીવડે દેખાડતી જાય છે કે " હે વહુ ! જુઓ આ નવરંગી ગંગા નદી છે તે પ્રાણીના પાપમળને ધોઇ નાખનારી કહેવાય છે આ કાળા જળવાળી કાલિંદી (યમુના) છે, તે ધરણી રૂપી સ્રીના ધમ્મિલ જેવી દેખાય છે એ પ્રમાણે અનેક ગ્રામ, નગર, દેશ, પર્વત, નદીઓ, વન, દ્રહ, વાવો, ઉપવનો વિગેરે દેખાડતી જાય છે

આગળ ચાલતા અષ્ટાપદ પર્વત દેખાડીને વીરમતી બોલી કે—" જો આ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર ભરતે કરાવેલ કંચન ને મણિમય જિનચૈત્યો છે તેમા પૂર્વ દિશા તરફ ઋષભદેવ ને અજિતનાથની મૂર્તિ છે, દક્ષિણ દિશાએ સંભવનાથ વિગેરે ચાર પ્રભુની મૂર્તિ છે, પશ્ચિમ દિશાએ સુપાર્શ્વનાથ વિગેરે આઠ પ્રભુની મૂર્તિઓ છે અને ઉત્તર દિશાએ ધર્મનાથ

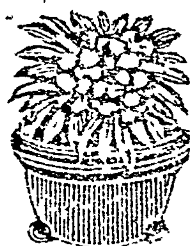
વિગેરે દશ પ્રભુની મૂર્ત્તિઓ છે. અહીં આવીને રાવણ તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કરશે. આ પર્વત ફરતી ગંગાનદી વલયના આકારે રહેલી છે." આગળ ચાલતાં છેટેથી **સંમેતશિખરગિર** બતાવીને કહ્યું કે—"હે વહુ ! તમે આ તીર્થને વંદના કરો. આ તીર્થે પહેલા, બારમા, બાવીશમા ને ચોવીશમા સિવાયના વીશ પ્રભુ મોક્ષે જવાના છે. તેમાં હાલ સુધી ૧૭ પ્રભુ મોક્ષે ગયા છે અને વીશમા એકવીશમા ને ત્રેવીશમા એ ત્રણ પ્રભુ મોક્ષે જવાના છે. જુઓ, આ **વૈભારગિરિ**, આ **અર્બુદાચળ** અને આ **સિદ્ધાચળ.** આ સિદ્ધાચળ તીર્થ સર્વથી મોટું છે, તેને નજરે જોવાથી પણ પાપ માત્ર નાશ પામી જાય છે. અહીં ભગવંત ઋષભદેવ પૂર્વ નવાંણું વખત સમવસર્યા છે. અહીં અનંતા મુનિઓ સિદ્ધપદને પામ્યા છે ને અનંતા કેવળજ્ઞાન પામ્યા છે. આ તીર્થે પહેલો ઉદ્ધાર ભરતચક્રીએ કર્યો, બીજો દંડવીર્ય રાજાએ કર્યો, ત્રીજો ઇશાનેંદ્રે કર્યો, ચોથો માહેંદ્રે કર્યો, પાંચમો બ્રહ્મેન્દ્રે કર્યો, છઠ્ઠો ભુવનપતિના ઇંદ્રે કર્યો, સાતમો સગરચક્રીએ કર્યો, આઠમો વ્યંતરેંદ્રે કર્યો, નવમો ચંદ્રયશાએ કર્યો, દશમો ચક્રાયુધે કર્યો. આ પ્રમાણે દશ મોટા ઉદ્ધાર થયા છે, અને આગળ રામચંદ્રાદિના ઉદ્ધાર થનાવા છે. આ મહાન્ તીર્થને તું ત્રિવિધે ત્રિવિધે વંદના કર. કારણ કે આ તીર્થ ભવસમુદ્રમાં પ્રવહણ સમાન છે. આગલ ચાલતાં ગીરનાર તીર્થ બતાવીને કહ્યું કે "હે વહુ ! તું જો, આ ગીરનાર પર્વત છે. અહીં રાજુલના ભર્તાર **શ્રી** નેમિનાથ સ્વામી મુક્તિવધુને પરણશે.

આ તીર્થ પણ સિદ્ધાચળની સરખુ જ છે તેની પાંચમી ટુંક જ કહેવાય છે અહીં હાથીનો પગ ખુચી ગયાને ઠેકાણે ગજપદ કુંડ છે ' આ પ્રમાણે નવા નવા તીર્થો બતાવતા આગળ ચાલ્યા

આગળ ચાલતા વીરમતીએ કહ્યુ કે "હે વહુ! જુઓ આ જંબુદ્વિપની ફરતો વલયાકારે લવણ સમુદ્ર છે તે બે લાખ યોજન પહોળો છે, તેના કિનારેથી તે ઉંડો વધતો વધતો છે તેમ પાણી પણ ઉંચુ ઉંચુ છે છેવટે મધ્યના દશ હજાર યોજનમા તે એક હજાર યોજન ઉંડો છે અને તે ઠેકાણે જળની શિખા ઉંચી સોળ હજાર યોજન છે તેના ઉપર બે કોસ વેળ વધે છે એ લવણ સમુદ્રના મધ્ય ભાગમાં ચાર દિશાએ ચાર પાતાળકળશા છે તેનુ મુખ દશ હજાર યોજન પહોળુ છે, તેની ઠીંકરી એક હજાર યોજન જાડી છે અને તે કળશા ઉંડા એક લાખ યોજન છે તેમાથી ઘનવાત ને તનુવાત ઉછળે છે, તેને લીધે પાણીની શિખા ઉંચી ચઢે છે તેનુ નિવારણ કરવા માટે સખ્યાબધ દેવતાઓ હાથમા ચાંટવા લઈને કાયમ ઉભાજ રહે છે આ બધા શાશ્વતભાવ છે"

આ પ્રમાણે વાતો કરે છે તેવામા તેઓ વિમળાપુરીની નજીકમા આવી પહોચ્યા એટલે ઘણા મનોહર ઉપવનો, સુદર જળાશયો અને નગરીમા રહેલા સુશોભિત મકાનો તેમના જોવામાં આવ્યા દરેક મકાનમા દીપકની શ્રેણીઓ કરેલી હોવાથી સર્વત્ર ઝળઝળાટ થઈ રહેલ હતુ તે જોઈને ગુણાવળીએ પૂછ્યુ કે—"સાસુજી! આ કઈ નગરી છે?"

સાસુ બોલ્યા કે—" વહુ ! એજ વિમળાપુરી છે. " એવામાં સહકાર આકાશમાંથી નીચે ઉતર્યો અને નગરીના બહારના એક ઉપવનમાં સ્થિર થયો. એટલે સાસુ વહુ બંને તે પરથી નીચે ઉતર્યા અને નગરી તરફ ચાલ્યા. રાજા પણ તે વૃક્ષના કોટરામાંથી નીકળીને તેઓ ન જાણે તેમ તેની પાછળ પાછળ ચાલ્યો. વિમાતાની આવી અપૂર્વ વિદ્યા જોઇને પણ તે કાંઇ ડર્યો નહિં. શૂરવીર પુરૂષો નિડરજ હોય છે. હવે સાસુ વહુ તો આનંદથી તાળી દેતા આગળ ચાલ્યા. એમ કરતાં કરતાં નગરીના દરવાજા પાસે તેઓ આવ્યા અને નગરીમાં પ્રવેશ કર્યો. ચંદરાજા પણ ત્યાં સુધી તો તેની પાછળ પાછળ આવ્યો. વીરમતીએ વહુનો હાથ ઝાલીને તેને આખા શહેરમાં ફેરવીને બધું દેખાડયું. પછી ફરતી ફરતી લગ્નમંડપમાં જ્યાં ગાનતાન થઈ રહ્યા હતા ત્યાં તે બંને આવી અને આનંદથી બધું જોવા લાગી. પછી વરઘોડો હમણાંજ આવશે એમ ધારી ત્યાં યોગ્ય સ્થળે તે બેઠી.

द्वितीय उल्लास.

પ્રકરણ ૭ મુ.

હવે ચદરાજાએ જેવો શહેરમા પ્રવેશ કર્યો કે તરતજ કોઈ સેવકોએ તેને પ્રણામ કર્યા પહેલીજ પોળ પાસે આવતા ત્યા ઉભા રહેલા તે સેવકો બોલ્યા કે—"હે ચદનરેદ્ર ! તમારો જય થાઓ તમે ગુણસમૂહના કરડીયા જેવા છો તમે આજે અમારા પર પરેખની કરૂણા કરી છે અને અમારો ઉચાટ મટાડ્યો છે અમે બીજના ચદ્રની જેવી આપની રાહ જોતા હતા તો હવે આપ સિહલપુરના સ્વામી પાસે પધારો અને તેની સભાને પવિત્ર કરો "

સેવક પુરૂષોના આવા શબ્દો સાભળીને ચદરાજા વિચારમા પડયા કે—'આ શુ ? જેમ પાકુ ચિત્ત જાણે તેમ આમણે મને ચદ તરીકે શી રીતે જાણ્યો ? પણ કદિ એક સરખા નામથી કાંઈ ભૂલ થતી હશે એઓ કોઈ બીજા ચદની રાહ જોતા હશે 'આમ વિચારીને આભાપતિ બોલ્યા કે—"અરે પ્રતિહાર ! ચદરાજા કોણ છે ? ચદ્ર તો આકાશમા ઉગેલો છે તે છે, વળી બીજો ચદ ક્યા છે ? માટે મને જવાદે, હઠ કરીને રોકી નહી રાખ " પોળીઓ હાથ જોડીને બોલ્યો કે—" અહો ચદનરેદ્ર ! તમે શામાટે પોતાને છુપાવો છો ? એમ કાંઈ રત્ન ઢાંક્યુ રહેવાનુ છે ? આકાશના સૂર્ય ઉગે તે

છાબડે ઢાંક્યો રહે ? કસ્તુરીની ગંધ છાની શી રીતે રહી શકે ? અમે તમને સાચે સાચા ચંદરાજા તરીકે ઓળખ્યા છે. અમારી ભૂલ થતી નથી.” આમ કહીને તેણે ચંદરાજાનો હાથ ઝાલ્યો. ચંદરાજા બોલ્યો કે–“ અરે ! પણ તું વળગે છે કોને ? છેટો રહીને વાત કર તું કંઇ રાતનો ભૂલો પડ્યો છે ? મને તો તું અગાસે સુતો જણાય છે કે જેથી તને ભ્રમ થયો છે. માટે અરે શઠ ! આવો ખોટો હઠ શા માટે કરે છે ? એક સરખું મુખ જોઇને તું ભૂલો પડ્યો જણાય છે. પણ ચંદ જેવા મુખવાળા તો પૃથ્વી પર અનેક માણસો હશે. વળી તું જાણતો નથી કે પોતાના નામને કોણ ઓળવે ? અને લેવા દેવા વિના જૂઠું કોણ બોલે ? બાકી જો આ દરવાજે તારી કાંઇ લાગત હોય તો કહી દે એટલે આપી દઉં, એમ દેવાથી વળી કોણ દુબળું થઇ જાય છે ? હું કાંઇ તારો લાગો હોય તો ભાંગવા ઇચ્છતો નથી. માટે મને આડો ફરીને શા માટે રોકે છે ? તારૂં લેવાનું હોય તે લઇ લે ને મને જવા દે. મારી માતા મારી વાટ જોતી હશે. કારણ કે મને વનમાં બહુ વાર લાગી છે.”

પ્રતિહાર બોલ્યો કે—“ સ્વામી ! તમારૂં ગામ તો અહીંથી અઢારસો કોસ દૂર છે. અહીં તમારી કઇ માતા વાટ જોવાની છે ? માટે એમ ભોળવાસણી કરવી મુકીદ્યો અને મારી ઉપરે કોપાયમાન ન થાઓ. વળી તમારી જેવા મોટા જો જૂઠું બોલશે તો આ પૃથ્વી ભાર કેમ ઉપાડી શકશે ? અને જગતમાં વરસાદ પણ કેમ વરસશે ? અમે તમારી જેવા

રાજાઓનીજ સેવા કરનારા છીએ, તેથી અમે બધી તમારી વાત જાણીએ છીએ અમારા સ્વામીને તમારી સાથે અતિ અગત્યનુ કામ છે તેથી હે ગરીબનિવાજ ચદરાજા ! અમારી વિનતિ માનો ને અમારી સાથે ચાલો ” ચદરાજાએ વિચાર્યું ‘માતાજી આગળ ચાલ્યા જાય છે, તે જો મારૂ નામ સાભળશે તો ઉલટુ લેવાને બદલે દેવુ થશે, માટે અહીં ઝગડો કરવાનું કામ નથી મુગા મોઢે ચાલ્યા જવુ જ સારૂ છે ’ આમ વિચારીને ચદરાજા તેની સાથે સાથે રાજસભા તરફ ચાલ્યો

આગળ ચાલતા પગલે પગલે સેવક પુરૂષો ને બીજા લોકો તેમને પ્રણામ કરવા લાગ્યા અનુક્રમે પ્રતિહારની સાથે ચદરાજાએ બીજી પોળમા પ્રવેશ કર્યો એટલે ત્યાના રક્ષક પુરૂષો પણ નમસ્કાર કરીને બોલ્યા કે–‘ હે ચદરાજા પધારો, અમારા સ્વામી તમારી રાહજ જોઇ રહ્યા છે જેમ ચક્રરત્ન પ્રગટ થયે ચક્રવર્તીની ધારણા સફળ થાય છે ને નવનિધિ પ્રગટે છે, તેમ તમારા આવવાથી અમારા સ્વામીની કાર્યસિદ્ધિ થશે ” ચદરાજાએ તે સેવકોને કહ્યુ કે–“ અરે ! મને જોઇને તમે ચદના ભ્રમથી કેમ ભૂલો છો ધતુરો ખાનાર માણસ જેમ બધે સોનુ સોનુ દેખે ને તે લેવા દોડે તેમ તમે પણ કરો છો તમે બધા એક નિશાળે ભણ્યા જણાઓ છો અને જેની પાસે તમારી જેવા સેવકો છે તે રાજા પણ ભલો જણાય છે તમારા રાજાની સાથે મારે શી પીછાન છે કે મારા આવવાથી તેનુ કાર્ય સિદ્ધ થશે ? આ તો વળી ત્રીજુ તાન જણાય છે તમે બધા ધૂર્ત્ત જણાઓ છો આવો અવિવેક તમે ક્યાથી શીખ્યા

છો ? મને તો એમ લાગે છે કે તમે આમ ચંદ ચંદ કહીને ઘણાને ધૂત્યા હશે ! ”

પોળરક્ષકો બોલ્યા કે–“ અમે સિંહલરાજાના સેવકો છીએ. અમને એક સંકેત સમજાવીને પોળે પોળે બેસાડેલા છે. તે સંકેતથી અમે જાણીએ છીએ કે તમે ચંદરાજા છો. તેથી અમે તમને ચંદરાજા કહીને બોલાવીએ છીએ. માટે તમે પણ સાચું બોલો, તમારૂં ખોટું બોલવું અહીં ચાલી શકે તેમ નથી. ” ચંદરાજા બોલ્યા કે–“ તમને શું સંકેત બતાવવામાં આવ્યો છે તે કહો.” અનુચરો બોલ્યા કે–“અમને સિંહલરાજાએ અંતર છોડીને કહ્યું છે કે–તમે પૂર્વના દરવાજે જઇને બેસો, ત્યાં પહોર રાત ગયા પછી બે સ્ત્રીની પાછળ જે એક પુરૂષ આવે તેને તમે ચંદરાજા કહીને નમસ્કાર કરજો અને આદરસત્કાર પૂર્વક મારી પાસે તરત લઇ આવજો આ પ્રમાણેના સંકેતથી અમે પોળે પોળે બેઠા છીએ. તેમના કહેવા પ્રમાણેજ પહોર રાત પછી બે સ્ત્રીની પાછળ તમને આવતા દીઠા, એટલે અમે જાણ્યું કે તમે ચંદરાજાજ છો. માટે હવે તમે અમારા રાજા પાસે ચાલો. ત્યાં આવ્યા સિવાય તમારો છુટકો નથી. તમારૂં શું કામ છે તે તેઓ તમને કહેશે. અમે લાખ વચન કહીએ પણ મોટા માણસ વશમાં ન આવે. હાથી કાંઇ કાને ઝાલ્યા આવે નહીં, પણ અમારી ઉપર કૃપા કરીને એક વાર તમે અમારા રાજા પાસે પધારો. પછી તમને ગમે તેમ કરજો. ” આ પ્રમાણેનાં તેમનાં મીઠાં વચનો સાંભળીને ચંદરાજા વિચારવા લાગ્યા કે–“ જો અહીં મારી

માંથે મારા નોકરો હોય તો તે આનુ નિવારણુ કરે, પણ તે વિના આને કોણુ રોકે ? વળી મારે એક તો માતાનો ભય છે, તેમા આ સિહલરાજાનો ભય વધ્યો હુ એકલો છુ ને આ શહેર પારકુ છે વળી આ માણુસો કાઈ સમજાવ્યા સમજે તેમ નથી તો હવે વધારે કચપચ કરવામાં માલ પણ નથી હવે તો જેની સાથે કામ છે તેની પાસેજ જઈને વહેલો નિકાલ કરી લેવો સારો છે, અહીં વધારે કાળક્ષેપ કરવા જેવુ નથી " આ પ્રમાણે વિચારીને ચ દરાજા બોલ્યા કે—" બહુ સારૂ ભાઇ ચાલો, તમારી સાથે આવુ અને તમારા રાજાને મોઢામોઢ મળીને સમજાવુ "

પછી તેઓ ત્યાથી ચાલ્યા, માર્ગે નવા નવા રક્ષક પુરૂષો ભેળા થતા ગયા અને ' ચ દરાજાને ખમા,' ચ દરાજાને ખમા ' એમ બોલતા સાથે ચાલવા લાગ્યા આમ કરતા કરતા તેઓ સિ હલરાજાના દરબારમા આવી પહોચ્યા સેવકોએ ચ દરાજા આવ્યાના ખબર પ્રથમથી કહેવરાવ્યા એટલે ત્યા તો આન દ આન દ થઈ રહ્યો તેણે જીતના વાજીત્રો વગડાવ્યા અને ચ દરાજાને આદરપૂર્વક અ દર પ્રવેશ કરાવ્યો સિ હલરાજાએ દૂરથી ચ દરાજાને આવતા દીઠા એટલે તે સામો આવી બાથ ભીડીને મળ્યો અને બોલ્યો કે હે ચદરાજા ! હે વીરસેન નૃપના પુત્ર ! તમે ભલે પધાર્યા આજે મને ઘણો આન દ થયો આજે હુ કૃતાર્થ થયો તમને મળવાની બહુ દિવસથી ઉત્કઠા હતી તે આજે પૂરી થઇ તમે જો કે શરીરથી દૂર હતા, પણ મારા અ ત કરણમા તો વસેલાજ

હતા. સૂર્ય દૂર છતાં પણ જેમ તે કમળને વિકસ્વર કરે છે, તેમ અમે તમારા નામ ને:ગુણ સાંભળવાથી રાજી રાજી થતા હતા. આજે તમને જાતે મળવાથી અમને પારાવાર હર્ષ થયો છે અને અમારી આશા ફળીભૂત થઇ છે. ” આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારનાં કપટવચનો કહીને સિંહલરાજાએ તેમને પોતાના સિંહાસન પર બેસાર્યા અને પોતે બીજા આસન પર તેની સામે બેઠો.

ભાગ્યશાળી જ્યાં જાય ત્યાં પગલે પગલે નિધાન પ્રગટ થાય છે અને અણુવહાલા હોય તે વહાલા થઇ જાય છે. ભાગ્યની રચનાજ ઓર છે. તેનાથી કષ્ટ માત્ર વિસરાળ થાય છે અને આપત્તિ સંપત્તિ રૂપ પરિણમે છે. ભાગ્યશાળીને દેશમાં કે પ્રદેશમાં ઉપાધિ પ્રાપ્ત થતીજ નથી.

હવે સિંહલરાજા ચંદરાજા પ્રત્યે બોલ્યા કે—“ તમે કુશળક્ષેમ તો છો ? હે સ્વામી ! તમે અમારા અંતર્યામી છો. અમારા માથાના મુગટ છો, ચાતક પક્ષી જેમ વરસાદની ચાહના કરે અને વચ્છ જેમ ગાયને ચાહે તેમ અમે તમારી ચાહના કરતા હતા. આજે તમે પધાર્યા તેથી અમારો અવતાર સફળ થયો છે. ઉત્તમ પુરૂષનો :મેળો તો જો પ્રભુ પ્રસન્ન થાય તો જ થાય છે. અમે અહીં આપનો આદર સત્કાર કે ભક્તિ પણ શું કરીએ ? કેમકે તમે મોટા દાનેશ્વરી કહેવાઓ છો, તેની પાસે અમે શી ગણતરીમાં છીએ ? તે છતાં પણ જો આપ અમારે દેશ પધાર્યા હો તો અમે અવશ્ય ગામ નગરાદિકની બક્ષીશ આપવાવડે પણ આપની ભક્તિ

કરત અહીં તો ગરીબ બાળકની માતા પુત્રપર બહુ રાજી થાય તો ભામણા લેય તેમ અમે પણ માત્ર પ્રણામ કરવા વડેજ તમારી ભકિત બતાવી શકીએ તેમ છે તો પણ અમે અવસર મળે ચૂકીએ એમ નથી એ આપ ચોક્કસ માનજો ”

આવા સિંહલરાજાના વચનો સાભળીને ચદરાજા બોલ્યા કે–‘ ચદને ભરૂમે તમે મારૂ આટલુ બધુ સન્માન શા માટે કરો છો ? હુ એક પરદેશી પ્રાહુણો છુ, ને તમે તો મોટા રાજા છો, તમે ખોટા ભ્રમથી ચતુર થઇને કેમ ચૂકો છો ? મારે ને તમારે ક્યારની ઓળખાણ ? ચદ્ર તો પૂર્વ દિશાનો સ્વામી છે ને હુ તો એક ક્ષત્રીપુત્ર છુ તો દેખીપેખીને વગર સ્વાર્થે આવી ખોટી વાત શા માટે કરો છો ? તમે મને ચદ જેવો દીઠો તેથી ભૂલાવામા પડ્યા લાગો છો, પણ સરખે સરખા તો આ સસારમા ઘણા માણસો નજરે પડે છે, પણ તેમા ગુણ જાણ્યા વિના રાચવુ નકામુ છે ઉજ્વળ તો કપુરે હોય છે ને લુણ પણ હોય છે, પરંતુ તે બેના ગુણમા પારાવાર અતર છે, માટે તમે આવો ભૂલાવો ખાઓ નહી ને મને રજા આપો કે જેથી હુ મારે કામે જાઉ ”

સિંહલનૃપ બોલ્યા કે ” એવી રીતે અમને ભોળવવાનુ પડ્યુ મૂકો અને ખરી વાત કરો ” તમે ચદરાજા પોતેજ છો એમા અમને બીલકુલ શકા નથી સત્પુરૂષ છાના રહેતાજ નથી, તે તો તેના આચારવડેજ ઓળખાઇ જાય છે ગમે એટલા જળમા ડુબાડીએ પણ તુબડુ ઉપર આવ્યા સિવાય રહેતુ જ નથી કસ્તુરી કદી પોતાને છુપાવે, પણ અબર તેને

પ્રગટ કરી દે છે. અમે બહુ દિવસથી આપના આવવાના દિવસની રાહ જોતા હતા તે પ્રમાણે જ આપ આવ્યા છો. તો હવે પોતાનું નામ પ્રગટ કરો અને અમારૂં કાર્ય કરી આપો. ,,

આ પ્રમાણે સિંહલરાજા ને ચંદરાજા વાતો કરે છે, તેવામાં સિંહલરાજાનો મંત્રી ત્યાં આવ્યો કે જે મહા કપટી, કુટિલ, કદાગ્રહી અને દુર્મતિવાળો છે હિંસક તેનું નામ છે અને એવો અસત્યભાષી છે કે જ્યાં જળ કહે ત્યાં થળ પણ ન હોય. સૂર્યના ઉદયથી અસ્તપર્યંત ખોટું બોલવું તેજ તેનો ધંધો છે. તેણે ત્યાં આવી ચંદરાજાને પ્રણામ કરી આસનપર બેસીને પોતાની કુટિલતા ચલાવવાની શરૂઆત કરી. તે પ્રસન્ન વદન કરીને બોલ્યો કે, " હે ચંદનરેશ્વર! તમે આજે અમને આવી મળ્યા તેથી અમારા સર્વ મનોરથ સફળ થયા છે. હવે તમે અમારા રાજાની વિનતિ શામાટે માનતા નથી? બહુ રઢ શામાટે કરો છો ? આમ ખોટી રીતે કુળ વિગેરે ઓળવવાથી કાંઇ ચાલવાનું નથી. અહીં શું બાળકોને ભોળવવાના છે ? અમે બીલકુલ ખોટું બોલતા નથી. માટે વાદ કરવો પડ્યો મૂકીને તમે છતા થાઓ ને અમારી વિનંતિ સ્વીકારો, હવે સાકડે આવ્યા પછી તમારાથી કાંઈ ખસા શકાવાનું નથી. હે આભાનરેશ! અમોને તમારી મોટી આશા છે. અમે કાંઈ અંધારે કુટાતા નથી. અમે દેવીના વચનથી તમને ઓળખ્યા છે, માટે હવે વધારે તાણાતાણ ન કરો. કેમકે રાત થોડી છે ને વેશ ઘણા છે. આકાશમાં હરણી પણ

ઉચે ચઢી છે વળી અમે તમને વધારે કઠણ શબ્દો પણ કહી શકીએ તેમ નથી, કારણ કે તમારાથી અમારે કામ લેવાનુ છે માટે વધારે તાણ્યુ ત્રુટી જાય એમ સમજીને એકથી બીજા થતા નથી તેવો આગ્રહ પડ્યો મૂકી ખરા નામે પ્રગટ થાઓ એટલે અમે અમારી વિનતિ કહી સભળાવીએ ”

ચદરાજાને આ સચિવનો હઠ ખરેખરો સજ્જડ લાગ્યો એટલે તે બોલ્યા કે, “ તમારે ચદથી શુ કામ છે ? આ દુનીઆમા શુ બીજા માણસો નથી કે તમે ચદની આટલી બધી ઓશીઆળી કરો છો ? હુ હવે તમને સાચુ કહુ છુ કે હુ આભા નગરીએ રહુ છુ તે ખરી વાત છે અને ચદરાજા જે કરે તે હુ કરી શકુ તેમ છુ કહો હવે તમારે કામ શુ છે ? ચદરાજાના આવા વચન સાભળીને સિહલરાજને ખાત્રી થવાથી હર્ષ પામ્યો તેનુ શરીર વિકસ્વર થયુ, પછી હિસકમત્રી સિહલરાજા પ્રત્યે બોલ્યો કે–“ હે પ્રભુ ! આભાધણી આપની ચિતા માત્ર દૂર કરશે. ચદનાજાથી છાનુ શુ છે ? માટે હવે લાજ તજી દઈને જે કહેવાનુ હોય તે તેને કહી દો કારણ કે લાજ રાખ્યે કાર્યસિદ્ધિ થવાની નથી ચદરાજા વિચારવા લાગ્યા કે–“ આ શુ બોલે છે ? હુ તો કાઈ તેમા સમજતો નથી; એને મારી પાને શુ કામ કરાવવુ હશે ? તે મારા મનથી થશે કે નહી ? પણ હવે આપણે પરવશ પડ્યા છીએ ને આ બધુ ધૂર્ત ટોળુ ભેગુ થયુ જણાય છે, તેથી જે કહે તે સાભળ્યા સિવાય બીજો ઉપાય નથી ” સિહલ રાજા

બોલ્યો કે–" તમે વિચારમાં કેમ પડી ગયા ? અમે કાંઇ ઠગ નથી કે તમને ઠગી લેવા ઇચ્છતા હુઇએ. તમે એવો સંશય શા માટે કરો છો ? પરઉપકારી પુરૂષને તો કોઇ વિરલ માતાજ જન્મ આપે છે. જુઓ ! સૂર્ય સર્વત્ર પ્રકાશ કરે છે તેને પેસકશી કોણ આપે છે ? આ વૃક્ષો ફળ ફુલ આપે છે તેને કિંમત કોણ આપે છે? ચિંતામણિ વાંછિત પૂરે છે તેનો બદલો કોણ આપી શકે છે? સરસ નિરસ તરણા ખાઇને પણ ગાય દુધ આપે છે તેનો પૂરો ગુણ કોણ જાણે છે ? આ પ્રમાણે તમે પણ મોટા પરોપકારી છો, તમારી જેવા પરોપકારી અમે થોડાજ દીઠા છે. તમારી ઉપર અમે મોટી આશા રાખીને બેઠા છીએ તેથી તમે અમારી આશા પૂર્ણ કરીને અમારાપર ઉપકાર કરો. "

એ વખતે ત્યાં સિંહલરાજા, તેની રાણી, તેમનો કનકધ્વજ નામનો કુષ્ટિ પુત્ર, હિંસક મંત્રી અને કપિલા નામની ધાવ એ પાંચ અને છઠ્ઠા ચંદરાજા હતા. તેઓ પાંચ ઇંદ્રીઓ સહિત જેમ મન શોભે તેમ શોભતા હતા. એ પ્રસંગે ચંદરાજા બોલ્યા કે,–" હે સિંહલ ભૂપાળ ! તમે પડદો તજી દઇને તમારા મનમાં જે વાત હોય તે પ્રગટ કરો. પડદો રાખવાથી હું કાંઇ સમજી શકતો નથી તમે પાંચે અંદરથી ચિંતાતુર જણાઓ છો ને ઉપરથી વિવાહનો ઉત્સવ માંડ્યો છે, માટે જે વાત હોય તે કહો એટલે મને ખબર પડે. મારે પ્રભાત થયા અગાઉ પાછા આભાપુરી તરફ જવાનું છે. તમે મારૂં નામ ઠામ કુળ જાતિ વિગેરે કેમ જાણ્યું અને મારી પાસેથી શું કામ કરા-

વવાની તમારી ઈચ્છા છે તે જણાવો કારણ કે તમારા મનની વાત હુ જાણી શકતો નથી ”

ચ દરાજાએ આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો એટલે સિ હલ નૃપના આદેશથી તેનો મ ત્રી હિ સક બોલ્યો કે–“ હે મહારાજા તમે તો અમારા ત્રાતા છો, કાર્યના કરી આપનારા છો, તમારી તો અમને મોટી આશા છે, તમે અમારી આશાના વિશ્રામસ્થાન અને અમને શાતા પમાડનારા તેમજ ચિ તા મટાડનાર છો, તેથી તમને અમારા અ તરની વાત કહ્યા સિવાય છુટકોજ નથી છાશ લેવા જવુ ને દોણી સ તાડવી તે કેમ ચાલે ? પગે ઘુઘરા બાધી નાચવુ ને ઘુ ઘટો તાણવો તે કેમ નભે ? સેવકપણુ સ્વીકારી સેવા કરવી ત્યારે પછી લાજ શુ કામ લાગે ? માટે અમે લાજ તજીને આપને અમારી વાત કરીએ છીએ હે સ્વામિન્ ! આ રાજપુત્ર કનકધ્વજને અહીના રાજાની પુત્રી પ્રેમલાલચ્છી પરણી આપો એટલુ અમારે તમારાથી કામ લેવાનુ છે હે કૃપાળુ ! તમે પરોપકારી છો તો એટલુ અમારૂ કામ કરી આપો અને જેવુ તમારૂ નામ છે તેવા થાઓ ”

ચ દરાજા બોલ્યા કે—“ તમે આવુ મિથ્યા બોલવુ શુ કરો છો ? મે તો સાભળ્યુ છે કે પ્રેમલાલચ્છી સિહલરાજાના પુત્રને પરણવાની છે, તેનો મહોત્સવ જોવા માટે તો હુ અહીં આવ્યો છુ તો આ કનકધ્વજ કુમાર શા માટે તેને પરણતો નથી ? સર્વે લોકો જાણે છે કે પ્રેમલાલચ્છી કનકધ્વજ કુમારની સ્ત્રી થવાની છે તો તેને પરણવામા વાધો શુ છે ? તમે

ફોગટ મારે માથે ભાર શું કામ મૂકો છો ?" હિંસક મંત્રી બોલ્યો કે—" હે સ્વામિન્ ! આ કનકધ્વજ કુમાર પૂર્વ કર્મના ઉદયથી કુષ્ટિ છે. એ વાત કોઇને કહી શકાય તેવી નથી. પૂર્વના લેખથી તેનો પ્રેમલાલચ્છી સાથે વિવાહ થયેલો છે. હવે તેનો નિર્વાહ કરી આપવો તે તમારા હાથમાં છે. પવનને લીધે ભરદરીએ વહાણ જઈ ચડયું છે. હવે તેને કાંઠે લાવવું તે તમારી જેવા પ્રવીણ કપ્તાનનું કામ છે. આ સિંહલરાજાની લાજ અત્યારે તમારા હાથમાં છે. ચંદરાજા બોલ્યા કે—" જો રાજપુત્ર કુષ્ટિ હતો તો તમે એ વિવાહ કર્યો શા માટે ? તમારે પ્રેમલાની સાથે શું વૈર છે કે તેને આવા કુષ્ટિ સાથે પરણાવવા ઇચ્છો છો ? તમે સૌ મળીને એનો અવતાર શા માટે બગાડો છો ? આવુ પાપ કળિયુગના પાપને પણ કાપનાર કીરતાર કેમ સહન કરશે ? વળી મકરધ્વજ રાજાની પુત્રી મારાથી પણ પરણાય કેમ ? તેવી મારી યોગ્યતા ક્યાંથી ? તેમાં પણ પરણીને પાછી તમને સોંપવી તે તો મારાથી બનેજ કેમ ? "

પછી ચંદરાજાએ હિંસક મંત્રીને એકાંતે લઇ જઈને કહ્યું કે—"આવી અણઘટતી વાત તમે મને શામાટે કહો છો ? મારો અને તમારો મેળો આજે પહેલ વહેલોજ થયો છે, તેમાં તમે આવો ફંદ શામાટે માંડ્યો છે ? આવી કપટવાળી વાક્યરચના મારી પાસે શામાટે કરો છો ? એમાં કાંઇ તમે કાઢણ કાઢવાના નથી. આવી મહા પ્રૌઢ રૂપવંત કન્યા પ્રેમલા તેને આવા કુષ્ટિ સાથે શામાટે પરણાવવાનું કરો છો ? એ વિવાહજ છોડી દ્યો, એવું અકાર્ય કરો નહીં. તમારો દેશ કયો ? તમારો

નગરી કઇ? તમે ક્યા રહો છો? અને આવો અનુચિત સબધ શી રીતે થયો? તેની સાચેસાચી વાત મારી પાસે પ્રગટ કરો, એટલે તમારી વાત સાભળ્યા પછી હુ કાઇક તમને રાહત કરવાનો વિચાર કરીશ" ચદરાજાના આવા આશાભરેલા વચનો સાભળીને હિસક મત્રીએ સક્ષેપમા પોતાની સર્વ કથા કહેવા માડી અને ચદરાજા સાભળવા લાગ્યા

હિસક મત્રી બોલ્યો કે—"સિધુનદીના કિનારા ઉપર સિધુ નામે દેશ છે સિધુનદી મોટા પર્વતમાથી નીકળી છે તે પર્વતના શિખરો બહુ શોભિત દેખાય છે ત્યાંથી નિકળીને સિધુનદી સમુદ્રને મળવા માટે ઉતાવળી દોડી જતી હોય એમ દેખાય છે અને તેમા ફરતી નૌકાઓ દુતીપણુ કરતી હોય એમ જણાય છે ત્યાના લોકો પ્રાયે સરલ સ્વભાવી વિશેષ છે, ખાર (ઇર્ષ્યા) વિનાના છે તે લોકોની અસર સમુદ્રને થયેલી છે તેથી તે પણ ત્યા ખાર વિનાનો (મીઠો) છે સિધુદેશમા સિહલપુરી નામે મુખ્ય નગરી છે, તે બહુ સુદર છે તે નગરીમા ચોરાશી તો ચૌટા છે ત્યા જન્મ લેનાર મનુષ્યો પુન્યશાળી ગણાય છે ત્યા કનકરથ નામે રાજા છે તે રૂપે કામદેવ જેવો છે અને શત્રુરૂપી વૃક્ષોને નમાવવા માટે પ્રચડ પવન જેવો છે તેને કનકવતી નામે મહા ભાગ્યશાળી પટરાણી છે તે પતિની ભક્તમા લયલીન ચિત્તવાળી છે અને રતિ જેવી રૂપવત હોવા સાથે ખરેખરી સતી છે તે રાજાનો હુ હિસક નામે મત્રી છુ રાજાનુ મને બહુ માન છે અને રાજ્યના તમામ કામોના હુ કરનારો છુ ચોથી

આ કપિલા નામે ધાન્ય છે, તે પિયુષથી ભરેલા પયોધરવાળી ને બ્રહ્માની પુત્રી જેવી છે. આ રાજાને સંખ્યાબંધ ચતુરંગીણી સેના છે અને પારાવાર ઋદ્ધિ છે કે જેને જોઈને ધનદ પણ લજ્જા પામે છે. તેની આખી પ્રજા ધનપાત્ર છે. દારિદ્રને તો ત્યાં કોઈ જાણતું પણ નથી, તે સાથે ત્યાં પંડિતો પણ ઘણા વસે છે કે જે પરવાદીને જીતવાને મહા સમર્થ છે. ત્યાંની સ્ત્રીઓ પણ ચપળ, સુંદર સ્વભાવવાળી અને શાંત છે.

એકદા કનકવતી રાણી પોતાના આવાસમાં બેઠી હતી, તેવામાં પુત્રની ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ એટલે તેના નેત્રમાંથી અશ્રુની ધારા ચાલી, તેનું હૃદય ભીંજાઇ ગયું, મુખે નિસાસા કાઢવા લાગી અને જળવિના માછલી ટળવળે તેમ ટળવળવા લાગી. એવી સ્થિતિ પોતાની સ્વામીનીની જોઈને તેની દાસી એકદમ ઉતાવળી રાજા પાસે ગઈ અને તે હકીકત નિવેદન કરી. એટલે રાજા દોડતો રાણી પાસે આવ્યો. તેને અનેક પ્રકારે આશ્વાસન આપીને રાજાએ કહ્યું કે—"હે ચંદ્રાનને! તું આમ દિલગીર કેમ થઇ છે? આ દક્ષિણી ચીર બધું ભીંજવી નાખ્યું છે, તેનું કારણ શું છે? તારી આજ્ઞા કોણે લોપી છે? તેનું નામ કહે એટલે તેને સજા કરૂં કે ફરીને કોઇ તારી આજ્ઞા લોપે નહીં. તારે કોઈ વાતની ખામી નથી, તું મારી પ્રાણાધાર છે, તો તને શી ચિંતા ઉત્પન્ન થઇ છે તે કહે."

સિંહલરાજાનાં આવાં વચનો સાંભળીને કનકવતી રાણી બોલી કે—"હે સ્વામિન્! તમારી કૃપા હોવાથી મારી આશા માત્ર પૂર્ણ થયેલી છે. તમારી મારા ઉપર સુનજર છે

તો પછી મારી આજ્ઞા કોણ લોપી શકે તેમ છે? હુ તમારા જેવા પ્રાણેશ્વર પામી છુ તેથી રોજ નવા નવા વેશ પહેરૂ છુ કે જેવા ઇદ્રાણીએ પણ દીઠા નહીં હોય મનને ભાવતા ભોજન કરૂ છુ ક્ષણે ક્ષણે નવા નવા આભૂષણો પહેરૂ છુ કે જે જોઇને દેવતાઓ પણ સશય પામે છે કે આ કોણે ઘડ્યા હશે? અનેક પ્રકારના સુગધી દ્રવ્યોનુ વિલેપન કરૂ છુ કે જેથી ભ્રમરો તો મારો કેડોજ છોડતા નથી એમ બધા પ્રકારનુ મને સુખ છે, પણ હે સ્વામિન! એક પુત્ર વિના તે સુખ નકામુ છે એ સુખ તૃણતુલ્ય છે મારૂ જીવિત પણ નિષ્ફળ છે, રણવગડાના ફુલની જેમ મારો અવતાર અલેખે છે પુત્ર વિનાના ધનવતનુ સવારમા કોઈ મુખ પણ જોતુ નથી જમીનપર આળોટતા, રડતા, પડતા, તોતડુ તોતડુ બોલતા, ધુળવાળે શરીરે ખોળામા આવીને બેસતા અને લાકડીનો ઘોડો કરીને શેરીમા રમતા એવા પુત્ર જેને છે તેનો અવતાર સફળ છે પુત્ર કીર્તિને વધારનાર છે, વશને વિસ્તારનાર છે, પુત્રથી સપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, ગયેલા ગરાસ પાછા મળે છે, વૃદ્ધપણામા સુખ આપે છે અને અનેક પ્રકારનો આનદ આપવાનુ તે સાધન છે તેવો પુત્ર મારે ન હોવાથી હુ તેનાજ ચિતા કરૂ છુ મને તે સિવાય બીજી કશી ચિતા નથી ”

રાજાએ રાણીની બધી વાત સાભળી લઈને કહ્યુ કે—“હે પ્રાણપ્રિયા! તમે એ વાતની ચિતા તજી દ્યો, મનમા હર્ષ ધારણ કરો, આપણે મત્રતત્રાદિક અનેક પ્રયત્ન કરીશુ કે જેથી તમને પુત્ર પ્રાપ્ત થશે બાકી તો તમે પણ જાણો છો કે

એ વાત કોઇના હાથમાં નથી." આ પ્રમાણે રાણીને દિલાસો આપીને પછી રાજાએ મને તેડાવ્યો અને મારી પાસે રાણીની બધી વાત કહી. મેં બુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરીને કહ્યું કે—"હે રાજન! તમે અઠ્ઠમ તપ કરીને કુળદેવીને આરાધો. અને તેને પ્રસન્ન કરીને પુત્રનું સુખ મેળવો." રાજાએ તે વાત કબુલ કરી. બીજેજ દિવસે રાજાએ અઠ્ઠમ કર્યો અને કુળદેવીને આરાધવા એકાંતે બેઠો. ત્રણ દિવસ પૂર્ણ થયા એટલે કુળદેવી પ્રગટ થઇ. તે જમીનથી ચાર અંગુળ અધર રહેલી હતી, તેના કંઠમાં અમ્લાન પુષ્પોની માળા હતી, તેના નેત્ર મટકું મારતા નહોતા, તેનું મુખ પ્રસન્ન હતું, નેત્ર કરૂણાવાળા હતા, શરીર પવિત્ર હતું અને અનેક આભૂષણો તેણે ધારણ કરેલાં હતાં. તેણે પ્રગટ થઇને રાજાને કહ્યું કે—"હે નૃપતિ! તેં મને કેમ આરાધી છે તે કહે. હું તારાપર પ્રસન્ન થઇ છું. તેથી તારે જે જોઇતું હોય તે માગ, હું તારૂં મન ઇચ્છિત આપીશ"

આ પ્રમાણેનાં દેવીનાં વચનો સાંભળીને રાજા હાથ જોડી તેને કહેવા લાગ્યો કે—"હે કુળદેવી માતા! તું સેવા કરી સતી કુળની વૃદ્ધિ કરનાર છો, સમૃદ્ધિને આપનાર છો અને દુઃખને દૂર કરનાર છો. મેં તારી પુત્રનિમિત્તે આરાધના કરી છે. જો પુત્રથી આસન સાંકડું થાય, જ્ઞાનથી હૃદય સાંકડું થાય ને મુનિ મહારાજના પધારવાથી ઘર સાંકડું થાય તો જાણવું કે તેનું સુકૃત ખપી ગયેલું છે. હે માતા! તમારે મારી પ્રાર્થના પૂર્ણ કરવીજ પડશે, કારણ કે પુત્રવિના તમે પણ પૂજા

કોનાથી પામશો અને કુળદેવી પણ શેના કહેવાશો ? સમુદ્રને તટે રહ્યા છતા જો દારિદ્ર રહે તો તેની લાજ સમુદ્રને છે, તેમ મારા કુળમા જો પુત્ર ન થાય તો તેની લાજ આપનેજ છે, માટે પ્રસન્ન થઇને એક પુત્ર મને આપો, હજાર વાતની એક વાત તે છે મારી રાણીના આગ્રહથી મે તમારી આરાધના કરી છે અને મને ભરૂસો છે કે તમે તુષ્ટમાન થયા છો તો મારી આશા તમે પૂર્ણ કરશો. ”

કુળદેવીએ રાજાને કહ્યુ કે—“તારા વચનથી હુ તુષ્ટમાન થઈ છુ, તેથી તને એક પુત્ર પ્રાપ્ત થશે પણ તે કુષ્ટિ થશે ” રાજાએ કહ્યુ કે—“હુ આપને પગે પડીને વિનતિ કરૂ છુ કે, હે માતા ! તમે મને વ્યાધિરહિત પુત્ર આપો ” ત્યારે દેવી બોલી કે—“હે રાજન ! તુ ડાહ્યો થઈને આમ મૂઢ કેમ થાય છે ? જેણે જેવા કર્મ બાધ્યા હોય તેને તેવા ભોગવવાજ પડે જિનેશ્વર, ચક્રવર્તી, બળદેવ, વાસુદેવ અને પ્રતિવાસુદેવ જેવાને પણ પોતાના કરેલા કર્મ ભોગવવાજ પડે છે જે જીવે પૂર્વે સપૂર્ણ સુકૃત કર્યુ હોય તે અવિચ્છિન્ન સુખ પામી શકે મે તને એકવાર જે વર આપ્યો કે તમને કુષ્ટિ પુત્ર થશે તે વર હવે હુ ફેરવી શકુ નહીં ’ રાજાએ કહ્યુ કે—“હે માતા ! તુ તુષ્ટમાન થયા છતા મને કુષ્ટિ પુત્ર કેમ આપ્યો ? ” ત્યારે દેવી બોલી કે—“હે વત્સ ! તેનું કારણ સાભળ, મારો ભર્તાર મહર્દ્ધિક દેવતા છે, તેને અમે બે દેવીઓ છીએ અમે બને તેની સાથે

નવા નવા ભોગવિલાસ ભોગવતી સતી આનંદમાં રહીએ છીએ. એક દીવસ મારા પતિએ મારાથી છાનો મારી શોક્યને એક હાર આપ્યો, તે વાર્તની મને ખબર પડી એટલે મારી શોકય ઉપર મને ખાર આવ્યો. અમે બે તે બાબતમાં વાત કરતાં વઢી પડી. તેવામાં મારા પતિએ આવીને તેની તરફેણુ કરી. એટલે મને બહુ ખોટું લાગ્યું અને હું બહુ દિલગીર થઈ, તેથી હું ચિંતાતુર બેઠી હતી; તે વખતે તેં મને આકર્ષી એટલે હું ધસમસતી અહીં આવી અને તને ઉંચા મને કુષ્ટિ પુત્ર થવાનો વર આપ્યો. અમે દેવીઓ આપેલો વર ફેરવતા નથી અને જેવા તમારા ભાગ્ય હોય તેવું જ અમારા મોઢામાંથી નીકળે છે, માટે હવે એ બાબતમાં તારે વિમાસણુ કરવા જેવું નથી."

રાજાએ પણ વિચાર્યું કે—"પુત્ર નથી તે કરતાં તો કુષ્ટિ પુત્ર થાય તે પણ ઠીક છે." પછી દેવીનું વચન તેણે અંગીકાર કર્યું, એટલે દેવી અદ્દશ્ય થઈને પોતાને સ્થાનકે ગઈ. રાજાનો તપ પૂર્ણ થયો એટલે આરાધના સમાપ્ત કરીને તે અમારી પાસે આવ્યા. રાણીને અને મને વરપ્રાપ્તિની વાત કહી સંભળાવી. મેં તેને ધારણા આપી કે 'પ્રભુ સૌ સારાં વાનાં કરશે. એક વાર દેવીનાં વચનથી પુત્ર થશે તો પછી કુષ્ટના નિવારણ માટે અનેક પ્રયત્નો કરશું અને તે રોગ ટાળશું.' રાણી મારા વચનથી રાજી થઈ અનુક્રમે તેજ રાત્રિએ કોઇ જીવ રાણીના ઉદરમાં ઉત્પન્ન થયો. રાણીને ભૂમિગૃહમાં રાખીને ગર્ભનું

પાલનપોષણ કરવા માંડ્યુ, કારણકે લોભીની સપત્તિ ભૂમિ ગૃહમાજ જળવાય છે ગર્ભસ્થિતિ પૂર્ણ થયે રાણીએ પુત્ર પ્રસવ્યો, તેની વધામણી આવતા રાજા બહુ રાજી થયો અને દાસીને વસ્ત્રાલંકારાદિ આપીને રાજી કરી પછી રાજાએ પુત્રજન્મનો મહોત્સવ બહુ સારી રીતે કર્યો શહેરમા ઘરે ઘરે તોરણો બધાવ્યા ધવળ મગળ ગવરાવ્યા નગરમા બધે વાત પ્રસરી ગઈ કે રાણીને પુત્ર આવ્યો એટલે નગરલોક પણ બહુ રાજી થયા ચારે બાજુથી વધામણી આવવા લાગી. પુત્રનુ કેનકધ્વજ નામ પાડવામા આવ્યુ, પરતુ જન્મ દિવસથીજ તે કુષ્ટના રોગથી પિડિત રહેવા લાગ્યો, તેને માટે અનેક પ્રયોગો કર્યા પણ કાઇ ટાકી લાગી નહીં

ખાણુમાં જેમ રત્ન વૃદ્ધિ પામે તેમ રાજપુત્ર પણ ભૂમિગૃહમાજ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો કોઈ પણ પ્રસગે તેને બહાર નહીં કાઢવાથી લોકો બહુ આશ્ચર્ય પામવા લાગ્યા લોકો દરબારમા રાજપુત્રનુ મુખ નિરખવા માટે અનેક પ્રકારના દેશી વિદેશી વસ્ત્રાભૂષણો લઈ લઈને આવવા લાગ્યા તે સર્વને હુ એમ કહેતો કે 'રાજપુત્ર અત્યત રૂપવંત છે તેથી તેને કોઇની નજર લાગી જાય તેવા ભયથી ભોયરામાજ રાખવામા આવે છે, બહાર કાઢવામા આવતો નથી ' લોકો પણ મારી વાત સાચી માનવા લાગ્યા, અને અદર અદર વાતો કરવા લાગ્યા કે–'રાજાની પુન્યાઇ વિસ્તાર પામી કે જેથી આવો દેવકુમાર જેવો પુત્ર પ્રાપ્ત થયો, જેનુ મુખ જોવાનુ સૂર્યને પણ દુર્લભ

છે, તેનું મુખ આપણે શી રીતે જોઈ શકીએ. શાસ્ત્રમાં પણ સાર વસ્તુનું સારી રીતે જતન કરવાનું કહેલું છે.

લોકોના મુખથી આ વાત અનુક્રમે દેશ પરદેશમાં વિસ્તાર પામી. પારકી ચિત્તવૃત્તિને બ્રહ્મા પણ જાણી શકતા નથી તો પછી બીજાની શી વાત કરવી. અન્યદા અમારા નગરના વેપારી કરીયાણા લઇને ફરતા ફરતા આ વિમળાપૂરીએ આવ્યા. અહીં **મકરધ્વજ** નામે રાજા છે, તેની પાસે તે વેપારીઓ મળવા ગયા, રાજાએ તેમને યથાયોગ્ય માન આપ્યું, રાજસભામાં મકરધ્વજ રાજા ને તે વેપારીઓ બેઠા બેઠા વાતચિત કરતા હતા, તેવામાં રાજપુત્રી **પ્રેમલા** ત્યાં આવી અને તે રાજાના ખોળામાં બેઠી. તે રાજકન્યા મહા રૂપવંત હતી, ચોસઠ કળાનું નિધાન હતી, નવું યૌવન પામેલી હતી અને ચંદ્રમા જેવી શાંત મુખવાળી હતી. તેને જોઇને અમારા શહેરના વેપારીઓ આશ્ચર્ય પામ્યા. તે વખતે રાજાએ વેપારીઓને પૂછયું કે–'તમે કયા દેશથી આવ્યા છો ? ત્યાં કોણ રાજા છે અને તેની શી હકીકત જાણવા જેવી છે તે કહો.' એટલે વેપારીઓએ પોતાના દેશની વાત વિસ્તારથી કહેવા માંડી. તેમાં કહ્યું કે–'અમે સિંધુ દેશથી આવ્યા છીએ. ત્યાં સિંહપુરી નામે નગરી અલકાપુરી જેવી છે. ત્યાં કનકરથ નામે રાજા છે, તેને કનકધ્વજ નામે પુત્ર છે, પણ તે કામદેવ જેવો અતિ રૂપવંત હોવાથી તેને ભોંયરામાંજ રાખવામાં આવે છે. તેને જોવાનો સૌના મનમાં અત્યંત ઉત્સાહ વર્ત્યા કરે છે, પ-

ર તુ કોઈની નજર લાગી જવાના ભયથી તેને બહાર કાઢવામા આવતો નથી અમે તેના રૂપની પ્રશ સા કેટલી કરીએ ? તે પ્રત્યક્ષ કામદેવ જેવો રૂપવ ત છે એમા કિ ચિત્ પણ અસત્ય નથી '

અમારા વેપારીઓની આ પ્રમાણેની વાત સાભળીને મકરધ્વજ રાજા બહુ રાજી થયો, તેણે વેપારીઓને ઉત્તમ પોશાક આપ્યો અને બીજે દિવસે સભામા આવવાનુ કહીને વિદાય કર્યા

અહીં આવેલા વેપારીઓ તો અહીં રહીને વ્યાપાર કરવા લાગ્યા મકરધ્વજ રાજાએ પોતાના બુદ્ધિના ભ ડાર જેવા મ ત્રીને બોલાવ્યો અને તેને કનકધ્વજના રૂપ સ બ ધી વાર્તા કહી સ ભળાવી મ ત્રીએ પૂછ્યુ કે—"મને આ વાત કહેવાનો હેતુ શો છે ? ' રાજાએ કહ્યુ કે—"રાજપુત્રી પ્રેમલા માટે વરની શોધમા આપણે છીએ, તેવામા અચાનક સ યોગ મળી ગયો છ તેને યોગ્ય આ વર જણાય છે પુત્રીને યોગ્ય વર મળે તો મને આન દ થાય આના જેવો બીજો વર મળવો મુશ્કેલ જણાય છે તેથી જો તમારૂ મન માને તો તેની સાથે પ્રેમલાનો વિવાહ કરીએ ' મ ત્રી બોલ્યો કે—"મહારાજ ! પરદેશીની વાત ઉપર ભરૂ સો કેમ રખાય ? ભલો કે બુરો પણ પોતાનો હોય તે સૌને વહાલો લાગે છે અને પરદેશમા પ્રશ સા પણ થાય છે પોતાની માને કોઈ ડાકણ કહેતુ નથી વળી પોતાના દેશના કાટા પણ પ્રિય લાગે છે, પણ પરદેશના ફુલ પ્રિય

લાગતા નથી. આમ હોવાથી તે વેપારીઓના વચન ઉપર તો પ્રતીતિ રખાય નહીં, કારણ કે તે ત્યાંનાજ રહીશ છે. તેથી જો કોઈ બીજા ત્રાહિત માણસો જે પરદેશી હોય તે તેની પ્રશંસા કરે તો મનમાં નિશ્ચય થઈ શકે." રાજાએ મંત્રીની વાત કબુલ કરી. પછી પુત્રીને વિસર્જન કરી અને રાજા રયવાડીએ ગયો. અટવીમાં જઈને રાજાએ ઘણા મૃગાદિ પશુઓને ઉપદ્રવિત કર્યા, પાછળથી મંત્રી પણ ત્યાં આવ્યો પછી રાજા શ્રમિત થઈને નજીકમાં એક સરોવર હતું તેની પાળ ઉપર જઈને વિસામો લેવા બેઠો.

તેવામાં કોઈ દેશના સોદાગરો પાણી પીવા માટે તે સરોવરે આવ્યાં, સરોવરમાંથી નિર્મળ જળ પીને તેઓ પાછા વળ્યા. એટલે મકરધ્વજ રાજાએ તેને બોલાવ્યા, અને આદરપૂર્વક પૂછ્યું કે—"તમે પરદેશી મુસાફરો છો, તો તમે અનેક દેશોમાં અનેક કૌતુકો જોયા હશે, તેમાંથી મારે જાણવા જેવું કોઈ કૌતુક હોય તો કહો. તમે આકૃતિએ પણ વિચક્ષણ જણાઓ છો તેથી મારી ઇચ્છા પૂર્ણ થશે એમ હું માનું છું."

રાજાએ આ પ્રમાણે કહેવાથી સોદાગરો તેમની પાસે બેઠા. અને પોતે જાણેલી અદ્ભૂત વાર્તા કહેવા લાગ્યા. તેઓ બોલ્યા કે—"હે રાજેંદ્ર! અમે ફરતા ફરતા સિંધુ દેશમાં ગયા હતા, ત્યાં સિંહલપુરી નામે નગરીમાં કનકરથ નામે રાજા છે. તેને કનકધ્વજ નામે પુત્ર છે. તે રૂપ રંગનો ભંડાર છે. દેશ વિદેશમાં તેની કીર્ત્તિ વિસ્તરેલી છે. પણ તે કુમાર

ભોયરામા જ રહે છે તેને બહાર લાવવામા આવતો નથી જો તેને શરીરે પવન લાગે તોપણુ તે ફુલની જેમ કુમળાઇ જાય એવો તે સુકોમળ છે તેનુ રૂપ અલૌકિક છે, પણુ તે કોઇએ જોયુ નથી હે મહારાજ ! અમે એ અચરિજ સાભળ્યુ છે " રાજાએ તેની વાત સાભળીને તેમને વિદાય કર્યા મનમા નિરધાર કર્યો કે પ્રેમલાનો વિવાહ એની સાથે જ કરવો વ્યાપારીઓના વચનપર પણુ હવે વિશ્વાસ બેઠો પછી સધ્યા સમય થયો એટલે રાજા ઘરે આવ્યા અને મત્રીને પોતાનો વિચાર જણાવ્યો, પરતુ મંત્રીએ કહ્યુ કે—" મને હજુ પણુ શકા રહે છે, વિશ્વાસ આવતો નથી કારણુ કે કાને સાભળવાથી એ વાતની પ્રતીતિ થઇ શકે નહી, નજરે જોવામા આવે તોજ સાચુ મનાય, માટે આપણા કોઇ સેવક ત્યા જાય અને તેનુ રૂપ નજરે જુએ પછી અહીં આવીને કહે તો તેની સાથે પ્રેમલાલચ્છીનો વિવાહ જોડવો આ કોઈ નાની સુની વાત નથી આખી જીદગીનો સબધ જોડવો છે તેથી તપાસ તો પુરેપૂરી કરવી જોઇએ "

મત્રીના આવા વચન સાભળીને રાજાએ અમારા ગામના વેપારીઓને તેડાવ્યા અને આદર સત્કાર કરીને કહ્યુ કે " તમે એક અમારૂ કામ કરો તમે મારા પ્રધાનોને સાથે લઇને સિહલપુરી જાઓ ત્યા તેમને કુવરનુ રૂપ બતાવો અને જો તેનુ રૂપ કુવરી જેવુ હોય તો તમે ત્યાજ શ્રીફળ આપીને વિવાહ નક્કી કરજો. આટલુ કામ કરી આપવાથી હુ

તમારો આભાર માનીશ અને કોઈ દિવસ એ ઉપકાર ભૂલીશ નહીં." વેપારીઓ બોલ્યા કે—"એમાં મોટી વાત શું છે? આપના હુકમ પ્રમાણે અમે ખુશીથી કામ કરી આપશું. કારણ કે અહીં તમારી પુત્રી અને ત્યાં કનકરથ રાજાનો પુત્ર બંનેની સરખે સરખી કોઈ પણ પ્રકારની ખોડખાંપણ વિનાની જોડી છે. તો તે મેળવવામાં અમે બનતો પ્રયાસ કરશું. આપના પ્રધાનોને અમારી સાથે મોકલો, અમે તેની અમારાથી બનશે તેવી ચાકરી કરશું." રાજાએ તરતજ ચાર બુદ્ધિમાન પ્રધાનોને તૈયાર કર્યા, અને અમારા ગામના વેપારીઓની સાથે સિંહલપુરી તરફ વિદાય કર્યા. તેઓ અનુક્રમે સિંહલપુરી આવ્યા અને વ્યાપારીઓને ત્યા ઉતર્યા. વ્યાપારીઓએ તેમને સારી રીતે ભોજનાદિકવડે સંતુષ્ટ કર્યા.

સંધ્યાકાળ થયો એટલે વેપારીઓ પેલા પ્રધાન પુરૂષોને લઈને કનકરથરાજા પાસે આવ્યા. પ્રથમ પ્રધાનોને બહાર બેસાડીને તેઓ રાજાને મળ્યા અને બધી વાત કરી બતાવી. તેઓએ છેવટે કહ્યું કે—" મકરધ્વજ રાજાના પ્રધાનો આપણા રાજકુમાર સાથે રાજપુત્રી પ્રેમલાલચ્છી જે અત્યંત રૂપવંત છે અને જેને અમે નજરે જોયેલી છે તેનો વિવાહ કરવા અમારી સાથે આવ્યા છે અને તેઓ બહાર ઉભા છે." રાજાએ તરતજ તેમને અંદર લાવવાની આજ્ઞા કરી પ્રધાનોએ તે સાંભળતાં અંદર આવી રાજાને પ્રણામ કર્યા અને કેટલીક પ્રશંસા કરી. રાજાએ હર્ષિત થઇને તેઓને આસનપર

બેસાર્યા, કુશળ સમાચાર પૂછયા અને પછી કહ્યુ કે—“તમે ક્યાથી આવ્યા છો ? કયા સુધી જવુ છે ? કોણે મોકલ્યા છે ? ને શુ કાર્ય છે ?” રાજા તરફથી આમ પ્રશ્ન થતા તે ચાર પ્રધાનોમાથી એક અવસર ઉચિત બોલનાર ચતુર પ્રધાન હતો તે બોલ્યો કે—“હે રાજન ! અમે મોરઠ દેશથી આવ્યા છીએ અને અમારા મકરધ્વજ રાજાએ અમને તમારી પાસેજ મોકલ્યા છે આ તમારા ગામના વેપારીઓએ અમારા રાજાની પાસે તમારી ઘણી પ્રશસા કરી અને તમારા પુત્ર કનકધ્વજના રૂપના પણ ઘણા વખાણ કર્યા બીજા સોદાગરો આવ્યા હતા તેમણે પણ તમારા પુત્રના રૂપની પ્રશસા કરી તમારો પુત્ર એવો રૂપવત હોય તેમા નવાઇ પણ નથી, કેમકે હસના કુળમા હસજ હોય અમારા રાજાને એક પ્રેમલાલચ્છી નામે પુત્રી છે તે પણ ઘણી રૂપવત છે તેની સાથે તમારા પુત્રનો વિવાહ મેળવવા અમને અહીં મોકલ્યા છે આ વાતમા તમારે પણ કાઇ આનાકાની કરવા જેવુ નથી કારણ કે તે મોરઠદેશનો રાજા છે અને તમે સિહલદેશના રાજા છો સરખેસરખી જોડ છે, વળી તમે જાણો છો કે અમે પણ ઘણી ભૂમિ ઉલ્લઘીને એ કાર્ય કરવા માટેજ અહીં આવ્યા છીએ અને વિવાહ મેળવ્યા વિના પાછા જવાના નથી ”

મકરધ્વજ રાજાના પ્રધાનોની આ પ્રમાણેની હકીકત સાભળીને સિંહલરાજા બોલ્યા—“તમે જે બધી વાત કહી તે મે સાભળી, પણ તમે આટલા બધા ઉતાવળા કેમ થાઓ છો ? ઉતાવળા કામ કરવામા સ્વાદ આવતો નથી ધીર

જનાં ફળ મીઠાં કહેવાય છે. તમારા રાજાએ અહીં સુધી તમને મોકલ્યા તો તે બહુ સારૂં કર્યું, અમે તમારૂં કહેવું માથે ચઢાવી લીધું. હવે તમે જરા સ્વસ્થ થાઓ. અમે વિચાર કરીને આનો ઉત્તર આપશું. તમે દૂર દેશાંતરથી આવ્યા છો તો તમને દિલગીર નહીં કરીએ. પણ હજી અમારો પુત્ર નાનો છે. અત્યારથી વિવાહની વાત શી ? જ્યારે મોટો થશે ત્યારે વિવાહ કરશું. વળી તેણે હજી સુધી ઘરનું આંગણું પણ જોયું નથી. હજી તો ભોંયરામાં જ રહે છે. અમે ખોળામાં લઈને તેને રમાડ્યો પણ નથી. વળી તમારા રાજાની પુત્રીને અમે જોઈ પણ નથી, તો કન્યા જોયા વિના વિવાહ પણ કેમ થાય ? તે છતાં તમારા રાજાને બહુ ઉતાવળ જ હોય તો ખુશીથી બીજે વર શોધી લ્યો, એમાં અમને કાંઇ વાંધો નથી ”

આ પ્રમાણે કહીને આવેલા પ્રધાનોને રાજાએ ઉતારે મોકલ્યા. પછી મને બોલાવીને કહ્યું કે—“હે હિંસક ! કહે, હવે શું કરવું છે ? આમ રોજ રોજ દેશાવરી માણસને ક્યાં સુધી ભોળવ્યા કરશું ? આવી મહા રૂપવંત કન્યા અને આપણો કુષ્ટિપુત્ર તેનો વિવાહ શી રીતે જોડાય ? મને તો આવું કુડકપટ કરવું કોઈ રીતે ગમતું નથી. કારણ કે કુડ ત્યાં ધૂડ છે, કુડ કળીનું સ્વરૂપ છે, સૌથી ભુંડું કુડ છે. સત્કર્મને તો તે કુહાડા જેવું છે. માટે આ પ્રધાનો જે આશાભર્યા આવ્યા છે તેને ખરી વાત કહી દેવી ને પાછા મોકલવા. દેખીપેખીને દેવકન્યા જેવી રાજપુત્રી સાથે આપણા

કોઢી પુત્રનો વિવાહ ન કરવો પૂર્વે ઘણા કુડકપટ કર્યા હશે તેથી પુત્ર કુષ્ટિ થયો છે વળી આ ભવમા કુડકપટ કરીએ તો તેના ફળ કેવા અનિષ્ટ ભોગવવા પડે ? તેથી મારૂ મન તો એવો અન્યાય કરવામા વધતુ નથી તારા વિચારમા શુ આવે છે તે કહે "

રાજાના આ પ્રમાણેના વચનો સાભળીને મે કહ્યું કે– "હે રાજન્ ! હજીસુધી રાજપુત્ર કુષ્ટિ છે એમ કોઈએ જાણ્યુ નથી જો આમજ કરવુ હતુ તો પછી તેને ભોંયરામા શામાટે રાખી મૂકયો ? મૂળથી જ જૂઠુ કરવુ નહોતું જ્યારે એકવાર કર્યુ છે તો પછી હવે બ્હીવું શા માટે જોઈએ જ્યાસુધી દિવસ પાધરા છે ત્યાસુધી બધુ ઠીક થઈ રહેશે આ પ્રધાનો દૂર દેશથી આવ્યા છે તો તેને નિરાશ ન કરવા. મન ગમતો વિવાહ મળ્યો છે તો કરી લેવો યોગ્ય છે આપણે કુળ દેવીને આરાધીશુ અને કોઈપણ રીતે પુત્રને નિરોગી કરશુ માટે હવે જે આદર્યુ છે તે પૂરૂ કરવુ, હારી જવુ નહીં આ જગતમા જૂઠુ તો બહુ મીઠુ છે જૂઠાથી સપત્તિ મળે છે અને પ્રતિકૂળ હોય તે અનુકૂળ થાય છે માટે જૂઠાથી જરા પણ ડરવા જેવુ નથી ચોરી કરનારની સારવાર કરનાર પણ મળી આવે છે, તો શુ આપણે કાઇ કરી નહીં શકીએ ? આપ મુઝાઓ છો શા માટે ? બધુ કરશુ ને પાર ઉતરશુ માટે આપે લગાર પણ ચિતા કરવી નહીં

મારી આ પ્રમાણેની વાત સાંભળીને રાજાએ મને કહ્યુ

કે–" તારૂં કર્યું તું ભોગવ. તારે ગમે તે કર. હું એમાં વચ્ચે આવવાનો નથી." મારી અને રાજાની વચ્ચે આ પ્રમાણેની વાતચિત ચાલે છે, તેવામાં મકરધ્વજ રાજાના પ્રધાનો ત્યાં આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે—" હે રાજન્ તમે આટલા દિવસ વાતમાં ને વિચારમાં કાઢી નાખ્યા હવે આપની ઇચ્છા ન જ હોય તો કાંઇ પરાણે પ્રીતિ થતી નથી. પણ અમારૂં કહેવું એમ છે કે જો તમારો પુત્ર બીજી પણ રાજકન્યા પરણશે તો અમે શી ચોરી કરી છે કે અમારી રાજપુત્રી ન પરણે ? વળી રાજપુત્ર રાજપુત્રીને પરણે એ તો જગત્‌ની રીત છે; પણ તમે તો કાંઇ નવી રીત કરવા ધારી જણાય છે ! વળી અમારી રાજપુત્રી એક વાર તમારા પુત્રની સ્ત્રી કહેવાણી તેને હવે બીજાને આપશું તેમાં તમારી લાજ પણ શી રહેશે ? લક્ષ્મી ચાલીને ઘેર આવે ત્યારે તેને પાછી કોણ વાળે ? માટે તમે ડાહ્યા થઇને ભૂલો છો. હજુ પણ અમારૂં કહેવું એમ છે કે આવેલો અવસર ચૂકવો ઠીક નથી."

પ્રધાનોની આ પ્રમાણેની વાત સાંભળીને હે ચંદ નરેશ ! મેં અમારા રાજાને કહ્યું કે—" આની વિનંતિનો સ્વીકાર કરો. એને નિરાશ કરીને પાછા વાળવા ઠીક નથી. દૂર દેશથી એઓ અહીં સુધી આવ્યા, એને ફોગટ પાછા ફેરવવા એમાં આપણી પણ આબરૂ નથી. વળી કનકધ્વજ કુમારને પ્રેમલાલચ્છી પરણશે તેથી આપણો ને વિમળાપુરીના રાજાનો સ્નેહ પણ વૃદ્ધિ પામશે." આ પ્રમાણે કહીને મેં અમારા રાજાની ઉપરવટ થઇ તે વિવાહનો સ્વીકાર કર્યો ને શ્રીફળ

લીધું તેમજ પાન સોપારી વહેંચ્યા એટલે તે પ્રધાનો પણ રાજી થયા અમારા રાજાને તે વાત પસંદ પડી નહીં બાકી બીજા તો બધા સજ્જન કુટુંબીઓ એકઠા મળ્યા અને સૌ આનંદ પામ્યા પછી પેલા ચાર પ્રધાનોએ હર્ષિત થઇને મને કહ્યું કે—"તમે વિવાહ કબુલ કરાવીને અમારી ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે, પણ હવે અમને કુંવર દેખાડો કે જેથી અમે અમારા સ્વામી પાસે જઇને તેનું વૃત્તાંત કહી શકીએ અમને પણ તેને જોવાની ઘણી હોશ છે, તેથી અમને નયણે દેખાડીને કૃતાર્થ કરો"

એ પ્રધાનોનો આવો આગ્રહ જોઈને મે કપટ કેળવી ઉત્તર આપ્યો કે—"કુંવર તો એને મોસાળ રહે છે, તે અહીંથી દોઢસો યોજન દૂર છે વળી તેની પાસે તો માત્ર એક ધાવજ રહે છે કુંવર ત્યાંપણ ભોંયરામાં રહે છે અને તેને ભણાવનાર બહાર રહીને ભણાવે છે તેને પણ કુંવરનું દર્શન થતું નથી, તો તમારી તેને જોવાની આશા પૂરી થવાની નથી સૂર્યના કિરણ પણ તેને સ્પર્શ કરી શકયા નથી, તો તમારી શી ગુંજાશ છે કે તમે જોઇ શકો ?" આ પ્રમાણે કહ્યા છતાં પણ તેઓએ તો તેને જોવાનો હઠ જ લીધો એટલે પછી હું તે ચારેને મારે ઘરે તેડી ગયો અને ત્યાં તેને નવરાવી વિલેપન કરાવી ઉત્તમ વસ્ત્રાભૂષણો પહેરાવી અનેક પ્રકારની રસોઈ જમાડીને સંતુષ્ટ કર્યા અને મણિરત્નાદિકના આભૂષણો આપી રાજી કર્યા તો પણ તેઓએ મોટો હઠ કરવા માંડ્યો કે-'અમને રાજપુત્ર તો દેખાડવોજ પડશે' પછી

મેં કહ્યું કે—"તમે ખોટો આગ્રહ શામાટે કરો છો? કુંવર અત્યંત રૂપાળો છે. વળી જે વાતથી તમારા રાજા તમને ખીજે એવું અમે જ શામાટે કરીએ. અમે પણ સાત ગળણે ગળીને પાણી પીનારા છીએ. કપટ કરવાના ઠેકાણા બીજા ઘણા છે, અહીં કપટ કરીએ જ નહીં. વળી કુંવર કાંઇ છાનો નથી, સૌ જાણે છે કે મહા રૂપવંત છે. અમે જે કામ કર્યું છે, તે વિચારીને જ કર્યું છે. એમાં તમારી હાંસી થાય એવું નથી. જો કે આ ઠેકાણું અમારે યોગ્ય નથી; પણ અમારાથી તમારૂં વચન લોપાણું નહીં તેથી જ આ સગાઇ કરી છે. તમે પણ કોઇ સારા શુકન જોઇને આવેલા તેથી મનગમતું કાર્ય કરીને જાઓ છો, અને પ્રેમલાલચ્છી પણ પૂરી ભાગ્યશાળી, તેણે સાચે મને ગૌરીની પૂજા કરેલી તેથી જ તે આવો વર પામી છે! હવે તમે વધારે હઠ શા માટે કરો છો? અમે એક રોટલીના બદલામાં આખો અરહટ્ટ વેચી નાખ્યો છે. પૂર્વના લેખ લખેલા તેથી જ આ સગાઇ થઇ, માટે હવે એમાં કાંઇ બોલવા જેવું નથી." આ પ્રમાણે ઘણી રીતે કહેતાં પણ જ્યારે તે ફોસલાણા નહીં ત્યારે પછી ચારેને ક્રોડ ક્રોડ ટકા આપીને લલચાવ્યા. એટલે પછી તો બોલ્યા જ નહીં. જાણે કપાળમાં ડાંભ દીધો હોય તેમ ટાઢા જ થઇ ગયા. જે રાતા પીળા થઇ જતા હતા તે શીળા થઇ ગયા અને દામના દાસ થઇ જઇને બોલ્યા કે–"કહો, હવે લગનનો દિવસ કયો નક્કી કરો છો?"

પછી અમે સૌ સિંહલરાજા પાસે આવ્યા અને ત્યાં પંડિત જોષીઓને બોલાવ્યા, તેમના કહેવા પ્રમાણે છ મહીના પછીનું લગ્ન નક્કી કર્યું. રાજાએ તે પ્રધાનોનું સન્માન કર્યું એટલે તેઓ પણ સુખે મોઢે ત્યાંથી પોતાના દેશ ભણી જવા ચાલી નીકળ્યા. અમે આપેલા પૈસા તેમણે અગાઉથીજ પોતાને દેશ મોકલી દીધા. ત્યાં જઇને તેમણે પોતાના રાજા પાસે સગાઇ કરી આવ્યાની વાત કરી અને કુંવરના રૂપના ખુબ વખાણ કર્યાં. એટલે મકરધ્વજ રાજા પણ બહુ ખુશી થયો અને તે ચારેને લાખ દ્રવ્યનો પસાય કર્યો. તેણે આમાં કાંઇ પણ કપટ છે એમ જાણ્યું નહીં.

અહીં અમે પાછળથી જાનની તૈયારી કરવા માંડી. હાથી, ઘોડા, રથ તમામ તૈયાર કર્યા. જાનૈયાઓ પણ તૈયાર થવા લાગ્યા. આવી બહુ ધામધુમ જોઇને લોકો પૂછવા લાગ્યા કે 'આટલી બધી ધામધુમ શેની છે?' એટલે રાજસેવકો કહેવા લાગ્યા કે 'રાજપુત્ર પરણવા જનાર છે તેની જાનની આ બધી તૈયારી છે' એટલે લોકો પણ આનંદ પામ્યા અને હવે આપણે રાજપુત્રને જોશું એમ ધારી તેને જોવાને તલપી રહ્યા. આ પ્રમાણેની બધી તૈયારી જોઇને સિંહલરાજાએ મને એકાંતમાં બોલાવીને કહ્યું કે—"અરે ભુંડા! આ બધી તૈયારી કરીને કન્યાનો ભવ કયાં બગાડે છે? કનકધ્વજનું રૂપ ચૉગમાં પ્રગટ થશે. પછી પ્રેમલા તેની સંગ પરણશે? એ વખત આપણો ફજેતો થશે અને આપણે પણ શું મોઢું બતાવશું?" ત્યારે

મેં કહ્યું કે—"તમે ચિંતા ન કરો અને કુળદેવીને આરાધો. તેનાથી આપણી ચિંતા ટળશે." રાજાએ તરત જ તે વાત કબુલ કરીને કુળદેવીને આરાધી. તે પ્રગટ થઈને બોલી કે—'વારે વારે મને શા માટે બોલાવો છો?' રાજાએ કહ્યું કે—'હે માતા! મારી ના છતાં પ્રધાને અયુક્ત કાર્ય કર્યું છે, હવે જીતવાનું તમારે હાથે છે, માટે કોઈ પણ રીતે કુંવરને નિરોગી કરો. તે સિવાય બીજો ઉપાય નથી. તમે કુળમાતા છો તો અમારૂં દુઃખ ટાળવું તે તમારૂં કામ છે." દેવી બોલી કે—"હે રાજન્! કુંવરને પૂર્વકર્મજન્ય રોગ છે. તે તો કોઈ રીતે દૂર થવાનો નથી, પરંતુ હું તમારી ચિંતા ટાળીશ. લગ્નની રાત્રિએ આભાનગરીનો રાજા ચંદ પોતાની વિમાતા ને સ્ત્રીની પાછળ વિમળાપુરીએ આવશે અને તે પ્રેમલાને પરણશે. આટલું હું કરી આપીશ. માટે તમે ધીરજ રાખજો." આ પ્રમાણે કહીને દેવી અદૃશ્ય થઈ. સિંહલરાજા હર્ષ પામ્યો અને જાનની તૈયારી ઉતાવળે કરવા માંડી. પ્રયાણને દિવસે એક હાથી ઉપર પડદાવાળી અંબાડીમાં કનકધ્વજને બેસાડયો. અમારી કપટરચના કોઈને જણાવા ન દીધી. પછી ત્યાંથી પ્રયાણ કરી આડંબર સાથે ચાલતાં અનુક્રમે અમે અહીં વિમળાપુરી આવ્યા અને મકરધ્વજ રાજાને મળ્યા. અમને તેણે ઘણો સરસ ઉતારો આપ્યો અને અમારી સુંદર ભોજનાદિવડે ભક્તિ કરવા માંડી.

હવે આજ રાત્રે પ્રેમલા ને કનકધ્વજનો વિવાહ થવાનો છે. તે પ્રસંગે કુળદેવીના વચનથી અમે આ નગરની સાતે

પોળે માણુસો બેસાડ્યા છે કુળદેવીના કહેવા પ્રમાણે બે સ્ત્રીઓની પાછળ તમે આવ્યા છે અને તેથીજ અમે તમને આભાનરેશ ચ દરાજા તરીકે ઓળખ્યા છે તમને જોઇને અમે આન દ પામ્યા છીએ હવે અમારી વિનતિનો તમે સ્વીકાર કરો અને પ્રેમલાલચ્છી પરણી આપો હવે જો તમે હા નહીં પાડો તો અમે પાચે જણા લાઘીશુ અમને જીવાડવા કે મારવા એ તમારા હાથમા છે અમારી લાજ પણ તમારા હાથમા છે હવે અમારા દુશ્મનોને હસાવવા હોય તો તમારી મરજી અહીં કદી વધારે રકઝક કરશો તો રાજમ દિર પાસે છે, એટલે બધી વાત ઉઘાડી પડશે વળી અગાઉ પણ ઘણા પુરૂષો ભાડે પરણ્યા છે, તમારે કાઈ પહેલ કરવાની નથી તમને એમા કાઇ દોષ લાગવાનો નથી વળી રકઝકમા વધારે વખત જવાથી રાત વિતશે ને વાત રહી જશે, માટે જલદી હા પાડો અમે રાજપુત્રમા અને તમારામા દેવીના વચનથી બીલકુલ અ તર ગણુતા જ નથી ”

આ પ્રમાણેની હિ સકમ ત્રીની કહેલી તમામ હકીકત સાંભળીને ચ દરાજાએ સિ હલ નૃપને ઉદ્દેશીને કહ્યુ કે-“ આ વાત તમારે કરવી ઘટતી નથી આમા હવે હિ મકને પણ કેટલો ઓલભો દઈએ આ રીત તદ્દન ખોટી છે, કરવા યોગ્ય નથી વળી હુ એવી સુ દર રાજકન્યાને પરણીને તમને કેમ સોપુ ? એવી રીતે ઠરવાથી ક્ષત્રીવટ લાજે તે પણ મારાથી કેમ બને ? ” આ પ્રમાણે ચ દરાજાએ ઘણી યુક્તિ પ્રયુક્તિ

કરી, પણ છેવટે રાજા ને મંત્રીએ મળીને અનેક પ્રકારના કુડ-કપટથી ચંદરાજાના ચિત્તને રીઝવ્યું. એટલે ઉંડો વિચાર કરીને ચંદરાજાએ પરણી આપવાની હા પાડી. તેથી સિંહલરાજા ઘણો હર્ષિત થયો અને એકદમ વરને શણગારવાની અને વરઘોડાની તૈયારી કરવા માંડી. ચારે બાજુ આનંદના વાજીંત્રો વાગવા માંડ્યા.

પ્રકરણ ૮ મું.

હવે ચંદરાજાને ન્હવરાવી ઉત્તમ વસ્ત્રાભૂષણો પહેરાવ્યાં અને વરઘોડાને લગતી બીજી તમામ પ્રકારની તૈયારી કરી. સિંહલરાજાને ઉતારેથી વરઘોડો આગળ ચાલ્યો. લોકો ચારે તરફ જોવાને હળીમળી રહ્યું. લોકો કહેવા લાગ્યા કે–'જુઓ! સિંહલરાજાનો પુત્ર કનકધ્વજ વરરાજા અપ્રતિમ રૂપશાળી ચાલ્યા આવે છે.' એ વખતે હજારો દીપકો ચારે બાજુ પ્રકટાવેલા છે તે જોવા સૂર્ય તો રાત્રિ હોવાથી આવી શકયો નથી, પરંતુ પોતાના કીરણોને જાનૈયા તરીકે મોકલ્યા હોય એમ જણાય છે. એ વખતે દિનકરને વાહને ચંદ્રમા ચડયો લાગે છે અને જેમ ચંદરાજા વરઘોડે ચડયા છે; છતાં કનકધ્વજ ગીતમાં ગવાય છે તેમ ચંદ્રની શોભા પણ વધી પડી છે. કેટલાક કહે છે કે 'આ તો કનકધ્વજ નહીં–કોઇ બીજો જણાય છે.' વળી કેટલાક કહે છે કે–'આપણે કનકધ્વજને કયાં જોયો હતો, માત્ર સાંભળ્યો હતો અને જેવો સાંભળ્યો

હતો તેવો તો અત્યારે દેખાય છે આવો અપૂર્વ રૂપવંત વર મળવાથી આપણા નૃપની પુત્રી બહુ ભાગ્યશાળી જણાય છે આની માતાને પણ ધન્ય છે કે જેણે આવા પુત્રને જન્મ આપ્યો છે આના રૂપની પાસે દેવનુ રૂપ પણ કાઈ હીસાબમા નથી ’

વરઘોડા ધીમે ધીમે ચાલતો અને લોકોની વરને જોવાની મનોવૃત્તિને સતુષ્ટ કરતો તોરણ પાસે આવ્યો સ્ત્રીઓ પણ વેવાઈનુ ઘર પાસે આવવાથી બમણા જોસથી ગીત ગાવા લાગી પછી વરઘોડા ઉપરથી ઉતર્યા અને સાસુએ ગોરે બતાવેલી વિધિ પ્રમાણે વિધિ કરીને–પોખીને મડપમાં લીધા વર માતૃગૃહ (માયરા) મા બેઠા એટલે પ્રેમલાલચ્છી (કન્યા) ને લાવીને તેની સામે બેસાડવામા આવી તે બનેની જુગતી જોડી જોઈને સર્વ લોકો કહેવા લાગ્યા કે–‘ આતો બરાબર કામદેવ અને રતિની જેવી જોડી મળી છે પ્રભુ આ જોડીને અખડ રાખજો ’ આ પ્રમાણે સર્વ માણસો આશીર્વાદ આપવા લાગ્યા.

હવે વીરમતી ને ગુણાવળી પણ નગરમા ફરી ફરીને ત્યા વરને જોવા માટે આવ્યા અને એકીટસે તેને જોવા લાગ્યા. તે વખતે વરકન્યાને ચૉરીમા લાવવામા આવ્યા અને ચારે મગળ વર્ત્યા વિધિપૂર્વક લગ્નક્રિયા પૂરી થઇ તે વખતે ગુણાવળી સાસુને કહેવા લાગી કે–“ હે બાઈજી ! આ વર તો આપણો ઓળખીતો છે એ તમારા પુત્ર જ છે હુ વીશે વિશ્વા કહુ છુ કે એમા ફેર નથી. ” વીરમતીએ તેનુ કહેવુ

તદ્દન અસંભવિત હોવાથી માન્યું નહીં અને તે તરફ ધ્યાન પણ આપ્યું નહીં. એટલે વરને બરાબર નિહાળી જોઇને ફરી ગુણાવળી બોલી કે–" અરે બાઇજી ! હું કહું છું તે ખરેખરૂં છે. આ મારા પ્રીતમજ છે અને અહીં પરણવાથી આ પ્રેમલાલચ્છી સાચેસાચી મારી શોક્ય થઇ છે. આપણે બે જેમ આવ્યા તેમ એ પણ કોઇ રીતે આવ્યા જણાય છે. મને એ વાતમાં પૂરેપૂરો સંદેહ પડયો છે." સાસુ બોલ્યા કે–" અરે વહુ ! એવી કચપચ શામાટે કરે છે અને ખોટો સંદેહ શા માટે લાવે છે ? ચંદ તો આભાપુરીમાં સુતો છે અને આ તો કનકધ્વજ કુમાર છે. હું તને કહેતી હતી કે ચંદ કરતાં પણ સુંદર મનુષ્યો હોય છે તેનું આ પ્રત્યક્ષ પારખું છે. તું ચંદ ચંદ શું ઝંખ્યા કરે છે ? તારો પતિ તો ગારૂડી જેમ નાગને બાંધી રાખે તેમ મંત્રથી બંધાઇને ઉંઘમાં પડેલો છે, તે આપણે જઇને છોડશું ત્યારે છુટશે. તું મારૂં વચન માન અને આમ ભોળી થઇને જેને તેને ચંદ કહેવાનું છોડી દે. આ જગતમાં સરખે સરખા પણ લાખો મનુષ્યો હોય છે." સાસુનાં આ પ્રમાણેનાં વચનો સાંભળી ગુણાવળી મૌન રહી પણ તેના માનવામાં તેની વાત આવી નહીં.

હવે અહીં મકરધ્વજ રાજા વરને જોઇને બહુજ રાજી થયો અને પોતાને આવો જમાઇ મળ્યો તેને માટે પોતાના આત્માને ધન્ય માનવા લાગ્યો. તે વિચારે છે કે ' આવા અનુપમ રૂપવાળા વરને વિધાતાએ કેવી રીતે ઘડ્યો હશે ? મારી બેટી જેવી ગુણની પેટી છે, તેવોજ તેને વર પણ મળ્યો છે.

હવે એ જોડી અવિચળ રહો ને તેમા ખામી ન આવો આ પ્રમાણે મનમા અત્યત હર્ષિત થઈને કરમોચન વેળાએ તેણે હાથી, ઘોડા, રથ, મણિ, મુક્તાફળ, સોનુ, રૂપુ, અશન, વસન, ભૂષણ, ભાજન, શય્યા વિગેરે જે માગ્યુ તે આપ્યુ, કોઈ પ્રકારની બાકી રાખી નહીં પછી વરકન્યાએ કમાર આરોગ્યો. સામસામા સરખે સરખા કોળીયા દીધા ને લીધા પ્રેમલા પોતાના પતિનુ મુખ જોઈ જોઈને મનમા રાજી થવા લાગી અને વિધાતાનો આભાર માનવા લાગી, પરતુ તેવામા તેનુ જમણુ નેત્ર ફરકયુ એટલે તેને ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ, પણ તેણે તે વાત કોઈને જણાવી નહીં

પછી વરકન્યા પરણી ઉતર્યા એટલે અનેક પ્રકારના દાન દેવાવડે સિહલરાજાએ અર્થીજનોને સતોષ્યા અને ઉત્તમ વાજીત્રો વાગવા માડયા. તે વખતે કચનની ચોપાટ માડીને વરકન્યા સામસામા સારીપાસે રમવા બેઠા ચદરાજાએ પોતાના કોમળ કરકમળમા પાસા લીધા અને જેમ સિહલરાજા વિગેરે ન જાણે તેમ આ પ્રમાણેની સમસ્યા કહીને પાસા નાખ્યા

(સમસ્યા)

आभापुरम्मि निवसइ, विमलपुरे समिहरो समुग्गमिओ ।
अपत्थिअम्स पिम्मस्स, विहिहथ्ये तस्स निव्वाहो ॥

આ પ્રમાણેની સમસ્યા સાભળીને પ્રેમલા વિચારવા લાગી કે–' પતિ આવુ અણમળતુ શુ બોલે છે ?' તેનો

ભેદ ન પામવાથી પ્રેમલા હાથમાં પાસા લઈને પોતાની ચતુરાઇથી બોલવા લાગી કે:—

वसिओ ससि आगासे, विमलपुरे उग्गमीओ जहासुखं ।
जेणाभिभूओ जोगो, स करिस्सइ तस्स निव्वाहो ॥

આમાં પ્રથમ ચંદરાજા બોલ્યા કે—" આભાપુરીમાં વસનારો ચંદ્ર વિમળપુરીમાં ઉગ્યો, (આવ્યો) પરંતુ આ અપ્રાર્થિત પ્રેમનો નિર્વાહ વિધિને હાથ છે. એટલે આ પ્રેમ કાંઈ માગ્યો મળ્યો નથી–અણમાગ્યો થયો છે. તેનો નિર્વાહ તો વિધાતા અનુકૂળ થાય તોજ થઈ શકે. " તેનો ભાવાર્થ પ્રેમલાલચ્છી સમજી નહીં તેથી તેણે આભાપુરીને આકાશ માની ઉત્તર આપ્યો કે—" આકાશમાં વસનારો ચંદ્ર યથા સુખે (આનંદે) વિમળાપુરીમાં અત્યારે ઉગ્યો છે. તો જેના વડે તેનો ને આકાશનો યોગ થયો છે તેજ તેનો નિર્વાહ પણ કરશે–અર્થાત્ વિધાતાજ તેનો નિર્વાહ કરશે. "

આ પ્રમાણેનાં ભાવાર્થવાળી પ્રેમલાલચ્છીની કહેલી ગાથા સાંભળીને ચંદરાજાએ જાણ્યું કે—' આ ભોળી નિપુણ છતાં મારા કહેવાનો ભાવાર્થ સમજી શકી નહીં તો હવે સ્પષ્ટ સમજાવું. ' એમ વિચારી પાસા હાથમાં લઇ રસમાં ને રસમાં બોલ્યા કે—

પુરવ દિશિ એક આભાનગરી, ચંદ નૃપતિ તિહાં રાજા;
છે તસ મંદિર રમવા જેવા, સારી પાસા તાજા.
નવિ છે તેહવી કયાંઇ સજાઇ, તે હોય તો ઇહાં રમીએ;
ફોગટ ઇણ રમતે ગુણવંતી, રાતલડી કિમ ગમીએ.

ચોપાટની રમત.

ચંદરાજાના વચનો સાંભળીને પ્રેમલા વિચારવા લાગી.

(પૃષ્ઠ ૮૭)

આ પ્રમાણે બોલીને ચદરાજાએ પાસા નાખ્યા તે વચનો સાભળીને વિચક્ષણ પ્રેમલા વિચારવા લાગી કે—"આવુ અસમજસ શુ બોલે છે? સિહલદેશની સિહલપુરીથી મને પરણવા માટે આવ્યા છે ને ત્યાના વખાણ કરવાને બદલે આભાપુરીના સારીપાસાના વખાણ કરે છે એ શુ? કયા પૂર્વમા આભાપુરી અને ત્યા રહેલા ચદરાજા—એને અને આને સબધ શુ? તેથી ગએ સિહલસુતને બદલે ચદરાજા તો મને પરણુતા નથી? આ વાતમા જરૂર કાઇક ભેદ જણાય છે" આ પ્રમાણે તે વિચારે છે એટલામા તો સારીપાસાનો ખેલ પૂરો થયો, પણ ચતુર લલના પૂર્વની વાતમા લીન થઇ સતી તેનો જ વિચાર કરવા લાગી

પછી ચદરાજા ભોજન કરવા બેઠા તે વખતે તેમણે પાણી માગ્યુ એટલે સ્વચ્છ સુગધી શીતળ જળ લાવીને પ્રેમલાએ આપ્યુ. તે વખતે ચદરાજા બોલ્યા કે—'જો સુરસરિતા (ગગાનદી) નુ પાણી હોય તો આનદ આવે' પ્રેમલાએ વિચાર્યુ કે—"એ તો સમુદ્રના તટ પર સિહલ દેશમા રહે છે ને ગગા તો પૂર્વમા છે પરતુ કદી એ બાજુ મોસાળ હશે તેથી તેનુ પાણી ઝખતા હશે" આ પ્રમાણે વિચાર કરી મનનુ સમાધાન કર્યું, પરતુ તેના ચિત્તમા ચટપટી રહ્યા કરી—તેણે પિયુનું ચિત્ત કાઇક ઉચક જાણ્યુ

તે વખતે સિહલરાજાએ ચદરાજાને દૂર બોલાવી કહ્યુ કે—"હવે રાત થોડી ને રમત ઘણી છે, તમને આવો

દુર્લભ મેળો મૂકવાનું મન થતું નથી, પણ આવો પ્રસંગ હજા-વાર મેળવી શકશો. માટે હવે તમે ઝટ નીકળી જાઓ. આ પ્રમાણેનાં તેના વચન સાંભળીને ચંદરાજાએ તરતજ નિકળવાની તૈયારી કરી; કારણ કે તેજી ઘોડો હુંકારો સહન કરી શકતો નથી. જગત્ રણશૂરાને ભલે શૂરવીર કહે, પણ ખરા શૂરા તો વચન-શૂરા (વચન પાળનારા) હોય તેજ છે. જુઓ ! એક વચનને માટે પરણેલી સ્ત્રીને તજી દેવા ચંદરાજા તૈયાર થયા, લગાર પણ આનાકાની કરી નહીં.

પછી રથ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો તેમાં ચંદરાજા પ્રેમલા સહીત બેઠા. એટલે કન્યાને લઈ સિંહલરાજા વાજતે ગાજતે પોતાને ઉતારે આવ્યા. માર્ગમાં યાચકોને પુષ્કળ દાન આપી સંતોષ્યા, ઉતારે આવ્યા પછી ચંદરાજા પ્રેમલાની સાથે એકાંતમાં બેઠા, પણ પ્રેમલા તેનું ચિત્ત ચપળ થયેલું જાણી ગઈ. તે વિચારવા લાગી કે ' જેવો રંગ પરણતાં હતો તેવો સારીપાસા રમતાં નહોતો; ને સારીપાસા રમતાં હતો તેવો અત્યારે નથી. એ રંગમાં ને આ રંગમાં અત્યંત અંતર છે. ' તે આમ વિચારે છે તેવામાં કરપલ્લવીવડે હિંસક મંત્રીએ ચંદરાજાને સમસ્યા કરી. ચંદ સમજી ગયા કે ' આ મને નીકળીજવાની તાકીદ કરે છે. પણ આ રાત અને આ પ્રેમલાનો સ્નેહ જીવતાં સુધી સાંભરશે. આ પ્રેમ ભૂલી જવાય તેવો નથી. આવા પ્રેમથી વિખૂટા પડવું તે સહેલું નથી. પરંતુ ભાડે પરણેલી સ્ત્રી ઉપર સ્નેહ કરવો શા કામનો છે ? વળી માતા પણ જો વૃક્ષ લઇને ચાલ્યા જશે તો મોટો ઉત્પાત થશે

અને હું જઈ પણ શકીશ નહીં ' આમ વિચારીને સર્પ કાચળી છોડે તેમ પ્રેમલાની ઉપેક્ષા કરીને તે ઉઠ્યા એટલે પ્રેમલા બોલી કે—'સ્વામી ! કયા પધારો છો !' ચ દ બોલ્યા–'દેહચિંતા માટે જાઉં છુ ' પ્રેમલા પાણીની ઝારી ભરીને સાથે ચાલી. ચ દરાજાએ સાથે આવવા ના પાડી, પણ તેને કપટ ભાસ્યું એટલે તે વારી રહી નહીં તેથી ચ દરાજા દેહ પવિત્ર કરી પાછા આવ્યા તે વખતે હિ સક અન્યોક્તિ કરી બોલ્યો કે—'હે નિશિભૂપ ! વહેલો થા, જો તને દિનકર દેખશે તો તારૂં રૂપ પ્રગટ થઈ જશે ' ચ દરાજા આ અન્યોક્તિ સમજ્યો અને તેથી વાર વાર દ્વારપાસે જવા લાગ્યો પર તુ પુષ્પની પાછળ સુગ ધ જાય તેમ પ્રેમલા દરેક વખતે તેની પછવાડે જવા લાગી. એટલે ચ દરાજા તેને છેતરી શક્યો નહીં પછી સ્નેહથી ઘેલી થયેલી પ્રેમલાએ તેને હાથવડે ખે ચી લાવી શય્યાપર બેસાડ્યા અને અનેક પ્રકારે સ્નેહ બતાવી કહેવા લાગી કે—" આમ ક્ષણુ ક્ષણુમા શુ કર્યા કરો છો ? ક્ષણુમા બહાર જાઓ છો ને ક્ષણુમા અ દર આવો છો તેનુ શુ કારણ ? પહેલા સમાગમમાજ આવુ કપટ કેમ કરવા માડ્યુ છે ? આમ કરશો તો આપણા સ્નેહનો નિર્વાહ પણ કેમ થશે ? પહેલા કવળમાજ મક્ષિકા આવશે તો પછી તે ભોજનમા સ્વાદ શુ રહેશે ? તમે પહેલી રમતમાજ આવો વેશ શુ કાઢી બેઠા છો ? આમ થશે તો પછી તમે પ્રીતિનો પૂર્ણ નિર્વાહ કેમ કરશો ? માટે ચળચિત્તપણું છોડી દો અને જેણે તમારી સાથે ખળતા કરી હોય તેના મુખપર ધૂળ પડો હે સ્વામિન તમને મળવાની

અત્યંત આકાંક્ષા હતી તેથી સંયોગ તો થયો; પરંતુ તેમાં તમારા ચળચિત્તપણાથી ઇચ્છા હતી તેવી મીઠાશ આવતી નથી. બાકી તમે જે ગાથા કહી છે તેથી હું તમારો ભેદ જાણી ગઇ છું, એટલે હવે તમને કોઈ રીતે જવા તો દઈશ જ નહીં. માટે હે વાલમ! મને આશાભરેલીને નિરાશ ન કરો. હું તમે જે કહો તે કરવા કબુલ છું. હું તમારા પગની મોજડી સમાન છું ને તમે મારા માથાના મુગટ છો. હું તમારે પગે પડું છું. તમારી પાસે ખોળો પાથરૂં છું. તમે શા માટે મોઢું મચકોડીને બેસી રહ્યા છો? પ્રસન્ન કેમ થતા નથી? જો હું કાંઈ તમારૂં મન રાખી શકી ન હોઉં તો તે અપરાધ ક્ષમા કરો, કેમકે હું તો બાળકબુદ્ધિ છું. વળી હે સ્વામી! ક્યાં વિમળાપુરી ને ક્યાં આભાપુરી? મારો ને તમારો મેળાપ ક્યાંથી? એ તો કોઇ વિધાતાએ લખેલી વાત બની આવી છે. તમે કહેલી વાત હું સમજી શકી નથી એમ જાણશો નહિ. હું કાંઇ ગમાર નથી કે ન સમજું. વળી જાણ્યો ગ્રહ પીડતો નથી, તે છતાં જો તમે ઉવેખશો તો તેમાં તમારી શોભા ઘટશે, તમારે કઠોર થાવું યુક્ત નથી. વળી તમારા સાસરાએ લેવા દેવામાં તમને દુહવ્યા નથી, છતાં કોઈ વાતની ઈચ્છા હોય તો કહો. કેમકે જમાઈ તો લાડકા જ હોય. પણ આમ વગર-કારણે રૂસણું લઇને બેસો તે ઠીક નહીં. આ તો બાળકની જેવા ઢંગ દેખાય છે. અથવા તો એ દશા મુનિરાજને ઘટે છે, તમે તો સંસારી છો, માટે સ્નેહથી વાતચિત કરો. વળી તમે સારીપાસે રમતાં જે વાત કરી છે તે હું ભૂલી જવાની

નથી કદી તમે મને ઉવેખીને ચાલ્યા જશો તો તમારૂં ઠેકાણું પૂર્વદિશાએ આભાપુરીમા છે તે જાણતી હોવાથી ત્યા આવીને પણ મળીશ ”

આ પ્રમાણેના પ્રેમલાના વચનો સાભળીને ચદરાજા બોલ્યા કે “ હે પ્રિયા ! તુ હઠ શા માટે કરે છે ? વિધાતાએ લખેલા લેખમા અણુમાત્ર પણ ઓછુ કે વધતુ થવાનુ જ નથી આ કથા કહેવાય તેવી નથી બાધી મુકી લાખની છે તુ ચતુર થઇને કેમ ચૂકે છે ? તારા મનને વશ રાખ મારાથી પણ તારો સ્નેહ છાડાતો નથી, પરતુ સાપે છછુંદર ગળ્યા જેવુ થયુ છે ત્યા મારો ઉપાય નથી ” આ પ્રમાણે કહીને તેણે પ્રેમલાને ઘણુ સમજાવી પણ તે કોઇ રીતે સમજી નહીં, તે તો તેનો છેડો પકડીને ઉભીજ રહી ચદરાજા ઘણુ અકળાવા લાગ્યા પણ તેણે છેડો મૂકયો નહીં એટલામા હિસકમત્રી ધસમસતો અદર આવ્યો અને કઠણ વચન કહીને જોરાવરીથી છેડો છોડાવી દીધો એટલે પ્રેમલા મત્રીની લાજ કાઢીને અદર ચાલી ગઈ અને ચદરાજા પરણી સ્ત્રીને તજીને બહાર નીકળ્યા

ત્યાંથી સિહલરાજા પાસે જઈ ચદરાજાએ કહ્યુ કે— “ તમારૂં કાર્ય સિદ્ધ થયુ છે, પણ જે રીતી સુદરીને મૂકી છે તેની લાજ તમારા હાથમા છે ” આ પ્રમાણે કહી તેની રજા લઇને ચંદરાજા ઉતાવળો હાથમા ખડગ લઈ બહાર ઉદ્યાનમા આવ્યો અને સહકાર પાસે આવી તેના કોટરમાં સતાઈ ગયો એટલામા હાથમાં કણા લઇને વહુ સાથે વીરમતી પણ ત્યા

આવી અને અડધો પહોરજ રાત્રી રહેલી હોવાથી એકદમ ઉતાવળી આંબા ઉપર ચઢી ગઇ. એટલે તેની દૃષ્ટિ તેના કોટર તરફ ગઇ નહીં. સાસુ વહુ બંને ઉપર ચડી એટલે આંબો આકાશમાર્ગે ચાલ્યો અને આભાપુરીનો રસ્તો લીધો.

પ્રકરણ ૯ મું.

આભાપુરી પાછા જતાં આંબા ઉપર બેઠેલી વીરમતી વહુને કહે છે કે—"જો તું ઘરે રહી હોત તો આ નગરી ને કનકધ્વજ કુમારને તું કયારે દેખત ? હું આવાં નવાં નવાં કૌતુક તને રોજ બતાવીશ અને તારી હોંશ પૂરી કરીશ; પણ તારે મારી સાથે મનમેળ રાખવો પડશે. મારા વિના આટલો બધો આકાશમાર્ગ બીજું કોણ અતિક્રમે ? ફક્ત સિદ્ધાંતમાં ચારણ મુનિની ગતિ અત્યંત કહી છે, બાકી પંખી તો બહુ જાય તો બાર યોજન જઇ શકે. મારી શક્તિ તો હદ વિનાની છે. જ્યાં પવન સંચરી શકે ત્યાં હું પણ જઇ શકું અને કોઇ ન કરી શકે તે કાર્ય હું કરી શકું."

સાસુના સ્વમુખે આવા વખાણ સાંભળીને ગુણાવળી બોલી કે "સાસુજી ! આપ કહો છો તે બધું સાચું છે. આપની શક્તિની આજે મને ખાત્રી થઇ, પરંતુ એક વાતમાં તમે ભૂલ ખાધી છે. તે એ છે કે કનકધ્વજ કુમારની જગ્યાએ જરૂર તમારા પુત્રજ હતા અને તેજ પ્રેમલાને પરણ્યા છે, એમાં મને જરાપણ અંદેશો નથી. આમાં જો મારી ભૂલ ઠરે તો

મને ઠંડક આપજો" વીરમતીએ કહ્યુ કે—"હવે તું બહુ ડાહી થઇ ગઇ છે તે જાણ્યુ ! મારા પુત્રને ફોગટનો બોલ બોલ આપે છે તુ તો જ્યા જ્યા રૂપવંત પુરૂષ દેખીશ ત્યા ત્યા ચંદજ કહીશ ! પણ મને મારા પુત્રની ખાત્રી છે, કેમકે તે મારે વશ છે" આ વખતે વૃક્ષના કોટરમા રહેલ ચંદરાજા વિચારે છે કે—'રખે જો આ મારી વાત જાણશે તો જરૂર હેરાન કરશે, તેથી કોઇ રીતે મારી વાત જણાય નહીં તો ઠીક' આ પ્રમાણે તે વિચારે છે, સાસુ વહુ વાતો કરે છે અને વૃક્ષ અનેક નગરો ને પર્વતો ઉલ્લંઘતુ ચાલ્યુ જાય છે એમ થા લતા દૂરથી આભાપુરી દેખાણી કુકડાઓ બોલવા લાગ્યા પૂર્વ દિશા આનંદ પામી એક બાજુથી અરૂણોદય થવાની તૈયારી થઇ અને બીજી બાજુથી ચંદ પણ આવી પહોચ્યો આંબો તેના વનમા મૂળ સ્થાનકે આવી જમીનપર સ્થિર થયો એટલે સાસુએ કહ્યુ કે 'વહુ ! આ આપણો બાગ આવ્યો, હવે વૃક્ષપરથી નીચે ઉતરો'

પછી બને જણા નીચે ઉતર્યા, પરંતુ ભાગ્યયોગથી ચંદરાજા તે વખતે પણ તેમની નજરે પડ્યા નહી પછી તે બંને પવિત્ર થવા માટે નજીકની પુષ્કરણીમા ગઇ એટલે ચંદરાજા કોટરમાથી નીકળી ઉતાવળો પોતાના મહેલમા આવ્યો અને વેશ બદલી નાખી નવો વેશ ધારણ કરી પોતાની શય્યામા સુઇ ગયો સાસુ વહુ પણ હસતા રમતા પોતાના મકાનમા આવ્યા

પછી ગુણાવળીને ઠણા દઇને ચંદરાજા પાસે મોકલી

અને વીરમતીએ નગરલોકને આપેલી નિદ્રા અપહરી, લોક સૌ જાગૃત થયું. અને પોતાના પ્રાતઃકાળ સંબંધી ષટ્કર્મ કરવા લાગ્યા. રાત્રીની હકીકત કોઈના જાણવામાં ન આવી. ગુણાવળી ઉતાવળી ઉતાવળી પોતાના મહેલમાં આવી. ત્યાં તેણે પોતાના સ્વામીને નિદ્રામાં પડેલા દીઠા. ચંદરાજાએ પણ તેને દીઠી. ગુણાવળીને એક તરફથી શાંતિ થઇ પણ બીજી રીતે ખેદ થયો કે મેં પાપિણીએ સ્વામીને આવી ઘોર નિદ્રામાં નાખી દીધા તે ઠીક ન કર્યું. પછી તેને જગાડવા કંબાના ઠણકારા દીધા. એટલે ચંદરાજા કપટથી આળસ મરડવા લાગ્યા. તે વખતે ગુણાવળી અજાણી થઈને બોલી કે—"હે નણદીના વીરા! રાત્રિ વ્યતિત થઇ, પ્રભાત કાળ થયો, માટે હવે ઉઠો. આજની રાત્રી તો મારે વૃથા ગઇ છે, કારણ કે મેં આખી રાત ઉજાગરો કર્યો, પણ તમે તો જગાડતાંએ જાગ્યા નહી. એવા નિરાંતે ઉંઘી ગયા હતા કે જાણે સ્વપ્નામાં કોઇ રાજ પામ્યા હો અથવા કોઈ રાજકન્યા સાથે પાણિગ્રહણ કર્યું હોય એમ જણાય છે. હે નાથ! હવે તો જાગો. ઉદયાચળ ઉપર સૂર્ય ઉગ્યો છે. માટે આપના મુખનું મને દર્શન આપો. હું ગંગાજળ ને દાતણ લઈને ઉભી છું. માટે દંતધાવન કરી લ્યો. આ વખતે રાજપુત્રો તો અખાડામાં જઈને મલ્લયુદ્ધ કરે. રાજસભાનો વખત પણ થઇ ગયો છે. માટે હે સાસુના જાયા! હવે ઉઠો. આપ એટલા બધા મોડા ઉઠો છો એમ જો વિમાતાના જાણવામાં આવશે તો તેના તરફથી નકામો ઠપકો મળશે."

ગુણાવળીના આ પ્રમાણેના વચનો સાંભળીને ચંદરાજા કપટનિદ્રા તજી હાફલા ફાફલા થઈને ઉઠયા અને બોલ્યા કે—"બહુ વખત થઇ ગયો, સૂર્ય ઉગ્યાની પણ ખબર પડી નહી, રાત્રીએ માવઠુ થયુ તેની ઠંડકથી મારૂ દીલ વધારે ઘેરાઈ ગયુ તેથી રાણીજી ! મને ઉઠતા વાર લાગી પણ આજે તો તમને પણ આખી રાતનો ઉજાગરો લાગે છે કેમકે આખો તે વાત કહી આપે છે વળી આજ તો અત્યારથી જ પ્રીતિ વિશેષ બતાવવા માંડી છે વળી આજની વાત રસીલી લાગે છે, કેમકે તમે પણ વાણીયાશાઈ રંગ બતાવવા માંડયો છે એમ જણાય છે કે આજે રાત્રે તમે કાઇક ક્રિડા કરી આવ્યા લાગો છો આજના ઢંગ જ જુદા જણાય છે તો હવે અમને વાત તો કરો કે રાત્રે કયા ગયા હતા ? પછી અમને જગાડવાની હેતાળી વાતો કરજો "

ગુણાવળી બોલી કે—"હે નાથ ! હુ આપના ચરણકમળ છોડીને કયા જાઉ ? હુ તો કાંઈ રાતની વાત જાણુતી નથી, પણ તમે કાંઈ રાત્રી રમી આવ્યા લાગો છો મારાથી આપની આજ્ઞા વિના મહેલ બહાર પગ પણ કેમ દેવાય ? માટે તમે ખરેખરી વાત કહી દ્યો "

આ પ્રમાણેના રાણીના વચનો સાંભળીને ચંદરાજા વિચારવા લાગ્યા કે ' આમા આનો બિલકુલ વાંક નથી માત્ર એક રાત્રીના પ્રસંગમા જે મગ્ન અને સાચા બોલી હતી તે વાડી અને અસત્ય બોલનારી થઇ પડી આમા વાંક માત્ર વિમાતાનો છે જેમ મીઠાનુ પાણી કપૂરના સંગમથી વિર-

રૂપ થઈ જાય છે તેમ સાધુજનો પણ દુઃસંગતિથી વિકાર પામી જાય છે. ચંત્રની ઘડીના સંગમથી ઝાલરને પ્રહાર સહન કરવા પડે છે. દુષ્ટનો સંગ અંગારા જેવો છે. તે બધી સ્થિતિમાં નુકશાનજ કરે છે. વળી નારી, વારી, તલવાર, નેત્ર, અશ્વ ને નરેશ જેમ વાળીએ તેમ વળે છે.' આ પ્રમાણે વિચારીને બોલ્યા કે—"હે પ્રિયે ! હવે બીજી ત્રીજી વાત પડી મૂકીને રાત્રી ક્યાં રમી આવ્યા તે સાચું કહો." ગુણાવળી પતિને ભોળવવા માટે કલ્પિત વાત કહેવા લાગી.

"હે સ્વામી ! વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર **વિશાળા** નામે નગરી છે. ત્યાં **મણિપ્રભ** નામે વિદ્યાધર રાજા છે. તેને **ચંદ્રલેખા** નામે સ્ત્રી છે. રાત્રિદિવસ સુખ વિલાસ કરે છે. તમામ વિદ્યાધરોને પોતાની આજ્ઞાને આધીન બનાવી દીધા છે. અન્યદા ગુરૂ મહારાજ પાસેથી યાત્રાદિકનો અધિકાર સાંભળી યાત્રા કરીને આજ રાત્રીએ આભાનગરી ઉપર આવ્યા, તે વખતે વરસાદ થવાથી બહુ પવન નીકળ્યો એટલે તેનું વિમાન થંભાણું–ચાલી શક્યું નહીં. એટલે વિદ્યાધરીએ પૂછ્યું કે "હે સ્વામી ! આજે અહી અકાળે વૃષ્ટિ કેમ થઈ અને આપણું વિમાન કેમ થંભાણું ?" વિદ્યાધર બોલ્યો— "એ વાત કહેવાની નથી. આપણે પારકી વાત કરવામાં નફો શો ?" એટલે તો વિદ્યાધરીએ હઠ લીધો કે "જરૂર કહો ને કહો." એટલે વિદ્યાધરે તેનાથી થાકીને કહ્યું કે—' આ આભાપુરી ઉપર કોઇ દેવતા રૂષ્ટમાન થયો છે, તેણે રાજાને પરિતાપ ઉપજાવવા આ વૃષ્ટિ કરી છે અને રાજાના પુણ્ય

પ્રતાપથી આપણુ વિમાન થભાણું છે ' ત્યારે ખેચરી બોલી કે " એવો કોઇ ઉપાય છે કે જેથી એ રાજાને અડચણ ન આવે, જો એવુ સામર્થ્ય હોય તો પરોપકાર કરવા યોગ્ય છે વિદ્યાધર બોલ્યો કે " મારાથી તો શુ થઇ શકે, પણ એક ઉપાય જાણુ છુ તે જો તેની વિમાતા કરે તો રાજા ઉગરે અને વિઘ્ન વિસરાળ થઇ જાય " પછી વિદ્યાધરી પોતાના સ્વામીને લઇને તમારી માતા પાસે આવી અને કહ્યુ કે " હે માતા ! તમારા પુત્રના હિતનો ઉપાય મારા પતિ કહે તે સાભળો " વિદ્યાધરે કહ્યુ કે—" પવિત્ર સ્થાનકે શ્રી શાતિનાથજીના મહામગળમય જિનનુ સ્થાપન કરીને તેની પાસે પચ દિપક કરી તમે, રાજાની રાણી અને મારી પત્ની આખી રાત્રી પ્રભુના ગુણગાનવડે રાત્રિજાગરણ કરો અને પ્રભાત થાય ત્યારે આ કળા લઇને તમારા પુત્રને અડાડજો કે જેથી તે સજ્જ થઇ જશે અને વિઘ્ન માત્ર નાશ પામશે વિદ્યાધરે આ પ્રમાણે કહેવાથી આપની વિમાતાએ મને બોલાવી અને અમે આખી રાત્રી વિદ્યાધરે કહ્યા પ્રમાણે જિન ગુણ ગાનમા વ્યતિત કરી પછી કળાવડે મે આપને જગાડ્યા અને તે વિદ્યાધર સ્વસ્થાનકે ગયો આ પ્રમાણેની અમારી રાત્રી સબધી હકીકત છે "

ચતુર ચદરાજાએ તે બધી વાત સાભળી લઇને કહ્યુ કે—તમે સાચેસાચી વાત કરી પતિવ્રતા સ્ત્રીનો એ ધર્મ જ છે " પતિના હિતમા તત્પર રહેવુ પતિને માટે સ્ત્રી અકૃત્ય

પણ કરે, સુકૃત્ય તો વિશેષે કરે. સ્ત્રી નિરંતર પતિની ભક્તિવાળી જ હોય અને માતા તો પુત્રનું હિત કરે તેમાં નવાઇ જ શી ? તમે મારે માટે આખી રાત્રીનો ઉજાગરો કર્યો તે મોટી મહેરબાની કરી. મારી અને તમારી સાચી પ્રીતિમાં એજ ઘટે છે, તમે મારે માટે આખી રાત ઉજાગરો ન કરો તો બીજું કોણ કરે ? હે ચંદ્રાનને ! હું તમારી વાત સાચીજ માનું છું. મને તમારી પ્રતીતિ છે. આખી રાત્રી જિનગુણ ગવાય એવાં ભાગ્ય ક્યાંથી ? જિનેશ્વરની ભક્તિ કરવાથી પ્રાણી ભવનો પણ પાર પામી જાય છે. તમે જેમ આખી રાત્રી જિનગુણગાનમાં વ્યતિત કરી તેમ મને પણ મધ્યરાત્રીએ એવું સ્વપ્ન આવ્યું કે–' જાણે તમે સાસુજીની સાથે અહીંથી અઢારસો કોસ દૂર વિમળાપૂરીએ ગયા અને ત્યાં એક મહા રૂપવંત પુરૂષને પરણ્યો જોયો અને પાછા અહીં આવ્યા. ' મારા સ્વપ્નમાં ને તમારી વાતમાં ઘણુંજ અંતર છે, પણ સ્વપ્નાં સાચાં શેનાં હોય ? તમે અનુભવ્યું તે સાચું ! એમાં ખોટાની શંકા પણ કેમ કરી શકાય ? કારણ એમાં સાચું શું તે તો પરમાત્મા જાણે. પણ આ સંસારની જેમ સ્વપ્ન ખોટું હોય છે અને પતિવ્રતા કહે તે સાચું હોય છે.

આવાં પતિનાં વચન સાંભળી વિસ્મિત થઇને ગુણાવળી પતિને ખોટા પાડવા માટે ' સ્વપ્નાં તો જૂઠાં જ હોય છે ' એમ જણાવવા બોલી કે–" હે સ્વામિન ! એક શિવના પૂજારીએ સ્વપ્નામાં આખું શિવમંદિર સુખડીએ ભરેલું દીઠું, એટલે જાગીને તરત જ પોતાની જ્ઞાતિ બધીને

જમવાનુ નોતરૂ આપી આવ્યો પછી આવીને જોવા માડ્યુ તો મીઠાઈ બીલકુલ દીઠી નહીં એટલે વિચાર્યું કે–શિવે બધી સુખડી અપહરી જણાય છે, એમ વિચારી બારણા બધ કરીને સુતો પાછલો પહોર દિવસ રહ્યો એટલે જ્ઞાતિવર્ગ બધો ત્યા ભેળો થયો તેણે ત્યા ભોજન સામગ્રી બીલકુલ દીઠી નહીં, તેમ પૂજારીને પણ દીઠો નહીં શિવમદિરના દ્વાર પણ બધ દીઠા પછી તેને જગાડ્યો એટલે તે બોલ્યો કે– " જરા રાહ જુઓ, હમણા ગત રાત્રીની જેવુ સ્વપ્ન આવે ને સુખડી દેખુ તો તેનાવડે તમને જમાડુ ઉતાવળા ન થાઓ " એટલે બધા બોલ્યા કે ' તુ શુ અમને સ્વપ્નાની સુખડી જમાડવાનો હતો ? તે સુખડીથી શુ માણસની ભુખ ભાગતી હશે ? માટે ઘેલો થઈ ગયો લાગે છે. ' એમ કહી સૌ પોતપોતાને ઠેકાણે ગયા અને પૂજારી પણ મનમા પસતાયો કે મે ભૂલ કરી માટે હે નાથ ! સ્વપ્ના એવા ખોટા જ હોય છે તમે મને સ્વપ્નામા વિમળાપૂરીમા જોઈ ને હુ તો અહીં તમારી પાસે જ હતી વળી જતા આવતા છત્રીશસે કોસ થાય એટલુ તે કેવી રીતે જવાય અવાય ? માટે એ વાત કાઈ માનવા જેવી નથી

ચદરાજાએ કહ્યુ કે–"હુ તો તમારી હાસી કરૂ છુ મને તમારા વચનનો પૂરેપૂરો વિશ્વાસ છે " માટે ચિતા ન કરો

तृताय उल्लास.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ચંદરાજાના છેવટના વચનોથી ગુણાવળીના પગમાં કાંઇક જોર આવ્યું તેથી તે બોલી કે—" હે સ્વામી ! આપ સ્વપ્ન સંબંધી ખ્યાલ બીલકુલ રાખશો નહીં અને જે વાતે રસ વધે તેવી વાત કરો. અમે આખી રાત તમારા માટે ઉજાગરો કર્યો તે તો તમારા હીસાબમાં પણ ન આવ્યો. ભલે તમે ધ્યાનમાં ન લ્યો, પણ પરમેશ્વર તો જાણે છે. એ તો જગતમાં ઉખાણો છે કે-ઘોડો વેગથી દોડે પણ અસ્વારને તેની ખબર ન પડે. તમે પણ તેમજ કરો છો. તમે અમારી વાત બધી હાંસીમાં કાઢી નાખો છો તેથી તમે કયાંઇકથી વણિકકળા શીખી આવ્યા લાગો છો. વળી તમે વાત કરીને ઉલટી દબામણી બતાવો છો, પણ હું ભોળી તે કાંઇ સમજી નહીં અને બધી વાત રાત્રે બની હતી તે તમને કહી દીધી. બાકી આવી હાંસી કરવી આપને ઘટતી નથી. કેમકે હસવામાંથી ખસવું થઇ જાય છે. કયાં હું ને કયાં વિમળાપૂરી ? તમે મને ત્યાં કયાંથી દીઠી ? હું ઘરનો ઉંબરો તજીને બહાર જતી નથી તે એટલે દૂર આપની આજ્ઞા વિના શી રીતે જાઉં ? માટે એવી નકામી વાત કરવી પડી મુકો."

ચંદરાજા બોલ્યા કે—" રાણીજી ! એમાં રીસ શામાટે ચડાવો છો ? જેમ તમારા મનમાં આવે તેમ ગાઓ, બજાઓ,

તેમાં મારી કયા ના છે ? મે મારા સુપનની વાત કરી તેમા તમને ખોટુ કેમ લાગે છે ? મારી હસવાની તો ટેવ છે તે શુ તમે આટલા વખતના પરિચયથી છતા જાણતા નથી ? પણ મારૂ સ્વપ્નુ ખોટુ નથી એવો મને તો નિરાધાર છે સાસુ-વહુનુ સરખેસરખુ જોડુ મળ્યુ છે તો ખુશીથી મોજ કરો પણ કૃપા કરીને મને કોઇકવાર એવી મોજ બતાવજો, એમા મારી શકા ન રાખશો તમરા કામ ભેગુ મારૂ પણ કામ થશે ખીચડીની બાફમા ઢોકળુ સીઝી જશે બાકી મે આજેજ તમને 'ગોદડીમાથી ગોરખ જાગે' તેમ ઓળખ્યા, આજ સુધી બરાબર ઓળખ્યા નહોતા "

આ પ્રમાણેનાં પતિના વચનો સાભળીને ગુણાવળી બોલી કે-" હે વાલમ ! આપ વગરગુન્હે શા માટે મેણુ મારો છો ? આ વચનોથી તો આપનો પ્રેમ મારા પ્રત્યે પાતળો પડચો હોય એમ જણાય છે તમે બોલી બોલીને હસતા હાડ ભાગો છો મને લાગે છે કે કોઈ ચાડીયો તમને મળી ગયો છે કે જેણે મારી ખોટી ચાડી ખાધી છે પણ હે સ્વામી ! હુ વાડી વાડ નીચે ન આવુ અને ખાડાની ધારપર ચાલુ છતા તમે વહેતા બળદને આર મારવા જેવુ કરો છો કથને સુતો મેલે તેવી સ્ત્રીઓ હોય છે, પણ તેવી હુ નથી આપ તે ખાત્રીથી માનજો માટે આપ આવા પ્રીતિનો નાશ કરનાર વચનો ન બોલો તો ઠીક, પછી આપની મરજી "

આના જવાબમા ચદરાજા મૌન જ રહ્યા એટલે ગુણાવળીએ પણ પોતાનુ ડાપણુ આગળ ચલાવ્યુ નહીં, પરતુ

ચંદરાજાના શરીર ઉપર વિવાહને લગતા કેટલાંક ચિન્હો તેણે દીઠાં એટલે જાણ્યું કે જરૂર કોઇપણ પ્રકારે સ્વામી વિમળાપૂરી અમારી પાછળ આવ્યા જણાય છે ને પ્રેમલાને તેઓજ પરણ્યા લાગે છે. આમ ચોક્કસ ખાત્રી થયા છતાં પણ પતિ પાસે ખરી વાત માની નહીં, અને પતિને જગાડીને લાગ જોઇ ઉતાવળી ઉતાવળી સાસુ પાસે દોડી ગઈ અને તેમને ચંદરાજા સાથે થયેલી વાત કહેવા લાગી.

ગુણાવળી પોતાની સાસુને કહે છે કે—" હું તમને ઓળંભો દેવા આવી છું. આપની સાથે એક રાત્રી આવવામાં મારા નાથ રીસાયા છે. તેનું કારણ બીજું કાંઈ નથી, પણ આપણી તમામ વાતો તેના જાણવામાં આવી છે. તમે બહુ ફુલ મારતા હતા, પણ તમારા કરતા મારા પતિની વિદ્યા વિશેષ જણાય છે. હું તમને ત્યાં કહેતી હતી કે આ મારા પતિ પરણે છે, પણ તમે માનતા નહોતા; હવે સાચું ઠર્યું છે કે મારા પતિજ પ્રેમલાલચ્છીને પરણી આવ્યા છે. આ પૃથ્વીતળ ઉપર જો કે કેટલીક સ્ત્રીઓ ડાહી–વિચક્ષણ હોય છે, પરંતુ પુરૂષ પાસે તેનું ડહાપણ લેખામાં નથી, અર્થાત્ ગમે એટલું સ્ત્રીજાતિમાં ડહાપણ હોય પણ પુરૂષ જેટલું નજ હોય. આપણે બંનેએ મળીને તેને છેતરવા ધાર્યા, પણ તે ન છેતરાણા અને તેણે એકલાએ આપણને બંનેને છેતર્યા. હું કહેતી હતી કે મારા પતિ છેતરાવા મુશ્કેલ છે, પણ ગરીબનું કહ્યું કોણ માને ? જરા વિચાર તો કરો કે જે રણસંગ્રામમાં ધૈર્યતા બતાવનારા છે તે સ્ત્રીથી કેમ છેતરાય ? હું

તમાગ કહેવા પ્રમાણે ચાલી તો મારે તો રંગમા ભગ પડ્યો. જે જેને અનુકૂળ કાર્ય હોય તે તેનાથી બની શકે છે બાકી બીજુ કાર્ય કરવા જાય તો માગી જેવા હાલ થાય છે હે સાસુજી ! તમારી કળા ને તમારી વિદ્યા હવે તમારી પાસેજ રહેવા દ્યો, મારે તેનો લાભ લેવો નથી તમે પણ પોતાની બડાઇ હાંકીને માગ જેવીનો સ્વાર્થ બગાડશો નહી દેશ વિદેશ જોવા ગયા તો ધણીને દુહવવાનુ થયુ આ તો 'નાક વીંધાવવા આવી ને કાન વિંધાવી ગઈ' એના જેવુ થયુ મે હજુ કાઈ વાત માની નથી, પણ જેણે નજરે જોયુ છે તેની પાસે ખોટુ કેટલીવાર ચાલે ? અને એવી રીતે ખોટા પાડવામા સાર પણ શો ? માટે હવે કહો કે આનો પ્રતિકાર શુ કરવો ?"

ગુણાવળીના આવા વચનો સાભળીને વીરમતી બોલી કે—"તુ એ વાતની ચિંતા ન કર, હુ એનો ઉપાય કરૂ છુ " આમ કહીને અત્યત ક્રોધાયમાન થઇ હાથમા તરવાર લઈ એકદમ તે ચદરાજા પાસે આવી અને તેને અકસ્માત્ જમીનપર પાડી દઈ છાતીપર ચડી બેઠી પછી કહ્યુ કે–"અરે દુષ્ટ ! પાપીષ્ટ ! તે વહુને શુ કહ્યુ ? બોલ ! આજથી તે માગ છીદ્ર જોવા માડ્યા છે તો તુ મારી વૃદ્ધાવસ્થા શુ પાળીશ ? મારાથી દેવતા પણ ડરે તો તારો શો ભાર ? આ તો કીડી સોનૈયાપર ચડી એટલે અભિમાનમા આવી ગઈ ! તુ જાણતો હઈશ કે હુ રાજા છુ, મને રાજ્ય મળ્યુ છે પણ તે બધુ મારૂ આપેલુ છે હુ રાજ્ય કરવાને શક્તિવાન છુ તારી

મારે જરૂરજ નથી, માટે તું તારા ઈષ્ટ દેવને સંભાર, હું હવે તને જીવતો છોડવાની નથી.”

અપરમાતાનાં આવાં વચનો સાંભળી ચંદરાજા ભયભ્રાંત થઇ ગયો. ગુણાવળી ખોળો પાથરીને કરગરવા લાગી. તે બોલી કે–“હે બાઇજી ! તમારા પુત્ર ઉપર આટલો બધો રોષ ન કરો, એનો એક ગુન્હો માફ કરો. આમાં તો ઉલટા લોકો હસશે. આપને આમ કરવું ઘટતું નથી. હે માતાજી ! મારૂં સૈભાગ્ય હું જીવું ત્યાંસુધી અવિચળ રહેવા દ્યો. હું તમને પગે લાગું છું, ખોળો પાથરૂં છું, મારા ઉપર કૃપા કરો. હું તમારા ક્રોધાનળની બાફ સહન કરી શકતી નથી. શા ભોગ લાગ્યા કે એમણે તમારાં છીદ્ર જોયાં અને મેં મૂર્ખીએ તમારી પાસે આવીને વાત કરી. હું પણ ડાહી છતાં છેતરાણી. હવે મને ઘણો પસ્તાવો થાય છે. હે માતાજી ! ‘છોરૂ કછોરૂ થાય પણ માવતર કમાવતર ન થાય.’ એમની ઉમર શી ? એ જગત્‌ની રીતભાતમાં શું સમજે ? વળી તમે કાંઈ અનર્થ કરશો તો પછી મારે આ મહેલ ને માળીયાં શા કામના છે ? મારૂં જીવતર બધું ધૂળમાં રગદોળાઇ જશે, માટે કોઈ રીતે તેમને છોડો. મારા પર કાંઈ પણ કૃપા હોય તો એમને જીવિતદાન આપો. એ સમજશે તો આટલું પણ ઘણું થયું છે. આપને કીડી ઉપર કટક કરવું ઘટતું નથી. એ તો તમારા લાડકવાયા પુત્ર છે. તમે હો એટલે તે નિશ્ચિંત છે. આપને કાંઇ કહેવું હોય તો તેનીવતી મને કહો, પણ મારા પતિને છોડી દ્યો.”

વીરમતી બોલી કે—“હે વહુ ! તું છેટી રહે, એ

વાતમાં તુ કાઇ સમજે નહીં હુ આવા પુત્ર વિના ચલાવી લઇશ કોઇ રીતે હુ એને છોડવાની નથી તુ હજાર વાત કહીશ તો તે હુ સાંભળવાની નથી એવુ સોનુ શા કામનુ કે જે કાન તોડે એને કોઇ જગ્યા ન મળી કે એ મારાજ છીદ્ર જોવા લાગ્યો તેથી એનો બદલો એને મળવોજ જોઇએ"

આ પ્રમાણે કહીને તે ચદરાજાના ગળા ઉપર તરવાર ચલાવવા જાય છે તેવામા ગુણાવળી આડી પડી, તેની આખમાથી આસુની ધગ ચાલી અને તે સાસુને ગળે વળગી પડીને બોલી કે–"હે માસુજી! કોઇ રીતે મને પતિ શિક્ષા આપો એણે એકવાર અવિચાર્યું કર્યું, પણ હવે લાજ હશે તો આખી જીદગી સુધી નહીં કરે વળી વિચાર કરો કે એ નહીં હોય તો રાજ્ય કોણ કરશે?"

ગુણાવળીના આ પ્રમાણેના બહુ અસરકારક વચનોથી વીરમતીએ ચદરાજાને જીવતો રાખવાનુ કબુલ કર્યું, પણ તેનુ જીવતર નકામુ કરી નાખવા જેવુ એક કામ કર્યું તે એ કે તરતજ એક દોરો મત્રીને તેને પગે બાધી દીધો, એટલે તરતજ મત્ર્ય પ્રીટીને તે કુકડો થઇ ગયો પતિને કુકડો થઇ ગયેલો જોઇ ગુણાવળી અત્યત દિલગીર થઇ ગઇ તે સાસુ પાસે કગરવા લાગી કે–"હે સાસુજી! આ શુ કર્યું? મારા પતિને ઉતાવળા થઇને તિર્યંચપણુ કેમ આપ્યુ? હે માતાજી! કોઇ પ્રકારે તેને પાછા મનુષ્ય કરો તેનાપરનો કોપ દૂર કરો આપણુ બે વચ્ચે એક આટલી વસ્તુ છે તેને અસલ રૂપમા રાખો. હે બાઇજી! આપ તો વૃદ્ધ છો ને હુ બાળા છુ હુ

આપને કહેવા યોગ્ય નથી, પણ મારા ઉપર કૃપા કરી તેને અસલ સ્થિતિમાં મૂકો. ગમે તેવો પણ તે તમારો પુત્ર છે. વળી તેનાથી રાજ શોભશે. તેના વિના રાજ કોણ કરશે ? પંખી રાજા ક્યાંઇ સાંભળ્યા નથી. ”

આ પ્રમાણે ગુણાવળીએ ઘણી પ્રાર્થના કરી, પણ વીરમતીનો રોષ ઓછો થયો નહી. તેણે છેવટે ચીડાઇને કહ્યું કે—“ હવે ઝાઝું બોલ બોલ કર નહીં. મને વધારે છેડવામાં માલ નથી. તારે પણ કુકડી થવાની ઇચ્છા હોય તો હવે બોલજે. ” વીરમતીનાં આવાં ક્રૂર વચન સાંભળી ગુણાવળી ચુપ થઈ ગઇ અને વીરમતી ત્યાંથી પોતાના મકાનમાં ચાલી ગઇ. અહો ! ઘડીમાં શું બની ગયું ? મોટો ધુરંધર રાજા પક્ષી બની ગયો ! વિધાતાના લખેલા લેખ ફેરવવા કોઇ શકિતવાન્ નથી.

વીરમતીના ગયા પછી ગુણાવળી કુકડાને ખોળામાં લઈ હાથવડે પસવારતી અને આસું વડે ન્હવરાવતી બોલવા લાગી કે—“ હે નાથ ! જે મસ્તક ઉપર મુકુટ બીરાજતો હતો તે મસ્તક ઉપર અત્યારે રાતા પીંછાંનું છોગું છે, જે શરીર ઉપર આછા વાઘા તમે પહેરતા હતા તે શરીર પીંછાઓ વડે ઢંકેલું છે, જે કટી ઉપર તરવાર બાંધતા હતા તેને બદલે માત્ર વાંકા નખ છે, જે સૂર્યોદય થયે ઉઠતા હતા તે હવે પાછલી રાત્રે જાગનારા થયા છે, જે ભાવતા ભોજન કરતા હતા તે હવે ઉકરડા તરફ દ્દષ્ટિ કરનારા થયા છે, જે મુખે ઉત્તમ શબ્દો બોલતો હતા તે મુખે હવે ‘કુકડુ કુ ’ બોલતા થયા છે,

ગુણાવળી અને કુકડો.

"હે નાથ! જે મસ્તક ઉપર મુકુટ બીગજતો હતો
તે મસ્તક ઉપગ અત્યારે ગતા પીંછાનુ છોગુ છે"

(પૃષ્ઠ ૧૦૬)

જે રત્નજડિત સિહાસનપર બેસતા હતા તે હવે ભૂમિપર ભમતા થયા છે અને જે સુવર્ણની હિચોળાખાટ ઉપર હિચકતા હતા તે હવે પાજરામા લોહની સળીપર હિચકતા થય છે, અરે દૈવ ! તે આ શુ કર્યુ !" આ પ્રમાણે અત્યત વિલાપ કરતી ગુણાવળી મૂર્ચ્છિત થઈ ગઈ દાસીઓએ શીતળ ઉપચારવડે સાવચેત કરી પછી તેને શાત્વન આપવા તેની સખીઓ તેને સમજાવવા લાગી કે—" હે બ્હેન ! આમા કોઇને દોષ નથી, દોષ કર્મનોજ છે, તો ફોકટ કોઇને શા માટે દોષ આપવો પડે ? એ માઠા દૈવે આવે વખને રાજ્ય ભોગવવા ન દીધુ તેમા કોઇ શુ કરે ? આમા માતા શુ કરે ? વહુ પણ શુ કરે ? અટારો દૈવ જગતમા કોઇનુ ચાલવા દેતો નથી જે પોતાના લિખિત લેખ હોય છે તે મિથ્યા થઈ શકતાજ નથી પૂર્વ ભવના જે સચિત હોય છે તે પ્રાણીને ભોગવવાજ પડે છે તીર્થંકર ચક્રવર્તી જેવાનુ પણ કર્મ પાસે ચાલતુ નથી, તો આપણે કોણ માત્ર છીએ જે પ્રાણીએ જેવા કર્મ બાધ્યા હોય તેવા તેને ભોગવવા પડે છે માટે હવે તો મન વાળો આ કુકડો જ્યાસુધી હયાત છે ત્યાસુધી ચદરાજા જીવતા જ છે, એમ માની મૌન ધારી બેસી રહો વળી સમય પણ જુઓ? કારણકે માથે વાલેશરી (?) સાસુજી બીરાજે છે, જો તે આ વાત જાણશે તો વળી આવીને કાઇ નવુ કરશે માટે હવે તો અણબોલ્યાજ રહો, જાણે કે કાઈ થયુ જ નથી એવો દેખાવ રાખો અને આ કુકડાને પાળો જિનેશ્વરે કર્મની વિચિત્રતા કહી છે તેમા કાઈ ફેરફાર નથી તમે સાસુ પાસે વહાલા થવા ગયા

તો આવું ફળ ચાખવું પડયું. હવે આ કુકડાને તેના વિના બીજું કોણ મનુષ્ય કરી શકે તેમ છે ? તેથી તેને પ્રસન્ન રાખો અને આ કુકડાને પ્રાણથી પ્યારો ગણીને જાળવો. વખત આવ્યે સાસુજીને પ્રસન્ન કરશો તો તેજ તેને પાછા હતા તેવા કરશે; હમણાં અકળાયે કાંઈ વળવાનું નથી."

આ પ્રમાણે સખીઓએ ગુણાવળીને ઘણું સમજાવી એટલે ગુણાવળી મોટો નિસાસો મૂકીને શાંત થઈ. પછી કુકડાને ઘડીક ખોળામાં, ઘડીક છાતી ઉપર, ઘડીક હાથમાં એમ રાખવા લાગી. શ્વાન ને બિલાડીથી તેનું રક્ષણ કરવા લાગી અને નવા નવા મેવા, વનફળ અને દાડમની કળીઓ વિગેરે તેની પાસે મૂકવા લાગી. કુકડો પણ અણછુટકયે તે સર્વ ખાવા લાગ્યો.

પછી ગુણાવળી કુકડાને હાથમાં લઈને સાસુ પાસે ગઈ અને પગે લાગી લાંબો નિસાસો મૂકીને બેઠી. એટલે વીરમતી બોલી કે—" આ દુષ્ટને મારી પાસે શા માટે લાવી છો? એને મારી નજરથી દૂર રાખ. તને હજુ એ ચંદ સમાન વહાલો છે; પણ હે વહુ ! તને કાંઇ સાન નથી. હજી તો મેં એને તિર્યંચજ કર્યો છે, પણ હવે પછી તેના શા હાલ કરૂં છું તે તું જોજે. એણે મારા છિદ્ર જોયાં છે, તેનું પૂરેપૂરૂં ફળ બતાવવાની છું. આ મોઢું તો જો ! એને રાજ કરવું છે ! એના ભાગ્યમાં રાજ્ય છેજ નહીં. માટે તું એને લઇને અહીંથી ઉભી થા. એને પાંજરામા રાખજે ભુલેચુકે, પણ મારી પાસે લાવીશ નહીં." ગુણાવળી તરતજ કુકડાને લઇને ત્યાંથી ઉઠી અને સોનાના પાંજરામાં

રાખી તેની સર્વ પ્રકારે આસનાવાસના કરવા લાગી. કંચનના કચોળામા પાણી પાવા લાગી, મીઠાઈ મેવા ખવરાવવા લાગી, કુંકુમના જળથી તેના પગ ધોવા લાગી, વાર વાર પાજરામાથી કાઢી ખોળામા લેવા લાગી અને કહેવા લાગી કે "હે સ્વામીન! હે પ્રાણજીવન ! હે પ્રભુ ! હુ તમને અધ ક્ષણ પણ અળગા મૂકીશ નહીં, ખોળામા ને ખોળામા રાખીશ, તમે પક્ષી થયા તેથી હવે કેમ થશે ? એમ શકા રાખશો નહીં જો સરજીત સારૂ છે તો વળી આપણો ડંકો વાગશે મોટાને વિપત્તિ મોટીજ આવી પડે છે ગ્રહણ ચંદ્ર ને સૂર્યનુ જ થાય છે, તારાઓનુ થતુ નથી માટે હે નણદીના વીર ! તમે પ્રભુને સભારો, મનમાં ખેદ ન કરો " આ પ્રમાણે બોલતી ગુણાવળી કુર્કટરાજને દિલાસો આપે છે, ને પોતાના મનને સમજાવે છે કુર્કટગજના પાજરાને દેરાસરની જેમ પૂજે છે, જરા પોતે દૂર ગઈ હોય, ને કુકડો પાખો ફફડાવે તો તુરત દોડી આવે છે અને તેની સભાળ લે છે પાખો પપાળે છે અને તેના ગુણ સભારી મન વાળે છે "

અન્યદા ત્યા એક મુનિમહારાજ ગોચરી નિમિત્તે પધાર્યા ગુણાવળીએ ઘણા સત્કાર સાથે ઉત્તમ મોદક વહોરાવ્યા, તે વખતે પાજરામા કુકડો જોઈને મુનિ બોલ્યા—"આ શું? આ પખીએ તમારો શુ અન્યાય કર્યો છે કે જેથી તમે તેને પાજરામા નાખ્યો છે ? તમારા મનમા તો એ સોનાનુ પાજરૂ હશે, પણ એના મનમા તો એ કેદખાનુ છે, માટે એને છોડી દ્યો એ હિંસક પ્રાણીને પાળવુ તે પણ યોગ્ય નથી એનુ સવારના

પહોરમાં મોઢું જોવાથી પણ પાપ લાગે; માટે એ પાપ શા સારૂ કરવું ?" મુનિરાજનાં આવાં વચન સાંભળી ગુણાવળી બોલી કે—"હે મહારાજ ! આ સામાન્ય કુર્કટ નથી. આ તો ઘરનો ધણી છે, આભાનો રાજા છે ને મારા સ્વામી છે. મારી સાસુએ તેમને કુકડા કર્યા છે, એની વાત તો લાંબી છે તે આપને શી રીતે કહું ? મેં પૂર્વ ભવે પાપ કર્યું હશે તેનું ફળ હું પામેલ છું. આ કારણથી એમને પાંજરામાં જાળવી રાખું છું, હે સ્વામી ! આપે તેને સાધારણ કુકડો જાણી મને શિખામણ દીધી તે બરાબર છે, પણ આ પંખી તો મારા પ્રાણ સમાન છે."

મુનિ બોલ્યા કે—"હે બાઇ ! આ વાત મારા જાણવામાં નહોતી. મેં સામાન્ય પંખી જાણી તમને કહ્યું હતું. વીરમતીને આમ કરવું ઘટતું નહોતું. ચંદ તો ચંદ્ર સમાન હતો. તેની આવી અવસ્થા થવી ન જોઇએ; પણ હે બાઇ ! હવે તું વધારે ખેદ કે રૂદન કરીશ નહીં, તારા શિયળના પ્રભાવથી સૌ સારા વાનાં થશે. કર્મની પાસે કોઇનું બળજોર નથી; કર્મ સૌને સીધા કરી નાખે છે. કર્મ કરે તે કોઇ કરી શકતું નથી, માટે હવે તમે વધારે ખેદ ન કરતાં ધારેલું કાર્ય સિદ્ધ થવા માટે વિશેષ ધર્મારાધન કરજો અને એટલી મારી હિતશિક્ષા હૃદયમાં ધારણ કરજો." આ પ્રમાણે કહી ગુણાવળીને સારી આશા આપી મુનિ ત્યાંથી પોતાને સ્થાનકે ગયા.

હવે ગુણાવળી મુનિરાજનાં વચનોને સંભારી ધર્મારાધન કરે છે, કુકડાને સંભાળે છે અને પોતાની અણસમજથી થયેલ ભૂલનું સ્મરણ થતાં પશ્ચાત્તાપ કર્યા કરે છે.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

હવે કુકડાપણુ પામેલ ચદરાજા પ્રભાતકાળે જ્યારે 'કુકડુ કુ' કરીને શબ્દ કરે છે, ત્યારે ગુણાવળી તરતજ જાગી જાય છે અનેસ્વામીને કુકડા થયેલા અને 'કુકડુ કુ' બોલતા જોઇ આખમાથી અશ્રુ ધારા વહેવરાવે છે તે કહે છે કે—"હે સ્વામી! તમારા મનમા તો આ સ્વર ઉચ્ચારતા કાંઈ થતું નહીં હોય, પણ મને તો એ શબ્દ વજ્રના પ્રહાર જેવો લાગે છે હે નાથ! જ્યારે પ્રાત કાળે કુકડા બોલતા હતા ત્યારે સવાર થઇ ગયેલી જાણી પ્રેમ પરવશ આપને તે શબ્દો ઝેર જેવા લાગતા હતા, તેવા જ શબ્દ કરનારા દૈવે આપને બનાવી દીધા છે અરે દૈવ! તને ધિક્કાર છે! વળી હે નાથ! આપના આ શબ્દો સાભળી આપની માતા તો કદી ગર્વી થતા હશે, પરંતુ મને તો તે શબ્દો બાણ જેવા હૃદયને ભેદનારા થઇ પડે છે માટે હે સ્વામી! આપ વારવાર તેવા શબ્દો બોલો નહીં" આ પ્રમાણે ગુણાવળી જે કહે છે તે કુકડો બરાબર સમજે છે, પરંતુ પોતે પશુપણુ પામેલ હોવાથી તેનો ઉત્તર આપી શકતો નથી

એક દિવસ કુર્કટને સોનાના પાંજરામા લઇને ગુણાવળી પોતાના મહેલના ગોખમા બેઠી કે જેથી નગરલોક તેની નજરે પડે અને તે નગરલોકની નજરે પડે તે વખતે નગરલોકમા થતી વાતચીત સાભળી કુકડે રાણીની સામુ જોયુ અને બંનેના નેત્રોમાથી અશ્રુની ધારા ચાલી લોકો વાતો કરે છે કે—"અરે ભાઈ! બહુ દિવસથી આપણા રાજા ચદ કેમ દેખાતા નથી? તેમના વિના આ આખી નગરી ચદ્રમા વિનાના આકાશ જેવી

વિરૂપ લાગે છે." ત્યારે બીજો કોઇ તેની પાસે જઇ તેના કાનમાં બોલ્યો કે—" ભાઇ ! શું તમને ખબર નથી ? કે ચંદ રાજાને તો તેની માતા વીરમતીએ કુકડો કરી દીધો છે. તેથી આપણા ભાગ્ય ક્યાંથી હોય કે આપણે હવે ચંદરાજાને જોઇએ." આમ વીરમતીની નિંદા અને ચંદરાજાની સ્તુતિ લોકો છડેચોક કરવા લાગ્યા. કારણકે **ગામને મોઢે કાંઇ ગળાણું બંધાતું નથી.** લોકોની આ પ્રમાણેની વાત ચંદરાજાએ સાંભળી તેથી તે દિલગીર થયો. તેવામાં રસ્તે ચાલતા લોકોએ મહેલ તરફ ઉંચે જોયું. એટલે ગુણાવળીના ખોળામાં સોનાનું પાંજરૂં ને તેમાં કુકડો દેખી સૌ તેને **ચંદરાજા** કહીને પ્રણામ કરવા લાગ્યા.

વીરમતીને આ વાતની ખબર પડી એટલે તે દોડતી ત્યાં આવી અને ગુણાવળીને ઠબકો આપતી સતી કહેવા લાગી કે" જો તારે કુકડાને જીવતો રાખવો હોય તો હવે પછી ફરીને તેને લઇને ગોખમાં બેસીશ નહી. તને ખબર નથી કે આવી છાની વાત પ્રગટ કરવાથી તેનું શું ફળ નીપજે ? માટે આપણો ગોળ આપણે ચોરી ખાઇએ; તેની બીજાને ખબર પાડવામાં માલ નહીં. વળી તારો આ એક ગુન્હો આજ તો દરગુજર કરૂં છું, પણ ફરીને આને લઇને ગોખમાં બેઠી છે તો તારો ગુન્હો હું દરગુજર કરીશ નહીં. પછી જાણજે કે મારા જેવી કોઇ ભુંડી નથી. વળી આમ કરવાથી કાંઇ તારો અર્થ સરે એમ નથી. જ્યાં દાવાનળ લાગ્યો હોય ત્યાં કાંઇ પાણીના કોગળા કરવાથી તે હોલવાય નહીં. વળી જો એ તને બહુ વહાલો હોય તો એને

ઘરેણાગાંઠા પહેરાવ, રમાડ, જમાડ, પણ ભૂલેચુકયે ફરીને તેને લઈને ગોખમા બેસીશ નહિ, તેને ચઢ કહીને બોલાવીશ નહિ અને લોકોને દેખાડીશ નહિ"

આ પ્રમાણે કહી વીરમતી ચાલી ગઈ એટલે ગુણાવળીને નિરાત વળી પછી તે પાજરૂ લઈને ત્યાથી ઉઠી પોતાના મહેલમા ગઈ અને કુકડા માટે નવા નવા આભૂષણો કરાવી તેને પહેરાવવા લાગી, તેને સ્વચ્છ રાખવા લાગી અને અનેક પ્રકારે તેની પ્રતિપાલના કરવા લાગી આ જગતમા આશા મોટી વાત છે આશા ઉપરજ જગતનુ મ ડાણ છે આશાવડેજ દુ ખી માણસો જીવે છે અહીં ગુણાવળી પણ આશાવડેજ દિવસો વ્યતિક્રમાવે છે તે ધારે છે કે—એક દિવસ એવો આવશે કે મારા પતિ પુન અવશ્ય મનુષ્ય થશે, આમ આશામા દિવસો કાઢતી અને આસુથી ન્હાતી તે દીવસો ગાળે છે સાસુની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે છે, તે જ્યારે કહે છે ત્યારે તેની સાથે આબા પર બેસી દેશ વિદેશના કૌતુક જોવા પણ જાય છે કુર્કટના પાજરાને પણ સાથે રાખે છે ત્રણે જણા નવા નવા આશ્ચર્ય નિહાળે છે ગુણાવળી એક પળ પણ પાજરૂ રેઢુ મકતી નથી આ પ્રમાણે તે દિવસો વ્યતિક્રમાવે છે અને પતિના તેમજ પોતાના પર આવેલુ કષ્ટ દૂર થવા માટે અનેક પ્રકારના તપ જપ પણ કરે છે

પ્રકરણ ૧૨ મું.

વિમળાપુરીમાં પ્રેમલાને પરણીને પછી સિંહલરાજાએ શીખ આપવાથી અને હિંસક મંત્રીએ તાકીદે નીકળી જવાની પ્રેરણા કરવાથી; તેમજ પોતાને પણ માતા વૃક્ષપર બેસીને ચાલ્યા જશે તો રહી જવાનો ભય હોવાથી ચંદરાજાએ સિંહલ રાજાના મકાનમાંથી નીકળી વૃક્ષના કોટરમાં પેસી માતાની સાથે આભાનગરી તરફ પ્રયાણ કર્યું. પાછળ પ્રેમલાલચ્છીનું શું થયું? તે જાણવાની વાંચકોને જિજ્ઞાસા થાય તે સ્વાભાવિક છે અને તે જિજ્ઞાસા પૂર્ણ કરવી એ અમારૂં કામ છે.

જ્યારે ચંદરાજા કાંઇક મિષ કરી સિંહલરાજાના મકાનમાંથી બહાર નીકળ્યા તે વખતે પ્રેમલા તેની પાછળજ નીકળતી હતી, પરંતુ તે વખતે હિંસકમંત્રીએ આડા ઉભા રહી તેને વારી એટલે પહેલેજ દિવસે સાસરે આવેલી પ્રેમલા વડીલ પુરૂષથી શરમાઇને પતિની પાછળ જતાં પાછી વળી. પણ તે મનમાં સમજી ગઇ કે જરૂર મારા પતિએ મને છેહ દીધો છે અને તે કયાંક ચાલ્યા ગયા છે. જેમ જેમ વખત જતો ગયો અને પતિ ન આવ્યા તેમ તેમ તેના મનમાં પડેલો સંદેહ દ્રઢ થતો ગયો. તેણે જાણ્યું કે—"આ કોઇ ઉત્તમ પુરૂષ બાજીગરની જેમ બાજી ખેલીને જતો રહ્યો છે, વિમળાપુરીમાં સોળ કળાએ સંપૂર્ણ ચંદ્ર ઉગ્યો હતો તે અસ્ત પામ્યો છે અને તેનો સંકેત હું કાંઇ પણ સમજી શકતી નથી."

પ્રેમલા આ પ્રમાણે સંકલ્પ વિકલ્પ કરે છે, તેવામાં હિંસકે

કનકધ્વજ કુમારને તેની પાસે જવા પ્રેરણા કરી, એટલે તે હોશે હોશે પ્રેમલા પાસે તેના એકાંત હોલમાં ગયો. દૂરથી કોઈ પુરૂષને આવતો જોઈ પોતાના પતિ આવે છે એમ માની પ્રેમલા સામે ગઈ, પણ પતિને ન જોવાથી આવનાર કનકધ્વજને તેણે કહ્યું કે "તમે કોણ છો? અહીં આવવામાં તમે ભૂલા પડ્યા જણાઓ છો, આ તમારૂં મકાન નથી માટે ચાલ્યા જાઓ" પ્રેમલાના આવા વચનો સાંભળી કનકધ્વજ બોલ્યો કે–"શું એક ઘડીમાંજ ભૂલી ગયા? પરણેલા પતિને એક ઘડીના આંતરામાં જ ઓળખતા મટી ગયા? આમ કરશો તો આગળ કેમ ચાલશે? દેખાઓ છો તો રૂડા રૂપાળા, પણ સમજણ તો કાંઈ જણાતી નથી, કેમકે ઘરે આવેલા પતિને પણ ઓળખતા નથી" આમ કહીને તે પલંગપર બેઠો. એટલે જેમ વાઘને દેખીને ગાય છેટી ભાગે તેમ પ્રેમલા દૂર જઈને ઉભી રહી 'ઉત્તમ કુસુમની બેજ ગતિ હોય છે, કાંતો મસ્તકે ચડે કે ભૂમીએ પડે' તેમ 'સતીના શરીરની પણ બેજ સ્થિતિ હોય છે, કાંતો તેને પતિ સ્પર્શે કે કાંતો તેને અગ્નિ સ્પર્શે તેની ત્રીજી ગત હોતીજ નથી'

પ્રેમલાને દૂર ઉભી રહેલી જોઈ કનકધ્વજ બોલ્યો કે—"આમ છેટે કેમ ઉભા રહ્યા છો? અહીં આવો, બેસો, હસો, આનંદ કરો આવો ઉત્તમ જોગ દૈવે મેળવ્યો છે તો તેનો લ્હાવો લ્યો આ યૌવન તો ચાર દિવસનું છે, તને જતા વાર લાગશે નહી, તો પહેલે જ સમાગમે આવું અનહાપણ શામાટે રાખો છો? તમે મોટના રાજાની

પુત્રી છો ને હું સિંહલરાજાનો પુત્ર છું. આવો મેળો તો દૈવ તુષ્ટમાન થાય તોજ મળી શકે છે." આ પ્રમાણે કહી ઉભો થઈને પોતે પ્રેમલાનો હાથ પકડવા ગયો એટલે તેને તરછોડી નાખી પ્રેમલા બોલી કે—"અરે પાપી ! દૂર ઉભો રહે ! તું તો ફુટેલા ઢોલ જેવો દેખાય છે. મારો પતિ તું નથી. તને આવો કુષ્ટી છતાં ભોંયરામાં શા માટે રાખ્યો હશે ? તારા જેવા પુત્રને જણતાં તારી માતા લાજી પણ નહીં ? હવે તું અહીંથી ચાલ્યો જા. તને મૂર્ખને મોતીની માળા ધારણ કરવાની હોંશ થઈ જણાય છે, પણ એમાં તારૂં કાંઈ વળે તેમ નથી. આ પલંગપર બેસી જવાથી કાંઈ તું મારો પતિ થઈ શકે તેમ નથી. ઉંચા દેવમંદિરના સુવર્ણ કળશ પર બેસવાથી કાંઈ કાગડો ગરૂડ થઈ શકતો નથી. તું મને મળવા ઇચ્છે છે પણ પહેલાં તારો દેદાર તો જો. શા ઉપર એવી હોંશ કરે છે ?"

આ પ્રમાણે રગઝગ થાય છે તેવામાં કુમારની ધાવમાતા ત્યાં આવી અને બોલી કે—"વહુ ! આમ શું કરો છો ? છેટે કેમ ઉભા છો ? આ તમારો પતિ છે, તેની સાથે બેસો, તેમાં મારી લાજ રાખવાનું કંઈ કારણ નથી. તે કહે તેમ કરો, વળી તમે કહો છો 'કે આ સારો વર નથી' તો વળી વર બીજો કોઇ થતો હશે ?" કપિલાનાં આવાં વચન સાંભળી પ્રેમલા બોલી કે—"તમે વૃદ્ધ થયા છો, મોઢામાં દાંત તો એકે રહ્યો નથી, માટે વિચારીને બોલો. આવી ખોટી વાત કર્યે કાંઇ વળવાનું નથી અને સતી એમ ભોળવાતી પણ નથી." પ્રેમલાનાં આવાં વચન સાંભળી કપિલા બહાર નીકળી અને પોકાર

કરતી બોલી કે—"કોઈ દોડો, દોડો, કોઈ વિદ્યાવાળાને બોલાવો આ કુમાર તો તેની સ્ત્રીના અડવામાત્રથી એકાએક કુષ્ટી થઈ ગયો !" આમ કહીને તે રોવા ને કુટવા લાગી આ વખતે સૂર્યોદય પણ થયો હતો, એટલે હિંમકમંત્રી સિંહલરાજા, કુંવરની માતા સૌ દોડી આવ્યા, અને હાહાકાર કરવા લાગ્યા. માતા બોલી કે—"અરે દીકરા ! આ શું થઈ ગયું ? આ કન્યા તો વિષકન્યા નીકળી." પિતા કહે—"અરે પુત્ર ! તારૂં રૂપ જોવા દેશ વિદેશથી માણસો આવતા હતા તે એકાએક ક્યાં જતું રહ્યું ? આ કન્યા તો ખરેખર તારી પૂર્વભવની વૈરણ નીકળી મારા શા ભોગ લાગ્યા કે મેં અજાણતાં તને તેની સાથે પરણાવ્યો !" આ બધું સાંભળીને પ્રેમલા તો ચુપજ થઈ ગઈ તેણે જાણ્યું કે—'અત્યારે બોલવામાં કાંઈ માલ નથી આપણું સાચું બોલ્યું કોઈ સાંભળે કે માને તેમ નથી'

ક્ષણવારમાં આ વાત રાજમંદિરમાં પહોંચી ગઈ એટલે તરતજ પ્રેમલાના પિતા ત્યાં આવ્યા અને તેણે પોતાના જમાઈને કુષ્ટી થયેલો જોયો તેણે સૌને રોતા છાના રાખ્યા અને શું થયું તે પૂછ્યું ભોળો રાજા આ બધાના પ્રપંચને બીલકુલ કળી શક્યો નહિ સિંહલરાજાનો મંત્રી બોલ્યો કે— "એમાં કાંઈ કહેવાની વાત નથી, અહીં પરદેશમાં અમારી વાત કોણ સાંભળે એમ છે તમે કુંવરને કામદેવ જેવો રૂપવંત રાત્રેજ જોયો છે અમારા શા દુર્ભાગ્ય કે અમે એને અહીં છતો કર્યો. તે તમારી પુત્રીના કરસ્પર્શથી એકાએક આવો કુષ્ટી થઈ ગયો. આ તમારી પુત્રી તો છીપમાંનું મોતી જણાય છે(!)

તો તેને તમારે ઘેર પાછુ લઇ જાઓ ને જાળવી રાખો. અમારે એનો ખપ નથી. અમે સૌની સાક્ષીએ આ વાત કહીએ છીએ. એ કન્યા વિષકન્યા છે, કોઇ રીતે અમને હિત કરનારી નથી તેથી અમારે એનો ખપ નથી. ”

મકરધ્વજ રાજાએ આ બધી વાત સાચી માની એટલે તેને પુત્રી પર અત્યંત ક્રોધ ચડ્યો, તેથી તે તો તેને મારવાનેજ ધસ્યો. ‘ રાજા આવા દુબળકન્ના હોય છે. ’ તે વખતે કુષ્ટી વરે ઉઠી તેનો હાથ પકડી રાખ્યો ને કહ્યું કે–“ આમ ક્રોધ કરશો નહીં, એમાં એનો દોષ નથી, મારા માતાપિતાનો દોષ નથી, દોષ તો મારા કર્મનોજ છે. માટે રોષ તજી દ્યો અને સ્ત્રીહત્યાનું પાતક કેટલું છે તે મનમાં વિચારો. ” આમ કહીને તેણે સસરાને ટાઢા પાડયા એટલે સસરા તો જમાઇ ઉપર બહુજ રીઝયા અને કહ્યું કે–“ તમારા કહેવાથી કાંઇ કરતો નથી, નહીં તો હું તો એને હમણાંજ હણી નાખત. ”

પછી પ્રેમલાના પિતા પોતાના મકાન પર આવ્યા અને પોતાના સુબુદ્ધિ પ્રધાનને તેડાવી બધી વાત કહી. છેવટે કહ્યું કે–“ અરે મંત્રી ! આ તો ચીભડામાંથી વરાળ ઉઠી ! પુત્રી વિષકન્યા નીકળી ! જમાઇ એક ક્ષણમાં કુષ્ટી થઇ ગયો ! આવી પાપી પુત્રી આપણે ત્યાં કયાંથી જન્મી ? ” સુબુદ્ધિ મંત્રી આ બધી વાત સાંભળી લઇને બોલ્યો કે–“ હે રાજન્ ! આ તમને શું થયું છે ? હું એ વરને જોઇ આવ્યો છું. આ કુષ્ટ આજકાલનો નથી. આ તો જન્મનો કોઢ હોય એમ જણાય છે. તેનું શરીર આટલું બધું દુર્ગંધ મારે છે તે કાંઇ

એક રાત્રીમા બની શકે નહીં, માટે આ બધો પ્રપચ જણાય છે, પુત્રી કિંચિત્ પણ દૂષિત નથી ”

આ પ્રમાણે કહેવાથી પણ રાજાનો ક્રોધ શમ્યો નહીં, ત્યારે મત્રીએ કહ્યુ કે “ તમને ગમે તે કરો, પણ પાછળથી પસ્તાશો ” એટલામા પ્રેમલા પોતાની માતા પાસે આવી, પણ તેના દુર્ભાગ્યના ઉદયથી માતાના મનમા પણ તે વિષ-કન્યા છે એમ વસી ગયુ એટલે તેણે તેને બોલાવી પણ નહીં સન્માન આપવુ તો દૂર રહ્યુ પણ વાત સરખી પણ પૂછી નહીં, રાજાએ ક્રોધાયમાન થઈ તરતજ સેવક પુરૂષોને મોકલી ચડાળને બોલાવ્યો અને તેને પુત્રી સોપી દઈ તેનો વધ કરવા આજ્ઞા આપી તે રાજપુત્રીને લઈને ચાલ્યો તે વખત બીજુ કોઇ બોલી શક્યુ નહીં, પણ મત્રીએ રાજાને ફરીને પણ સમજાવ્યા છતા રાજા કોઇ રીતે સમજ્યા નહીં

રાજપુત્રીને લઈને સ્મશાન જતા માર્ગે ચૌટામા ચડાળ આવ્યો એટલે મહાજનને તે વાતની ખબર પડી મહાજને એકઠા થઇ ચડાળને પાછો વાળ્યો અને રાજપુત્રીને લઈને મહાજન રાજા પાસે આવ્યુ મહાજને રાજાને કહ્યુ કે— “મહારાજ! આમ અવિચાર્યુ કામ કેમ કરો છો? જમાઈ કુષ્ટી થયો તેમાં પુત્રી શુ કરે? માટે પચનુ વચન કબુલ રાખી, પુત્રીને જીવિતદાન આપો તેનો ગુન્હો માફ કરો ગમે તેવુ પણ તે આપનુ ફરજદ છે તો તેના ઉપર આટલો બધો કોપ ન કરવો જોઈએ. પરદેશી અને દુર્જનોની વાત ઉપર એકદમ ભરૂસો રાખી શકાય નહીં ” આ પ્રમાણે મહાજને બહુ રીતે

રાજાને સમજાવ્યા પણ ક્રોધ ભુજંગમનું વિષ તેને એટલું બધું ચડયું હતું કે કોઇ રીતે ઉતર્યું નહીં. મહાજનનું કહેવું રાજાએ માન્યું નહીં એટલે સૌ નિરાશ થઇને પોતપોતાને ઠેકાણે ગયા.

રાજાએ માતંગને તાકીદ કરી કે—"તું મારી આજ્ઞામાં વિલંબ કેમ કરે છે? જલદી એને લઇ જા અને એ વિષકન્યાનો અંત લાવ." માતંગે રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે કરી અને પ્રેમલાને લઈને ચાલ્યો. આખી નગરીમાં હાહાકાર થઇ ગયો. ચંડાળ પ્રેમલાને વધભૂમિએ લઇ ગયો. પછી વધસ્થાનકે તેને બેસાડીને તરવાર કાઢી ચંડાળે કહ્યું કે "તારા ઈષ્ટદેવનું સ્મરણ કર; કારણ કે હું હવે રાજાના હુકમનો અમલ કરીશ. હે રાજપુત્રી ! મારા આ નીચ જાતિના જન્મને ધિક્કાર છે! કે જેથી આવા સ્રીરત્નનો મારે વિનાશ કરવો પડે છે, પણ એમાં મારો કાંઇ ઉપાય નથી. અમે તો રાજાની આજ્ઞાનો અમલ કરવાવાળા છીએ. પૂર્વના પાપથી અમે આવા નીચ કુળમાં ઉત્પન્ન થયા તેથી આવું પાપ કરવાનું અમારે ભાગે આવ્યું. અહીં પાપ કરીને વળી કઈ દુર્ગતિમાં જશું તેની કાંઇ ખબર પડતી નથી. પેટને અર્થે અમારે આવું મહાન્ પાપ કરવું પડે છે, માટે હે બ્હેન ! હવે તું તારો ધર્મ સંભાળ." ચંડાળનાં આવાં વચનો સાંભળીને તેમજ ઉઘાડી કરેલી તલવારને જોઇને પ્રેમલા બાલકુલ ભય પામી નહીં. તે તો સામી ખડખડ હસી. તેણે પિતાનો કે ચંડાળનો વાંક કાંઇ ગણ્યોજ નહીં; પોતાના કર્મનોજ વાંક ગણ્યો. તેણે ચંડાળને કહ્યું કે—"તમે ખુશીથી

રાજાના હુકમનો અમલ કરો, તેમા વિલંબ કરવાની જરૂર નથી રાજપુત્રીની આવી ધીરજ જોઈને ચડાળ વિસ્મય પામ્યો. તે છેટે જઈને ઉભો રહ્યો તેણે પ્રેમલાને પૂછ્યુ કે—"તમે હસો છો કેમ ?" પ્રેમલા બોલી કે તે વાત અહીં કહેવા જેવી નથી, રાજા પૂછે તો કહુ, અહીં મારી કહી શા કામમા આવે ? રાજાએ મને કાંઈ પૂછ્યુ નહીં, મારી વાત સાભળી નહીં અને કોઈના ભોળવવાથી ભોળવાઈ ગયા આ વતજ મને બહુ ખટકે છે પણ તેનો ઉપાય શો? મારી વાત સાભળે તો તેને બધી ખરી હકીકત સમજાય" ચડાળને ગળે આ વાત ઉતરી એટલે તે રાજપુત્રીને બીજાને સોપી મત્રી પાસે આવ્યો અને કહ્યુ કે—"હે મત્રીશ્વર! રાજપુત્રી આપણા રાજાને મળીને કેટલીક વાત કહેવા ઇચ્છે છે, તેની વાત તો સભળાવો તમે કોઈ રીતે રાજાજીને સમજાવો અને પ્રેમલા બ્હેન વિષકન્યા નથી એવી ખાત્રી આપો મે એ વાતની ચોક્કસ ખાત્રી કરી છે માટે આમ વગરવિચાર્યું કામ તમે કરવા દો નહીં પરદેશી માણસોપર ભરૂસો રાખવાથી પાછળ બહુ પસ્તાવુ પડશે"

મત્રી તરતજ રાજા પાસે ગયો અને રાજાને કહ્યુ કે—"હે સ્વામિન્! તમે કોપને શાત કરો અને પુત્રીનો ખુલાસો સાભળો એકદમ વગરવિચાર્યું ન કરો પછી બગડી વાત સુધરશે નહીં પરદેશી ઉપર વિશ્વાસ ન રાખો અને એ વિષકન્યા નથી, છતા તમને વિષકન્યા લાગતી હોય તો પડદે રાખીને તેની વાત તો સાભળો આમ ઉતાવળ ન કરો. ગમે

તેવી ભુંડી પણ તે આપની પુત્રી છે.” મંત્રીના અત્યંત આગ્રહથી રાજાએ તેની વાત સાંભળવાનું કબુલ કર્યું અને કહ્યું કે—‘ તેને મારી નજરે લાવશો નહીં.’ મંત્રીએ તે વાત કબુલ કરી રાજપુત્રીને તેડાવી અને આડો પડદો બંધાવી તેને બેસાડી પછી રાજા પડદા પાસે આવીને બેઠા એટલે મંત્રીએ તેમની આજ્ઞા લઈને પ્રેમલાને કહ્યું કે—“તારે કહેવું હોય તે કહે અને બધી વાતનો ખુલાસો કર.”

મંત્રીદ્વારા રાજાનો આ પ્રમાણેનો આદેશ મળતાં પ્રેમલા બહુ હર્ષિત થઈ, તેણે કહ્યું કે—“હે પિતાજી ! તમારી પાસે હું એક શબ્દ પણ અસત્ય નહીં બોલું. જે પ્રમાણે હકીકત બની છે તે પ્રમાણે આપ સાંભળશો એટલે આપને મારા નિર્દોષપણાની ખાત્રી થશે.”

પ્રકરણ ૧૩ મું.

પ્રેમલાલચ્છી તેના પિતાને કહે છે કે-“હે પિતાજી ! પ્રથમ તો અસંભવિત વાર્તા છે અને વળી આપ સરખા વડીલની પાસે મારા જેવી બાળાએ કહેવી તે લાજ આવે તેવી છે; પરંતુ અત્યારે લજ્જાથી કાર્યનો વિનાશ થાય તેમ હોવાથી કહેવી પડે છે. હે તાત ! આપે મને જે વર સાથે પરણાવી છે તે આ વર નથી, તે તો આભા નગરીનો ધણી ચંદ નામે રાજા છે. આ દુષ્ટ તો તેની પાસે તૃણ તુલ્ય છે. મારા પતિ વીરસેન રાજાના પુત્ર છે. આ વાત આપ ચોક્કસ

ધ્યાનમાં ત્યો, એમાં કાંઈ પણ સદેહ કરવા યોગ્ય નથી આ હકીકત જો ખોટી પડે તો ચોરના ન્યાય પ્રમાણે મારો ન્યાય કરજો હુ પ્રતિજ્ઞાથી બધાઉં છુ '

સુબુદ્ધિ મત્રીએ પૂછયુ કે–" હે રાજપુત્રી ! તે શી રીતે જાણ્યુ કે તારા પતિ આભાધણી ચદ નરેશ છે ? તે હકીકત સ્પષ્ટ રીતે તારા પિતા પાસે પ્રકટ કર "

પ્રેમલા બોલી કે–" હે પિતાજી ! પાણિગ્રહણ ક્રિયા થઈ રહ્યા પછી અમે સોગઠાબાજી રમવા બેઠા, ત્યારે તે બોલ્યા હતા કે–'બાજી રમવાના સુદર પાસા તો આભાપુરીના પતિ ચદરાજાને ત્યા છે તે જો અહીં કોઇ લાવી આપે તો રમવામા આનદ આવે ' મારા પતિના આવા અસબદ્ધ વચન સાભળી મે વિચાર્યું હતુ કે–' આ શુ કહે છે ? આભાનગરી તો પૂર્વ દિશાએ છે ને આ તો પશ્ચિમ દિશાથી આવ્યા છે પણ કોઈએ ત્યાના પાસાની વાત એમની પાસે કરી હશે અથવા એમનુ મોસાળ ત્યા હશે તેથી એ પાસાને સભારે છે ' મારૂ હૃદય ભોળુ હોવાથી તે વચનના મર્મને હુ સમજી શકી નહીં. વળી મે એમ પણ વિચાર્યું કે—' હવે સાથેજ રહેવાનુ એટલે યોગ્ય ખુલાસો પૂછી લઈશ, ઉતાવળ શુ છે ? ' ત્યાર પછી તેમને જમવા બેસાડયા, તે વખતે મોદક ખાઈ રહ્યા એટલે મે સુગધી જળ આપ્યુ તે વખતે તેઓ બોલ્યા કે— ' જો ગગા નદીનુ પાણી હોય તો તે મને મધુર લાગે ' હુ એ વચન સાભળીને પણ વિસ્મય પામી કેમકે ગગાનદી તો પૂર્વ દિશા તરફ વહે છે અને આ તો પશ્ચિમ તરફથી આવ્યા

છે; છતાં તેને કેમ સંભારે છે ? પરંતુ ગંગાનદીના પાણીની જગપ્રસિદ્ધ નિર્મળતા સાંભળેલી હોવાથી સંભારતા હશે એમ ધારી મેં તે વિષે કાંઇ પૂછયું નહીં. ત્યાર પછી તેમણે કેટલાક આભાનગરીના વખાણ કર્યા. હે તાત ! તેમની વાણીમાં એવી અપૂર્વ મિઠાશ હતી કે જેનું હું વર્ણન કરી શકતી નથી. તે તો હંસ જેવા હતા અને આ કુષ્ટી તો કાક જેવો છે. હે પિતાજી ત્યાર પછી અમે આનંદ કરતા બેઠા હતા, તેવામાં ત્યાં હિંસક મંત્રી આવ્યો. તેણે મારા પતિને કાંઇક સમસ્યા કરી, એટલે મારા પતિ ઉઠ્યા. હું પાછળ ચાલી, એટલે દુષ્ટ હિંસકે મને રોકી રાખી. હું પણ સસરાનું સ્થાન અને પ્રથમ રાત્રી એટલે શરમાઇને પાછી વળી. તે વખતે મારા પતિ ગયા તે ગયાજ. મેં બહુ વાર રાહ જોઇ પણ પાછા આવ્યા નહીં; તેવામાં આ કુષ્ટી મારો પતિ થતો આવ્યો અને મને પ્રીતિ બતાવવા લાગ્યો. હું તેનાથી દૂર જઇને ઉભી રહી અને એનું વચન મેં માન્યું નહીં, કારણકે હું તરતજ તેને આકૃતિ તેમજ ચાલ અને શબ્દાદિવડે ઓળખી ગઇ હતી. જ્યારે મેં તેનું માન્યું નહીં, ત્યારે ત્યાં આવેલી તેની ધાવમાતાએ પોકાર કર્યો અને તે બધાએ મળીને સંકેત કરી રાખ્યા પ્રમાણે મને વિષકન્યા ઠરાવી. હે તાત ! આ બધું હું અક્ષરશઃ સત્ય કહું છું. આ કુષ્ટી કોઇ બીજી સ્ત્રીનો પતિ હશે, મારા પતિ તો આભાધણી છે. સિંહળરાજાએ આપને ભોળવ્યા છે અને વગર વાંકે મારી ઉપર જુલમ ગુજાર્યો છે. હે પિતાજી ! મારી કહેલી આ

હકીકત જો આપને સત્ય લાગે તો સ્વીકારો, નહીં તો પછી આપને યોગ્ય લાગે તેમ કરો. કારણ કે પુત્રીનુ ભાગ્ય તો પિતાને આધીન છે પુત્ર ને પુત્રીમા બહુ ફેર છે પુત્રી તો 'દીકરી ને ગાય દોરે ત્યા જાય' એ કહેવત પ્રમાણે આપ જે પ્રમાણે ફરમાવો તે પ્રમાણે કરવાને બધાયેલી છે, પુત્ર તેવા પ્રતિબધમા નથી, પરતુ આપે તે ધૂર્ત્તોના વચન ઉપર પ્રતીતિ કરવી લાયક નથી છતા આપ મારા પર કોપ કરશો તો મારો તો કાંઈ ઉપાય નથી, મારે ફર્યાદ કરવાનુ કોઈ સ્થાન નથી, પણ આપે જે કરવુ તે વિચારીને કરવુ યોગ્ય છે કે જેથી આપનો યશ વધે અને પાછળ પશ્ચાત્તાપ ન થાય આથી વધારે હવે મારે કાઈ કહેવાનુ નથી"

પ્રેમલાલચ્છી આ પ્રમાણે કહી રહી એટલે સુબુદ્ધિ મત્રીએ રાજા પ્રત્યે કહ્યુ કે—'હે સ્વામી! રાજપુત્રીની હકીકત બધી મને તો સાચી લાગે છે આ કોઢી તો તેનો વર નથી એ નિશ્ચય છે માટે હવે આપ પ્રેમલાને આપણે ત્યા રાખો અને આભાનગરીએ શોધ કરવા માણસ મોકલો ત્યા ચદરાજા છે? અને તે પરણી ગયેલ છે કે શી રીતે છે? આ વાતની તજવીજ કરાવતા ખરી હકીકત જાહેરમા આવશે અને પ્રભુ કરશે તો બધા સારા વાના થશે હવે આ પુત્રીને હણવી તે તો ઘટીતજ નથી કેમકે પછી સત્ય જાણવામા આવે તોપણ નકામુ છે માટે હાલ એની શિક્ષા મુલતવી રખાવો."

રાજા બોલ્યો કે—"મને પણ પુત્રીની વાત સાભળતા કાંઈક તર્કટ થયુ હોય એમ ભાસ થાય છે, તો હમણા એને

તમારે ત્યાં રાખો. આપણે પાકી તજવીજ કરશું એટલે સત્ય હશે તે તરી આવશે.

મંત્રીએ રાજાનું વચન કબુલ કર્યું અને રાજપુત્રીને પોતાને ત્યાં લઇ ગયો. **જેને દૈવ રાખે તેનો વાંકો વાળ કરવાને કોઇ સમર્થ નથી.** મંત્રીએ રાજપુત્રીને જમાડીને શાંત કરી. પછી કહ્યું કે—" તું લગારે ચિંતા કરીશ નહીં, હવે અશુભ પળ ગઈ છે; હું પ્રયાસ કરીને તારા પતિને મેળવી આપીશ. વળી તારા પિતા પણ કાલે તારા પર પ્રસન્ન થશે. તે તરફની ચિંતા પણ કરીશ નહીં. " આ પ્રમાણે ધીરજ આપવાથી રાજપુત્રી મંત્રીને ત્યાં શાંત થઇને રહી.

સંધ્યા સમયે સૂર્ય અસ્ત થયો, સંધ્યા ખીલી, તે અવસરે હરરોજના નિયમ પ્રમાણે રાજા રાજસભા ભરીને બેઠો. મંત્રી પણ હાજર થયો પછી અવસર જોઇ સભા સમક્ષ ઉભા થઇને તેણે મકરધ્વજ રાજાને અરજ કરી કે—" હે સ્વામી ! આપણે જે ચાર સચિવોને સિંહલપુરી મોકલ્યા હતા તને તેડાવીને પૂછો. તેમણે સિંહલરાજાના પુત્રને જોયેલ હશે. તેઓ જે વાત ખરી હશે તે કહેશે. હાથમાં રહેલા કંકણને જોવા માટે આદર્શની શી જરૂર છે ? "

રાજાને એ યુક્તિ પસંદ આવી એટલે કહ્યું કે—' ખરી વાત છે, તેઓને જલદી બોલાવી મંગાવો. તેનાથી આપણને સાચી હકીકતની ખબર પડી શકશે ' રાજાનો હુકમ થતાંજ મંત્રીએ તે ચારેને બોલાવી મંગાવ્યા, તેઓ પણ તરતજ

હાજર થયા એટલે રાજાએ તેમને કહ્યુ કે—" અરે સચિવો ! તમે સિંહલપુરી રાજપુત્રીનો વિવાહ મેળવવા ગયા હતા, તો ત્યા જઇને વરને જોયો હતા કે કેમ ? જે વાત ખરી હોય તેજ કહેજો, કિંચિત્ પણ અસત્ય ન કહેશો અને અસત્ય છાનુ રહેશે નહીં, કેમકે તે મહા પાપ છે "

રાજાના આવા દબાણ ભરેલા વચનો સાભળી ચારે જણાએ પરસ્પર સજ્ઞા કરી એક વિચાર કરી લીધો પછી તેમાથી એક જણ બોલ્યો—" હે સ્વામી ! હુ તો મારો દોષ જે છે તે આપની પાસે પ્રગટ કરૂ છુ, મે તમારૂ નિમક ખાધુ છે તે હરામ કરવાનો નથી અમે સિંહલપુરીએ ગયા અને ત્યાના રાજા પાસે જઈ સગાઇ સબધી વાત કરવા માડી એટલામા મારી વીંટી ઉતારે વિસરી ગયો હતો તે મને સાભરી એટલે હુ તે લેવા ગયો પાછળ આ ત્રણ જણે વિવાહ નક્કી કર્યો મે કાઇ કુવરને જોયો નથી ને હુ વિવાહ મેળવવામા પણ નથી હુ તો જેવુ છે તેવુ આપને કહી દઉં છુ બાકી હુ ચાકરીચોર થયો છું, તે મારો અપરાધ થયો છે "

પહેલા સચિવે આ પ્રમાણે બનાવટી વાત કહી પણ રાજા તે ઉપરથી સમજી ગયો કે—' આ સાક્ષી લથડ્યો છે, પણ તેણે કુવરને જોયો નથી એ તો ચોક્કસ છે ' હવે જોઈએ બીજો શું કહે છે

બીજો સચિવ ઉભો થઇને બોલ્યો કે—" હે સ્વામી ! હુ આપની પાસે સાચે સાચુ કહીશ, અસત્ય જરા પણ નહીં

કહું. કેમકે સર્પ પણ દરમાં સીધોજ ચાલે છે, ત્યાં વાંકો ચાલી શકતો નથી. એટલે હું આપની પાસે જૂઠું કહેવાનો નથી. હે સ્વામી ! અમે વિવાહ કરવાની વાત કરવા બેઠા તે વખતે મને આગલા દિવસના ભોજનનું અજીર્ણ થવાથી હું તે વખતે દેહચિંતા માટે ગયો હતો, ત્યાંથી પાછા આવતા સુધી મારી રાહ ન જોતાં બાકીના ત્રણ જણાએ વિવાહ મેળવ્યો છે, મને તો ગણત્રીમાં પણ ગણ્યો નથી. બાકી આપણે તો કુંવર કાળો છે કે ગોરો છે ? તે જોયોજ નથી મારી તો કુંવરને જોવાની હોંશ પણ મનની મનમાંજ રહી ગઈ છે. ”

રાજા બીજા સચિવનાં વચનો સાંભળીને વધારે સંશયમાં પડ્યો અને વિચાર્યું કે–‘ આ પણ સાચું બોલતો નથી, પરંતુ આણે કુંવરને જોયો નથી એ તો ચોક્કસ છે. પછી ત્રીજાને પૂછ્યું એટલે તે બોલ્યો કે—“ હે સ્વામી ! મારી વાત સાંભળો. હું વિવાહ મેળવ્યો તે વખત હાજર નહોતો એટલે મેં કુંવર કાણો છે, કુબડો છે કે કેવો છે તે જોયું કે જાણ્યું નથી. મને તો સિંહળરાજાનો ભાણેજ રીસાઇને જતો રહેતો હતો તેને મનાવવા મોકલ્યો હતો. હું તેને મનાવીને આવ્યો તેવામાં તો ત્રણ જણાએ વિવાહ મેળવેલો હતો. હું એ અવસર ચૂકયો તે ખરી વાત છે. ને એ મારો અપરાધ પણ થયો છે, પરંતુ હું કુંવરને દીઠા સિવાય દીઠાનું આપની પાસે ખોટું કહેતો નથી. કેમકે હું આપની છત્રછાયામાં રહું છું તેથી મારાથી ખોટું તો બોલાયજ કેમ ? વળી એક ઘર તો ડાકણ પણ મૂકે એવી કહેવત છે. એટલે હું જે ખરેખરૂં છે તેજ

કહુ છુ ” આ વાત સાભળીને રાજાએ જાણ્યુ કે ‘ આ પણ ખોટો છે, પર તુ એણે કુવરને જોયો નથી એ વાત ચોક્કસ છે ’

પછી રાજાએ ચોથા સચિવને કહ્યુ કે—“ હવે તમે કહો, તમારો વારો આવ્યો છે, પણ જે કહો તે સાચુ કહેજો જો જૂઠુ કહેશો તો પછી તેનો બદલો જે ભોગવવો પડે તેમા મારો વાક કાઢશો નહીં, કેમકે હુ રૂષ્માન થઈશ તો પછી કોઇની શરમ ગણવાનો નથી મને યોગ્ય લાગશે તે શિક્ષા કરીશ માટે જે બોલો તે સાચુ જ બોલજો રાજાના આ પ્રમાણેના સ્પષ્ટ વચનો સાભળીને ચોથા સચિવે વિચાર્યુ કે- ‘હવે ખોટુ ચાલવાનુ નથી, માટે સાચે સાચુ જ કહી દેવુ ’ તેણે કહ્યુ કે—“ હે રાજન્ ! હુ આપને ખરેખરી વાત કહુ છુ તે સાભળો અમે સિહ્હલ રાજા પાસે રાજપુત્રીનો વિવાહ મેળવવા ગયા ત્યારે ત્યા જઇને સિહ્હલરાજાને વિવાહ માટે ઘણુ કહ્યુ, છેવટે હિસક મત્રીએ માડ માડ હા પાડી પછી અમે કહ્યુ કે—કુવરને દેખાડો ત્યારે હિમકે કહ્યુ કે—તે તો તેને મોશાળ ભણવા ગયેલ છે અમે કુવરને જોવા બહુ હઠ કર્યો, ત્યારે હિસકે અમને ચારે જણને ક્રોડ ક્રોડ સોનૈયા આપીને ભોળવ્યા એટલે અમે તમારા સેવક છતા લાલચમા ફસાઈ ગયા ને વિવાહ મેળવ્યો આ પ્રમાણે અમે તમારાથી પ્રપચ કર્યો. અમે કુવર કેવો છે તે બીલકુલ જોયેલ નથી અમે તો કુડકપટના ઘર હિસક મત્રીને જ જોયેલ છે આ પ્રમાણે

અમારી ખરેખરી હકીકત છે. હવે આપને જે યોગ્ય લાગે તે કરો. અમારો મોટી તકસીર આવી છે એ હું મારે મોઢે કબુલ કરૂં છું."

રાજાને આની વાત સાચી લાગી એટલે રાજાએ તેને કહ્યું કે—"તેં ખરેખરી વાત કહી છે, મને તારો વિશ્વાસ આવે છે." પછી રાજાના મનમાંથી પ્રેમલા ઉપરનો દ્વેષ તદ્દન નાશ પામ્યો. જ્યારે પુણ્યનો ઉદય થાય છે ત્યારે બધા સંયોગો અનુકૂળ થઈ જાય છે. રાજાએ ચારે જણનો ગુન્હો માફ કરીને છોડી દીધા, અને સુબુદ્ધિ મંત્રીને કહ્યું કે—"હવે મને તમામ સિંહલરાજાનું કપટ ભાસે છે. પ્રેમલાનો બીલકુલ વાંકજ નથી. તેને પરણનાર પુરૂષ અન્ય છે એ ચોક્કસ થાય છે. આ કુષ્ટીએ ફોગટ મારી પુત્રાની વિડંબના કરી છે. હવે આપણે તેના ખરા વરની (ચંદરાજાની) શોધ કરવાની જરૂર છે.' મંત્રીએ કહ્યું કે—"આપે કહ્યું તે બરાબર છે, પરંતુ જ્યાં-સુધી ચંદરાજાનો પત્તો ન લાગે ત્યાં સુધી સિંહલરાજાને સહકુટુંબ અહીં કબજે રાખવો યોગ્ય છે." રાજાને તે વાત વ્યાજબી લાગી એટલે તેણે સિંહલરાજાને સહકુટુંબ જમવા તેડ્યો. તે પણ જમવા માટે સૌને લઈને આવ્યો, એટલે રાજાએ સિંહલ રાજા, તેની રાણી, કુષ્ટી પુત્ર, હિંસક મંત્રી ને કપિલા ધાવ્ય—એ પાંચે જણને કબજે કરી બીજા બધાને તેના દેશ તરફ જવાની રજા આપી. તેઓ પણ બધા સ્વદેશ તરફ રવાના થઇ ગયા અને પાંચ જણ વિમળાપુરીમાં કેદીની સ્થિતિમાં રહ્યા સતા પોતાના પાપનો પસ્તાવો કરવા લાગ્યા.

હવે ચદગજાની શોધને માટે રાજાએ તજવીજ કરવા માડી એક મોટી દાનશાળા મડાવી અને ત્યા બહારગામથી જે આવે તેને અન્ન વસ્ત્રાદિ આપવા માટે પ્રેમલાલચ્છીને તેની અધિકારિણીબનાવી રાજાએ સૂચવ્યુ કે—"જે કોઈ પરદેશી નવો આવે તેને તારે આભાનગરીની ખબર પૂછવી ને જો કોઇ ખબર આપે તો તારે મને ખબર કરવા ' ત્યારથી પ્રેમલાલચ્છી પિતાની આજ્ઞા પ્રમાણે દાનશાળામા રહીને દાન આપે છે અને નવા નવા પથિક આવે તેને આભાનગરીનુ વૃત્તાત પૂછે છે, પરતુ કોઈના તરફથી તેનો પત્તો મળી શકતો નથી

પ્રકરણ ૧૪ મુ.

મકરધ્વજ રાજાએ સ્થાપેલી દાનશાળામા બેસીને પ્રેમલાલચ્છી અતિથિ-અભ્યાગતોને તેની ઇચ્છા પ્રમાણે દાન આપતી હતી કોઇને નિરાશ કરતી નહોતી, કારણ કે તે ખરેખરી દાતાર હતી દાન આપ્યા પછી તે તેઓને પૂછતી હતી કે—"હે બધુઓ ! તમે દેશ-વિદેશમા ફરો છો તો પૂર્વ દિશામા આભા નામે કોઇ નગરી તમે જોઈ છે ? ત્યા ચદ નામે રાજા ઈદ્ર જેવો રૂપવત છે તેને દીઠો છે ? " આવા પ્રશ્નના ઉત્તરમા તેઓ કહેતા કે—"હે બહેન ! અમે એ બાજુ કોઈ વખત ગયાજ નથી આભાનગરી અમે સાભળી પણ નથી તો પછી ત્યાના ચદરાજાને તો કયાથીજ જોયેલ હોય " આવા ઉત્તરો

સાંભળી પ્રેમલા નિરાશ થઇ જતી, ઉદાસીન બનતી, એકાંતમાં નેત્રમાંથી આંસુ સારતી, પરંતુ પોતાના પતિનો પત્તો મેળવવાનો બીજો કોઈ ઉપાય નહીં હોવાથી તે ધીરજ ધરીને બેસી રહેતી. પોતાના દુઃખની વાત વારંવાર કહીને કોઈને દુઃખી કરતી નહોતી.

અન્યદા વિમળાપુરીના ઉદ્યાનમાં કોઇ જંઘાચારણ મુનિ પધાર્યા. વનપાળકે રાજાને વધામણી આપી એટલે રાજા પોતાના પરિવાર સહિત પ્રેમલાને લઈને વંદન કરવા આવ્યા. નગરલોકો પણ આવ્યા. સૌ મુનિવંદન કરીને યથોચિત સ્થાને બેઠા, પછી મુનિમહારાજે દેશના આપી. તે સાંભળી ઘણા ભવ્ય જીવોએ પ્રતિબોધ પામી ગુરૂમહારાજ પાસે અનેક પ્રકારના વ્રત નિયમો લીધા. પ્રેમલા પણ શુદ્ધ સમક્તિધારી શ્રાવિકા થઈ. ગુરૂ અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા એટલે સૌ પોત-પોતાને સ્થાનકે ગયા. પ્રેમલા ત્યારથી જિનવંદન પૂજનાદિ ધર્મ કરણીમાં વિશેષે આસક્ત રહેવા લાગી અને નવકાર મહા-મંત્રનું ધ્યાન કરવા લાગી. એમ કેટલાક દિવસો વ્યતિક્રમ્યા.

અન્યદા નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી શાસનદેવતાએ આવીને પ્રેમલાલચ્છીને કહ્યું-" હે બહેન ! તને તારો સ્વામી અવશ્ય મળશે, પણ તારા લગ્નદિવસથી બરાબર ૧૬ વર્ષ પૂરા થશે ત્યારે તેનો તારે મેળાપ થશે, માટે તું કાંઇ પણ ચિંતા ન કરીશ અને પરમાત્માની ભક્તિ પૂર્ણ ભાવથી કર્યા કરજે. " પ્રેમલાએ તે વાત સાંભળીને પોતાના માતપિતાને

લજ્જા છોડીને કહી સભળાવી તેઓ પણ કાંઈક નિશ્ચિન્ત થયા પ્રેમલા નવકાર મન્ત્રનો પ્રગટ પ્રભાવ દેખી તેનાપર વધારે આસ્તાવાળી થઇ અને વિશેષ પ્રકારે તેનો જાપ કરવા લાગી જિનચૈત્યની દર્શન પૂજનવડે ભક્તિ કરવા લાગી અને યથાશક્તિ પ્રત્યાખ્યાનાદિ કરવા લાગી

એકદા એક યોગિની ફરતી કરતી ત્યા આવી ચઢી તેના હાથમા સુદર વીણા હતી અને તે મધુર સ્વરે સ્વર મેલાવીને ગાયન કરતી હતી પ્રેમલાએ તેને પોતાની પાસે બોલાવીને પૂછ્યુ કે–"તમે કયાના રહેવાવાળા છો ?" તેણે કહ્યુ કે—"હુ પૂર્વ દેશમા રહુ છુ, પણ તમારે મારૂ સ્થાન પૂછવાની શી જરૂર પડી છે તે કહો ?" આમ કહીને પાછી તે સુદર વેશવાળી અને વૈરાગ્યમા તલ્લીન થયેલી, કષાયલા વસ્ત્ર ધારણ કરનારી, તેમજ બુદ્ધિશાળી યોગિની પોતાની વીણાવડે ચદરાજાના ગુણગાન ગાવા લાગી પોતાના પતિનુ નામ સાભળી પ્રેમલાએ તેને પૂછ્યુ કે—" તમારા દેશમા રાજા કોણ છે અને તમે આ ગુણગાન કોના કરો છો ?" યોગિની બોલી કે—" પૂર્વ દેશમા ચદ નામે રાજા રાજ્ય કરે છે, તે અત્યત સુદર-રૂપવંત છે શત્રુ તો તેને દેખીને કપે છે, હુ તેના યશનુ ગાન કરૂ છુ અને અન્ન પણ તેનુ જ ખાઉ છુ તે રાજા મને પ્રાણથી પણ વિશેષ પ્યારા હતા તેને તેની ઓરમાન માતાએ કોઈ કારણસર કુકડા બનાવી દીધા છે ત જોઈ અત્યત દિલગીર થઇને હુ ત્યાથી દેશાવરમા નીકળી પડી છુ, પરતુ મે કોઇ સ્થાનકે તેના જેવો ઉત્તમ પુરૂષ જોયો

નથી. ચંદરાજાના વિયોગથી મારૂં હૃદય અત્યંત દુઃખી છે.” આ પ્રમાણેની તેની વાતથી પોતાના પતિનો ખરેખરો પત્તો મળવાથી પ્રેમલા તેને પોતાના પિતા પાસે લઈ ગઈ. પ્રેમલાએ તેની પાસે બધી વાત કહેવરાવી. તે સાંભળી મકરધ્વજ રાજાએ કહ્યું કે—“ હે પુત્રી ! તું સાચી ઠરી છે. તારો પતિ કોઈ મોટો ભાગ્યવાન જણાય છે, પણ તે દૂર દેશનો રહેવાવાળો છે, તેથી તેનો યોગ મુશ્કેલીએ મળી શકે તેવો છે. તેથી તું મનમાં ધૈર્ય ધારણ કર અને ખેદ તજી દે.” પ્રેમલાએ પિતાની આપેલી હિતશિક્ષા સ્વીકારી.

પછી પ્રેમલાએ યોગિનીનો સારીરીતે સત્કાર કર્યો. યોગિની રજા લઈને અન્યત્ર ચાલી ગઈ. પ્રેમલા પોતાના નિત્ય કર્મમાં પ્રવૃત્ત થઈ, ધર્મધ્યાન કરવા લાગી અને પરમાત્માના સ્મરણ સાથે પોતાના પતિને પણ સંભારતી સતી દુઃખે દિવસો નિર્ગમન કરવા લાગી.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

ચંદરાજા કુકડો થયાને એક માસ વિતી ગયો એટલે પ્રજા રાજાવિના અકળાવા લાગી. ગુણાવળી તો માતાના ભયથી કુકડાને ગોપવીનેજ રાખતી હતી. કારણ કે જો કાંઇ પણ કારણ મળશે તો વીરમતી તેના પ્રાણ લેશે એવી ગુણાવળીને ખાત્રી થઈ ગઇ હતી. પ્રજાવર્ગે અકળાઇને પ્રધાન પાસે જઈને કહ્યું કે—“ અમને રાજા સાથે મેળવો. આજ એક મહિનો થયો

અમને રાજાના દર્શન થયા નથી, તો હવે આજે તમે અમને એમના દર્શન નહીં કરાવો તો પછી અમે પરદેશમાં જઇને વસીશુ તમે રાજી થઈને રજા આપો એટલે અમે ચાલ્યા જઈએ, બાકી જેમ દયા વિનાનો ધર્મ, ઉત્તમ કુળ વિનાનો મનુષ્યનો ભવ, દાત વિનાનો હાથી, મૂર્ત્તિ વિનાનુ દેવભુવન જળ વિનાનુ સરોવર અને નેત્ર વિનાનુ મુખ તેમ રાજા વિનાનું રાજ્ય શોભતુ નથી રાજા છતેજ પ્રજા સુખી હોય છે જો રાજા ન હોય તો પ'છી વનમા જઇને વસવુ શુ ખોટુ છે ?" મ ત્રીએ કહ્યું કે—"મે પણ એક મહિનાથી રાજાજીને દીઠા નથી, તેથી મને પણ તમના દર્શનની તીવ્ર ઇચ્છા થઈ છે. હુ આજે તેનો સર્વ ભેદ મેળવીશ અને પછી તમને કહીશ તમે કોઇ વાતની ચિતા કરશો નહી, નગરીમાજ આનદથી રહેજો" આ પ્રમાણે કહી સન્માન કરીને સચિવે પ્રજાને વિસર્જન કરી પ'છી પોતે વીરમતી પાસે આવ્યો અને પ્રજાની સર્વ હકીકત નિવેદન કરી

મ ત્રીએ વીરમતીને કહ્યુ કે—'માતાજી ! રાજા આમ છાના કયાસુધી રહી શકશે ? તમે તેમને રાજભુવનમા ગોપવી રાખ્યા છે, પણ તે ઠાઇ ઠીક કહેવાતું નથી તમને મારા કહેવાથી રીસ ચડે તો ભલે ગાળ દ્યો, પણ આવી સ્ત્રીવાળી મતિ ન કરો મે આજકાલનો વાયદો કરીને આજસુધી પ્રજાને રોકી રાખી છે વાત કરતા એક મહિનો વીતી ગયો, તો પણ તમારી કૃતિનો પાર હુ પામી શકયો નહીં હવે સૌ લોકોને એ વાતમા સ શય ઉ.પન્ન થયો છે લોકો કહે છે કે આ તો ખાલી ખા-

રણીયામાં બે સાંબેલાં જેવું થાય છે. માટે હવે રાજાને ગમે તેમ કરીને પ્રસિદ્ધ કરો. તમે મોટા છો, મોટી ગાદી ઉપર બેઠા છો, પણ આમ છોકરવાદી કરો છો તે કાંઇ ઠીક કહેવાય નહીં. માટે જે વાત ખરી હોય તે કહી દ્યો. હવે પ્રજા મારાથી રોકાય તેમ નથી.” આ પ્રમાણે મંત્રીએ યુક્તિપુરઃસર તાણો મારીને કહ્યું; તો પણ તેની અસર વીરમતી ઉપર કાંઇ થઇ નહીં. ગમે તેટલું બાળક ફેફડે પણ જેમ પાવઇને પાનો ન ચડે તેમ થયું.

મંત્રીનું તમામ કહેવું સાંભળી લઇને પછી વીરમતી બોલી કે—“હે મંત્રી ! સાંભળ. આમાં વાંક માત્ર તારો છે. તે રાજાને હણી નાખ્યા છે ને મને કહેવા આવ્યો છું. મારા વહાલા પુત્રની હત્યા કરીને તું મોટો હત્યારો તો થયો છે ને વળી મારી પાસે ડાહ્યો થઇને કહેવા શું આવ્યો છે ? આ વાત મને તો બહુદિવસથી જાણવામાં આવી હતી, પણ મેં છાની રાખી હતી. મેં જાણ્યું કે કોણ કહે ? પણ જ્યારે આજ ડાહ્યો થઇને મને સમજાવવા આવ્યો છે ત્યારેજ કહેવું પડે છે. હું ભુંડી છું તો તું શું રૂડો છે ? મારા અવગુણ તું ગાઇશ તો હું તારા ઉખેળા ઉખેળીશ. એમાં તું કાંઇ ખાટી જાય તેમ નથી.” આવી અઘટતી વાત સાંભળીને મંત્રી બોલ્યો કે—“ અરે માતાજી ! તમે આ શું બોલો છો ? ઘરડા થયા છો તો કાંઇક વિચાર રાખો. મેં રાજાને હણ્યા તેનો કોઇ સાક્ષી છે ? વળી હું રાજાને

૧ બાળકને ધવરાવવાનું દુધ નપુંસક સ્ત્રીના સ્તનમાં ન આવે.

શા માટે હણુ ? મારે શુ લેવુ દેવુ હતુ ? માટે જે બોલો તે વિચારીને બોલો, આવી ખોટી વાતો કરવાથી કાઢશું[1] શુ કાઢશો ? પરમેશ્વરનો ભય રાખો મે શીખામણની વાત કરી તેનો બદલો મને ઠીક આપ્યો ? મે જાણ્યુ કે આ વાતથી તમે રાજી થશો, તેને બદલે તમે તો ઉલટી બાજી રમ્યા, પણ આ કાઈ ભાભી હાસાની વાત નથી તમેજ કહોને કે હું રાજાને શા માટે હણુ ? ને શી રીતે હણુ ?"

આ પ્રમાણેના મ ત્રીના વચનો સાંભળીને તેને એકાતમા લઇ જઈ વીરમતીએ કહ્યુ કે—" તારે ચ દની વાત વધારે છેડવી નહી, એમા મ ર જેવું નથી, અને જો વધારે બોલીશ તો વાંકા લાકડે વાકો વેર જેવુ થશે માગ ઢાક તારા ઉઘાડ એ કહેવત યાદ રાખજે બાકી હુ ઘરની વાત તનેજ કહુ છુ કે—' ચ દરાજા તો વિદ્યાધરની વિદ્યા સાધે છે તેથી તેને પ્રગટ કરાય તેમ નથી ' માટે તારે તેનુ તો નામજ લેવુ નહીં અને નવી રાજા કરવી આપણે બે મળી જશું, તો પછી ત્રીજુ બોલનાર કોણ છે ? ' હુ રાજા તુ મ ત્રી ' એ પ્રમાણે બધે જાહેર કરી દે અને જો મારૂ કહ્યુ નહી કર તો તેનુ ફળ બહુ કડવુ આવશે, પછી તારી વાત તુ જાણે વધારે કહેતી નથી વળી હુ જ્યારે પ્રગટપણે રાજા થઇને બેસીશ ત્યારે પછી પ્રજાને શી અડચણ રહેવાની છે ? પછી કયા રાજા વગરનુ રાજ્ય કહેવાવાનુ છે ? માટે જો તારૂ ને મારૂ હિત ઇચ્છતો હો તો મારા કહ્યા પ્રમાણે કર"

---

૧ સાર.

મંત્રીએ વીરમતીનું કહેવું કબુલ કર્યું. તે પણ સમાના ભણી ગયો એટલે વીરમતી રાજી થઇ. તેણે કહ્યું કે—"જા, હવે નગરમાં પડહ વજડાવ કે આજથી વીરમતી રાજા થયેલ છે, તેથી સૌએ તેની આજ્ઞા માનવી. જે કોઇ તેની આજ્ઞા નહીં માને તેને નગર બહાર કાઢી મૂકવામાં આવશે. જેને આભાપુરી અળખામણી થઇ હોય ને યમપુરી વહાલી હોય તેણે જ અનમી[1] થવું." મંત્રીએ વીરમતીની આજ્ઞાનો અમલ કર્યો. લોકો તો સાંભળીને સજ્જડજ થઇ ગયા કે, આ શું ? રાજા સ્ત્રી વિનાના સાંભળ્યા છે, પણ પુરૂષની સ્વામીની સ્ત્રી કોઇ જગ્યાએ સાંભળી નથી. આભાપુરીમાં આ નવી વાત થઇ છે. અહીં તો સ્ત્રીયા રાજ્ય થયું છે, કેમકે પુરૂષ બધા નાશ પામી ગયા છે ' આ પ્રમાણે લોકો વાતો કરવા લાગ્યા, અંતઃકરણમાં ઘણો ખેદ પામ્યા, પણ વીરમતાના ભયથી કોઇ કાંઇ બોલી શક્યું નહીં. વીરમતી નિર્વિઘ્ને રાજ્ય કરવા લાગી અને રાજ્યના અમલમાં મસ્ત બની ગઇ. મોટા મોટા સામંતો પણ તેની આજ્ઞા માનવા લાગ્યા. 'જેને કાળ રૂઠ્યો હોય તેજ ચંદરાજાને સંભારે' એમ થઇ પડ્યું. રાણી મંત્રી ઉપર પ્રસન્ન થઇ. તેણે જાણ્યું કે મારી ને મંત્રીની જોડ બરાબર મળી છે. હું જેમ ગાઉં છું તેમ આ બજાવે જાય છે. અને એણે પણ ચંદરાજાને સંભારવાનું છોડી દીધું.

એક દિવસ મંત્રીએ ઠાવકા થઇને વીરમતીને કહ્યું

---

૧ નહીં નમનાર—સામે થનાર.

કે–'બાઇજી! તમે તો રાજ્ય બહુ સુધાર્યું. તમે ચંદરાજાને ભૂલાવી દીધા કોઈની પડેલી વસ્તુ આપણા રાજ્યમા કોઈ લઇ શકતુ નથી આવુ રાજ્ય તો કોઈએ કર્યુ નહોતુ આ તો **વાઘ ને બકરી એક આરે પાણી પીવે** તેવુ થયુ છે હમણા તો તમે **ચામના દામ**[1] ચલાવો તો પણ ચાલે તેમ છે તમારી સામુ કોઈ પગલુ ભરી શકે તેમ નથી અહીં રાજા તો ઘણા થઇ ગયા, મે પણ ઘણા રાજાઓ જોયા ને જોઇશ, પણ તમારી પાસે તે કોઈ ગણત્રીમા આવે તેમ નથી તમે સ્ત્રી જાતિ થયા તેનો ખેદ ન કરશો, કારણ કે પૃથ્વી પણ સ્ત્રી જાતિજ છે વળી બીજા વૃદ્ધાવસ્થાને પામે છે ત્યારે શરીરે બેવડ વળી જઇ બીજાને નમે છે અને તમે તો બીજાઓને નમાવ્યા છે તેથી વૃદ્ધાવસ્થા પણ તમારીજ ખરી છે" આ પ્રમાણેના મત્રીના વચનો સાભળીને વીરમતી મનમા બહુ ગજી થઇ, પણ એ નગુણી જગ પણ મનમા લાજી નહીં તેણે મત્રીને કહ્યુ કે–'તુ મારો ખરો સેવક છો, હુ તારૂં વચન ઉલ્લઘુ તેમ નથી' મત્રીએ જાણ્યુ કે–'આપણે પણ આ ઠીક વાઘનુ વળાવુ થયુ છે'

એવામા મત્રીએ પાજરામા કુકડાને દીઠો એટલે વીરમતીને પૂછ્યુ કે–"તમે આ શુ કર્યુ છે? પખીને પાજરામાં શા માટે પૂર્યો છે? અથવા શુ કોઈ દેવને કબજે કર્યો છે? જે હોય તે કહો' વીરમતી બોલી કે–"એ તો વહુને રમવા માટે વેચાતો લીધો છે એ બીચારો દુખી થતો હતો, તેના

[1] હાલમા ચાલતી કરન્સી નોટોને ચામડાના દામ કહેવાય છે

પર દયા આવવાથી જીવદયાની બુદ્ધિને લઇને રાખ્યો છે. એનો દાણો પાણી હોય ત્યાંસુધી ભલે એ પણ આનંદ કરે. વળી એ ખાધું લેખે લગાડે છે. મને પ્રભુ ભજવા વહેલી ઉઠાડે છે." મંત્રીએ કહ્યું કે–"એ વાત ખરી પણ આ પંખી વેચાતું લીધેલ જણાતું નથી. એનો ખર્ચ દફ્તરમાં લખાયેલ નથી. મારાથી કાંઇ આપનો હીસાબ છાનો નથી કે હું ન જાણું, માટે હું તો તમારા ઘરનું માણસ છું, તેથી મને જે ખરી વાત હોય તે કહો." વીરમતી બોલી કે–"એવી વાતમાં બહુ પૂછપરછ શું કરે છે? એમાં તું કાંઇ સમજે નહીં. વળી પૈસા ખર્ચમાં ન મંડાવાનું કહે છે, પણ મારી પાસે ઘરેણું ક્યાં થોડું છે, તેમાંથી એક ભૂષણ આપીને આ કુકડો ખરીદ્યો છે. હવે ફરીને એ બાબતમાં તું મને પૂછીશ નહીં, મારૂં કહ્યું માની જજે, નહીં તો પછી તું પણ બીજો તેવો થઇ જઇશ." મંત્રી આ શબ્દો સાંભળી ચુપ થઇ ગયો. તેની જીભ આગળ ઉપડી નહીં. એવામાં અંદરના ભાગમાં બેઠેલી ગુણાવળીને તેણે રૂદન કરતી દીઠી. મંત્રીએ તેની સામું નજર માંડીને જોયું એટલે તેણે હથેળીમાં અક્ષર લખીને મંત્રીને સમજાવ્યો કે 'એ કુકડો મારો પતિ ચંદરાજા છે.' મંત્રી તરત સમજી ગયો. તેના દિલમાં બહુ આશ્ચર્ય થયું, પરંતુ તે વાત તેણે વીરમતીને કહી નહીં. મનમાં સમજી રજા લઇને પોતાને ઘરે આવ્યો.

વીરમતીએ ચંદરાજાને કુકડો કરી દીધો છે, એ વાત

દેશ પ્રદેશમા બહુ જ વિસ્તાર પામી દરેક માણસ તેને ધિક્કાર આપવા લાગ્યા અને 'રાજ્યના લોભે માતાએ પુત્રની આવી માઠી દશા કરી છે' એમ કહેવા લાગ્યા પરતુ વીરમતીના ભયથી કોઈ આગળ પગલુ ભરી શકયુ નહીં, કેમકે મોટા માણસની વાતો કર્યા પછી બહુ વિમાસવુ પડે છે કેટલાક રાજાઓ પણ તેની વિદ્યાના બળથી ભય પામીને તેને નમ્યા અને તેની આજ્ઞા માનવા લાગ્યા. વીરમતીની શકિત અચિત્ય હોવાથી જે વક્ર હતા તે પણ અવક્ર થઈ ગયા એ અવસરે હેમાલયનો હેમરથ નામે રાજા હતો તેણે વીરમતીની બધી હકીકત જાણી તે રાજા પ્રથમ ઘણી વખત ચદરાજાથી માન-હીન થયો હતો તેણે જાણ્યુ કે–'આ અવસર ઠીક મળ્યો છે' તેથી તે આભાનગરીનુ રાજ્ય લેવા તત્પર થયો

પ્રકરણ ૧૬ મુ.

હેમરથ રાજાએ વીરમતીને એક સાધારણ સ્ત્રી જાણી તેના હાથમાથી આભાનગરીનુ રાજ્ય આચકી લેવાની બુદ્ધિથી પોતાના દૂતને એક પત્ર લખી આપીને તેની પાસે મોકલ્યો તે પત્રની અદર વીરમતીના તિરસ્કારરૂપે લખ્યુ કે–"હે રડે! તે જે રજપુતને છેડ્યો છે તે તારૂ રાજ્ય લેવા ત્વરાથી આવે છે તેથી સાવચેત થઈને તૈયાર રહેજે" આવી મતલબનો લેખ લખીને દૂતને આપ્યો. તે ઘણી જમીન ઉલ્લઘીને વીરમતી પાસે આવ્યો વીરમતી સભા ભરીને બેઠી

હતી ત્યાં આવી તેણે પત્ર હાથોહાથ આપ્યો. વીરમતી તે પત્ર વાંચતાં નખશિખ સુધી ક્રોધે વ્યાપ્ત થઇ ગઈ. તેના રોમેરોમ ખડા થઇ ગયા. તે બોલી કે-“હે દૂત ! તું તારા રાજાને જઇને કહેજે કે જો તું માણસ હોય તો, હે રંડાપુત્ર ! તારા બોલવાનો નિર્વાહ કરજે અને શીઘ્ર અહીં આવજે. વળી જો તું રાણીજાયો હોય અને તારી માતાનું સ્તનપાન કર્યું હોય તો મારી નજરે તાકીદે ચડજે. જો ક્ષત્રીપુત્ર હોય તો વહેલો આવજે અને જો કેડે શેર લોહ (તરવાર) સાચું બાંધતો હોય તો તારૂં પરાક્રમ બતાવજે. તું પાછલા દિવસો ભૂલી ગયો લાગે છે કે જે વખતે ભૂંડે હાલે ભાગી જવું પડયું હતું; પણ હું તે વાત ભૂલી ગઈ નથી. વળી તેં હજુ આ વીરમતીને દીઠી નથી ત્યાંસુધી તને રણની વાતો મીઠી લાગે છે પણ તેની મીઠાશની ખરી ખબર અહીં આવવાથી જ પડશે. તને આભાનગરી લેવાનો કોડ છે તે તો પૂરો પડતો પડશે; પરંતુ તારૂં હેસાલય આંચકી લઉં તોજ તું મને ખરી વીરમતી જાણજે. કીડીને પાંખ આવે તે તેના મૃત્યુને માટેજ થાય છે, તેમ આ તારૂં ચેષ્ટિત સમજજે. વળી તું મારા મનમાં તો એક ચપટીમાં ચોળી નાખવા જેવો છું એટલું યાદ રાખજે.” ઈત્યાદિ અનેક કટુ વચનો કહીને દૂતને રજા આપી.

દૂતે હેમરથ રાજા પાસે જઇને બધી વાત કરી, તે સાથે પોતાની સલાહ પણ બતાવી કે–‘એ સ્ત્રી વતાવવા જેવી નથી.’ પરંતુ અભિમાનમાં આવેલા હેમરથ રાજાએ તેનું કહ્યું મા-

ન્યુ નહી અને એકદમ લડાઇ કરવાના નિર્ણય પર આવી લશ્કરની તૈયારી કરી મદમાતા હાથીઓ, હેષારવ કરતા ઘોડાઓ, પૃથ્વીને ચૂર્ણ કરતા રથો અને શૂરવીર સુભટોને લઇને હેમરથ રાજા શીઘ્ર પ્રયાણ કરી આભાનગરી સમીપે આવી પહોચ્યો તેના મનમા એમ હતુ કે-"એક ગડા પાસેથી આભા આચકી લેવી તેમા શી મોટી વાત છે? ચડયે ઘોડે આચકી લઇશ મારી પાસે તે અબળા શી ગણતીમાં છે? તેની શી તાકાત છે?" આમ વિચારી તે ઉતાવળો આવ્યો પણ આભા પાસે આવ્યા પછી તો તેની ધારણા મનની મનમાજ રહી ગઇ અહીં વીરમતીને ખબર પડ્યા કે "હેમરથ નજીક આવી પહોચ્યો છે, પણ તેની તેણે કાઇ દરકાર કરી નહીં પછી બહુ નજીક આવ્યો ત્યારે તેણીએ સુમતિ પ્રધાનને બોલાવીને કહ્યુ કે-"હે પ્રધાન! આ હેમરથ ની સામે લડવા જતા મને શરમ લાગે છે, તેવા એક સામાન્ય રાજા સામે હુ શુ લડવા જાઉ? તેથી હુ જવા ઈચ્છતી નથી, પરતુ તારા વાસા પર મારો હાથ છે, તારો જયજ થવાનો છે, માટે તુ આપણા સૈન્યને લઇને તેની સામે જા, તુ કોઇ વાતની ચિંતા કરીશ નહીં, તારો વાળ વાકો થવાનો નથી, માટે તુ ડકે ઘા દઇને સામો જા અને તેને એકદમ ઘેરી લે"

વીરમતીના વચનથી સુમતિ મત્રીએ પોતાના સ્થાનમા જઇને સર્વ સામતોને એકઠા કર્યા અને કહ્યુ કે-'આ હેમરથ રાજા મોટુ લશ્કર લઇને આભા લેવા ચઢી આવ્યો છે તે

આપણી નગરી લઇ લેશે. તેને છતે એવો કોઈ સાચો જણ્યો ક્ષત્રીપુત્ર છે ? જો હોય તો તૈયાર થઇ જાઓ. કેમકે તમારી જેવા શૂરા સામંતો છતાં જો આપણી નગરી તે લઇ લેશે તો પછી આપણે મોઢું શું બતાવશું ? વળી આમાં તમારે વીરમતી સામું જોવાનું નથી; આપણે તો પોતાના કુળ સામું જોવાનું છે. વળી ચંદરાજા કુકડા થઈ ગયા છે તેથી શું ? તે તમારી સેવા જાણ્યા વિના રહેવાના નથી." આ પ્રમાણેના મંત્રીના વચનોથી સૌ તૈયાર થઇ ગયા અને બોલ્યા કે-"જેણે ચંદરાજાનું લુણ ખાધું હશે તે તો આ વખત લુણહરામ થવાના નથી.' આ પ્રમાણે સર્વની એક સરખી સંમતિ થવાથી સુમતિ મંત્રીએ તરતજ સૈન્ય તૈયાર કરાવ્યું અને ડંકે ઘા દેતો સર્વ સૈન્ય સહીત નગરીની બહાર નીકળ્યો.

પછી પરસ્પર બંને લશ્કર એકઠા મળતાં પૂર જોસથી લડાઇ ચાલી, તેમાં અનેક શૂરવીરોએ પોતાનું શૂરવીરપણું બતાવ્યું, કેટલાક કાયર થઇ ભાગી ગયા, અનેક હાથી, ઘોડા તથા સુભટોનો સંહાર થઈ ગયો. આ યુદ્ધનું વર્ણન રાસ કર્ત્તાએ ઘણું વીરરસ ભરેલું આપ્યું છે. તેની બહુ આવશ્યકતા ન હોવાથી અહીં તે સંબંધી વિસ્તાર કરવામાં આવતો નથી. અંતે સુમતિ મંત્રીવાળા સૈન્યે અત્યંત જોર બતાવીને હેમરથના સૈન્યને પાછું હઠાવ્યું, તેનું સૈન્ય ભાગ્યું, પરાસ્ત થયું. તે વખતે આભાના સામંતોએ હેમરથને પકડીને બાંધી લીધો અને સુમતિ મંત્રી પાસે રજુ કર્યો.

મંત્રી જય મેળવી ડંકે ઘા દેતો આભા નગરીમાં પ્રવેશ કરી વીરમતીની પાસે આવ્યો અને તેની પાસે હેમરથને ખડો કર્યો વીરમતી તેને જોઇને બોલી કે "અરે બળવાન! તારા બળની પરીક્ષા જોઇ લીધી? તને મારી સાથે લડવાની ઇચ્છા થઇ પણ વિચાર ન કર્યો કે તુ તો કાયમનો મારો દાસ છે જો! મારા મંત્રીએ પણ તારો પગજય કર્યો. હવે કહે કે-'સ્ત્રી તે તુ કે હુ?' તે આજ સુધી શુ આભા નગરીના મેદાન નહોતા જોયા કે આજ તેમા આવવાની ઇચ્છા થઇ? પણ યાદ રાખજે કે તુ હાથી છે તો હુ સિંહ છુ, તુ ચકલો તો હુ બાજ છુ જો મારી સીમાનુ જરાપણ અતિક્રમણ કરીશ તો હુ સહન કરી શકવાની નથી તારા જેવો નિર્લજ્જ કોણ હોય કે જે ફોગટની કેડે તરવાર બાંધીને ફરે" આ પ્રમાણે ઘણા તીરસ્કારના શબ્દોથી તેનુ અપમાન કર્યું. પછી કોઇપણ પ્રકારે વીરમતીને સમજાવીને મંત્રીએ હેમરથને છોડાવ્યો અને તેને અશનવસનાદિ આપી રાજી કર્યો વીરમતીએ તેને કહ્યુ કે-"આજથી તુ મારી આજ્ઞા અખંડ ધારણ કરજે" હેમરથે કબુલ કર્યું કે-"હે માતાજી! હું તમારી આજ્ઞા હવે કદિ પણ લોપીશ નહીં" પછી વીરમતીએ તેનુ રાજ્ય તેને પાછુ આપીને રજા આપી એટલે તે સ્વ સ્થાને ગયો

અન્યદા શિવકુમાર નામનો નાટકીઓ બહુ જ્ઞાનકળાના

ભંડાર જેવો ત્યાં આવ્યો. તેની સાથે પાંચસો માણુસ જૂદો જૂદો પાર્ટ (ભાગ)ભજવનારાં હતાં. તે નાટકીઓ બહુ પ્રસિદ્ધ થયેલો હતો. તેણે રાજસભામાં આવી વીરમતીને પ્રણામ કર્યા એટલે વીરમતીએ પૂછયું કે—" હે નટવર! તમે કઈ બાજુથી આવો છો?, શિવકુંવર બોલ્યો કે—' હે વીરનૃપતિ-વલ્લભા? હું ઉત્તર પંથથી અનેક રાજાઓને રીઝવતો અને લાખ પસાય લેતો લેતો આભા નગરીની અત્યંત પ્રશંસા સાંભળીને અહીં આવ્યો છું. જેવા મેં આભા નગરીના વખાણ કાને સાંભળ્યા હતા તેવીજ આજે મેં તે નજરે જોઈ છે. હે સલુણી! તું અને તારી સભા દીર્ઘાયુ થાઓ! હવે જો આપની આજ્ઞા હોય તો હું તમારી પાસે નાટક માંડું અને તમને પ્રસન્ન-કરીને મારા દારિદ્રયને દૂર ફેંકી દઉં." વીરમતીએ નાટક કરવાની આજ્ઞા આપી, એટલે શિવકુંવરે તરતજ તમામ સાજ તૈયાર કર્યું અને નાટકીયા પણ બધા પોતપોતાનો ભાગ ભજવવા તૈયાર થઇ ગયા.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

શિવકુંવર નાટકીઆએ અનેક પ્રકારના નાટકો વીરમતીની પાસે કર્યા. તે વખતે ઢોલ વિગેરેનો અવાજ સાંભળીને ગુણાવળી પણ પોતાના ગોખમાં આવી ખોળામાં ચંદરાજાવાળું પાંજરૂં લઈને બેઠી. બીજા બધા નાટકોમાં ઉત્તમ પ્રકારનું નાટક બતાવવા માટે શિવકુંવર નાટકીઆની

પુત્રી શિવમાળા તૈયાર થઇ તેણે પ્રથમ એક અત્યંત લાંબો વાસ ઉભો કર્યો, તે જાણે મુનિરાજને ચડવાની ઉપશમ શ્રેણીરૂપ ન હોય તેવો જણાવા લાગ્યો પછી તે વાસને ચારે બાજુ દોર નાખીને બાધ્યો, તે વખતે તેની , લોકાકૃતિ , જણાવા લાગી ત્યાર પછી તેની ઉપર એક સોપારી મુક્યું, અને શિવમાળા વીરમતીને પ્રણામ કરી ચંદરાજાનો જય બોલી વાસ ઉપર ચડી તે વખતે તેના પિતાએ શિખામણ આપી કે—'હે પુત્રી ! બરાબર લક્ષ રાખીને નાટક કરજે આ ઠેકાણુ ખરેખર નાટક કરવાનુ મળ્યુ છે, અહીં જો ખામી રાખીશ તો પછી ક્યા જઈને ખેલીશ ? શિવમાળાએ તેની શિખામણ અંગીકાર કરી અને જેમ પક્ષી આકાશમાં ચડે તેમ દોરવડે વાસના અગ્રભાગ ઉપર ચડી ગઈ. ત્યા પહોચ્યા પછી વાસના અગ્રભાગે ગોઠવેલા સોપારી ઉપર પોતાની નાભી ગોઠવીને ઉધી ચકરચકર ફરવા લાગી, નીચે ઢોલ ઢમકવા લાગ્યા અને કેટલાક નટ તો ઉચી નજર રાખી સાવચેત થઈ ઉભા રહ્યા, શિવમાળાએ કુભારના ચક્રની જેમ શરીરને ફેરવતા ફેરવતા એવી ગુલાટ મારી કે તે સોપારી ઉપર મસ્તક લાવી દીધુ અને પગ ઉંચે આકાશમાં કરી દીધા જેમ ઉંધે મસ્તકે મુનિ કાઉસગ્ગ કરે અથવા જેમ તાપસો તપ તપે તેમ સ્થિર થઈ ગઇ પછી પાછી ગુલાટ મારીને ડાબા પગની એડી તે સોપારી ઉપર ગોઠવી અને એક પગે ચકરચકર ફરવા લાગી. આ કળા બહુ અદ્દભુત કરી ત્યારપછી વાસના અગ્રભાગ ઉપર રહીને પાચ વર્ણની પાચ પાઘડીઓ

લઈ તેની ફુલની પાંખડીઓ ગુંથે તેવી રચના કરી. આ પ્રમાણે અદ્‌ભુત નાટ્યકળા બતાવી એટલે શિવકુંવરે કહ્યું કે —'હે પુત્રી ! હવે નીચે ઉતરી જા.' એટલે જેમ સાપણુ દોરની સાથે ઉતરી પડે એમ ઉતરી ગઈ. નીચે આવી એટલે બધા નટ તેને આનંદથી ભેટ્યા, કારણકે હવે પડી જવાનો ભય બધો નાશ પામ્યો હતો.

પછી નટોએ ચંદરાજાનો જયજયકાર કર્યો, ઢોલ બજાવ્યો અને વીરમતી પાસે જઈ પગે લાગીને મોજ માગી. તે વખતે પણ 'ચંદરાજાને ઘણી ખમા' ઈત્યાદિ શબ્દો બોલવા લાગ્યા. આ શબ્દો વીરમતીના કર્ણમાં બાણુ જેવા લાગવા માંડ્યા. કેમકે તેને રાજ્યનું પણ અભિમાન ચડ્યું હતું. નટોએ તો દાન ન મળ્યું એટલે વળી અનેક પ્રકારની કસરતો વિગેરે ખેલ કર્યા. પછી પાછા ચંદરાજાની જય બોલતા દાન લેવા ગયા. તે વખતે પણ વીરમતીએ દાન આપ્યું નહીં. લોકો નાટક જોઈને અત્યંત પ્રસન્ન થયા હતા તેથી સૌ યથાશક્તિ દાન દેવા ઉત્સુક હતા, પરંતુ વીરમતીના દાન આપ્યા અગાઉ દાન આપવાની કોઈની મગદૂર નહોતી.

આ વખતે પાંજરામાં રહેલ કુર્કટ વિચાર કરે છે કે— 'નટ મારો જશ બોલે છે અને તે કારણથી જ માતા દાન આપતી નથી, તેથી નટને જો દાન નહીં મળે તો તે પરદેશમાં જઈને આપણો જશ કેમ બોલશે ? ઉલટી અપકીર્ત્તિ બોલશે, તેથી દાન તો આપવું જ જોઈએ.' આમ

વિચારીને પોતાના પંજરાની સળીઓ ખસેડી અંદરથી રત્નજડિત સોનાનું કચોળું ચાંચમાં લઈ નીચે નાખ્યું ઉપરથી તે કચોળું પડયું કે તરતજ શિવકુવરે દોડીને તે લઈ લીધુ. અને ચંદરાજાની જય બોલ્યો, એટલે ઢોલવાળે પણ તેના જયનો ઢોલ વગાડયો પછી લોકો પણ વીરમતી તરફ નજર ન કરતા ચોતરફથી અનેક પ્રકારના વસ્ત્રો ને અલંકારો આપવા લાગ્યા શિવકુંવર પાસે તો મોટો ઢગલો થયો, તેમાંથી નટ ને નટણીઓ પોતાને અનુકૂળ આવતા વસ્ત્રાલંકાર લઈ લઈને પહેરવા લાગ્યા તેથી તેઓ પણ ઓળખાય નહીં તેવા થઇ ગયા શિવકુમાર બહુજ રાજી થયો, પણ વીરમતીને શરીરે અંગાર ઉઠ્યા શિવકુમાર તો ચંદરાજાનો જય બોલી વીરમતીની આજ્ઞા માગી પોતાને ઉતારે ગયો પણ વીરમતીનો કોપ ઉતર્યો નહીં, તે તો ઉલટો વધવા લાગ્યો. વીરમતી બોલી કે—" એવો કોણ ઘનઘેલો થયો કે જેણે મારી પહેલા દાન આપ્યું ? હું જોઉં તો ખરી તે કેવો છે ? પણ મને તો તે મોસાળમા વધેલો-ઉછરેલો લાગે છે, મારી નિશાળે એ ભણેલો લાગતો નથી. પણ શું કરૂં ? તે મારી નજરે ન પડયો ! તેનું આયુષ્યજ જોરાવર કે તે જીવતો ચાલ્યો ગયો. ' વીરમતી આ પ્રમાણે બોલી તે વખતે એક કુકડાનું પાંજરૂં તેની પાસે આવેલુ હતુ, પરંતુ તેના અજાણમાં હજુસુધી કુર્કટે દાન આપ્યું છે તે વાત આવી નહોતી એટલે તેની રીસ તેના ઉપર ઉતરી નહીં.

એ અવસરે મંત્રી અવસર જોઈને બોલ્યો કે—" હે માતા ! એમાં આપને રોષ કરવાનું કાંઈપણ કારણ નથી, કેમકે જેણે પહેલું દાન દીધું તેણે પણ જશ તો તમનેજ આપ્યો છે. શૂરવીર હોય છે તે લડાઈમાં રાજાની આગળ જઈને લડવા મંડી જાય છે. દાતાર પણ તેવો જ હોય છે. પોતાનો યશ ગવાતો સાંભળી તેઓ છાના રહી શકતા નથી, પરંતુ જેણે દાન આપ્યું તે બધા તમારા ફરજંદ જ છે. તમારી પ્રજા છે, તો માતા પાસે તે લાડ કરે તેમાં ગુસ્સે થવાનું હોય નહીં." આ પ્રમાણે મંત્રીએ ઘણું સમજાવી પણ તેની કળા કાંઈ ફાવી નહીં, વીરમતીનો કોપ જરા પણ ઓછો થયો નહીં.

અનુક્રમે સભા વિસર્જન કરીને વીરમતી રાજમહેલમાં ગઈ, રાત્રી પડવાથી સુખશય્યામાં સુતી, પણ તેને લેશ માત્ર નિદ્રા આવી નહીં. પોતાની અગાઉ દાન કોણે દીધું ? તેને શોધી કાઢવાની તેને તીવ્ર ચટપટી રહ્યા કરી. પ્રાતઃકાળ થયો, સૂર્ય ઉગ્યો એટલે મતિહીન વીરમતી સભામાં આવી. અધિકારીઓ અને નગરજનોને બોલાવ્યા. સભા ભરાણી એટલે શિવકુંવર નટને બોલાવી નાટક કરવાનો હુકમ કર્યો. તેણે પણ ફરી દાન મળવાની લાલચે તરતજ તમામ તૈયારી કરી અને મધ્યમાં વાંસ રોપ્યો. તે વખતે ગુણાવળી પણ પાંજરૂં લઇ ગોખમા આવીને બેઠી. શિવકુંવરે નાટક શરૂ કર્યું અને ભરતાદિક અનેકના નાટકો કર્યાં. પછી દાનને અવસરે ચંદરાજાની જય બોલી વીરમતી પાસે આવીને ઉભો

રહ્યો તેના વચનો સાંભળી ગૃહપતિના શબ્દ સાભળીને જેમ ચોર મનમા ખેદ પામે તેમ વીરમતી અત્યંત ખેદ પામી પણ મુખેથી કાઇ બોલી શકી નહીં તેમજ દાન દેવા હાથ પણ ઉંચા કર્યો નહીં તેના આપ્યા વિના નગરલોક પણ આપી શકયા નહીં, પણ વિચારવા લાગ્યા કે–' આજ વીરમતી આમ કેમ કરે છે ? ' તેઓ વીરમતીનો ભેદ સમજી શકયા નહીં શિવકુવર પણ ચારે તરફ નજર ફેરવવા લાગ્યો. તેને ચદરાજા વિનાની બધી સભા અલૂણા ધાન્ય જેવી, કુજર વિનાની સેના જેવી અને પત્ર વિનાની વલ્લી જેવી લાગી -તે વખતે પોતાનો જશ વારવાર બોલતો સાભળીને માતાનો ભય અવગણી કુકડે લાખ સોનૈયાની કિંમતનુ રત્નનુ કચોળુ પાંજરામાથી ફેંકયુ, એટલે શિવકુવરે તરતજ ઝીલી લીધુ અને ચદરાજાની જય બોલ્યો તે વખતે લોકોએ પણ પહેલા દિવસની જેમ પુષ્કળ દાન આપ્યુ સોનૈયાની વૃષ્ટિ થઇ

તે વખતે વીરમતીનો ક્રોધ દાબ્યો રહ્યો નહીં, એટલે તે ખડ્ગ લઇને એકદમ જ્યા ગુણાવળી પાંજરૂ લઇને બેઠી હતી ત્યા ગેઠી અને જઇને કહ્યુ કે–" અરે દુષ્ટ ! હજી લાજ આવતી નથી ? તે મારી અગાઉ દાન કેમ આપ્યુ ? હવે હું તને જીવતો છોડવાની નથી " આમ કહીને ખડ્ગ ઉંચુ કર્યુ એટલે ગુણાવળી આડી પડી અને બોલી કે–" માતાજી ! કોપ ન કરો એ પક્ષી બિચારો દાન દેવામા શુ સમજે ? તેના શરીર સામુ તો જુઓ ! આ તો પાણી પીતા કચોળુ પડી ગયુ ને નટે ઝીલી લીધુ, તેમા આપને કોપ કરવાનુ

કંઈ કારણ નથી. પંખી તો અવિવેકીજ હોય તેથી તેની ઉપર કોપ કરવો યોગ્ય નથી. એ જેમ તેમ પોતાના પિંડને નિભાવે છે, માટે તેનાપર કોપ કરવો છોડી દ્યો." ગુણાવળી આ પ્રમાણે આજીજી સાથે કહેતી હતી તે વખતે કોળાહળ સાંભળીને લોકો પણ ત્યાં દોડી આવ્યા અને વીરમતીએ હાથમાં લીધેલું પાંજરૂં જેમ તેમ કરીને છોડાવ્યું. એટલે વીરમતી પાછી સભામાં આવી. નટો આનંદ પામ્યા અને તેને પ્રસન્ન કરવા માટે શિવકુંવરે ફરીને નાટક કરવું શરૂ કર્યું, શિવમાળા પણ વાંસ ઉપર ચડી અને પિંજરની સામી દૃષ્ટિ કરીને નાટક કરવા લાગી.

તે વખતે પિંજરામાં રહેલા કુર્કટે 'શિવમાળા પક્ષીની ભાષા જાણે છે' એમ જાણતો હોવાથી તેને પોતાની ભાષામાં કહ્યું કે—"હે શિવમાળા! તું તારી કળામાં અત્યંત કુશળ છે. તે સાથે પક્ષીઓની ભાષા પણ તું જાણે છે તેથી તને હું મારૂં ગુહ્ય કહું છું તે સાંભળઃ—તું વાંસથકી જ્યારે નીચે ઉતરીશ ત્યારે વીરમતી તારાપર પ્રસન્ન થઈ તને દાન માગવા કહેશે તે વખતે તું મને માગી લેજે. બીજું કાંઇ માગીશ નહીં. જોજે, કોઈ પ્રકારના ધનના લોભમાં લેવાઇશ નહીં. હું તને પગે લાગીને કહું છું કે—તું મારૂં વચન પ્રમાણ કરજે. આ વાત ચુકીશ નહીં. મને અહીંથી મૃત્યુના ભયમાંથી બચાવજે—અભયદાન આપજે. હું તારો ઉપકાર જન્મ સુધી ભૂલીશ નહીં. દ્રવ્ય તો આપણે બે મળીને તું કહીશ તેટલું મેળવશું. અને

'મારી કર્મકથા પણ હુ તારી પાસે આવ્યા પછી બધી કહીશ આટલુ યાદ રાખજે "

આ પ્રમાણે કર્કુટે મંદસ્વરે પોતાની ભાષામા શિવ માળાને કહ્યુ, તે બગાબર સમજી ગઈ અને નાટક પૂર્ણ કરી વાસથી નીચે ઉતરી ઉતરતાજ પોતાના પિતાને એકાંતે લઈ જઈ કુર્કટની કહેલી વાત કરી અને તેને માગી લેવા કહ્યુ શિવકુંવર તરત સમજી ગયો, તેણે તે વાત કબુલ કરી અને વીરમતી પાસે આવી તેનો જશ બોલી દાન લેવા માટે તેને પ્રણામ કરી ઉભો રહ્યો તે વખતે પોતાનો જશ બોલાવાથી વીરમતી તેના પર ખુશી થઈ તેણે નટને પોતાની પાસે બોલાવીને કહ્યુ કે–' માગ, માગ, હુ તારા પર પ્રસન્ન થઈ છુ '

તે વખતે શિવકુવરે અવસર પામીને વિનતી કરી કે–" હે માતા ! જો પ્રસન્ન થયા હો તો આ કુકડો આપો મારે બીજા કશાનો ખપ નથી મારી પુત્રી કુકડાની ગતિ શીખે છે, પણ સાગ કુકડા વિના તેની હોશ પુરી પડતી નથી માટે આ કુકડો મને આપો. તમે વળી બીજો કુકડો લઈને પાળજો હે માતા! આપની કૃપાથી મારે દ્રવ્યાદિકની કાઈ ખોટ નથી વળી તેની જરૂર હશે તો અનેક રાજાઓ પાસેથી તેની યાચના કરીશ, પણ આપ તો મને આ કુકડોજ આપો "

શિવકુવરના આવા વચનો સાભળી વીરમતીએ કહ્યુ કે—" હે શિવકુવર ! તે આ શુ માગ્યુ ? તું હાથી, ઘોડા, ધન, ધાન્ય, વસ્ત્ર, આભારણ ઈત્યાદિ માગ કે જે આપવાથી

અમારો પણ જશ થાય. પંખી આપવામાં અમારી પણ શોભા ન વધે. કોઈએ દાનમાં પંખી આપ્યાનું સાંભળ્યું નથી. વળી એ કુકડો વહુને ક્રીડા કરવા માટે રાખ્યો છે. તે તેને દુહવીને કેમ અપાય ? માટે તું કાંઈક બીજું માગ."

શિવકુંવરે કહ્યું કે—"હે માતા ! એમાં આપની કીર્તિ ઓછી થવાની નથી; કારણકે હું માગું છું ને આપવો છે. પણ મને એમ જણાયછે કે તમને એ બહુ વહાલો હોવાથી આપવો નથી એટલે બીજા બહાના કાઢો છો. પણ જ્યારે કુકડો આપતાં પણ તમે કચવાઓ છો તો પછી મેં બીજું માગ્યું હોત તો તમે શું આપવાના હતા ?" વીરમતીએ તેના આવાં વચનો સાંભળીને તેને બહુ રીતે સમજાવ્યો, પણ તે તો એકનો બે થયો નહીં. એટલે અણુછુટકે આપવાની હા પાડી. અને કુકડો લેવા માટે મંત્રીને ગુણાવળી પાસે મોકલ્યો.

મંત્રીએ ગુણાવળી પાસે આવી તેને સમજાવીને કહ્યું કે—"મને કુકડો આપો, તે નટને દાનમાં આપવો છે. આ બાબતમાં હઠ કરવાનું કારણ નથી. કારણકે અહીં રહેવાથી એને પ્રાણનો ભય વારંવાર છે. નટ પાસે તે કુશળક્ષેમ રહેશે અને આગળ કલ્યાણ પામશે. નટની પુત્રી શિવમાળા તેને પ્રાણની જેમ રાખશે માટે વધારે વિચાર ન કરતાં તમે મને પાંજરૂં આપો." ગુણાવળીએ મંત્રીને કહ્યું કે—"તમે કહો છો તે ઠીક છે, બાકી મારી સાસુ તો આની સાથે પૂરૂં વેર વહન કરે છે, તેથી તેને નટને આપી દેવામાં તેનું ગમે તે થાય તેની તેને

કાઇ પીડા નથી પણ મારાથી તેને પારકાના હાથમાં કેમ દેવાય ! માટે તમે પાછા જઈ કોઈ રીતે તે નટને સમજાવીને કહો કે—"તુ આ કુકડાને શુ કરીશ, માટે કાંઈક બીજુ માગ વળી હે સચિવ ! રાજા મટાડીને કુકડો તો કર્યો, હવે શુ એને ઘરે ઘરે નચાવવો છે ? એ મારી પાસે છે તેથી હુ આશામા ને આશામા દિવસો વીતાડુ છુ, તેના ગયા પછી મારા દિવસો કેમ જશે ? આમા વીરમતીના બાપનુ શુ જવાનુ છે ? જેને પીડા થાય તેને ખબર પડે, બીજાને તો હાસુ થાય " ગુણાવળીના આવા વચનો સાભળી મત્રીએ તેને બહુ રીતે સમજાવી એટલે છેવટે તેણે પાજરૂ મત્રીના હાથમા આપ્યુ.

પ્રકરણ ૧૮ મુ.

ગુણાવળી કુકડાવાળુ પાજરૂ મત્રીના હાથમા સોંપતા આખમાથી આસુની ધારા વહાવતી ચ દરાજા પ્રત્યે કહેવા લાગી કે—" હે સ્વામી ! મને તજી દઈને આપે પણ દૂર દેશ જવાનો વિચાર કર્યો જણાય છે આ કાર્યમા આપની પણ સમતિ લાગે છે હુ અત્યારે છતે સ્વામીએ અનાથ છુ, નિરાધાર છુ મારી ફરિયાદ કોઈ સાભળે તેમ નથી, તોપણ આપની ઈચ્છાને આધીન થઇને, તેમજ આપનુ જીવિતવ્ય અખડ રહે તેટલા ભરોસાથી આપને હુ મારા પ્રાણ પ્રીતમ, જેમ બીજાના હાથમા આપુ છુ, પરતુ હે સ્વામી ! તમે મને કદિ પણ ભૂલી જશો નહી, મને સભારજો, મારી ઉપર દયા રાખજો, એ સિવાય

આપનો કાંઇ પણ અપરાધ કર્યો હોય તો તે ભૂલી જજો. મેં તો આપનો અપરાધ કદારે પણ કર્યો હોય એમ મને સાંભરતું નથી, તે છતાં આપ કેમ આવો વિચાર કરો છો ? હે યૌવન-ભૂષણ ! હું તમને એક ક્ષણ પણ વિસરનાર નથી. મારા મનમાં અનેક પ્રકારની આશાઓ હતી પણ તે તો બધી અત્યારે દૈવે ધૂળ ભેગી કરી દીધી છે, મને નિરાશ બનાવી દીધી છે, વળી હવે તો તમે પણ મારાથી વિખુટા પડો છો, એટલે તે આશાઓ વધારે નિરાશાના રૂપમાં પલટાઇ જાય છે. હવે આપનો ફરી મેળો થવો તે ખરેખર દુર્લભ છે—દૈવના હાથમાં છે. જેણે અત્યારે આપણો વિયોગ કરાવ્યો છે, તેને માટે વધારે શું કહું ? તેના મુખમાં ધૂળ પડો. હે સ્વામી ! મારી સામું નજર માંડીને તો જુઓ. આપના વિરહની જ્વાળા વરસાદના જળની ધારાથી પણ બુઝાય તેમ નથી. ઈર્ષ્યાળુ દૈવ આપણી સુખી સ્થિતિ જોઇ શકયો નહીં. મારી છાતી પણ અત્યંત કઠોર જણાય છે કે જે આવે દુઃખને સમયે પણ ફાટી જતી નથી. હું દૈવને ખોળો પાથરીને કહું છું કે—'વેરણને પણ આવો વખત આપીશ નહીં.' આ દુઃખનો અનુભવ તો જેને માથે પડે તેનેજ થાય તેમ છે. આપના પ્રેમભરેલાં વચનો વારંવાર યાદ આવશે અને હૃદયમાં શલ્યની જેમ ખટકશે. હે સ્વામી ! કરૂણા કરીને પાછા વહેલા પધારજો. તમે મારા જીવનસ્વરૂપ છો. આ રાતી આંખલડી નિરંતર તમારી રાહ જોયા કરશે. નાટકીયા તમને ઘેરઘેર ફેરવશે તેથી જો કે મને ઘણો જ ખેદ થાય છે; પણ જો તે

કારણથી ના પાડુ તો દુષ્ટ હૃદયવાળી વિમાતા તરફથી તમારા જીવનનો સદા ભય રહે છે આ તો સુડી વચ્ચે સોપારી જેવુ થયુ છે મારાથી કાઇ કહ્યુ જતુ નથી હુ લાચાર થઈ પડી છુ ”

આ પ્રમાણેના ગુણાવળીના વચનો સાભળી કુર્કટે પગના નખવડે અક્ષર લખીને તેને સમજાવ્યુ કે—“ હે પ્રાણપ્રિયે ! તુ મારી બીલકુલ ફીકર કરીશ નહી, વળી મારો ને તારો મેળો તો જો પ્રાણ જાય તો પછી મળે નહી, પણ મારા પ્રાણ જો ન્હાા છે તો તુ જરૂર માનજે કે આપણે પાછા જરૂર મળીશુ વળી હુ તારાથી દૂર જાઉ છુ પણ તું મને તારી નજીકજ માનજે અને મને તારા હૃદયમાજ રાખજે વળી તુ ચોક્કસ ધારી રાખજે કે આ નટ મને કુકડો ટાળીને મનુષ્ય બનાવશે વળી દેશમા રહીએ કે પરદેશ જઇએ પણ પ્રથમની પ્રેમાળ સ્ત્રી કેમ ભુલાય ? માટે તે વાતનો તું અદેશો કરીશ નહીં ” આ પ્રમાણેના કુર્કટના લખેલા શબ્દો વાચવાથી ગુણાવળીને કાઇક ધીરજ આવી તેણે કુર્કટ સમેત પાજરૂ સચીવના હાથમા આપીને કહ્યુ કે ‘ તમે આને લઈ જાઓ અને મારી સાસુને આપો ’ મત્રીએ તરતજ પાજરૂં લઇ જઇને વીરમતીને આપ્યુ તેણે પણ તરતજ નટને બક્ષિશ કર્યું નટ બહુ ખુશી થયા અને પાજરૂ લઇ હર્ષિતચિત્તે વીરમતીને પ્રણામ કરી ત્યાથી વિદાય થયા

શિવમાળાએ પાજરૂ પોતાના મકાનપર લઈ જઈને એક

ઉત્તમ શય્યા ઉપર મુકયું અને તેની સામે ઉભી રહી હાથ જોડીને તે તેમજ તેનો પિતા બોલ્યા કે—" હે સ્વામી! આજ સુધી અમે રાજા વિનાના હતા, હવે અમે રાજાવાળા થયા છીએ. હવે અમે પ્રજા ને તમે રાજા. આપણે નવા નવા આનંદ મેળવશું. પૂરા ભાગ્ય હોય તોજ આપની જેવા ચતુરનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય. આજથી પહેલો તમને મુજરો કરીને પછી અમે બીજા રાજાઓનો મુજરો કરશું. આપ અહર્નિશ આનંદમાં રહેજો. કોઈ પ્રકારનું દુઃખ ધારણ કરશો નહીં." આ પ્રમાણે કહી કુર્કટરાજની પાસે અનેક પ્રકારના મેવા વિગેરે પદાર્થો મૂકયા, તે કુર્કટે ચણવા તો માડયાં, પણ તે વખતે ગુણાવળીનો સ્નેહ સાંભરી આવવાથી તેના વિયોગદુઃખવડે કંઠ રૂંધાઈ ગયો, જેથી ગળે ઉતર્યા નહીં. તે જોઈ શિવમાળાએ કહ્યું કે—" હે વિહંગરાજ! તમે ઝુરો મા, ઉમંગથી મેવા વિગેરે આરોગો, કાળે કરીને બધો આનંદ થઈ રહેશે."

અહીં પાંજરૂં લઈ વીરમતીને આપ્યા પછી સભા વિસર્જન થઈ, એટલે મંત્રી ગુણાવળી પાસે દીલાસો આપવા આવ્યો. તેને ગુણાવળી કહેવા લાગી કે—" હે મંત્રી! કોઇ રીતે રાણીને સમજાવીને મારૂં પાંજરૂં–મારા કુર્કટરાજ મને પાછા લાવી આપો. મને એનો વિયોગ ઘણો સાલે છે. એ નટો તો મારા પીયુને લઇને કયાંના કયાં જશે, એટલે પછી મને મારા પતિનો મેળાપ શી રીતે થશે? એ નટભ્રમરને તો પગલે પગલે નવા મિત્રો, નવી સ્ત્રીઓ મળશે;

પણ મારી એમના વિના શી ગતિ થશે ? તે તમે વિચારી જુઓ એ કુકડાપણામા રહેશે તો પણ કોઈક દિવસ તેની (સગી) માના કોડ પૂરા કરશે, અને મને તો જીદગીભરનો ઓળભો રહ્યા કરશે આશામા ને આશામા હુ જીવતી રહીશ આ વીરમતી તો મારી પૂર્વભવની વેરણ જાગી છે તેણે મનુષ્ય ટાળીને પખી કર્યો તો પણ હજુ તેનો ક્રોધ શમ્યો નહી, મને જે કોઈ મારા પ્રીતમ સાથે મેળવી આપે તેની પાસે હુ ખોળો પાથરૂ, મારા પ્રાણ આપુ, જીદગી સુધી તેની ઓશીંગણ રહુ, તેના પગ પૂજુ આ જગતમાથી સૌ જાય છે, પણ આ સાસુ તો જતી પણ નથી, અખડ દુખ દેવા બેઠી છે મારા પિયુનો યશ સાભળીને એને શુ દુખ થાય છે ?" આ પ્રમાણેના ગુણાવળીના વચનો સાભળી મત્રીએ કહ્યુ કે—"તમે વધારે ખેદ મ કરો અને સાસુને મ છેડો એ તો ચડા છે એ અત્યારે જો કે વૃદ્ધા થઈ છે, પણ તેનો ભરૂસો ન કરશો વળી અતે તો એ કેટલો કાળ જીવવાની છે, છેવટે તો આ રાજ્ય તમારૂ ને તમારા પતિનુ જ છે, પણ હમણા ધીરજ રાખો"

આ પ્રમાણે મત્રીના વચનોથી આશ્વાસન પામીને ગુણાવળીએ મત્રીને કેટલીક ભલામણ કરી નટ પાસે મોકલ્યો પતિને માટે કેટલાક મોદક મેવા વિગેરે શિવમાળાને મોકલ્યા. તે વખતે મત્રીએ શિવમાળાના કાનમા ખરો ભેદ કહ્યો કે "આ કુર્કટ તે ચંદરાજા પોતે જ છે તેની અપરમાતાએ તેને કુકડો બનાવી દીધો છે, માટે તેને તમે સારી રીતે જાળવજો

ફરતા ફરતા આ તરફ પણ આવજો. કાગળ લખીને ખબર આપતા રહેજો.” ઈત્યાદિ શબ્દો કહી કુર્કટને પ્રણામ કરી મંત્રી પોતાને સ્થાનકે આવ્યો. નટોએ પણ પોતાની સર્વ સામગ્રી લઈને ત્યાંથી પ્રયાણ કર્યું. તે વખતે ઢોલ વાગતે તેઓ નીકળ્યા એટલે ઢોલનો શબ્દ સાંભળી ગુણાવળી પોતાના આવાસની ભૂમિકાએ ચઢી તેમને જોવા લાગી. શિવમાળાના મસ્તક ઉપર કુર્કટનું પાંજરૂં દીઠું. તે નજરે પડયું ત્યાંસુધી તે તરફ જોઈ રહી. અનુક્રમે તેઓ દૂર ગયા–દેખાતા બંધ થયા–વૃક્ષો આડા આવવા લાગ્યા એટલે ગુણાવળી વિરહાતુર થવાથી મુચ્છિંત થઈ પૃથ્વી પર ઢળી પડી. સખીઓએ શિતળ ઉપચાર કર્યા તેથી સાવધ થઈ. મંત્રીએ પણ આવીને અનેક પ્રકારે સમજાવી. ત્યારબાદ વીરમતી પણ ત્યાં આવી અને કહેવા લાગી કે— ‘આપણા બેની વચ્ચેથી ફાંસ ગઈ, નિષ્કંટકપણું થયું. હવે મારો ને તારો સ્નેહ કેવો જામે છે તે જોજે.’ અવસરની જાણ ગુણાવળી હાજી હાજી કહેવા લાગી એટલે સાસુજી રાજી થઈને વિદાય થયા.

કુર્કટના દૂર ગયા બાદ એકલી પડેલી ગુણાવળીની સ્થિતિ અત્યંત ચિંતાતુર થઈ પડી. જેમ જેમ પતિનું સ્મરણ થવા લાગ્યું તેમ તેમ તેની વિરહજવાળા વધવા લાગી. આંખમાંથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી. જે બાજુ તરફ પતિ ગયા છે તે દિશાનો પવન આવે તોપણ તે પતિને ફરસીને આવે છે એમ ધારી પ્રસન્ન થવા લાગી; તે પોતાને કહેવા લાગી કે—

અરે પ્રાણ પ્રાણેશ વિણુ, રહેશો કેવે ઢગ,
ગમનશીલ તુમ ધર્મ છે, કેમ ન ગયા પિયુ સગ
કિહા કત કિહા નવલ રગ, કિહા સુરગો નેહ,
બાજી બાજીગરતણી, થઈ ગઈ કોઇ એહ
પિયુ ગુણગિરિ ગમ જીવજો, વધજો વડ વિસ્તાર
મેળાપે સભારજો, અહો જીવન આધાર

'હે પ્રાણ! તું પ્રાણેશ વિના કેમ રહી શકીશ તારો તો ગમન કરવાનો આચારજ છે, તો તે ગયા ને તુ (પ્રાણ) કેમ રહ્યો?' વળી તે સભારે છે કે–'કિહા સ્વામી, ક્યા તેનો નવો નવો રસરગ અને ક્યા તેનો અપૂર્વ સ્નેહ! આ તો જેમ કોઈ બાજીગર બાજી પાથરે ને પાછી સકેલી લેય તેમ એકાએક થઇ ગયુ હે પ્રીતમ! તમે ગયા તો ભલે ગયા, પણ મોટા આયુષ્યથી જીવજો, તમારો વશ વૃદ્ધિ પામજો અને હે જીવન આધાર! મને અવસરે સભારજો, ભૂલી જશો નહીં'

આ પ્રમાણે શુભાવળી ઝુર્યા કરે છે, તેને ઘર બધુ સૂનુ સ્મશાન જેવુ લાગે છે, શૃગાર અગાર સમાન ભાસે છે અને શરીર સુકાવા લાગ્યુ છે તે ધર્મિષ્ઠ હોવાથી અશુભકર્મનો ઉદય થયેલો માની કર્મ નિર્જરાને માટે નિરતર નવા નવા તપ તપે છે, અને ભવસમુદ્રના કિનારા સમાન પરમાત્માનુ અહર્નિશ ધ્યાન ધરે છે

શુભાવળી જે અહીં એકલી રહી છે તેણે કુટુંબની રક્ષા

માટે સાત સામંત રાજાઓને પ્રેરણા કરીને તેની સાથે રહેવા મોકલ્યા. તેઓ પણ પોતાના લશ્કર સહીત આવીને નટની ભેળા થયા. કુર્કટને પ્રણામ કર્યાં અને પોતે સાથે રહેવા આવ્યા છે એ હકીકત નિવેદન કરી. તેમણે કહ્યું કે—' અમે ગુણાવળીના આદેશથી આવ્યા છીએ, અહર્નિશ અમે સાથે રહેશું, તમે કુર્કટ થયા તો શું થયું, અમારા તો આપજ સ્વામી છો.' આ પ્રમાણે કહી મસ્તક નમાવ્યું એટલે કુર્કટે પણ તેના પ્રણામ સ્વીકાર્યા અને સૌ સાથે ચાલ્યા. શિવમાળા માર્ગમાં પાંજરૂં પોતાને માથેજ રાખવા લાગી. બે માણસો બે બાજુ રહીને ચામર વીંજવા લાગ્યા. એક મોટું છત્ર લઈને ચાલવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે ચાલતાં ગામે ગામ ફરતા અને અનેક સ્થાનકે નાટક કરતા પુષ્કળ દ્રવ્ય મેળવવા લાગ્યા.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

ચંદરાજાવાળું પાંજરૂં લઈને દેશ વિદેશમાં ફરતાં શિવમાળાએ પુષ્કળ દ્રવ્ય સંપાદન કર્યું. તેને એક પંથને બે કાજ જેવું થયું. શિવમાળા કુર્કટ પાસે દરરોજ નવા નવા મેવા મીઠાઈ મૂકે છે અને તેનું પોતાના જીવની જેમ જતન કરે છે. આ પ્રમાણે નવા નવા રસપૂર્વક દેશ વિદેશમાં ફરતા ફરતા તેઓ બંગાળ દેશમાં પૃથ્વીભૂષણ નગરે આવી પહોંચ્યા. ત્યાં અરિમર્દન નામે રાજા રાજ્ય કરે છે. તેને ચંદરાજાના પિતા સાથે સારો સંબંધ હતો, ત્યાં નટોએ તંબુઓ

નાખીને પોતાનો પડાવ કર્યો અને તેમા એક સિહાસન ઉપર પાજરૂ મૂક્યુ ગજાને નટ આવ્યાના ખબર મળતા તેણે નાટક કરવા પોતાના દરબારમા બોલાવ્યા તેઓ પાજરૂ લઈને આવ્યા અને કુર્કટને પ્રણામ કરી તેની આજ્ઞા લઇને અપૂર્વ નાટક કર્યું ગજા નાટક જોઇને બહુ ખુશી થયો તેણે પુષ્કળ દાન આપ્યુ, પછી આ પખી કોણ છે ? એમ પૂછ્યું એટલે નટે તેનુ વૃત્તાત સક્ષેપથી કહી બતાવ્યુ તે સાભળી બગાળનો ગજા તેને પગે લાગ્યો અને તેની પાસે મણિકચનની ગશી તથા હાથી, ઘોડા વિગેરે પેસકસીમા આપતો હોય તેમ ગ્જુ કર્યું (ધર્યું) પછી કહ્યું કે—' હે વીર નૃપતિના પુત્ર ચદ્રાગજા ! હુ તારો સેવક છુ, તમે મારા પ્રાહુણા છો, મારા ભાગ્યથીજ મારે ત્યા પધાર્યા છો ' આ પ્રમાણે કહેવાથી તેમાથી કેટલુક સ્વીકારીને નટોએ ત્યાથી પ્રયાણ કર્યું બગાળાનો રાજા પોતાની સીમાસુધી તેમને વળાવીને પાછો વળ્યો

નટો અનુક્રમે ચાલતા ચાલતા સમુદ્ર કિનારે સિહલદ્વીપ પાસે આવ્યા ત્યા કિનાગ ઉપર સિહલપુર નામનુ નગર છે તેની બહાર પડાવ કર્યો. નટની બહુ પ્રસિદ્ધિ સાભળી સિહલ ગજાએ તેને પોતાની પાસે નાટક કરવા બોલાવ્યા તેઓ પાજરૂ લઈને ગયા અને નાટક કરી તેને પ્રસન્ન કર્યો તેણે પાચસો વહાણની જકાત જે તરતમાજ આવી હતી તે નટને બક્ષીશ કરી દીધી નટો સિહલગજાનો યશ બોલી ત્યાથી વિદાય થયા અને પોતાને ઉતારે આવી પોતનપુર તરફ જવા તૈયારી કરી

અહીં સિંહલરાજાની રાણી સિંહલા કુકડાને જોઈને તેની ઉપર રાગવાળી થઇ. તેણે રાજાને બોલાવીને કહ્યું કે "એ કુકડો મને લાવી આપો. એ કુકડો કામણગારો છે, એણે જગત બધું પોતાને આધીન કર્યું છે, મને તેના ઉપર પૂર્ણ રાગ ઉત્પન્ન થયો છે, તેથી જળ વિના મીન જેવી મારી સ્થિતિ થઈ છે. મારા પ્રાણ તેનામાં જઈને વસ્યા છે, મારૂં ચિત્ત તેણે ચોરી લીધું છે." રાજા કહે કે "એવા પંખીની ઉપર પ્રેમ શો ? વળી નટોને એ આજીવિકાનું સ્થાન છે. તે માગવાથી આપે કેમ ? જેમ મારી માગણી કોઈ કરે ને તું આપવા ના પાડે તેમ એને માટે સમજવાનું છે. એ નટ તને કોઈ રીતે તે આપે એમ ધારી શકાતું નથી, તેથી તેને માટે હઠ કરવો ઘટિત નથી." રાણી બોલી કે-"તમે કહી તે બધી વાત સાચી, પણ મારૂં તો જીવતર જ તેના વિના અકૃતાર્થ છે; માટે ગમે તે રીતે તેને લાવી આપો. એને મોટો લોભ આપીને લલચાવો પણ કુકડો લાવી આપો."

રાણીનો અત્યંત આગ્રહ થવાથી રાજાએ કુકડો લેવા માટે નટની પાસે માણસો મોકલ્યા. તેણે નટ પાસે કુકડો માગ્યો, એટલે નટોએ કહ્યું કે-"એ તો અમારો રાજા છે, તેને અમારાથી કેમ દેવાય ? એ અમને આપી શકે, અમે તેને આપી શકીએ નહીં. રાજાને અમે નાટક બતાવ્યું ત્યારે તેને કુકડો માગવાની ઈચ્છા થઇ. કદી તમારો રાજા એમ સમજતો હશે કે મેં એ નાટકના લાખ રૂપીઆ આપ્યા છે; પરંતુ અમને તો એથી

અધિક આપનારા કઈક મળી ગયા છે, એણે કાઇ નવાઇ કરી નથી." માટે તમારા રાજાને જઇને કહો કે કુકડો મળી શકે તેમ નથી " રાજસેવકો બોલ્યા કે "એમા રાજાને આગ્રહ નથી પણ અમારા રાણી તેના વિના જીવે એમ નથી " નટોએ કહ્યુ કે "રાણી ન જીવે તો એમા કાઈ અમને સ્નાન સૂતક આવવાનુ નથી, પણ અમારાથી કુકડો આપી શકાય તેમ નથી રાણી જેમ રાજાને વહાલી છે તેમ આ અમારા જીવન સમાન છે "

રાજસેવકોએ જઇને રાજાને વાત કરી એટલે રાજા એક દમ કોપાયમ ન થયો અને કેટલુક લશ્કર લઈને જોગવરીથી કુકડો લેવા ચાલ્યો અહીં નટો પાસે પણ કેટલુક લશ્કર હતુ તેઓ પણ એકદમ તૈયાર થઈ ગયા સિંહલરાજાનુ લશ્કર નટો ઉપર ઉપડયુ એટલે ચ દરાજાના લશ્કરે તેના સૈન્ય ઉપર પાછ ળથી ધસારો કર્યો પરસ્પર મ ગ્રામ મચ્યો પરિણામે ચ દરાજાના લશ્કરે સિ હલરાજાના લશ્કરને હ ફાવ્યુ એટલે રાજા પીઠ પડીને પાછો વળ્યો નટો પાજરૂ લઈને નગારે ઘા દેતા ત્યાથી પોતનપુર તરફ રવાના થયા ચોતરફ કુર્કટ નૃપની જીત બોલાણી

નટો અનુક્રમે પોતનપુર પહોચ્યા પોતનપુર શહેર ઘણુ વિશાળ અને દેવપુરી જેવુ સુશોભિત હતુ સાક્ષાત્ લક્ષ્મી નિવાસ હોય તેવુ દેખાતુ હતુ ત્યા જયસિંહ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો તેને સુબુદ્ધિ નામે પ્રધાન હતો તે મ ત્રી ને અત્ય ત રૂપવ તી મ જુષા નામે સ્ત્રી હતી, અને લીલા

વતી નામે રૂપગુણસંપન્ન પુત્રી હતી. તેને તે નગરના **ધનદ** નામે શેઠના **લીલાધર** નામના પુત્ર સાથે પરણાવી હતી. બંનેનો સરખે સરખો યોગ બન્યો હતો. તે દંપતી દોગંદુક દેવોની જેમ અથવા કામદેવ ને રતિની જેમ સુખભોગ ભોગવતા કાળ વ્યતિક્રમાવતા હતા.

એકદા કોઇ પુન્યહીન પુરૂષ લીલાધર પાસે કાંઇ માગવા આવ્યો. તેને લીલાધરે તીરસ્કાર કરીને કાઢી મૂક્યો. એટલે તે ભીખારી કોપાયમાન થઇને બોલ્યો કે—"હે શ્રેષ્ટિ પુત્ર! આમ બહુ અભિમાન કરો નહીં. હું ગમે તેવો છું પણ તમારાથી સારો છું. હું તો હાથની કમાણીનો ખાનારો છું અને તમે તો બાપની કમાણીના ખાનારા છો માટે બહુ ઠમકા શેના કરો છો? હું કાંઇ તમારી જેવો ઓશીયાળો નથી. જે પોતાની ભુજાના બળથી દ્રવ્ય કમાતો નથી તેના જીવિતને ધિક્કાર છે, પારકે પૈસે કુદાકૂદ શી કરવી? તારા પિતા બેઠા છે ત્યાં સુધી તું નિશ્ચિંત છે, પણ રે ભુંડા! ધન અને યૌવનના મદથી કુદાકુદ શું કરે છે? જોઇને પગલાં ભર. તને મારી સ્થિતિ જોઇને હસવું આવતું હશે પણ એમાં હસવા જેવું નથી. કારણકે **આજ પાંદડાની દશા તે કાલ કુંપળીઆની.** તેનો વિચાર કર ને તે પછી અભિમાન કર. વળી પોતાની આંગળીઓમાં વેઢ વીટીઓ જોઇને પણ મલકાઇ જતો નહીં, કેમકે પામરો પણ એવી સોનાની વીંટીઓ તો પહેરે છે, તેમાં કાંઇ નવાઇ નથી."

આ પ્રમાણેનાં તે પુરૂષનાં વચનો સાંભળીને લીલાધર એકદમ લજવાઇ ગયો અને તે પુરૂષને પગે લાગીને બોલ્યો કે—

'તું ખરેખરો મને ગુરૂ મળ્યો' દ્રુમક તો એટલું બોલીને ચાલ્યો ગયો, પણ લીલાધરને તેની ખરેખરી શીખામણ હાડોહાડ વ્યાપી ગઈ તેણે પરદેશ દ્રવ્ય કમાવા માટે જવાનો નિરધાર કર્યો તેણે વિચાર્યું કે 'સુખ કે દુખ તો જે પ્રાપ્ત થવાનું હોય છે તે દેશમા કે પરદેશમા જ્યા જઈએ ત્યા પ્રાપ્ત થાય છે દેશમા રહેવાથી કાઈ દુખ દૂર જતુ નથી' આવો દૃઢ સકલ્પ કરીને તે ત્રુટમુટ ખાટલી ઉપર જઇને સુતો તેના પિતા ઘેર આવ્યા ત્યારે પુત્રને આમ રીસાયેલો જોઈને તેણે પૂછ્યુ કે— 'હે વત્સ! તને કોણે દુહવ્યો છે કે જેથી તુ આમ રીસાણો છે? લીલાધર બોલ્યો કે—'મને કોઇએ દુહવ્યો નથી, મારે તો પરદેશ દ્રવ્ય કમાવા જવુ છે, માટે મને રજા આપો' શેઠે કહ્યુ કે—"તારી વય હજુ નાની છે, વળી તુ હમણાજ પરણ્યો છો, ઘરમા પુષ્કળ લક્ષ્મી છે, કોઇ વાતની કમી નથી, તારે શા માટે પરદેશ કમાવા જવુ પડે? તારાથી પરદેશ જવાય નહિ, માટે એ વાત છોડી દે" ત્યારે લીલાધરે પેલા દ્રુમક આપેલા મેણાની વાત કરી શેઠે કહ્યુ કે—"અરે ભોળા! એવા ભીખારીની વાત સાંભળીને આવો હઠ શુ કરે છે? એવો ઉદ્ય વેચી ને ઉજાગરો કોણ ખરીદ કરે" આ પ્રમાણે શેઠે, તેની માતાએ, મત્રીએ અને બીજા સબધીઓએ તેને બહુ રીતે સમજાવ્યો, પણ તેણે પોતાનો હઠ છોડ્યો નહી પછી જેમ તેમ કરીને તેના પિતાએ તેને જમાડ્યો, અનુક્રમે રાત્રિ પડી એટલે લીલાવતી લલિત ગતિએ ચાલતી પતિ પાસે આવી પણ લીલાધરે તેની સામું નજર માંડીને જોયુ પણ નહીં,

તેતો પોતાના વિચારમાંજ મશગુલ રહ્યો. એટલે કામણગારી લીલાવતી બોલી કે "હે પ્રીતમ! નેત્ર ઉઘાડીને મારી સામું તો જુઓ! આ કીડી ઉપર કટક શું? આમ તમે બીજા સૌને દુહવીને જશો, પણ હું કેમ જવા દઈશ? આવા સ્નેહસાંથી વિયોગ થાય તેનો પાછો સંયોગ કયારે થાય તેનો નિર્ણય શો? આવાં સુખ મૂકીને પરદેશ જવાને ઇચ્છનારા તમારી જેવા આપમતિલા મેં તો કોઇ દીઠા નથી." આ પ્રમાણે તે રમણીએ આખી રાત્રિ અનેક પ્રકારે સમજાવ્યો, પણ તે લગાર માત્ર પણ તેના સ્નેહમાં લુબ્ધ થયો નહીં. અનુક્રમે સવાર પડી એટલે તેના પિતાએ પાછો ઘણો સમજાવ્યો પણ તેણે બીલકુલ પોતાનો વિચાર ફેરવ્યો નહીં, એટલે પછી અવસરનો જાણ મંત્રી ત્યાં આવ્યો અને તેણે કહ્યું કે—"જો હવે પરદેશ જવુંજ છે તો કાર્યસિદ્ધિ થાય તેવું સારૂં મહૂર્ત્ત જોવરાવીએ." શેઠે હા પાડી એટલે મંત્રીએ અનેક જોશીઓને બોલાવ્યા. મંત્રીએ તેમને સારૂં મુહૂર્ત્ત જોઇ આપવા કહ્યું. મંત્રીના કટાક્ષ વચનથી જોશીઓ સમજી ગયા કે પરદેશ જવા દેવાની મંત્રીની ઇચ્છા નથી. તેથી તેઓ સારી રીતે તપાસીને બોલ્યા કે—"પંચાંગ તપાસતાં છ મહીના સુધીમાં એવું સારૂં મુહૂર્ત્ત આવતું નથી કે જે મુહૂર્ત્તે પરદેશ જવાથી કાર્યસિદ્ધિ થાય, હવે માત્ર એકજ માર્ગ છે કે જો કુકડો બોલે તેજ વખતે પરદેશ સીધાવે તો કાર્યસિદ્ધિ થાય અને પુષ્કળ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરીને આવે.

મંત્રીએ બધા જોશીઓને યોગ્યતાનુસાર દાન આપી

વિસર્જન કર્યા અને પછી તૈયારી કરવા માટે લીલાવતી અને લીલાધર બંનેને પોતાને ઘરે લઇ ગયો મંત્રીએ ઘરે જઇને પોતાના તમામ સેવકોને બોલાવી ખાનગીમા કહ્યુ કે—“તમે આખા ગામમાથી કુકડા બહાર કઢાવો, એક પણ કુકડો રહેવા દેશો નહી જમાઈ જો કુકડાનો સ્વર સાભળશે તો પછી રાખ્યા રહેશે નહીં, માટે આ વાતની ગોઠવણ કોઇ ન જાણે તેમ તમે તાકીદે કરો” સેવકો મંત્રીની આજ્ઞા માથે ચઢાવીને આખા શહેરમા ફરી વળ્યા અને તમામ કુકડાઓને એકઠા કરીને બીજે ગામ પહોચાડી દીધા એક કુકડો પણ રહેવા દીધો નહીં. આ વાતની લીલાધરને કશી પણ ખબર પડવા દીધી નહીં

હવે લીલાધર તૈયાર થઈ કાન માડીને કુકડાનો સ્વર સાભળવા તત્પર થઈ રહ્યો, પણ કુકડાનો સ્વર કોઈ રીતે કાને પડ્યો નહી લાખ સોનૈયે પણ તે શબ્દ મળી શકે તેમ લાગ્યુ નહી તે ઉતાવળો થવા લાગ્યો પણ મંત્રીએ કુકડાનો સ્વર સાભળ્યા વિના જવાય નહીં એમ કહીને રોકી રાખ્યો અને લીલાધર પણ સારૂ મુહૂર્ત લીધા વિના જવુ નહી એવા વિચારમાં રહ્યો લીલાવતી પણ પોતાના સ્વામીની પાસે ને પાસે રહેવા લાગી એક ક્ષણ પણ એકલા રહેવા દેતી નહી ચતુર પુરૂષો સ્વાર્થ સાધવા માટે અવસર ચુકતા નથી આ પ્રમાણે લીલાધરને રોકી રાખી છ મહિના વ્યતિત કરાવી દીધા, તોપણ લીલાધરના વિચાર જરા પણ ફર્યા નહી, તેમ કુકડાનો સ્વર કાને ન પડવાથી

જઇ પણ શકયો નહીં. એવામાં પેલા નટ ફરતા ફરતા ત્યાં આવ્યા અને ઢોલે ઢમકા દઈ શરણાઇ લલકારી રાજા પાસે જઈ ઉતારો માગ્યો, એટલે રાજાએ મંત્રીના ઘર પાસે ઉતારો આપ્યો. નટોએ ત્યાં ઉતારો કર્યો. સાથેના લશ્કરે નગરની બહાર સરોવરના કિનારા ઉપર ડેરા-તંબુ નાખ્યા. પછી નટો ભોજન કરી થાક ઉતારી વેશ બદલી સંધ્યાકાળે કુર્કટ-રાજની આજ્ઞા લઈ રાજા પાસે આવ્યા અને ત્યાં અનેક પ્રકારના રાગ લલકારી રાજાને ખુશી કર્યો. રાજાએ કહ્યું કે-'આજે તો તમે થાકયા પાકયા છો તેથી થાક ઉતારો; કાલે તમારૂં નાટક જોશું.' એટલે નટવર પોતાને ઉતારે આવ્યો. તે વખતે તેની સાથે કુકડાને જોઈને લોકોએ તેને કહ્યું કે—'એક વાત ધ્યાનમાં રાખજો ! આ કુકડાને બોલવા દેશો નહિં. જો કુકડો બોલશે તો તેનો સ્વર સાંભળતાં જ મંત્રીનો જમાઇ પરદેશ જશે અને તેનો દોષ તમારે માથે ચઢશે.' આ વાત કુર્કટરાજે પણ સાંભળી, એટલે તેણે પણ મૌન ધારણ કર્યું. લોકો પોતપોતાના સ્થાનકે ગયા.

અનુક્રમે રાત્રિ વ્યતીત થઈ, પ્રભાત થવાની તૈયારી થઈ, એટલે કુર્કટરાજે પોતાના સ્વભાવને વશ થઈને રાત્રિની વાત ભૂલી જઈ ઉંચે સ્વરે ઉપરાઉપર મધુર અવાજો કર્યા. તે સાંભળી આખું શહેર જાગી ઉઠયું. દેવમંદીરમાં ઝાલરો વાગવા માંડી અને જગતનો સાક્ષી સૂર્ય પણ ઉદય પામ્યો.

કુર્કટનો સ્વર સાંભળતાં જ લીલાધર અશ્વ ઉપર સવાર

થઈને પરદેશે ચાલ્યો લીલાવતીએ રોકવા માટે ઘણો આગ્રહ કર્યો, પણ તે ખરેખરૂ મુહૂર્ત્ત મળવાથી એક ક્ષણ પણ રોકાણો નહીં લીલાવતીના હૃદયમા પતિનો વિયોગ ઘણોજ ખટકવા લાગ્યો કુર્કટનો સ્વર લીલાધરને અમૃત જેવો લાગ્યો જ્યારે લીલાવતીને હળાહળ ઝેર જેવો લાગ્યો પતિના વિયોગથી તે એકદમ મૂર્ચ્છિત થઈ ધરણી પર ઢળી પડી અનુક્રમે મૂર્ચ્છા વળી ત્યારે તે વિલાપ કરવા લાગી—"જેણે દુશ્મન થઈને કુકડો રાખ્યો અને મારૂ ખરેખરૂ અહિત કર્યું ! (વેગ વાળ્યુ) હે વિધાતા ! તે કુકડો શા માટે રચ્યો કે જેણે મારો વિછોહ કરાવ્યો આ નગરમાં એવો કોણ છે કે જેણે રાજાની આજ્ઞાનુ ઉલ્લઘન કરીને કુકડો છાની રીતે રાખ્યો ?" પછી લીલાવતીએ તરતજ પોતાના પિતાને બોલાવીને પતિના પરદેશગમનની વાત જણાવી અને પોતાનો દુશ્મન થયેલો કુકડો લાવી આપવા આગ્રહ કર્યો

મત્રીએ પુત્રીના કહેવાથી તુરતજ કુકડાની શોધ કરવા માણસો દોડાવ્યા તેણે ચારે તરફ શહેરમા ફરી વળી કુકડાની શોધ કરી, છેવટે નટોની પાસે કુકડો છે એમ પત્તો લાગ્યો, એટલે તે વાત મત્રી પાસે આવીને પ્રકાશિત કરી મત્રીએ પુત્રીને કહ્યુ કે—"કુકડો તો હાલે આવેલા નટોની સાથે છે, પણ એ પરદેશી પ્રાહુણા છે તેથી તે આપણને કુકડો આપે નહીં તેમ નટની જાત પણ હઠીલી હોય છે તેથી તારે એ વાતનો આગ્રહ કરવો યુક્ત નથી " મત્રીપુત્રી બોલી કે—" ગમે તેમ કરીને એ કુકડાને મને લાવી આપો એ મારા દુષ્ટ વૈરીને મારી

નાખું તોજ મને નિરાંત વળે. એ કામ કર્યા વિના હું પાણી પણ પીવાની નથી." પુત્રીની આકરી પ્રતિજ્ઞા સાંભળીને મંત્રી વિચારમાં પડ્યો. તેને બીજો માર્ગ સુજ્યો નહી. એટલે તેણે નટને પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને તેની પાસે કુકડાની માગણી કરી.

નટ બોલ્યો કે—"હે મંત્રી ! એ કુકડો અપાય તેમ નથી, એનાથી અમારી આજીવિકા છે, એટલુંજ નહીં પણ એ અમારો રાજા છે. તમારી પુત્રીને એના ઉપર દ્વેષ થયો છે, પણ અમારા જીવતાં એનો વાંકો વાળ થઇ શકે એમ નથી. અમે પાંચશેં જણા એને માટે પ્રાણ દેવા તૈયાર છીએ, એટલુંજ નહીં પણ બીજા સાત હજાર સ્વારો તેના રક્ષણ કરનારા છે તે નગર બહાર રહેલા છે. જો એ કુકડો હુકમ કરે તો અમે મોટા રાજ્યને પણ એકવાર ખેદાન મેદાન કરી શકીએ તેમ છીએ. એ વાતની ખાત્રી થતી ન હોય તો સિંહલરાજને પૂછાવી જુવો કે શા હાલ થયા ? કોની માએ સવાશેર સુંઠ ખાધી છે કે જે તેની સામું પણ જોઇ શકે ? માટે તમારે એ વાત છોડી દેવી. વળી તમે એને સામાન્ય કુકડો ન જાણશો. એતો કોઇ અલૌકિક કુકડો છે." આ પ્રમાણેનાં નટોનાં વચનથી મંત્રી મૌન થઇ ગયો, તેણે પુત્રીને સમજાવી અને પછી નટને કહ્યું કે—"મારી પુત્રીનું વચન રાખવા તમે એ કુકડો થોડા વખત માટે મને આપો, તમને અખંડ હું પાછો સોંપીશ. તેમ છતાં તમને વિશ્વાસ આવતો ન હોય તો મારા પુત્રને તમે ત્યાંસુધી તમારા કબજામાં રાખીને પણ કુકડો આપો." મંત્રીનો

બહુ આગ્રહ હોવાથી નટોએ તે પ્રમાણે કરવુ કબુલ કર્યું અને મત્રીના પુત્રને લઇ પોતાને ઉતારે આવીને કુર્કટનુ પાજરૂ મત્રીના સેવકોને આપ્યુ તેઓ પાજરૂ લઈને લીલાવતી પાસે આવ્યા કુર્કટને જોતાજ લીલાવતીનો રોષ માત્ર ટળી ગયો અને સ્નેહ ઉત્પન્ન થયો પછી તે પાજરૂ પોતાના ખોળામા લઇ કુર્કટની સાથે વાત કરવા લાગી

પ્રકરણ ૨૦ મુ.

લીલાવતી કુર્કટ પ્રત્યે કહે છે કે—"હે પક્ષીરાજ ! તે ફોગટ મને અવગુણ કરીને મારી સાથે વેર વસાવ્યુ તુ ઉપરથી રૂટડો લાગે છે પણ અદરથી કડવો જણાય છે તે શબ્દ માત્ર બોલીને મારા પિયુથી મને વિરહ પડાવ્યો, તેના પાપથી તુ કયા છુટીશ ? તુ સોનાના પાજરામા રહીને નિરતર આનદ ભોગવે છે, તેથી તને પારકી વેદનાની ખબર પડતી નથી પણ હે કુર્કટ ! પતિનો વિરહ સ્ત્રીને અત્યત દુસહ હોય છે તમે પખી છો, તેમા પણ પખીણી પખી વિના વ્યાકુળ થઈ જાય છે, તો અમે તો મનુષ્ય થયા છીએ, એટલે અમારા સ્ત્રી જાતિના દિવસો પતિ વિના કેમ જાય ? તે પૂર્વભવે આવો ઘણાને વિયોગ પડાવ્યો હશે તેથીજ આ ભવે પખી થયો જણાય છે હૃદયમા વિચારી જોજે તમે પખી જાતિજ અવિવેકી છો વળી તુ તો અત્યત નિષ્ઠુર અને નિર્મોહી જણાય છે જો તુ કાઈક વિવેક રાખીને બોલ્યો ન હોત તો મને

પતિ વિયોગ ન થાત. હે પક્ષિરાજ ! તને તો મારી ઉપર જરાપણ દયા ન આવી; પણ મને તો તારૂં રૂપ જોઇને દયા આવે છે. ” આ પ્રમાણેનાં મર્મમાં ઘાત કરે તેવાં લીલાવંતીનાં વચનો સાંભળીને કુર્કટને એકદમ પોતાની પૂર્વાવસ્થા સાંભરી આવી, તેથી જેમ વગર ઋતુએ વરસાદ વરસે તેમ આંખમાંથી અશ્રુની ધારા વરસાવતો સતો તે એકદમ મૂર્ચ્છિત થઇને પાંજરામાં પડી ગયો, અને ઉંડા નિસાસા મૂકવા લાગ્યો. તે જોઇ લીલાવતી એકદમ ગભરાઇ ગઇ. તેણે પાંજરામાંથી તેને કાઢીને પોતાની બાથમાં લીધો અને તેને ગરમી આપી સાવધ કર્યો. પછી તે કહેવા લાગી કે—“ હે પંખી ! મેં તો તને ભોળે ભાવે કહ્યું, તેમાં તને આટલું બધું દુઃખ કેમ લાગી ગયું ? મને તો મારા પિયુના વિયોગનું દુઃખ સાલે છે તેથી મેં કહ્યું, પણ તને એવું શું દુઃખ સાલે છે કે જેથી તું મૂર્ચ્છિત થઇ ગયો ? મારે તો ઉલટું લેણાનું દેવું થયું. મેં જાણ્યું કે તું મને મનાવશે તેને બદલે મારે તને મનાવવો પડ્યો. પરંતુ તું મારા કરતાં પણ વધારે વિરહી દેખાય છે, તો તને શું દુઃખ છે તે કહે. ” પછી કુકડે ભૂમિપર અક્ષરો લખીને જણાવ્યું કે—“ હું આભાપુરીનો ચંદરાજા છું. મને કાંઇપણ કારણ વિના મારી ઓરમાન માતાએ કુકડો બનાવી દીધો છે, મને મારી રાણી ગુણાવળીનો વિરહ ખટકે છે, મારા દુઃખની હું કેટલી વાત કહું. તે કહી જાય તેમ નથી. જેમ મને એ ખટકે છે તેમ તેને હું ખટકું છું;

વળી આમ નાટકીઆની સાથે હુ ભટકુ છુ, ક્યા તે મારૂ નગર, ક્યાં મારૂ રાજ્ય, ક્યા તે રાણી, ક્યા મનુષ્યપણે રહેવુ ને ક્યા તિર્યંચપણે દુ ખ ભોગવવુ ! મારા દુઃખનો પાર નથી તારો પતિ પરદેશ ગયેલ છે તે તો કાલે આવશે ને તને મળશે, પરતુ મારા વિછોહનો મેળો તો થશે કે નહિ તે પણ કોણ જાણે ? માટે હે બ્હેન ! મારા જેવુ તારે દુ ખ નથી મારા ને તારા દુ ખમા રાઈ ને પર્વત જેટલુ અતર છે વળી મારી સ્ત્રી જેવી દુ'ખીણી છે તેના પ્રમાણમા તુ અસખ્ય ગુણી સુખિણી છે તુ એક ક્ષણના પતિના વિરહમા દુખી થઈ ગઇ તો મારી રાણીને કેમ થતુ હશે તેનો વિચાર કર તેના દુ ખના પ્રવાહમા તુ તો તણાઇ જાય તેમ છે ”

આ પ્રમાણેના કુર્કટના વચનથી લીલાવતી કાઈક ખુશી થઈ-તેને પોતાનુ દુ ખ અલ્પ લાગ્યુ તેણે વિચાર્યુ કે— ‘આ તો સરખે સરખી જોડ મળી છે ’ પછી તેણે ચદરાજાને કહ્યુ કે—“ હે ચદરાજા ! તમે બહુ દુ ખ ધરાવશો નહીં, થોડા વખતમા તમને તમારી ઋદ્ધિ ને રમણી વિગેરે બધુ પ્રાપ્ત થશે તમે મારા મનના માન્યા ભાઇ છો ને હુ તમારી બહેન છુ વિધાતાએજ આ સગપણ કરી દીધુ છે હવે તમે જ્યારે મનુષ્ય થાઓ ત્યારે જરૂર મને મળજો મે જે કાઈ વગર વિચાર્યું તમને કહ્યુ હોય તેની ક્ષમા કરજો અને હે વીરા ! તમારી આશા ફળીભૂત થજો, મને વહેલા આવીને મળજો અને મને ભૂલી જશો નહીં મે તો તમને જોઇને

જન્મારો સફળ કર્યો છે.” આ પ્રમાણે કુર્કટ સાથે વાતચિત કરીને નટને તે પાછો સોંપ્યો એટલે મંત્રીપુત્ર પણ ઘરે આવ્યો.

હવે નટો ત્યાંથી નીકળી અનેક ગામો અને શહેરો ફર્યા, ઘણી જગ્યાએ કુર્કટને માટે લડવું પણ પડયું. નટની કળા અદ્ભુત હોવાથી લોકોને તે ગમી ગયા. એમ ફરતા ફરતા તેઓ અનુક્રમે વિમળાપુરીએ આવ્યા અને જયાં માતા વીરમતીએ આંબો રાખ્યો હતો ત્યાંજ ડેરા-તંબુ નાંખીને પડાવ કર્યો. કુર્કટે તે જમીન ઓળખી. તેને પૂર્વનો પ્રેમ યાદ આવ્યો. પ્રેમલાલચ્છીને ભાડે પરણ્યાનું પણ સ્મરણ થયું. તેણે ધાર્યું કે “ જરૂર આ તેજ નગરી છે કે જેના કારણથી હું પંખી થયો છું. હવે પાછો ફરતો ફરતો ત્યાંજ આવ્યો છું, તો હવે મારૂં દુ:ખ નાશ પામવાનો સંભવ છે. કયાં આભાપુરી ને કયાં વિમળાપુરી? તેનો મેળો સુગમ નથી, પરંતુ પંડિતો કહે છે કે **જીવતો મનુષ્ય મેળો પામે** તે વાત ખરેખરી છે. મને અહીં આવવાની હોંશ ઘણી હતી પણ આવી શકું તેમ નહોતું, તે કારણેજ વિધાતાએ મને પંખી બનાવી પાંખ આપી જણાય છે.” આ પ્રમાણે કુર્કટ વિચાર કરે છે ને નટો ત્યાં આનંદથી રહે છે.

હવે અહીં પ્રેમલાલચ્છી પોતાના મહેલમાં સખીઓ સાથે બેઠી છે, તેવામાં તેનું ડાબું નેત્ર ફરકયું એટલે તે ખુશી થઇને સખીઓને કહેવા લાગી કે—“ આ સારી શરીરચેષ્ટાથી મને જણાય છે કે જરૂર મારા શીરતાજ—મારા સ્વામીનો

મને મેળાપ થવો જોઇએ તેમનો વિયોગ થવા સોળ વર્ષ થઈ ગયા છે તે વખતે કુળદેવીએ પણ કહ્યુ હતુ કે, સોળ વર્ષ પછી તને પતિનો મેળાપ થશે , તેનો તાકડો બરાબર મળ્યો છે પણ મારા મનમા મોટો સદેહ છે કે—ક્યા આભાપુરી ને કયા મારા ભર્ત્તાર અહીથી ગયા પછી કશો સદેશો કે કાગળપત્ર પણ નથી, તેનો મેળો શી રીતે થઇ શકે? પણ દેવીનુ વચન મિથ્યા થાય તે પણ સભવતુ નથી કેમકે દેવવાણી અમોઘ હોય છે, એમ સૌ કહે છે હવે તેની ખબર પડશે મને વારવાર એમ થયા કરે છે કે હજારો ગાઉનો આતરો શી રીતે ભાગશે? બાકી આજે અતકરણમા ખાત્રી થાય છે કે જરૂર મારા પતિ મને મળવા જોઇએ " આ પ્રમાણેના પ્રેમલાલચ્છીના વચનો સાભળીને સખીઓ બોલી કે—" હે બહેન ! તારૂ વચન ખરૂ પડજો પીયરનો સ્નેહ ગમે તેટલો હોય પણ સ્રીને સાસરૂજ પ્યારૂ લાગે છે વળી ચદરાજા જેવો તારો પ્રાણેશ તો સૌને સાભરે તેમ છે કોઇ તેને ભૂલે તેમ નથી તારૂ તપ એવુ છે કે જરૂર તને તેનો મેળો થશે. દેવીએ આપેલી અવધી ઘણી લાબી હતી, તેપણ પૂરી થઈ છે તો હવે તારા પતિ મળવાજ જોઇએ, કેમકે કાળે કરીને તો ઉબરાનુ વૃક્ષ પણ ફળે છે, કેરડાને પત્ર પુષ્પ આવે છે અને ખાલી સરોવર જળવડે ભરાય છે, તો તારૂ વાંછિત કેમ ન ફળે? ફળવુંજ જોઇએ."

આ પ્રમાણે સખીઓ પરસ્પર વાતો કરે છે,

તેવામાં નટો પાંજરૂં સાથે લઇ રાજદરબારમાં આવ્યા, રાજાને મળ્યા અને આશીષ આપીને કહ્યું કે—"હે રાજેન્દ્ર ! ધન્ય છે તારા સોરઠ દેશને ને વિમળાપુરી નગરીને ! બહુ દિવસથી તે નગરી જોવાની હોંશ હતી તે આજે પૂરી પડી છે. પૂર્વના પુણ્યથી તમારાં દર્શન કરવાની અમારી આશા પણ પૂર્ણ થઇ છે. અમે બહુ દેશમાં ફર્યા પણ એક આભાપુરી જોઇ છે તેવી આ વિમળાપુરી દીઠી, બીજી કોઈ નગરી એવી દીઠી નથી" આ પ્રમાણે કહીને તેઓએ નાટક કરવાની તૈયારી કરી.

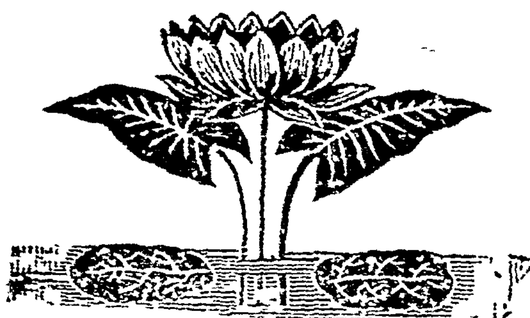
પ્રથમ એક ઠેકાણે જમીન પાવત્ર કરી ત્યાં કુસુમનો ઢગલો કરી તેની ઉપર પાંજરૂં મૂક્યું. પછી એક લાંબો વાંસ ઉભો કર્યો અને તેના દોર ચોતરફ બાંધી દીધા. ખીલા મારીને તેને દ્રઢ કર્યા. પછી શિવમાળા તમામ શણગાર સજી પુરૂષનો વેશ ધારણ કરીને વંશના મૂળ પાસે આવીને ઉભી રહી, તેને જોઇને આખી સભા ચમત્કાર પામી. રાજા પણ વિચારવા લાગ્યો કે 'આવી સુરૂપા કન્યા કોણ હશે ? સાક્ષાત્ રવિપ્રભા જેવું તેનું તેજ છે.' પછી રાજાએ તરતજ નાટક જોવા પ્રેમલાલચ્છીને બોલાવી. તે પણ આવીને પિતાના ખોળામાં બેઠી. રાજાએ પુત્રીને કહ્યું કે "આ નાટકીઆઓ આભાપુરીથી આવ્યા છે તેનું નાટક જો. આ નટપુત્રી ઉંચા વાંસપર ચઢીને અનેક પ્રકારના ખેલ કરશે." રાજા આ પ્રમાણે વાત કરે છે તેવામાં નગરના લોકોના જોતાંજ શિવમાળા વાંસપર ચઢી ગઇ અને ત્યાં જઇને અનેક પ્રકારનાં આસનો કરી બતાવ્યાં. એમ કેટલીક વાર વાંસપર નૃત્ય કરી પછી

દોરે દોરે નવા નવા પ્રકારે ખેલ કરતી નીચે ઉતરીને રાજા પાસે આવી તેણે પ્રણામ કર્યા રાજા અને નગરના લોકોએ પણ વસ્ત્રાદિકની વૃષ્ટિ કરી જેથી ત્યાં મોટો ઢગલો થયો.

એવામા પાજરામા રહેલા કુર્કટે પ્રેમલાને દીઠી એટલે તરતજ તેને ઓળખી તે મનમા ઘણો ખુશી થયો તેણે માન્યુ કે સોળ વરસે મે આજે મારી સ્રીને દીઠી કુવેકુવા અપદ હોવાથી દૂર રહેલા મળી શકતા નથી, પણ મનુષ્ય સપદ હોવાથી ગમે તેટલુ અતર પડયુ હોય તોપણ મળે છે કુર્કટ વિચારે છે કે–' હવે શુ કરૂ ? હુ અત્યારે પખીપણામા છુ નહી તો આનદ વધામણા કરત મારી માતા કરોડ વરસ જીવજો કે તેણે મને કુકડો કર્યો, નહી તો પછી અહી શી રીતે આવત ? ને મારી પ્રિયાને મળત ? વળી આ નટોનુ પણ કલ્યાણ થજો કે મને અહી સુધી લાવ્યા અને સર્વત્ર મારો યશ બોલ્યા. આજ મે કોઈ પુણ્યશાળીનું મુખ જોયું હશે કે જેથી મને મારી સ્રીનો દીર્ઘકાળે મેળો થયો, આજનો દિવસ પણ ધન્ય છે કે જ્યા સયોગના અકુર ઉગ્યા અને વિરહપણું નાશ પામ્યુ હવે જો આ નટ પાસેથી લઈને પ્રેમલા મને પોતાની પાસે રાખે તો જરૂર હુ પખી ટળીને પુરૂષ થાઉં અને મારા મનોરથ બધા સફળ થાય, પણ જો શિવમાળા મને એને આપે તો એ બધી વાત ઠીક થાય ”

આ પ્રમાણે કુર્કટ વિચારે છે તેવામા પ્રેમલાલચ્છીએ પાજરા સામુ જોયું અને નટોને તેમા રહેલા કુકડાની સલામો

કરતા દીઠા, એટલે તે મનમાં આશ્ચર્ય પામી. તેણે નિહાળીને કુકડાની સામું જોયું એટલે કુકડે પણ જોયું. બંનેની દ્રષ્ટિ મળી અને જેમ ધ્યાનની તાળી લાગી હોય એમ એકાગ્રચિત્ત થઇ ગઇ.

चतुर्थ उल्लास.

પ્રકરણ ૨૧ મુ.

પાંજરામા ર્‌હેલા કુર્કટ ને પ્રેમલાલચ્છી બન્નેની એકદષ્ટી થયા પછી તેઓ પોતાની નજર ફેરવી શકયા નહિ નટોએ અનેક પ્રકારના આખ્યાનો રાજાની પાસે ગાઈ સભળાવ્યા રાજા પ્રસન્ન થયો, તેની નજર પણ પાંજરા તરફ જતા તેને કુર્કટ ઉપર પ્રેમ આવ્યો, નગરલોક જે જોવા મળેલા તેને પણ તેની ઉપર સ્નેહ ઉપજ્યો, રાજાએ પાંજરૂં પોતાની પાસે લીધું, કુર્કટને બહાર કાઢી ખોળામા લીધો પ્રેમલાના શરીરસ્પર્શથી કુર્કટ બહુ રાજી થયો, તેના હૃદયમા પેસવા ઇચ્છતો હોય તેમ તેના હૃદયપર ચ ચુપ્રહાર કરવા લાગ્યો પ્રેમલા તેને પ પાળવા લાગી પક્ષી સોનાના પાંજરામાંથી તો નીકળ્યો પણ પ્રેમલાના હૃદય પીંજરામા પડ્યો, પ્રેમલા પણ તેનાપર અત્યત સ્નેહ કરવા લાગી, પક્ષી તેની પાસેજ ર્‌હેવાનુ ઇચ્છવા લાગ્યો, પણ વાચા ન હોવાથી બોલી શકયો નહીં, પ્રેમની અનેક પ્રકારની ચેષ્ટા કરવા લાગ્યો, પ્રેમલાએ પણ પોતાનુ મન તેને સોપી દીધુ, કેટલીકવારે રાજાએ કુર્કટને પાંજરામા મુકી પાંજરૂ નટને પાછું આપ્યુ, અને તેને પોતાની પાસે બેસાડી કુર્કટ વિષે સબધ પૂછયો કે-' આ કુર્કટને તમે કયાથી લાવ્યા છો ?

નટોએ કહ્યુ કે—" સાંભળો, અહીથી અઢારસો કોસ દૂર આભા નામે નગરી છે, ત્યા ચદ નામે રાજા છે, પણ તેને

તેની અપર માતાએ ગોપવી રાખ્યો છે. અમે તેને દીઠા નથી, અમે તો **વીરમતી**ને રાજ્ય કરતી જોઇ છે, તેની પાસે નાટક કરતાં અમારી ઉપર પ્રસન્ન થઈને તે ચંદરાજાની રાણી **ગુણાવળી** પાસેથી તેની મરજી વિરૂદ્ધ લાવીને આ કુર્કટ અમને આપ્યો છે, એક વખત વીરમતી કુર્કટને મારી નાખતી હતી, તેમાંથી તેને લોકોએ છોડાવ્યો હતો, પછી કુર્કટે પોતાની ભાષામાં મારી પુત્રી **શિવમાળા**ને સમજાવી, તેથી અમે તેને માગી લીધો છે, આ બધી સેના તેની છે અને અમે તેને રાજા કરીને માન્યો છે, અમે સૌ તેના સેવકો છીએ, ત્યાંથી તે કુર્કટને લઈને ફરતા ફરતા નવ વર્ષે અમે અહીં આવ્યા છીએ.”

કુર્કટનું આ પ્રમાણેનું વૃત્તાંત સાંભળીને સોરઠપતિ **મકરધ્વજ** રાજા પ્રસન્ન થયો, તેને ચંદરાજાનો પત્તો મળ્યો, **પ્રેમલા** પણ તેનું નામ સાંભળીને રાજી થઈ, કુર્કટ ઉપર તેને બહુ પ્રેમ આવ્યો, પણ પક્ષીવંશમાં હોવાથી તેને ચંદરાજા તરીકે કોઈએ ઓળખ્યા નહીં.

પછી નટોએ કહ્યું કે ‘ હે રાજન્ ! જો આપની આજ્ઞા હોય તો અમે ચોમાસાના ચાર માસ અહીં રહીએ. ’ રાજાએ બહુ ખુશી થઈને કહ્યું કે ‘આનંદથી રહો, આપણે ચાર મહીના આનંદ ગોષ્ટી કરશું, કારણ કે અમારો જીવ તમારી સાથે અને આ કુર્કટ સાથે પ્રેમથી બંધાઇ ગયો છે. ’ પછી નટો ત્યાં રહ્યા અને દરરોજ કુર્કટને લઈ તે રાજા પાસે આવી ગીતગાન કરી આનંદ ઉપજાવવા લાગ્યા.

એકદા મકરધ્વજ રાજા પ્રેમલાને કહે છે કે-"હે પુત્રી ! હું પ્રથમ ત્હારૂં કહેવું માનતો નહોતો, પણ હવે મને તારા કહેવાની તમામ ખાત્રી થઇ ચૂકી છે, મને નિર્ણય થયો છે કે તારી કહેલી વાત અક્ષરશઃ સત્ય છે, કર્મ કરે છે તે કોઇ કરતું નથી, પ્રાણી કર્મને લઇનેજ સુખ દુઃખ પામે છે, પરમાત્માએ અમુક અપેક્ષાએ કર્મનેજ કર્તારૂપે વિવક્ષ્યો છે તે વાત સાચેસાચી છે, હે વત્સ ! તારા પતિ અહીંથી બહુ દૂર છે, તેનો મેળો મળવો તે તો કર્માધીન છે, પણ જો તું કહે તો આ કુકડો તને અપાવું, કે જેથી તેના આલાલુબનથી તારા દિવસો સુખે વ્યતીત થશે, બાકી દૈવની સાથે બીજું તો જોર ચાલી શકતું નથી, કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે "

પિતાના આવા વચનો સાંભળી પ્રેમલાને તો તે ઇષ્ટજ હોવાથી તેણે પિતાને આગ્રહથી કહ્યું કે "કોઇપણ રીતે એ પક્ષી મને અપાવો, મારા પતિના ઘરનો એ પક્ષી છે, તેથી એ મને વહાલો લાગે છે, મારે એને પ્રધાન અતિથિપણે રાખવો છે, માટે કોઈપણ રીતે નટને સમજાવીને તે મને અપાવો " રાજાએ તરતજ નટને બોલાવવા સિપાઇને હુકમ કર્યો, તે શીઘ્ર આવીને હાજર થયો અને પ્રણામ કરીને બોલ્યો કે-' હે સ્વામી ! મને કેમ યાદ કર્યો છે ? શું હુકમ છે ? ' રાજાએ શિવકુમાર નટને આદરપૂર્વક કહ્યું કે-"હે શિવકુમાર ! આ તમારી સાથે જે કુર્કટ છે તે મારી પુત્રી પ્રેમલાના સાસરાનો છે, એ વાત બહુ ગંભીર હોવાથી સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર નથી, પરંતુ આજે ૧૬ વર્ષે અમે ચંદરાજાની હકીકત તમારી પાસેથી સા

ભળી છે, આ કુકડો પોતાના પતિના ઘરનો હોવાથી પ્રેમલાને તેની ઉપર અત્યંત સ્નેહ ઉપજ્યો છે, તે જો તેને આપવામાં આવે તો તે બહુ રાજી થાય તેમ છે, તેથી જો તમે એ કુકડો આપશો તો અમે તમારો પાડ માનશું અને તમે જે કહેશો તે તેના બદલામાં તમને આપશું, આ બાબતમાં અમારૂં કાંઈ જોર નથી, પણ તમે પુરૂષરત્ન છો તો અમારી ઈચ્છા પૂર્ણ કરશો એવો અમને વિશ્વાસ છે."

રાજાની આવી હૃદયભેદક માગણી સાંભળીને નટ બોલ્યો કે–"હે રાજન્! એ અમારો રાજા છે, અમારૂં તન, મન ને ધન છે, તેથી અમે કોઇ રીતે તેને આપી શકીએ તેવું નથી; તો પણ હું જઈને તેને વિનવું, ને જો તે અહીં રહેવા રાજી હોય તો હું તમને આપવાનો વિચાર કરૂં, પછી હું આગ્રહ નહીં કરૂં' આ પ્રમાણે કહી તે નટ પોતાને મુકામે આવ્યો અને કુર્કટને શિવમાળાની સમક્ષ બધી વાત કહી સંભળાવી. કુર્કટ તે સાંભળીને જેમ અમૃતની વૃષ્ટિ થઈ હોય તેમ પ્રસન્ન થયો. કુર્કટ વિચાર કરે છે કે–"આ તો ભાવતું હતું ને વૈદ્યે કહ્યું એવુ થયું. આ રાજ્ય, આ નગર, આ પ્રિયા, એ સઘળાનો સંયોગ તો પુરા પુણ્ય હોય તોજ પામીએ. તેથી નટ મને અહીં આપે તો હું જરૂર ભાગ્યશાળી ગણાઉં." આ પ્રમાણેનું કુર્કટનું અહીં રહેવાનું ચિત્ત જોઈને તેને તરતજ સમજી જનારી શિવમાળા બોલી કે–"હે સ્વામી! તમે શા કારણથી મારાથી નિર્મોહી થયા તે કાંઈ સમજાતું નથી. હું તમારી ચાકરી બીલકુલ ચૂકી નથી, મેં તમને પ્રાણની જેમ રાખ્યા છે.

જાણુતા અજાણુતા પણ ખામી આવવા દીધી નથી તમારા માટે ઘણા રાજા મહારાજાઓને મે દુહુવ્યા છે, તમને માથા ઉપર લઈને ફરી છુ, જગતમા તો એક ઘડીમાત્રની પ્રીતિ પણ સજ્જનો પાળે છે તો તમારે મારે નવ વર્ષનો સ્નેહ છે, તે છોડી દેવા તમે એકદમ કેમ તૈયાર થયા છો તે કાઇ સમજાતુ નથી અરે પક્ષીરાજ ! તમારા વચનથી તમને વીરમતી પાસેથી છોડાવ્યા અને સાથે રાખ્યા તો આજસુધી સ્નેહ બતાવીને હવે એકદમ કેમ સ્નેહ છોડવા માગો છો ? તમે મારી સેવાનો બદલો શી રીતે આપશો ? તમને આમ કોણે ભોળવ્યા કે જેથી એકાએક મારા પ્રત્યે નિસ્નેહી થઇ ગયા છો ? પ્રથમ સ્નેહ બતાવીને હવે આમ કેમ કરો છો ? ”

કુર્કટ પોતાની ભાષામા શિવમાળાને કહે છે કે–“હે નટપુત્રી ! તુ આમ શામાટે કહે છે ? શું હુ કાઇ નથી સમજતો ? બધુ સમજુ છુ, વિબુધ સાથેની પ્રીતિ ક્ષણે ક્ષણે હૃદયમા ખટકે છે, તે છોડી શકાતીજ નથી વળી તારા ગુણના–તારી એક ઘડીના ઓશીગણુ કોઈરીતે મારાથી થઇ શકાય તેમ નથી.” તે મારા ઉપર જે જે ઉપકાર કર્યા છે તે તારે કહી દેખાડવાની જરૂર નથી, હુ બધા જાણુ છુ, કેમકે હુ પણ શેર અનાજ ખાઉ છુ, નવ વર્ષનો સ્નેહ તજવો તે અત્યત મુશ્કેલ છે, પરતુ અન્યના હૃદયની વાત અન્ય સમજી શકતુ નથી, તારી જેવાનો સગ તો મૂર્ખ હોય તેજ તજે પણ હે નટપુત્રી ! આમા એક પ્રબળ હેતુ છે, તેથી તારે દુહવાવાનુ કઇ કારણ નથી, લે સાભળ ! હુ અહી ના રાજાની પુત્રીનો પતિ છુ, હુ તેની સાથે

પરણેલો છું, એ કારણથીજ વિમાતાએ મને પંખી બનાવેલો છે, દુઃખની આ બધી વાત કહેતાં હૃદય ફાટી જાય તેમ છે, પણ દૈવ જે દુઃખ આપે તે સહન કર્યા વિના છુટકો થતો નથી. પ્રભુ તારૂં ભલું કરજો કે તેં મને વીરમતી પાસેથી છોડાવ્યો અને અહીં વિમળાપૂરી પહોંચાડ્યો. મારૂં મન આ કારણથી અહીં રહેવા લલચાણું છે. તો પણ જો તું રાજી રહે તોજ હું અહીં રહેવા ઇચ્છું છું. જો તું મને અહીં નહીં સોંપે તો મારૂં કંઈ જોર નથી. કારણકે બકરીને તેનો ધણી કાન પકડીને જ્યાં લઇ જાય ત્યાં તેને જવું પડે છે."

આ પ્રમાણેનાં કુર્કટનાં વચનો સાંભળીને શિવમાળા બહુ દિલગીર થઇ, તેના બે નેત્રમાંથી આંસુની ધારાઓ ચાલવા લાગી. છેવટે હૃદયને દૃઢ કરીને તે બોલી કે—"હે આભાપતિ ! હે વહાલા ! આજ આ વાત મેં જાણી છે, તો હવે જેમ આપ ચાહો છો તેમ હું કરીશ. તમને અહીં સોંપી જઈશ. ભલા, મારી ચાકરી પણ આજ લેખે આવી કે જેથી તમે સોળ વરસ અગાઉ પરણેલી સ્ત્રી સાથે મળી શકયા અને તેથી હું પણ મારા જીવિતવ્યને ધન્ય માનું છું."

આ પ્રમાણે તે બંને વાતો કરે છે તેવામાં પુત્રીના આગ્રહથી મકરધ્વજ રાજા પોતેજ ત્યાં આવ્યા. શિવનટે અત્યંત આદર સત્કાર કર્યો. પછી રાજાએ તેને કહ્યું કે-"હું એ પક્ષી લેવા માટેજ આવ્યો છું, જો તમે રાજી થઈને આપશો તો હું મને તમે ઘણું મહત્વ આપ્યું એમ માનીશ,

અને મારી પુત્રીને જીવિતદાન આપ્યુ ગણી તમારો પાડ માનીશ વધારે શુ કહુ ?" નટ બોલ્યો કે–"હે સ્વામી ! તમે એને પક્ષી માત્ર ગણશો નહીં, એ તો અમારા મનથી આભા નગરીનો રાજા છે અને તેથીજ તમને આપતા મન ચાલતુ નથી અને ના પણ કહી શકાતી નથી, એક બાજુ નદી ને એક બાજુ વાઘવાળો ન્યાય થયો છે" શિવમાળા બોલી કે–"હે રાજન્ ! એને માટે અમે ઘણા રાજાઓને વેરી કર્યા છે, એને માટે અનેક પ્રકારના કલેશ સહન કર્યા છે, પરતુ તમારી પુત્રી મારી સખી છે તેથી તેને માટે આ મારા પ્રાણ સમાન પક્ષીને આપવામા હુ આનાકાની કરી શકતી નથી હે નરપતિ ! તમે ખુશીથી એને લઈ જાઓ, તમારૂ ને એનુ ક્રોડ કલ્યાણ થજો, એને ક્રોડ યત્ન કરીને જાળવજો અને એ આભાપતિજ છે એમ જાણજો એને પક્ષીમાત્ર જાણીને ભૂલ ન ખાશો એનાથી તમારી પુત્રીની સર્વે આશાઓ પૂર્ણ થશે"

આ પ્રમાણે કહીને કુર્કટનુ પાજરૂ રાજાને સ્વાધીન કર્યું એટલે રાજા તેનો આભાર માની ઘણો હર્ષિત થઈ પાજરૂ લઈને રાજભુવનમા આવ્યો અને હાથો હાથ તે પાજરૂ પ્રેમલાને આપ્યુ જેથી પ્રેમલા અત્યત રાજી થઇ એ નટોનો ઉપકાર માનવા લાગી

પ્રકરણ ૨૨ મું.

નટપુત્રી શિવમાળા પાસેથી કુર્કટનું પાંજરૂં પ્રાપ્ત થતાંજ પ્રેમલાએ તેમાંથી કુર્કટને બહાર કાઢ્યો અને પોતાના હાથ ઉપર રાખી તેની પાસે પોતાના હૃદયના ઉભરા કાઢવા લાગી. તે કુર્કટને કહે છે કે—"હે કુર્કટ ! તું સોળ વર્ષે મારા સાસરાનો પક્ષી ભેળો થયો છું. તારા નગરનો રાજા તે મારો સ્વામી છે; છતાં મેં જેમ ભિક્ષુક રત્નને ગુમાવી દે તેમ તેને હાથ આવેલા ખોઇ નાખ્યા છે. તેના વિરહથી મારૂં શરીર સુકાઇ ગયું ને પાંસળીઓ નીકળી, પણ તારા રાજા હજુ સુધી મને મળ્યા નહીં, એટલુંજ નહીં પણ મેં તારા રાજાની એવી શી ચોરી કરી કે આજસુધી તેણે મારી ખબર પણ લીધી નથી ? મને પરણીને કુષ્ટીને સોંપી ચાલ્યા ગયા એમાં ઇજ્જત શું વધારી ? મારો જન્મ અકૃતાર્થ કર્યો. આવું તેને કોણે શીખવ્યું ? જો ગૃહભાર વહેવા કાયરજ હતા તો પાણિગ્રહણ શા માટે કર્યું ? અને કર્યા પછી તરતમાંજ શા કારણથી મારી ઉપર અભાવ થયો ? હે પક્ષી ! મેં તારા રાજા જેવો તો નિર્મોહી જગતમાં કોઇ ન દીઠો કે જેણે પરણીને ગયા પછી કાગળથી પણ મારી ખબર લીધી નહીં. ક્યાં આભાપુરી ને ક્યાં આ નગરી ! મન પણ ત્યાં પહોંચી શકે નહીં એટલું છેટું, તેમાં મારા કંથે જે કર્યું તેવું તો વૈરી પણ ન કરે ! તેઓ અહીં ન આવી શકે, હું ત્યાં જઇ ન શકું. આવી સ્થિતિમાં મારા દિવસો શી રીતે જાય ? વળી આ જગત્માં એવો પરમાર્થી પ્રભુનો વહાલો

કોઈ માણસ પણ દેખાતો નથી કે જે જઈને મારા સ્વામીને સમજાવે અને તેનુ કઠોર હૃદય પીગળાવે-તેમા કરૂણા ઉત્પન્ન કરે. સોળ વર્ષ થયા પણ તેમના મનમા સ્નેહ જાગ્યો નહી તે મનને કેવું કઠોર સમજવુ ! એને માટે મારા પિતાએ પણ મને ઘણુ કષ્ટ આપ્યુ, પણ તેની ફરિયાદ કોની પાસે કરવી ? આ જગતમા સ્નેહ બાધવો સહેલો છે, પણ તેનો નિર્વાહ કરવો તેજ અતિ મુશ્કેલ છે તેમા પણ જે નિ સ્નેહી સાથે સ્નેહ બાધવો તે તો માત્ર દુ ખ સહેવા માટેજ છે તું તેના ઘરનો પક્ષી છે તેથી તને જોઈ મને રોમાચ ઉત્પન્ન થાય છે એટલે મે તારી પાસે મારા દુ ખની પોથી વાચી બતાવી છે તને દેખવાથી મારૂ દુ ખ કેટલેક અશે નષ્ટ થયુ છે, જાણે મારા સ્વામીનેજ દીઠા હોય એમ લાગે છે. પણ તુ રખે તેના જેવો પીઠો ન થતો ! ”

આ પ્રમાણે પ્રેમલાનાં સ્નેહગર્ભિત માર્મિક વચનો કુર્કટે સાંભળ્યા, પણ તે પક્ષી હોવાથી તેનો ઉત્તર આપી ન શક્યો જો કે દ પતી એકત્ર મળ્યા છે, પર તુ તે બેની વચમાં કર્મજનિત મહદ તર છે, એટલે તે મેળાપનો લાભ બેમાથી એકે મેળવી શકતા નથી.

પ્રેમલા પક્ષી સાથે આવા ગાંઠાયેલા વચનો કહી ઉભરો કાઢે છે, તેવામ. શિવમાળા ત્યા આવી. તેણે કુર્કટને પોતાના ખોળામા લઈને રમાડ્યો. તેની ઉપર ગુલાબી પદાર્થો છાંટ્યા, તેની સામે મેવા મીઠાઈ મૂક્યા અને તેને રીઝવવા મધુર

સ્વરે ગીતગાન કર્યું. ત્યારપછી તે પ્રેમલાને કહેવા લાગી કે—" તમે આ કુકડાને ચાર મહિના સુધી તમારી પાસે રાખો, ચાતુર્માસ ઉતર્યે અમે જ્યારે અહીંથી ચાલશું ત્યારે હું તેને પાછો લઈ જઈશ. ત્યાંસુધી તમે તેને સ્નેહપૂર્વક જાળવજો. હું પણ દરરોજ આવીને તેના ખબર લઈ જઈશ. ચાર મહિનાની અંદર જો એ તમારી વાંચ્છા પૂર્ણ કરે તો પછી અમારે કાંઇ તમારી સાથે વાંધો નથી."

આ પ્રમાણે ગર્ભિત વચનો કહીને શિવમાળા પોતાને ઉતારે ગઈ, પણ પ્રેમલા તેમાં કાંઇ સમજી નહીં. તે તો કુકડાને લઇને રમાડવા લાગી.

હવે પ્રેમલા નિરંતર કુકડાની સામું જોયા કરે છે, તેની ભક્તિ કરે છે, તેની સામે બેસીને ઉંડા નિસાસા મૂકે છે, આંખમાંથી આંસુની ધારા વરસાવે છે, વચનદ્વારા ખેદ જાહેર કરે છે. અત્યારે વર્ષાઋતુ હોવાથી આકાશમાં વરસાદ ચડી આવે છે, વિજળી ઝબકારા કરે છે, ગર્જારવ થાય છે, જગત બધું તેનાવડે શાંત થાય છે, પણ પ્રેમલાના હૃદયનો વિરહાગ્નિ તેનાથી શાંત ન થતાં ઉલટો વિશેષ પ્રદીપ્ત થાય છે, તેથી તે પોતાનું દુઃખ અનેક પ્રકારે કુર્કટ સમીપે પ્રકાશિત કરે છે અને શિવમાળાનાં વચનો સંભારી તેમાં કાંઇક રહસ્ય રહેલું છે એમ વિચારી કુર્કટને કહે છે કે—" હવે તમે મારે હાથ આવ્યા છો, તો અંતર શામાટે રાખો છો ? '

અન્યદા ચાતુર્માસ પૂર્ણ થવા આવતાં પ્રેમલા સિદ્ધાચળ-

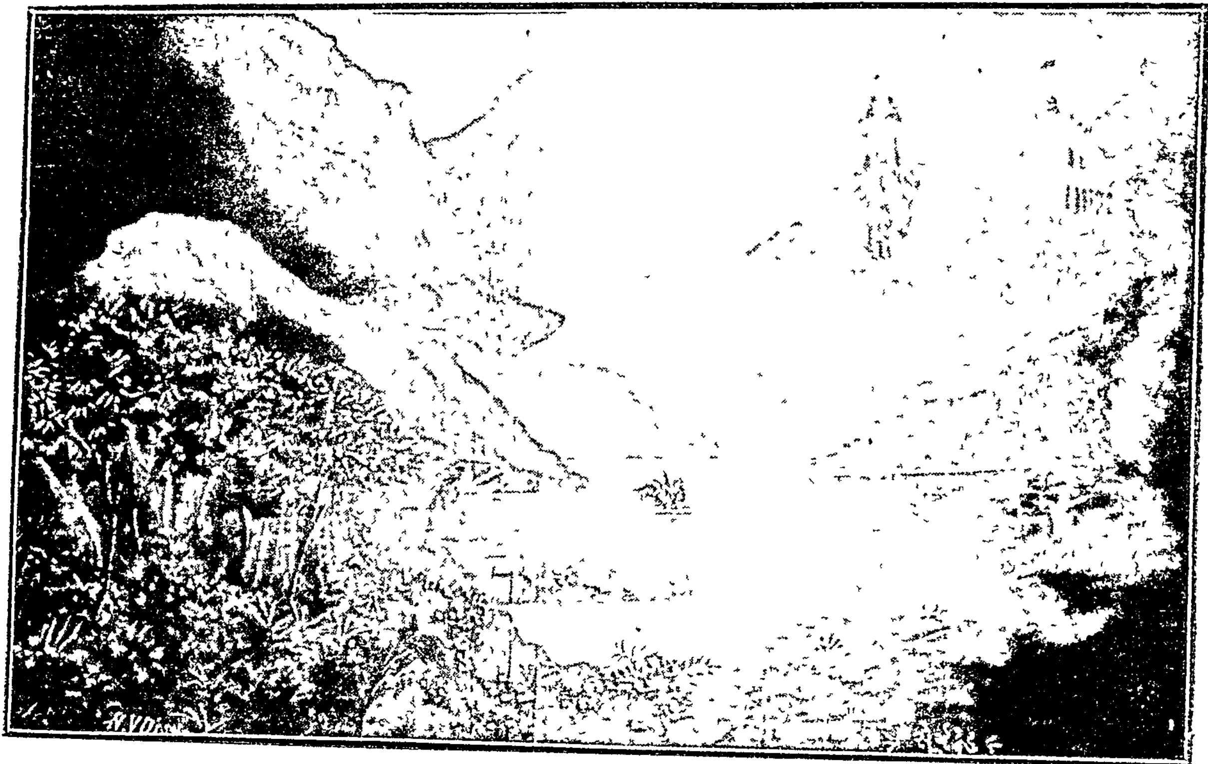
ની યાત્રા કરવા તત્પર થઈ આ વિમળાપુરી તેની તળેટીમા હતી, સખીઓને પણ સાથે આવવા તૈયાર કરી તેવામા એક નિમિત્તિઓ ત્યા આવ્યો તેનો અનેક પ્રકારે સત્કાર કરીને પ્રેમલા પૂછે છે કે–"હે કવિકુળભૂષણ! મારા સ્વામી મને ક્યારે મળશે તે કહો, હુ તમને રાજી કરીશ" નિમિત્તિઓ બોલ્યો કે–"હુ તમારે માટેજ જ્યોતિષશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવા કર્ણાટક ગયો હતો ત્યાથી અનેક શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી આજેજ ઘરે આવ્યો છુ અને તમારા વગર બોલાવ્યો એ વાત કહેવાજ આવ્યો છુ કે તમારા પતિ તમને આજે કે કાલે જરૂર મળશે જો આ વાત ખરી પડે તો મને સાબાશી આપજો. મે જે નિમિત્ત કહ્યુ છે તે કદી પણ ખોટુ પડે તેવુ નથી તેથી એમા તમારે કિંચિત્ પણ સંદેહ ન કરવો" તેની આ પ્રમાણેની વાણી સાભળીને પ્રેમલાલચ્છી ઘણી ખુશી થઇ અને તેને યથોચિત દાન માન આપી વિસર્જન કર્યો

પછી થોડીક સખીઓને સાથે લઇને પ્રેમલા પિતાની આજ્ઞા લઈ, કુર્કટના પાજરાને પોતાનાજ હાથમા રાખી પુંડરિકગિરિની યાત્રા કરવા ચાલી ઉપર ચડતા કુકડાને પાજરામાથી બહાર કાઢી હાથ ઉપર રાખ્યો કુકડો પણ ગિરિને જોઈને અત્યન્ત ખુશી થયો અને પોતાના દિવસને લેખે ગણવા લાગ્યો ઠેઠ ઉપર પહોચ્યા એટલે શિવપદના શિખર જેવુ શ્રીઋષભેશ્વરનુ ચૈત્ય દીઠુ પ્રેમલાએ ચૈત્યમા પ્રવેશ કર્યો, યુગાદિદેવને ભેટ્યા અને તેમની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરી ઋષભ જિનેન્દ્રના

દર્શન થવાથી કુર્કટે પણ પોતાનો જન્મ સફળ ગણ્યો. પ્રેમલા મૂળનાયકજીની ભક્તિ કરી મુખ્ય ચૈત્યમાંથી બહાર નીકળી અને બીજા પ્રત્યેક ચૈત્યમાં કુર્કટ સહિત જઈને તેણે દર્શન કર્યાં. ત્યાંથી ફરતી ફરતી રાયણના વૃક્ષ પાસે આવી ત્યાં ભૂમિપર પડેલ પત્ર ચાંચમાં લઈ કુકડે પોતાની ચાંચને સુશોભિત કરી. એમ સર્વ વિધિ સાચવીને પછી ત્યાંથી સૂર્ય-કુંડ જોવા ચાલ્યા. નિર્મળ જળથી ભરેલો અને કમળોવડે સુ-શોભત સૂર્યકુંડને જાણે સમતા રસનોજ કુંડ ન હોય એમ પ્રેમલા માનવા લાગી. અને તેના જળને ફરસીને આવતા શી-તળ અને સુંગધી સમીરનો લાભ લેવા માટે તેના કિનારા ઉપર પક્ષીને હાથમાં લઇને બેઠી.

સૂર્યકુંડને જોઈને કુર્કટ પ્રથમ તો ઘણો હર્ષિત થયો, પણ પછી તે એકાએક વિચારમાં પડી ગયો. તે વિચારવા લા-ગ્યો કે—"અહો ! આ પ્રમાણે તિર્યંચ અવસ્થામાં મને સોળ વર્ષ વહી ગયાં. કયાં સ્ત્રી ! કયાં ઘરબાર ! કયાં સંજનો ! કયાં મારૂં રાજય ! એ બધું અત્યારે મારે તો નકામું થઇ પડયું. મારી માતા ખરેખરી વેરણ થઈ કે જેણે મને આ દશાએ પ-હોંચાડ્યો છે. આ સંસાર ખરેખરો સ્વાર્થથીજ ભરેલો છે, તેમાં સારભૂત કાંઈ પણ નથી. વળી નટો મને લઇને અનેક દેશમાં ફર્યા તો પણ મારા દુષ્કર્મનો અંત આવ્યો નહીં. હું મનુષ્ય મટીને ઉકરડામાં ફરનારો કુકડો થયો. હવે આટલો બધો વ-ખત વ્યતિત થયા પછી મનુષ્ય થવાની આશાજ શી રાખવી ?

પ્રેમલા અને કુકડો.

સંસાર ઉપર પૂર્ણ વૈરાગ્યવૃત્તિ આવવાથી કુકડે પ્રેમલાના હાથ ઉપરથી ઠેકીને એકદમ કુંડમાં ઝંપાપાત કર્યો.

(પૃષ્ઠ ૧૯૩)

શા ઉપર રાખવી? પોતાની સ્રીની પાસે પખીપણે રહેતાં રાત દિવસ શી રીતે વીતાડવા? દેખવુ ને દાઝવુ એ શી રીતે સહન થઈ શકે? મારૂ યૌવન તમામ નિષ્ફળ ગયુ! મારા દુખની હકીકત ચિતવી પણ શકાય તેમ નથી જરૂર કોઇ ખરેખરો ચાડીયો મારા દૈવની પાસે જઈ ચડયો કે જેણે મને આટલુ દુ.ખ અપાવ્યુ આવુ જીવવુ શા કામનુ? ખોટી આશામા કેટલા દિવસ કાઢવા? અને આવા તિર્યચપણુમા કયા સુધી રહેવુ? તેથી હવે તો આ કુડમા ઝપાપાત કરૂ કે જેથી મારૂ કલ્યાણ થઇ જાય આ સસારમા કોણ કોનુ છે? કોની માતા, કોના પિતા, કોની સ્રી, કોની નગરી, કોઇ કોઈનુ નથી, તેના પર શો મોહ કરવો? એમાનુ કોઈ આપણુ થયુ નહીં તો પછી આપણે તેને મારૂ મારૂ કયાસુધી માનવુ? આ તાગ વિનાના સસારસમુદ્રમા સૌ સ્વાર્થનુ સગુ છે" આ પ્રમાણે વિચારીને સસાર ઉપર પૂર્ણ વિરાગવૃત્તિ આવવાથી કુકડે પ્રેમલાના હાથ ઉપરથી ઠેકીને એકદમ કુડમા ઝપાપાત કર્યો. પ્રેમલા તે જોઇને એકદમ ગભરાઈ ગઈ તે બોલી કે—"અરે ભૂડા! તે આ શુ કર્યુ? હુ શિવમાળાને શુ જવાબ દઇશ? મારા માતપિતાને પણ શું કહીશ? થોડા દિવસના સબધમા તે આ શુ કર્યુ? પણ મને લાગે છે કે તે મારા પ્રેમની પરીક્ષા કરવા માટેજ આમ કર્યુ જણાય છે, તો હવે જે તારી ગતિ તેજ મારી ગતિ." આ પ્રમાણે વિચારીને પ્રેમલાએ પણ

કોઇને કહ્યા શિવાય એકદમ તેની પાછળ કુંડમાં તેને પકડવાને મિષે ઝંપાપાત કર્યો. તે જોઇ સર્વત્ર હાહાકાર થઇ રહ્યો.

પ્રેમલા કુકડાને પકડવા ગઇ, તેવામાં અપરમાતાએ બાંધેલો દોરો કે જે ઘણો જીર્ણ થઇ ગયો હતો, તે એકદમ હાથમાં ભરાવાથી ત્રુટી ગયો એટલે ચંદરાજા તત્કાળ કુકડા મટીને મનુષ્ય થઈ ગયા. સર્વને આશ્ચર્ય થયું. તે વખતે શાસનદેવીએ તે બંનેને કુંડમાંથી બહાર કાઢ્યા. કુંડને કિનારે આવ્યા એટલે પ્રેમલાએ ચંદરાજાને ઓળખ્યા. તે અત્યંત હર્ષિત થઈ. તેની સર્વ આશાઓ અત્યારે એકાએક ફળીભૂત થઈ. ચંદરાજા મનુષ્યપણું પામ્યાની વાત એક ક્ષણવારમાં સર્વત્ર પસરી ગઈ. ચારે બાજુ આનંદ આનંદ પ્રવર્તી ગયો. તીર્થનિવાસી સમકિતદૃષ્ટિ દેવોએ તેનાપર પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી. સર્વત્ર તીર્થનો પ્રભાવ વિસ્તાર પામ્યો. સૂર્યકુંડનું જળ પાપરૂપ કલ્મષને દૂર કરનાર તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામ્યું. તેના પ્રભાવથીજ ચંદરાજાને મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત થયું એમ સર્વના લક્ષમાં આવ્યું.

પછી પ્રેમલાએ ચંદરાજાને યથાયોગ્ય લજ્જાપૂર્વક કહ્યું કે—" હે સ્વામી ! હવે આ સૂર્યકુંડના જળવડે સ્નાન કરી શ્રીઋષભદેવની પૂજાભક્તિ કરો. આ ગિરિરાજના પસાયથી આપણાં સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થયાં છે તેથી તેની પણ સેવા કરો, અને સમકિતરૂપ વૃક્ષના કંદને ભક્તિરસવડે સિંચો કે જેથી તે વૃક્ષ અત્યંત પ્રફુલ્લિત થાય અને તેનાપર વિરતિરૂપ ફળશ્રેણી ઉગી નીકળે. "

ચંદરાજાએ પ્રેમલાના કહેવાનો સ્વીકાર કર્યો અને જણાએ સ્નાન કરીને અત્યુત્તમ દ્રવ્યોવડે શ્રીઋષભ પરમાત્માની દ્રવ્યપૂજા કરી, ત્યારપછી ભાવપૂજા પણ કરી કે જે હવે પછીના પ્રકરણમા વિસ્તારથી કહેવામા આવશે.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

ચંદરાજા શ્રી ઋષભદેવ પરમાત્માની સ્તુતિ કરે છે કે—"હે ત્રણ ભુવનના પ્રતિપાલક! શાંતિ સુધારસના ચંદ્ર! ભવ્યજનોની આશાના વિશ્રામ! અપૂર્વ સુરતરૂ! તમારા ચરણકમળમા સર્વ પુરંદરો મધુકરવત્ લીન થયેલા છે, તમારા ગુણ અનંતાનંત છે, સચરાચર જગતમા તમારી આજ્ઞા પ્રવર્તમાન છે, તમારા નામગ્રહણરૂપ વજ્ર પ્રાણીના કર્મરૂપ મહીધરને ભેદી નાખે છે, તમે અનુભવરસના સિંધુ છો, અવર દેવ તમારી પાસે છીલ્લર સમાન છે, તમે કેવળજ્ઞાન વડે જગચ્ચક્ષુ (સૂર્ય) સમાન છો, અવર દેવ હરિ હર બ્રહ્માદિ તમારી પાસે ખદ્યોત સમાન છે, તમારા ગુણ સર્વ સમુદ્રના જળને શાહીરૂપ કરવામા આવે તો પણ લખી શકાય તેમ નથી અર્થાત્ અનંત છે તમે શિવગિરીની કંદરામા વસનારા પંચાનન છો, તમારા દરબારમા અચ્યુતેંદ્રાદિક પણ કિંકર થઈને રહે છે તમે ગંધહસ્તી સમાન છો, અન્ય દેવો સામાન્ય હસ્તી તુલ્ય છે, ગંધહસ્તીના ગંધમાત્રથી અન્ય હસ્તીઓના મદ ગળી જાય છે, તેમ આપના ગુણાનુવાદ પાસે

અન્ય દેવોના મદ ગળી જાય છે, તમે અપૂર્વ ગરૂડ છો કે જેથી તમારી પાસેથી કર્મરૂપ વિષધર ત્રાસ પામીને નાસી જાય છે. જે ભવ્યજીવો તમને નમસ્કાર કરે છે, તેઓ પછી અન્ય સ્થાને સ્કંધ નમાવતા નથી, કેમકે સુરતરૂની છાયાને તજીને અન્ય જાળા ઝાંખરાનો આશ્રય કોણ લે ? તમારા આરાધનરૂપ જળધરથી ભવદાવાનળનો તાપ શાંત થઇ જાય છે. તમે ગુણરૂપ મણિના રોહણાચળ છો અને પરિસહ ઉપસર્ગાદિ સહન કરવામાં સર્વસહા (વસુંધરા) તુલ્ય છો. તમે કર્મરૂપ સિંહોને પરાસ્ત કરવામાં અપૂર્વ અષ્ટાપદ સમાન છો. તમારી શક્તિ અપરંપાર છે. હે પરમાત્મન્ ! મારી તો માત્ર એટલીજ વિનંતિ છે કે મને ભવોભવમાં તમારી સેવા ભક્તિ આપજો. ”

આ પ્રમાણે પરમાત્માની સ્તુતિ કરીને પછી ચંદરાજા ચિંતવે છે કે—‘ અહો ક્યાં હું ને ક્યાં આ ગિરિરાજ ! મારા પૂરા પૂર્વ પુણ્યના ઉદયથીજ આ યાત્રાનો લાભ મને મળ્યો છે. ’ પછી સ્ત્રી ભર્ત્તાર જિનમંદિરની બહાર આવ્યા. ત્યાં ચારણશ્રમણને દેખી વંદના કરી. તેમની પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળીને આનંદિત થયા. પછી ગિરિરાજની પ્રદક્ષિણા દીધી અને પોતાના મનુષ્યજન્મને સફળ કર્યો.

અહીં વિમળાપુરીમાં એક દાસીએ દોડતાં જઇને મકરધ્વજ રાજાને વધામણી આપી કે—‘ હે મહારાજ ! ચંદરાજા કુકડો મટીને મનુષ્યરૂપે સૂર્યકુંડના પ્રભાવથી પ્રગટ થયા છે. ’ રાજા તે હકીકત સાંભળીને બહુજ હર્ષિત થયો. બધી હકીકત

વિસ્તારથી પૂછી અને તેને પુષ્કળ દાન આપી સંતુષ્ટ કરી નગરીમાં ઘરે ઘરે એ વાત પ્રસરી ગઇ નગરલોક પણ સૌ અત્યંત ખુશ થયું ઘરે ઘરે આનંદ પ્રવર્તી રહ્યો લોકો ચંદ-રાજાને જોવાને ઉત્સુક થઇ ગયા અને પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે 'પરમાત્માએ અત્યારે તો પૂરેપૂરી કૃપા કરી છે '

મકરધ્વજ રાજા અને પ્રેમલાની માતાએ અત્યંત હર્ષિત થઇ સર્વ મંત્રી સામંતોને રાજસભામાં બોલાવ્યા, તેઓ પણ આ વાત સાંભળીને કદંબના કુસુમની પેઠે ઉલ્લસિત થયા પછી શિવકુમાર નટને અને શિવમાળાને બોલાવી એ વાત કહી અને કહ્યું કે—'તમારા કારણથી અમને આ પરમ લાભ પ્રાપ્ત થયો છે, એ સંબંધમાં તમારો પરમ ઉપકાર થયો છે ' તેઓ પણ આ વાત સાંભળીને અત્યંત રાજી થયા પછી ચંદ-રાજાના સૈનિકો જે કુર્કટની સંભાળ માટે આવેલા હતા, તેમને બોલાવીને બધી વાત કરી તેઓ પણ બહુ ખુશી થયા પછી મકરધ્વજ રાજા સર્વ પરિવારને લઇને વિમળાચળ તરફ આવ્યો અને ઉપર ચડી સર્વ પરિવાર સહિત ચંદરાજાને ભેટ્યા પરસ્પર હર્ષસાગર ઉછળવા લાગ્યો પછી ચંદરાજાને સાથે લઇને સૌ પાછા પ્રભુના મંદિરમાં ગયા અને પરમાત્માના દર્શનનો પરમ લાભ પ્રાપ્ત કર્યો

પછી પ્રેમલા પોતાના માતાપિતાને પ્રણામ કરીને બોલી કે—'હે પૂજ્ય ! આપના પ્રતાપથી હું મારા ભર્ત્તારને મેળવી-શકી છું, એ આભાપુરીના નરેંદ્ર છે, વીરસેન રાજાના પુત્ર

છે, સૂર્યકુંડના જળના પ્રભાવથી કુર્કટ પ્રીટીને મનુષ્ય થયા છે, હવે તમે તમારા જમાઇને જુઓ ને બરાબર ઓળખો. આ સંસારમાં સરખા સરખું પણ અનેક જગ્યાએ જોવામાં આવે છે, પરંતુ આ તમારા જમાઇ સરખા મનુષ્ય તો અન્યત્ર જોવામાં આવે તેમ નથી. પ્રભુએ આજે મને કલંક ટાળીને શશીકળા કરતાં પણ વધારે ઉજવળ બનાવી છે અને ગિરિરાજની સેવાથી મારી ને એમની બંનેની આશા ફળીભૂત થઇ છે. ”

આ પ્રમાણેનાં પોતાની પુત્રીનાં વચનો સાંભળીને સૌરાષ્ટ્ર દેશનો રાજા અત્યંત હર્ષિત થયો અને વિકસ્વર નેત્રવડે ચંદરાજાને જોવા લાગ્યો. સાસુએ જમાઇને મોતીવડે વધાવ્યા. સસરો જમાઇ આલિંગન દઇને મળ્યા. ચંદરાજાના સાંમતોએ પણ પ્રણામ કર્યા અને કહ્યું કે ‘ હે સ્વામી ! તમે પક્ષી થઇને અમારી ખરેખરી પરીક્ષા કરી છે. ’ નટનું પેડું તમામ ચંદરાજાને પગે લાગ્યું અને તેમની કીર્તિના ગુણગાન કરવા લાગ્યું. આ હકીકત ક્ષણવારમાં દશે દિશામાં પસરી ગઇ. પછી મંગળ વાજીંત્ર વાગતે બંને રાજા ચંદ ને મકરધ્વજ પહેલા બે દેવલોકના ઇંદ્રની જેવા શોભતા પોતપોતાના પરિવાર સહિત ગિરિપરથી નીચે ઉતર્યા. પ્રભુના ગુણગાતા ને સ્તવન કરતા અનુક્રમે તળહટીએ આવ્યા, એટલે પછી નગરપ્રવેશની તૈયારી થઇ. વિમળાપુરીના ઇશે મોટો વરઘોડો તૈયાર કર્યો. એક મહાન હસ્તીપર ચંદરાજાને બેસાડી આગળ ચલાવ્યા, માથે છત્ર ધરાવ્યું અને બે બાજુ ચામર વીંજવા લાગ્યા.

પોતે પણ એક હાથીપર બેઠા પ્રેમલાલચ્છી રથમા બેઠી. બીજા સર્વ પોતપોતાના યોગ્ય વાહનપર આરૂઢ થયા અનેક પ્રકારના વાજીત્ર આગળ વાગવા લાગ્યા, ગુડીઓ ઉછળવા લાગી, બંદીજનો બીરૂદાવળી બોલવા લાગ્યા, યાચકોને દાન દેવાવા લાગ્યા, ચોતરફ ધ્વજા પતાકા ફરકવા લાગી, નાટકીઆઓ નાચ કરવા લાગ્યા, વારાંગનાઓ નૃત્ય કરતી કરતી આગળ ચાલવા લાગી આ પ્રમાણે પારાવાર શોભાવડે શોભતા ચદરાજાએ પ્રજાજનના હર્ષને સપૂર્ણ કરતા વિમળાપુરીમા પ્રવેશ કર્યો. નગરના સ્ત્રી-પુરૂષો ઉંચે ચડી ચડીને ચદરાજાને જોવા લાગ્યા અને પ્રેમલાને આશીષ આપવા લાગ્યા

આ પ્રમાણેના મહોત્સવપૂર્વક ચદરાજા ને વિમળેશ રાજમહેલ સમીપ આવ્યા, એટલે હાથી ઉપરથી નીચે ઉતર્યા યાચકોને પુષ્કળ દાન આપી એવા સતુષ્ટ કર્યા કે ઘરે જતાં તેમની સ્ત્રીઓએ તેમને ઓળખ્યા પણ નહિ શિવકુમારને બોલાવી ચદરાજાએ ક્રોડાગમે દ્રવ્ય આપીને એવો બનાવી દીધો કે નાનો સુનો રાજા પણ તેના લેખામા આવે નહીં પછી ચદરાજાએ પોતાના મામતોને પુષ્કળ દાન આપી પોતાના મિત્રપણે સ્થાપન કર્યા સૌ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા સર્વત્ર હર્ષ હર્ષ ને હર્ષ વર્તી રહ્યો

અહીં પ્રેમલા તો એટલી બધી હર્ષથી વિકસ્વર રોમાચવાળી થઇ કે જેથી તે પોતાના કચુકમા સમાઇ શકી નહીં હવે મકરધ્વજ રાજા પોતાની પુત્રી પાસે આવી, આંખમા

આંસુ સહિત પોતાના હૃદયમાં હતું તે કહેવા લાગ્યા, "હે પુત્રિ! તું મારા ઉપર કિંચિત્ પણ ખેદ કરીશ નહીં. મારા અવગુણ તારા મનમાં લાવીશ નહીં. મેં સોળ વર્ષ પર્યંત તારી ઉપર બીલકુલ સ્નેહ કર્યો નથી. મેં એ સંબંધમાં તદ્દન વગર વિચાર્યું કર્યું છે. તને કુષ્ટીના વચનથી મેં વિષકન્યા ઠરાવી, તને મૃત્યુ પર્યંતની સ્થિતિએ પહોંચાડી. એ વખતે જો મેં મંત્રીનું કહ્યું ન કર્યું હોત તો કેવું માઠું પરિણામ આવત? તારા ભાગ્યેજ તને બચાવી છે. બાકી મેં તો તને દુઃખ દેવામાં બાકી રાખી નથી. તેં તો પ્રથમજ કહ્યું હતું કે મારા ભર્ત્તાર આભાપતિ ચંદરાજા છે, પણ મેં મૂર્ખે કપટીઓનાં વચનથી ભોળવાઇને તે વાત માની નહીં. મારી મતિજ વિભ્રમ પામી ગઇ. તને પરણેલા તારા ખરા સ્વામીનો તો હવે મેં ઓળખ્યા. ક્યાં આ ચંદરાજા અને ક્યાં તે કોઢી? મેરૂ ને સરસવ જેટલું અંતર છે. હેવત્સ! તારૂં ભાગ્યજ મહાબળવાન છે, કે તેણે સર્વ શુભ સંયોગ પરિણામે મેળવી આપ્યો છે. હવે મને મારી તમામ ભુલ સમજાણી છે. મારી કૃતિનો મને પારાવાર પસ્તાવો થાય છે, પણ તું હવે તે વાત મનમાં લાવીશ નહીં." પ્રેમલા બોલી કે—"હે પિતા! એમાં તમારો કિંચિત્ પણ દોષ નથી, દોષ મારા કર્મનોજ છે. પ્રાણી જે સુખ દુઃખ પામે છે તે પોતપોતાના કર્મવડેજ પામે છે, બાકી બીજા તો નિમિત્તમાત્ર છે. આવો ઉત્તમ ભર્ત્તાર મને તમારા પ્રતાપેજ મળ્યો છે. હું તો ગુણહીન છું. આપે પૂર્વ હકીકત કાંઇ સંભારવીજ નહીં; કારણકે પુત્ર કુપુત્ર થાય, પણ પિતા

કુપિતા થયજ નહી જે દુર્જનોએ આપને ભોળવ્યા તેનુ પણ કલ્યાણ થજો, કારણ કે તે વિના હુ આવી જગતમા જાણીતી કેમ થાત ? હે પિતા ! આપ હવે મારા પર અખડ પ્રીતિ રાખજો અને મારા પતિ તરફ પણ સુદૃષ્ટિ રાખજો, કારણ કે હજુ નાવ આ કાઠે છે”

મકરધ્વજ રાજાએ કહ્યુ કે—“હે વત્સે ! એ સબધી તારે બીલકુલ ચિતા ન કરવી આ વિમળાપુરીથી આભાપુરી સુધી મધ્યમા જે જે દેશો છે, તેના ગજા તરીકે મે ચદને સ્થાપન કર્યા છે તે સર્વ દેશોના તેઓ રાજા થશે, તેમા તારે બીલકુલ સદેહ ન કરવો તે મારા કુળમા ઉત્પન્ન થઈને મારા કુળને વિશેષ ઉજ્જવળ કર્યુ છે. તારા ભાગ્યથીજ આવો ઉત્તમ જામાતા મને પ્રાપ્ત થયો છે તારૂ ચરિત્ર તો કવિઓને મુખે ગવાશે અને શાસ્ત્રમા લખાશે” આ પ્રમાણે કહીને પછી ચદરાજાને એક સુદર આવાસભુવન રહેવા આપ્યો અને તમામ પ્રકારની ગોઠવણ કરી આપી તે મદિરમા રહીને ચદરાજા પ્રેમલાની સગાથે દોગદુક દેવની જેવા મનુષ્ય સબધી અપ્રતિમ સુખભોગ ભોગવવા લાગ્યા અને આનદથી રહેવા લાગ્યા

અન્યદા વિમળેશ ચદરાજાને એકાતે બેસાડીને પૂછવા લાગ્યા કે—“હે ચદનૃપતિ ! તમને કુકડા કોણે કર્યા હતા ? તમે અહી શી રીતે આવ્યા હતા ? તેમજ પ્રેમલાને શી રીતે પરણ્યા હતા ? અને પાછા એકાએક શી રીતે ચાલ્યા

ગયા હતા? આ વૃત્તાંત જાણવાની મને ઘણી ઉત્કંઠા છે, તેથી તે કહો.” ચંદરાજા બોલ્યા કે—“હે રાજન્! મારે ઓરમાન માતા વીરમતી નામે છે. તેણે મારી પ્રથમની સ્ત્રી ગુણાવળી નામે છે, તેને ભોળવી. તે બંને એક આંબા ઉપર બેસીને અહીં આવવા તૈયાર થઈ. તે વાત મારા જાણુવામાં આવતાં હું તે વૃક્ષના કોટરમાં સંતાઈ ગયો. આકાશમાર્ગે ચાર ઘડીમાં અમે અહીં આવ્યા. નગરી બહાર ઉદ્યાનમાં વૃક્ષ રાખી તેના ઉપરથી તે બંને ઉતરી ગામમાં લગ્ન મહોત્સવ જોવા આવ્યા. હું તેમની પાછળ પાછળ ચાલતો હતો. ત્યાં હિંસક મંત્રીના માણુસોએ મને પકડ્યો અને પોતાના મકાનમાં લઇ જઈ મને અનેક પ્રકારે ભોળવ્યો. મારો ઉપાય ન ચાલવાથી મેં ભાડે :પરણવું કબુલ કર્યું અને તમારી પુત્રીને પરણ્યો. પછી પાછા જવાની ઉતાવળથી હું કંઇક મિષ કરીને નીકળી છુટ્યો, અને આંબાના કોટરમાં જઈને ભરાણો. પાછળથી તે બંને સાસુ વહુ આવી અને ઝાડપર ચડી. અમે કુશળક્ષેમ આભાપુરા પહોંચ્યાં. પણ બીજે દિવસે રાત્રીની હકીકત પ્રગટ થઇ એટલે મારી અપરમાતાએ મારાપર ક્રોધાયમાન થઈને મને કુકડો બનાવી દીધો. અનુક્રમે હું નટની સાથે અહીં આવ્યો અને સિદ્ધગિરિના પસાયથી પાછું મનુષ્યપણું પામ્યો.”

આ પ્રમાણેની હકીકત સાંભળીને મકરધ્વજ રાજાને પોતાના કૃત્યને માટે ઘણો પશ્ચાત્તાપ થયો. પોતે વિચારવા

લાગ્યો કે—" હું ઘણો નિપુણ છતાં પણ કુષ્ટીને વચને ઠગાણો મંત્રીનું સારૂ થજો કે તેણે કુંવરીને બચાવી, નહી તો જીદગી સુધી હું ખંવિસારે પડત નહી, તેમ એ પાપથી પણ હું છુટી શકત નહી કુષ્ટી પણ કેવો દુષ્ટ કે પોતાનું કુષ્ટીપણું ઢાકી દઈ મારી પુત્રીને વિષકન્યા ઠરાવી આજ એ કપટ બધુ ખરેખર ઉઘાડુ પડયું અને સત્ય વાત પ્રગટ થઇ પાપ લાબે કાળે પણ પ્રગટ થયા સિવાય રહેતુ જ નથી. અત્યારે ચંદરાજાથી એ પાપીઓનુ બધુ કપટ જાણવામા આવ્યુ, તો હવે એ દુષ્ટોને તેના કૃત્યની યોગ્ય શિક્ષા કરૂ " આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે કારાગૃહમાથી કુષ્ટી, તેના માતાપિતા, હિંસક મંત્રી ને તેની ધાવ્યમાતા—પાચેને રાજસભામા બોલાવ્યા

પ્રકરણ ૨૪ મુ.

કારાગૃહમાથી તેડાવેલા સિંહલરાજા વિગેરે રાજસભામા આવ્યા એટલે તેના ઉપર કોપાયમાન થઈને મકરધ્વજ રાજા બોલ્યો કે-"અરે ! દુષ્ટો ! તમે આ શુ કર્યું ? રે સિંહલરાજા ! તે રાજપુત્ર થઈને આવુ અપકૃત્ય કરી મારી સાથે શા માટે વેર વસાવ્યુ ? તે સુતા સિંહને પોતાના વિનાશ માટે જગાડયો ! તારે, હસવુ થયું તોપણ તેમા મારી પુત્રીના તો પ્રાણ જવાનો વખત આવ્યો ! તે પ્રથમ મને ઠગ્યો એટલુજ નહી પણ પાછળથી મારી પુત્રી ઉપર અઘટતું કલંક મૂકતા પણ

કર્યો નહીં. તારી માઠાશની શી વાત કરૂં ? આવું અકૃત્ય કરવાથી હું ધારૂં છું કે તારૂં આયુષ્ય અલ્પ રહ્યું છે, તું વધારે વખત જીવવાનોજ નથી. વળી તારી જેવા અધમનું અને તારા અધમ સલાહકારનું મુખ જોવું તે પણ યુકત નથી. ”

આ પ્રમાણે કહી તેનો અત્યંત તીરસ્કાર કરીને તરતજ વધ કરનારા પુરૂષોને બોલાવી રાજાએ પાંચે જણને વધ કરવા માટે તેને સોંપી દીધા. તેઓ તો પોતાના બચાવમાં એક અક્ષરનો પણ ઉચ્ચાર કરી શકયા નહીં. પરંતુ તે વખતે પરમ ઉપકારી ચંદરાજા ઉભા થયા અને બોલ્યા કે “ રાજન્ ! આ પાંચે આપણે શરણે આવેલા છે, તેના પ્રાણ લેવા તે આપને ઘટતા નથી. કારણકે ‘ ભુંડું કરનારનું ભુંડું કરવામાં આવે તો પછી ભુંડામાં ને રૂડામાં ફેર શો ? ’ વળી એને તો આપણા ઉપકારી ગણવા જોઈએ, કારણકે એના નિમિત્તે આપણો સંબંધ જોડાયો. તેમજ ‘ ગુણ ઉપર ગુણ કરનાર તો જગતમાં ઘણાં હોય છે, પરંતુ અવગુણ ઉપર ગુણ કરે એજ ખરા સજ્જનનો આદર્શ છે. ’ વળી એને ઉગારવાથી જગતમાં આપના યશની વૃદ્ધિ થશે અને કદી આપ એમ ધારતા હો કે ‘આવા ગુન્હેગારને પોતાનો ગુન્હો સમજાવો જોઈએ ’ તો એને માથે ઘણું થયું છે, સમજશે તો આટલું ઓછું નથી. હવે પછી આવું અકૃત્ય એઓ નહીં કરે. વળી જયાં તમારી પુત્રીના કર્મનો દોષ છે, ત્યાં એ તો માત્ર નિમિત્તભૂત છે. એ બીજું શું કરી શકે ? વળી એનો પુત્ર કુષ્ટી હોવાથી પણ એ દયાપાત્ર છે.”

આ પ્રમાણે અસરકારક રીતે કહેવાથી ચ દરાજાનું વચન મકરધ્વજ રાજા લોપી શકયા નહી, એટલે જાણે પુત્રીના દાયજામા આપ્યા હોય તેમ તે પાથેને બ ધનથી મુક્ત કરાવી છોડી દીધા

તે વખતે પોતાના પતિની પરીક્ષા દેખાડવા માટે પ્રેમલાલચ્છી સભામા આવી અને પોતાના પતિ ચ દરાજાના પગ ધોઇને તે પાણી કુષ્ટી કનકધ્વજ ઉપર છાટયુ, એટલે તત્કાળ તેનો કુષ્ટ નાશ પામ્યો દેવતાઓએ આકાશમા ચ દરાજાનો જય બોલી તેના ઉપર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી કનકધ્વજ ચ દરાજાના પગમા પડ્યા સભાજનો સર્વ આશ્ચર્ય પામ્યા. અને સર્વત્ર ચ દરાજાનો યશ વિસ્તરી ગયો પછી સિહલનૃપનો સત્કાર કરીને તેને પોતાના દેશ તરફ વિદાય કર્યો

હવે એકદા મધ્યરાત્રીએ ચ દરાજાને જાગૃત થતા ગુણાવળી સાભરી આવી તે મનમા વિચારવા લાગ્યા કે—"અહો! હુ તો અહી આનદમા દિવસ વ્યતીત કરૂ છુ, પણ ગુણાવળીના દિવસો કેમ વ્યતીત થતા હશે? મે તેનાથી કુર્કટપણે છુટા પડતા વચન આપ્યુ છે કે જો હુ મનુષ્યપણુ પામીશ તો પ્રથમ જોગવાઈએ તરત તને મળીશ, તે વાત તો હું અહી પ્રેમલાલચ્છીના પ્રેમમા લીન થવાથી ભૂલી ગયો, પણ હવે તો કોઇ પ્રકારે સત્વર તેને મળુ તોજ વચન રહે કેમકે જે શુદ્ધ અ ત કરણથી વ્હાલુ હોય તેને વ્હાલુ એ જગતનો ધર્મ છે માટે આ ઘટમા પ્રાણ હોય

ત્યાંસુધી મારે તેને ભૂલી જવી ઘટતી નથી. ” આ પ્રમાણે વિચારમાં ને વિચારમાં પ્રાતઃકાળ થયો, એટલે નિત્ય કર્મથી પરવારી એક લેખ લખીને સેવકને આપ્યો અને તેને આભાપુરી મોકલતાં આ પ્રમાણે કહ્યું કે—“ આ કાગળ તું ગુણાવળીને અને મંત્રીને એકાંતે આપજે, અને તારા આવ્યાની ખબર કોઇને પડવા દઈશ નહીં. કારણકે મારી અપરમાતા ઘણી આકરા સ્વભાવવાળી છે તેથી કાંઇ વિપરીત કરીશ. તું ગુણાવળી પાસે જઇને મારા તરફથી કુશળ પૂછજે અને કહેજે કે—તમે નિશ્ચિંત રહેજો. હવે થોડા દિવસમાં આપણે આનંદપૂર્વક એકઠા મળશું, આભાપુરીનું રાજ્ય આનંદથી કરશું અને દુર્જનો આંખો ચોળતા રહેશે. અહીં સૂર્યકુંડના પ્રભાવથી મને મનુષ્યપણું પ્રાપ્ત થયું છે, હું અહીં આનંદથી રહું છું, પણ તમને વારંવાર સંભારૂં છું. તમે સાસુની શિખામણે ચાલી રખે મને ભૂલી જતા નહી. પરદેશના ગુલાબના ફુલ કરતાં પણ સ્વદેશનો કાંટો વહાલો લાગે છે. હવે અમારે તમને મળવામા કાંઈ આંટી રહી નથી. અમને અહીં પરમ આનંદ છે, પરંતુ તમારાં અમૃતમય વચનો સાંભળવાની ઘણી હોંશ થાય છે. જે દિવસે તમને મળશું તે દિવસને લેખે ગણશું અને મનની સર્વ વાતો તે વખતે ખુલાસાથી કરશું. ટુંકા કાગળમાં કેટલું લખી શકાય ? તેથી વધારે લખ્યું નથી” આ પ્રમાણે સમજાવીને સેવકને વિદાય કર્યો.

સેવક અનુક્રમે આભાપુરી પહોંચ્યો. નગરી જોઇને તે બહુજ ખુશી થયો પછી પ્રચ્છન્ન રીતે મંત્રીને ઘરે ગયો અને

તેના પરનો લેખ આપ્યો મંત્રી તે વાચીને બહુજ પ્રસન્ન થયો, તે ગુણાવળી પાસે તેને એકાંતે લઈ ગયો તેણે ગુણાવળીને હાથે હાથ પત્ર આપ્યો તે તો વાચીને એટલી બધી હર્ષિત થઇ કે તેના અંગમા આનંદ ન સમાવાથી નેત્રદ્વારા અશ્રુરૂપે બહાર નીકળ્યો તેણે લેખને વધાવી લીધો અને હૃદય સાથે ચાપી હર્ષાતિરેકથી વાચવા લાગી તેમાં લખ્યું હતું કે —

સ્વસ્તિ શ્રી મરૂદેવીનાજી, પુત્રને કરૂં રે પ્રણામ,
જેહથી મનવંછિત ફળ્યાજી, ઉપગારી ગુણધામ,
ગુણવંતી રાણી ! વાંચજો લેખ ઉદાર. ૧
સ્વસ્તિ શ્રી આભાપુરે જી, સર્વે ઉપમા ધીર,
પટરાણી ગુણાવળી જી, સજ્જન ગુણે ગંભીર ગુ૦ ૨
શ્રી વિમલાપુર નયરથી જી, લિખિત ચંદ નરિંદ,
હિત આશીરવાદ વાચજો જી, મનમા ધરીય આનંદ ગુ૦ ૩
આહીં કુશળ ક્ષેમ છે જી, નાભિનંદન સુપસાય,
જગમા જસ કીર્તિ ઘણી જી, સુર નર સેવે પાય ગુ૦ ૪
તુમ્હચા ખેમ કુશળતણા જી, કાગળ લખજો સદાય,
મળવું જે પરદેશમા જી, તે તો કાગળથી રે થાય. ગુ૦ ૫
સમાચાર એક પ્રીછજો જી, મોહન ગુણ મણિમાળ,
ઇહા તો સૂરજકુંડથી જી, પ્રગટી છે મંગળમાળ ગુ૦ ૬

છપ્પય.

શ્રી પુંડરગિર ગત, નમી વિનમિ વિદ્યાધર,
દ્રાવિડ વારિખિલ ભૂપ, મહીપાલક નૃપ ખેચર,

થાવચ્ચા સૂરિરાજ, સૂરિ સેલગ સુદર્શન,
નારદ પાંડવ પાંચ, દેવકી ખટ સુત વંદન;
અનંત કોટિ શિવપદ ભયે, તીર્થ ઈહ તારન તરન;
કવિરાજ દીપ વંદન કરે, સિદ્ધિગિરિ અસરન સરન.

(મૂળ ઢાળ)

તેહની હર્ષ વધાઈનોજી, રાણી એ જાણજો લેખ;
જો મનમાં કાંઈ પ્રેમ હોય તો, હરખજો કાગળ દેખ. ગુ૦ ૭

તુમ સજ્જન ગુણ સાંભરેજી, ખિણખિણમાં સો વાર;
પણ તે દિ નવિ વીસરેજી, કણેરની કાંબ બે ચાર. ગુ૦ ૮

જાણી નહીં મુઝ પ્રીતડીજી, થઈ તું સાસુને આધીન;
તે વાતું સંભારતાંજી, મન પામ્યું છે દીન. ગુ૦ ૯

પણ શું તું કરે કામિનીજી, શું કહિયે તુજને નાર;
સ્ત્રી હોવે નહિં કોઈનીજી, એમ બોલે છે સંસાર. ગુ૦ ૧૦

સુતા વેચે કંથનેજી, હણે વાઘ ને ચોર;
બિહે બિલાડીની આંખથીજી, એહવી નારી નિઠોર. ગુ૦ ૧૧

ચાલે વાંકી દૃષ્ટિથીજી, મનમાંહિ નવ નવાં સંચ;
એ લક્ષણ વ્યભિચારીનાંજી; પંડિત બોલે પ્રપંચ. ગુ૦ ૧૨

એક સમજાવે નયણથીજી, એક સમજાવે રે હાથ,
એ ચરિત્ર નારી તણાંજી, જાણે શ્રી જગનાથ. ગુ૦ ૧૩

આકાશે તારા ગણેજી, તોળે સાયર નીર;
પણ સ્ત્રીચરિત્ર ન કહિ સકેજી, સુરગુરૂ સરખો રે ધીર. ગુ૦૧૪

કપટી નિઃસ્નેહી કહીજી, વળી જૂઠી નાગી સર્વ,
ઈંદ્ર ચદ્રને ભોળવ્યાજી, આપણ કરીએ શ્યો ગર્વ ગુ૦ ૧૫
નદીનીર ભુજબળ તરેજી, કહેવાયે છે અનાથ,
એક વિષયને કારણેજી, હણે કંથને નિજ હાથ ગુ૦ ૧૬
ગામમા બીહે શ્વાનથીજી, વનમાં ઝાલે છે વાઘ,
નાસે દોરડું દેખીનેજી, પકડે ફણિધર નાગ ગુ૦ ૧૭
ભર્તૃહરિ રાજા વળીજી, વિક્રમ રાય મહાભાગ,
તે સરખા નારી તણાજી, કદિએ ન પામ્યા તાગ ગુ૦ ૧૮
તો ગોરી તુજ શું કહુ છું, એ છે સસારની રીત,
પણ હું એમ નવિ જાણતોજી, તુજને એહવી અવિનીત ગુ૦ ૧૯
તુજને ન ઘટે કામિનીજી, કરવો અંતર એમ,
માહરી પ્રીત ખરી હતીજી, તુ પલટાણી કેમ ગુ૦ ૨૦
મુજથી છાની ગોઠડીજી, સાસુથી કરી નેહ,
જિમ વાવ્યા તિમ તે લણ્યાજી, ફળ પામી તુ એહ ગુ૦ ૨૧
હું વ્હાલો નહિ તાહરેજી, વ્હાલી સાસુ છે એક,
તો વહુ ને સાસુ મળીજી, મોકળે મ્હાલજો છેક ગુ૦ ૨૨
દોષ કિસ્યો તુઝ દીજિયેજી, જોતા હયડે વિમાસ,
ભાવી ભાવ મિટે નહીંજી, લખિયા જે કર્મ તમાસ ગુ૦ ૨૩
તુઝ અવગુણ સભારતાજી, મનમા આવે છે રોષ,
પ્રીતિકથા સભારતાજી, બહુ ઉપજે છે સતોષ. ગુ૦ ૨૪

કાગળ થોડો ને હિત ઘણુંજી, મોસેં લખિયું ન જાય;
સાગરમાં પાણી ઘણુંજી, ગાગરમાં ન સમાય. ગુ૦ ૨૫

સમશ્યા—

૧ ગહુંની પહેલાં નીપજેજી, પીલું તરૂવર પાસ;
પહેલે ચોથી માતરાજી, તે છે તુમારી પાસ. ગુ૦ ૨૬
ઉ૦ **જીવ.**

૨ દો નારી અતિ શામળીજી, પાણીમાંહે વસંત;
તે તુમ સજ્જન દેખવાજી, અલજો અતિશે ધરંત. ગુ૦ ૨૭
ઉ૦ **આંખની કીકી.**

૩ મઠમાંહે તાપસ વસેજી, વિચ દીજે જીકાર;
તુમ અમ એવી પ્રીતડીજી, જાણે છે કીરતાર. ગુ૦ ૨૮
ઉ૦ **મજીઠ**

૪ સાત પાંચ ને તેરમાજી, મેળવજો દોઈ ચાર;
તેની પાસે તમે વસ્યાજી. સ્નેહ નહીંજ લગાર. ગુ૦ ૨૯
એ ચારે સમશ્યા તણોજી, કરજો અર્થ વિચાર;
પ્રીતિદશા જિમ ઉલ્લસેજી, પ્રગટે હર્ષ અપાર. ગુ૦ ૩૦
કાગળ વાંચી એહનાજી, લખજો તુરત જવાબ;
સાસુને ન જણાવશોજી, જો હોય ડહાપણ આપ. ગુ૦ ૩૧
વળી હલકારા મુખથીજી, સહુ સુણજો અવદાત;
કાગળથી અધિકી ઘણીજી, કહેશે મુખથી એ વાત. ગુ૦ ૩૨
ઇણિપરે ચંદ નરેશરેજી, લખીઓ લેખ શ્રીકાર;
દીપવિજય કહે સાંભળોજી, આગળ વાત રસાળ. ગુ૦ ૩૩

પત્ર વાચી રહ્યા પછી સેવકે મોઢે કહેવરાવેલ સદેશો કહી સભળાવ્યો તે સાભળીને ગુણાવળી ઘણી રાજી થઈ પછી તેણે આવેલા સેવકને કહ્યુ કે—"તુ આ વાત કોઇ ઠેકાણે પ્રગટ કરીશ નહીં અને જેમ આવ્યો છે, તેમ ગુપચુપ ચાલ્યો જજે "

પછી આવેલ સેવકનુ સન્માન કરી નીચે મુજબ પત્ર લખી આપીને તેને તરતજ પાઠો વિદાય કર્યો, પણ આભાપુરીમા તો પુષ્પના સુગધની જેમ વાત વિસ્તાર પામી ગઇ કે 'ચદરાજા કુકડા મટી મનુષ્ય થયા છે ' લોકો સ્થાને સ્થાને તેજ વાત કરવા લાગ્યા અને હવે ચદરાજા પધારે એમ અત કરણથી ઈચ્છવા લાગ્યા આખી આભાપુરીમા એક માણસ સિવાય સર્વના હૃદયમા આનદ આનદ થઈ રહ્યો

"गुणावळी राणीए उत्तरमां लखेलो कागळ"

સ્વસ્તિશ્રી વિમળાપુરે, વીરસેન કુલચદ રે,
રાજ રાજેશ્વર રાજિયા, સાહિબ ચદ નરિદ રે,
વાચજો લેખ મુજ વાલહા. ૧
શ્રી આભાપુરી નયરથી, હુકમી દાસી સકામ રે,
લખિત રાણી ગુણાવળી, પ્રીછજો મારી સલામ રે વા૦ ૨
સાહિબ પુણ્ય પસાયથી, ઇહા છે કુશળ કલ્યાણ રે,
વહાલાના ક્ષેમ કુશળતણા, કાગળ લખજો સુજાણ રે વા૦ ૩

સમાચાર એક પ્રીછજો, ક્ષત્રીવંશ વજીર રે;
મુઝ દાસીની ઉપરે. કૃપા કરી વડધીર રે. વાં૦ ૪
વહાલાએ લેખ જે મોકલ્યો, સેવક ગીરધર સાથ રે;
ક્ષેમે કુશળે આવિયો, પહોતો છે હાથોહાથ રે. વાં૦ ૫
વાહાલાનો કાગળ દેખીને, ટળિયા દુઃખના વૃંદ રે;
પીઉને મળિયા જેટલો, ઉપજ્યો છે આનંદ રે. વાં૦ ૬
સૂરજ કુંડની મહેરથી, સફળ થયો અવતાર રે;
તે સહુ કુશળ કલ્યાણના, આવ્યા છે સમાચાર રે. વાં૦ ૭
સોળ વરસના વિયોગનું, પ્રગટયું દુઃખ અપાર રે;
કાગળ વાંચતાં વાંચતાં, ચાલી છે આંસુની ધાર રે. વાં૦ ૮
જે વ્હાલાએ લેખમાં, લખિયા ઓળંભા જેહ રે;
મુઝ અવગુણ જોતાં થકાં, થોડા લખિયા છે એહ રે. વાં૦ ૯
સાહિબ લખવા જોગ છો, હું સાંભળવા જોગ રે;
જેહવા દેવ તેવી પાતરી, સાચી કહેવત લોગ રે. વાં૦ ૧૦
સમસ્યા ચાર લખી તુમે, તે સમજી છું સ્વામી રે;
મનમાં અર્થ વિચારતાં, હરખે છે આતમરામ રે. વાં૦ ૧૧
હું તો અવગુણની ભરી, અવગુણ ગાડાં લાખ રે;
જિમ કોઈ વાયુ જોગથી, બિગડી આંબા શાખ રે. વાં૦ ૧૨
મુઝ અવગુણ જોતાં થકાં, નાવે તમને મહેર રે;
પણ ગિરૂઆ ગંભીર છો, જેહવી સાગર લહેર રે. વાં૦ ૧૩
ગિરૂઆ સહેજે ગુણ કરે, કંત અકારણ જાણ રે;
જળ સીંચી સરોવર ભરે, મેઘ ન માગે દાણ રે. વાં૦ ૧૪

પથ્થર મારે તેહને, ફળ આપે છે અબ રે,
તિમ તુમ સરખા સાહિબા, ગિરૂઆ ગુણની લુબ રે વા૦ ૧૫
કાપે ચદન તેહને, આપે છે સુગધ અપાર રે,
મુજ અવગુણ નાણ્યા હિયે, ધન્ય ધન્ય તુમ અવતાર રે વા૦ ૧૬
મુજ સરખી કોઈ પાપિણી, દિસે નહીં સસાર રે,
માન્યું સાસુનુ કહ્યું, છેતરીયો ભરતાર રે, વા૦ ૧૭
મે જાણ્યુ નહીં એહવુ, હુ તો ભોળી નાર રે,
સાસુને કાને ચઢી, સમજી નહીં ય લગાર રે વા૦ ૧૮
મે આગળથી લહી નહીં, સાસુ એહવી નાથ રે,
ખાવી ગાઠની ખીચડી, જાવુ ઘેલાની સાથ રે વા૦ ૧૯
કાઈક કાચા પુણ્યથી, સદ્બુદ્ધિ પણ પલટાય રે,
જિમ રાણીને ખોળનુ, ખાધાનુ મન થાય રે. વા૦ ૨૦
કરી પ્રપચ ઇણ સાસુએ, ઘણો દેખાડ્યો ગગ રે,
પછે તો વાત વધી ગઈ, થયો પીંછનો કાગ રે વા૦ ૨૧
કિહા આભા કિહા વિમળાપુરી, જોયા જેહ તમાસ રે,
હાસીથી ખાસી થઈ, કરવા પડિયા વિમાસ રે વા૦ ૨૨
પરણ્યાની સહુ વાતડી, મુજને કહી પ્રભાત રે,
જો તે ઠેકાણે દાટતી, તો એતુ નહિ થાત રે વા૦ ૨૩
મિઠળની સહુ વાતડી, મે કહી સાસુને કાન રે,
પછે તો ઝાલ્યુ નવિ રહ્યુ, પ્રગટયુ ત્રીજુ તાન રે વા૦ ૨૪
માહરૂં કર્યું મુઝને નડ્યુ, આડુ ન આવ્યુ કોય રે,
ચોરની માતા કોઠીમા, મુખ ઘાલી જેમ રોય રે વા૦ ૨૫

પસ્તાવો શ્યો કરવો હવે, ઢળ્યું કાંહિ ન જાય રે.
પાણી પી ઘર પૂછતાં, લોકમાં હાંસી થાય રે. વાં૦ ૨૬
જે કાંઈ ભાવીભાવમાં, જે વિધિ લખિયા લેખ રે;
તે સવિ ભોગવવા પડે, તિહાં નહીં મીન ને મેષ રે. વાં૦ ૨૭
સાસુના જાયા વિના, સોળ વરસ ગયાં જેહ રે;
મુઝ મનડાની વાતડી, જાણે કેવળી તેહ રે. વાં૦ ૨૮
પણ કુર્કટથી જે નર થયા, તેહ વિસ્તરશે વાત રે;
સાસુ સાંભળશે તદા, વળી કરશે ઉતપાત રે. વાં૦ ૨૯
તે માટે સાવધાનીથી, રહેજો ધરિય ઉલ્લાસ રે;
જેહવા તેહવા લોકમાં, કરશો નહિં વિશવાસ રે. વાં૦ ૩૦
સાસુને કહેવરાવજો, ઈહાં આવ્યાનો ભાવ રે;
પછે જેહવા પાસા પડે, તેહવા દેજો દાવ રે. વાં૦ ૩૧
મુઝ અવગુણની ગાંઠડી, નાખજો ખારે નીર રે;
નીજ દાસી કરી જાણજો, મુજ નણદીના વીર રે. વાં૦ ૩૨
કાગળ લખજો ફરિ ફરિ, કૃપા કરી એક મન્ન રે;
વહેલાં દરિસણ આપજો, શરીરનાં કરજો જતન્ન રે. વાં૦ ૩૩
મુઝ બહેની વહાલી ઘણી, પ્રેમલાલચ્છી જેહ રે;
તેહને બહુ હેતે કરી, બોલાવજો ધરી નેહ રે. વાં૦ ૩૪

સમસ્યા—

રાધાપતિકે કર વસે, પંચજ અક્ષર લેજો રે;
પ્રથમ અક્ષર દૂરે કરી, વધે તે મુજને દેજો રે. વાં૦ ૩૫.

ઉ૦ (સુ) **દરશન.**

જો હવે સુરજકુંડથી,,વિઘન થયાં વિસરાળ રે,
તો સહુ પુણ્ય પસાયથી, ફળશે મંગળમાળ રે. વાં૦ ૩૬
ઈમ લખી લેખ ગુણાવળી, પ્રેષ્યો પ્રીતમ પાસ રે,
દીપવિજય કહે ચંદની, હવે સહુ ફળશે આશ રે. વા૦ ૩૭

પ્રકરણ ૨૫ મુ.

ચંદરાજા કુકડો મટીને મનુષ્ય થવાની હકીકત અનુક્રમે વીરમતીના જાણવામા આવી, એટલે તેને ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો. તે વિચારવા લાગી કે-' એવો કોણ બળવાન્-શક્તિમાન છે કે જે મે કુકડો કરેલાને પુરૂષ કરે ? વળી એમ સંભળાય છે કે તે અહીં આવવાની ઇચ્છા કરે છે, પણ મેજ ભૂલ ખાધી કે તેને જીવતો રાખ્યો એ નાનો બાળક મારી સામો થવાની ઈચ્છા કરે છે, પણ સમજતો નથી કે એમા લાડવો ખાઇ જવા જેવુ સહેલુ નથી ! પરંતુ હું તેને અહીં આવવાજ શુ કામ દઉં, હુંજ સામી વિમળાપુરી જાઉં અને તેનુ અભિમાન છોડાવી દઉં, ત્યારેજ મારા વખાણ થશે આજથી ચંદે એક શિખામણ આપી કે શત્રુને જીવતો રાખે તે અણુજ ગણાય '

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને પછી તેણે ગુણાવળીને પોતાની પાસે બોલાવી કહ્યુ કે-' હે ગુણાવળી ! મે સાંભળ્યુ છે કે તારો પતિ વિમળાપુરીમા મનુષ્ય થયો છે અને અહીં આવવાનુ મન કરે છે આ'મારી સાથે ફરીને છેડ કરવા ધારે છે, પણ એ મૂઢ વગરવિચાર્યું કરે છે મનુષ્ય થયો એટલે

ખાટી ગયો એમ સમજવાંમાં ભૂલ કરે છે. આ વાતની ખબર તને પણ પડી હશે, પણ તું મને કહેતી નથી, મારાથી છાનું રાખે છે, પણ તું તેને કાગળ લખ કે અહીં આવીને રાજ્ય કરવાની આશા છોડી દે. આ વાત તું કોઇની આગળ કરીશ નહીં અને મારી સાથે દગો રમીશ નહીં. જો મારી સાથે ઉંડી ગઈ છે તો મારા જેવી ભુંડી કોઈ નથી, એટલું ધ્યાનમાં રાખજે. વળી જો પતિએ કાંઈ હુંડી ખુંડી મોકલી હોય તો પાણીમાં બોળી દેજે. હું વિમળાપુરીએ જઇ આવવા ધારૂં છું. તું એકલી અહીં રહેજે. હું તેને સમજાવીને તરત પાછી આવીશ."

ગુણાવળી બોલી કે "સાસુજી! આવી કલ્પિત વાત કરવી તે આપને યોગ્ય નથી. જેને પક્ષી કર્યો તે પાછો મનુષ્ય શી રીતે થાય? એ વાત નજરે દીઠા વિના હું તો માની શકતી નથી. વળી હે માતાજી! તમારાથી અધિક મેં તો આ દુનીઆમાં કોઇને દીઠું નથી કે તમારૂં કહેલું ફેરવી શકે, આ તો કોઈ પિશુની માણસે ખોટી વાત ફેલાવી જણાય છે. એવો ત્રીજ ને તેરશનો યોગ શી રીતે બને? નટ એટલા બધા દૂર શી રીતે જાય ને એ વાત બને જ કેમ? તમારા વિના બીજું કોઈ એને પુરૂષ કરી શકે તેમજ નથી. એ તો તમે કૃપા કરો તોજ બને તેવું છે; બાકી તમે ત્યાં જવાનો વિચાર કરો છો તે તો પાણી પહેલાં મોજાં કાઢવા જેવું છે; બાકી હું કાંઇ તમારાંથી વધારે ડાહી નથી કે તમને સલાહ આપું, પણ જે કરો તે વિચારીને કરજો."

આ પ્રમાણે કહીને ગુણાવળી પોતાને સ્થાને આવી, પણ તેને એ વાતની ખટક મનમા રહ્યા કરી અહીં વીરમતીએ પણ વખત સાધવા માડ્યો પોતે જેટલા મત્રો જાણતી હતી તે બધાનુ આરાધન કરીને તે બધાના આરાધ્ય દેવોને એકઠા કર્યા અને તેની પાસે ચદરાજાનુ અશુભ કરવાની વાત પ્રકાશિત કરી, એટલે તે દેવોએ વિચાર કરીને કહ્યુ કે-"હે બાઇ! એ કાર્ય હવે અમારાથી બને તેમ નથી સૂર્યકુડમા સ્નાન કરવાથી એ મનુષ્ય થયેલ છે એ સાચી વાત છે, પણ હવે તેનાથી વિપરીત થવાનુ અમારાથી બની શકે તેમ નથી એ બાબતમા તમારૂ કાઇ ચાલવાનુ નથી એની રક્ષા કરનાર અમારાથી બળવાન છે, તેથી અમે નિરાળા રહેશુ, તે કામમા અમે હાથ ઘાલશુ નહી તમે કહો તો બીજુ કામ કરી આપીએ, પણ આ કામ અમારાથી નહી થાય વળી અમારૂ માનો તો તમારે પણ પુત્રની સાથે આટલો બધો અભાવ રાખવો તે યુક્ત નથી તમારે આભાનગરીનુ રાજ્ય તેને સોપીને મનાવવો ઘટે છે"

આ પ્રમાણેની દેવોની વાણી સાભળીને તો વીરમતી ઉલટી વધારે કોપાયમાન થઇ દેવોએ તેને ફરીને સમજાવી, પણ તે સમજી નહીં ને મમતે ચઢી, એટલે દેવતાઓ પોતપોતાને સ્થાને ચાલ્યા ગયા પછી વીરમતીએ મત્રીને બોલાવીને કહ્યુ કે-'હુ વિમળાપુરી જાઉ છુ, તુ આભાપુરી સાભાળજે' મંત્રી કહે કે-'બહુ સારૂ એમા હુ તમને શી રીતે વારૂ, ભલે પધારો અને તમારી ધારણા પાર પાડો.' મત્રીના આવા

વચનથી વીરમતી ખુશી થઇ અને મંત્રીને ખરેખરો પ્રમાણિક જાણ્યો.

પછી પ્રચંડ થયેલી વીરમતીએ ફરીને દેવોને આકર્ષ્યા અને તે બધાને સાથે લઇ હાથમાં કાતી રાખીને વિમળાપુરી તરફ આકાશમાર્ગે ચાલી. મદોન્મત્ત માણસો કોઈનું કહ્યું કરતાં નથી. વળી વાર્યા પણ રહેતા નથી, હાર્યાજ રહે છે. વીરમતી મનમાં વિચાર કરે છે કે–'હું ચંદરાજા પાસે જઇને એકદમ તેને પરાજીત કરી દઇશ અથવા મારી નાખીશ.' પણ તે મૂર્ખી જાણતી નથી કે—'હું આભાપુરીનું રાજ્ય આપવાજ જાઉં છું, તેનું બુરૂં ચિંતવતાં મારૂં જ માઠું થશે.' પરંતુ ભવિતવ્યતા વિપરીત હોય છે ત્યારે બુદ્ધિ પણ વિપરીતજ થાય છે.

હવે વીરમતી આભાપુરીથી ચાલી તે વખતે એક દેવતા ત્યાંથી ઉતાવળો ચાલી ચંદરાજા પાસે આવી કહેવા લાગ્યો કે–"હે મહારાજ ! અમારી ઉપરવટ થઇને તમારો વિનાશ કરવા તમારી અપરમાતા આવે છે તો તમે સાવધાન રહેજો. હું છાની રીતે તમને કહી જાઉં છું. જો કે તમારૂં પુણ્ય પ્રબળ છે, તેથી તે તમને કાંઇ કરી શકશે નહીં, તો પણ રત્નનાં જતન કરવા જોઇએ એવી નીતિ છે."

દેવની આ પ્રમાણેની હકીકત સાંભળીને ચંદરાજા બહુ ખુશી થયા, તેણે તરતજ માતાની સામે જવાની તૈયારી કરી. ઉડતા પંખીને પણ પકડી શકે એવા ઘોડાઓ સંખ્યાબંધ

તયાર કર્યા પોતે મજબુત બખ્તર ધારણ કર્યું. કેડે મજબુત બધન બાંધીને તેની સાથે તરવાર લટકાવી અને એક ઉચ્ચ જાતિના અશ્વ ઉપર પોતે ચડ્યા. પછી ખરેખરા ચુટી કાઢેલા સાત હજાર સામતોના અશ્વો સહિત શિકારને મિષે વિમળાપુરીની બહાર નીકળ્યા કેટલેક દૂર ગયા એટલે આજુબાજુ જોતા દૂરથી આકાશમાર્ગે આવતી વીરમતીને દીઠી તે એટલી બધી કોપાયમાન થયેલી હતી કે જાણે ચાલતી અગીઠી હોય તેવી જણાતી હતી ચદરાજાને તો તે બહુજ મીઠી લાગી તેણે જાણ્યુ કે 'આ આભાપુરીએ લઈ જવા માટે આમત્રણ કરવાજ આવી છે'

વીરમતીએ પણ દૂરથી ચદરાજાને સામે આવતો દીઠો એટલે તેણે આકાશમા રહીનેજ કહ્યુ કે-"અરે ચદ! તું ભલે આવ્યો! પણ હુ જાણુ છુ કે તને કુકડાપણુ વિસરી ગયુ છે! વળી તારા સાસરીઆએ પણ તને મારી સામે આવતા વાર્યો જણાતો નથી વળી મારા જીવતા તુ આભાપુરી આવવાની હોશ રાખે છે, પણ યાદ રાખજે કે ઉટ નાગરવલ્લીનો ચારો ચરી શકતુ નથી! હવે મારી સામુ શુ જુએ છે? હવે હુ જીવતો મૂકવાની નથી, માટે તારા ઇષ્ટને સભાર, હુ પણ જોઉ છુ કે તુ યુદ્ધમા ક્ષત્રીવટ કેવી બતાવે છે?"

ચદરાજાએ શાતિ જાળવીને કહ્યુ કે-"માતાજી! તમે મારી ઉપર રોષ ન લાવો. મે તો કાંઇ તમારૂ બગાડયું નથી. ફોગટ શા માટે રોષ કરો છો? વળી જરા વિચારી જુઓ કે

મારી સામે લડતાં તમે સારાં લાગશો ? વળી ઈષ્ટ સંભારવાનું તમે કહો છો પણ એમાં મારે ઈષ્ટ શા સંભારવાનાં છે ? તમે પણ તૈયાર થઈ જાઓ, હું માનુંજ છું કે તમે અહીં પગલાં કર્યાં છે તો કાંઈ નવાઇ કરી બતાવશો ! તમારા ગુણ મારાથી વખાણી શકાય તેમ નથી, કેમકે તેનો પાર નથી; પણ તમે શા માટે આખા વિશ્વનો ભાર ખેંચો છો ? આ બધી ઠાલી ઠકુરાઈ છે. કેમકે ફાંટમાં તો છાણુંજ છે, માટે બહુ અભિમાન ન કરો."

ચંદનાં આવાં વચન સાંભળી વીરમતીને અંગેઅંગ ક્રોધ વ્યાપી ગયો, એટલે તે પાપિણીએ પહેલીજ ચંદરાજા સામે તરવાર ફેંકી. તે તરવાર ચંદરાજાના બખ્તર ઉપર લાગી અને પાછી ત્યાંથી ઉડીને તે વીરમતીની છાતીમાં લાગી, તેવી તરતજ તે ધરણી ઉપર ઢળી પડી. તરવાર ચંદરાજા પાસે પાછી આવી એટલે તેણે તેને મોતીવડે વધાવી લીધી. પછી વિષ્ણુકુમાર ને નમુચી મંત્રીનું દૃષ્ટાંત વિચારીને દુર્જનને દુર્જનતાનું ફળ આપવું જ જોઇએ એમ ધારી વીરમતી ઉપર કિંચત્ પણ કરૂણા ન લાવતાં તેને ચોટલાવડે પકડી, આકાશમાં ઉછાળીને ચક્રની જેમ ફેરવી ધોબી વસ્ત્રોને પછાડે તેમ શીલા ઉપર પટકી; એટલે તે કિંચિત્ પણ ચસકી ન શકી, તરતજ મરણ પામી ને છઠ્ઠી નરકે ગઈ. જગતમાં પાપી પ્રાણીઓના પ્રાંતે એવાજ હાલ થાય છે.'

ચંદરાજાની ઉપર દેવોએ કુસુમની વૃષ્ટિ કરી અને આકા-

શમા જય જય શબ્દ કર્યો વીરમતી ભવસમુદ્રમા બુડી 'ધર્મી પુરૂષના જે વૈરી થાય છે તેની એવીજ ગતિ થાય છે' પછી ચદરાજા દુષ્ટ શલ્યનો નગ્રહ કરીને વિમળાપુરીમા પધાર્યા. જીતના ડકા વગડાવ્યા, મકરધ્વજ રાજા પણ ઘણો હર્ષિત થયો અને તેણે પોતાનુ અરધુ રાજ્ય ચદરાજાને આપ્યુ.

પ્રેમલા પણ બહુજ ખુશી થઇ તે ચદરાજા પાસે હાથ જોડીને રહેવા લાગી અને સાસારિક સુખ ભોગવવા લાગી હવે દુખ માત્ર વસગળ થયુ છે, સુખનો પ્રવાહ વધવા માડયો છે

પ્રકરણ ૨૬ મુ.

ચદરાજાએ વીરમતીને પરલોક પહોચાડી એ વાતો એક દેવે આકાશમાર્ગે આભાપુરી આવીને ગુણાવળીને કહી ગુણાવળી ઘણી ખુશી થઇ દેવસ્વસ્થાને ગયો ગુણાવળીએ તરતજ મત્રીને બોલાવીને એ વાત કરી તે પણ ઘણો ખુશી થયો તેણે કહ્યુ કે 'ભવની ભાવઠ ગઇ ને નિરાત થઇ' પછી મત્રીએ તે વાત શહેરમા વિસ્તારી લોકો પણ તે હકીકત સાભળીને આનદિત થયા, અને હવે ચદરાજા વહેલા પધારશે એમ આગાહી કરવા લાગ્યા પ્રજાજનોએ મળીને ચદરાજા ઉપર એક પત્ર લખી સુદામ માણસ સાથે વિમળાપુરી મોકલ્યો તેની અદર તાકીદે આભાપુરી પધારવાનુ આમત્રણ કર્યુ.

હવે ગુણાવળી હર્ષિત થઇ સતી વિચારે છે કે—" મારા ચિત્તનો ચોર સોરઠદેશમા નિવાસ કરી રહ્યો છે પ્રેમલાલ

નટીએ મારૂં બહેનપણું ખરેખરૂ સિદ્ધ કર્યું છે, કેમકે તેના પ્રયાસથીજ મારા સ્વામી મનુષ્યપણું પામ્યા છે, પણ સાથે સાથે તેણે શોકયપણું પણ બતાવી આપ્યું છે. કારણ કે પતિને ત્યાંજ ભોળવીને રોકી રાખ્યા છે. હવે તો કોઈ ત્યાં જઈને કહે ને સમજાવે કે ‘ સાસરે વધારે રહેવાથી પુરૂષની શોભા ઘટે છે’ તો તે અહિં વહેલા પધારે; એવી મારી વકીલાત કોણ કરે ? લોકો કહે છે કે ‘ પહેલી પરણેલી સ્ત્રી પુરૂષને પ્યારી હોય છે, પરંતુ કેટલાક એમ પણ કહે છે કે’ નવું હોય તે વહાલું લાગે છે. ! જુઓ ! પૂર્ણિમાનો ચંદ્રમા પૂર્ણ પ્રકાશિત હોય છે, છતાં કોઈ તેની સામું જોતું નથી અને બીજના નાના સરખા ચંદ્રમાને સા જુએ છે. મારા પતિને પણ પ્રેમલા પ્યારી થઈ પડી છે. હું સાસુને વચને ચાલી તેથી અકારી થઇ પડી છું. વળી જ્યા કુકડા થયેલા ત્યાં આવવું કેમ ગમે ? પરંતુ તેને ખબર નથી કે હું તેના વિના ઝુરીઝુરીને દિવસો નિર્ગમું છું, અને મારી રાત્રી આંસુથી ભીંજેલા વસ્ત્રોવડેજ વ્યતીત થાય છે. મારૂં શરીર તેમના વિરહાગ્નિથી બળી રહ્યું છે, તેને શાંત કરનાર તેઓ એકજ છે.”

આ પ્રમાણે ગુણાવળી ઝુરે છે, તેવામાં એક સુડો ત્યાં આવ્યો અને તે મનુષ્ય ભાષાએ બોલ્યો કે—“ હે સુંદર રમણિ ! તને કોણે દુહવી છે ? તું આવી દયામણી કેમ થઇ ગઇ છું ? હું દેવતાઇ પક્ષી છું, તેથી તારા દુઃખની વાત મને કહે કે જેથી હું તત્કાળ તારૂં દુઃખ દૂર કરૂ. ” સુડાના આ પ્રમાણેના શબ્દો સાંભળીને ચમત્કાર પામેલી ગુણાવળી બોલી

કે—"હે પક્ષીરાજ! મારા પતિ વિદેશે છે તેજ મને દુઃખ છે વળી મારો સંદેશો પણ કોઈ ત્યાં પહોચાડતુ નથી, અને ત્યાંનો સંદેશો કોઇ લાવતુ નથી મારા અંતરની વાત માત્ર જ્ઞાનીજ જાણી શકે એમ છે" સુડાએ કહ્યુ કે "બહેન! તમે ચિંતા ન કરો, કાગળ લખીને મને આપો, હુ તમારા સ્વામીને હાથો હાથ પહોચાડીશ" ગુણાવળીએ તરતજ કાગળ લખી આપ્યો, પરંતુ લખતા લખતા આખમાથી આંસુઓ ટપકયા કર્યા, પછી તેવીજ સ્થિતિમા કાગળ વીંટીને સુડાને આપ્યો સુડો કાગળ લઇ આકાશમાર્ગે ચાલ્યો અને સત્વર વિમળાપુરી પહોચી ચંદરાજાને હાથોહાથ કાગળ આપ્યો

ચંદરાજા કાગળ ખોલીને વાંચવા લાગ્યા કાગળ લખનાર ગુણાવળી છે અને આભાપુરી તાકીદે પધારવા વિનંતિ કરે છે એટલુ સમજાણુ, બાકી આંસુના ટપકા પડવાથી અક્ષરો રેળાઇ ગયેલા હોવાથી સંપૂર્ણ પત્ર તો વાચી શકાણો નહી કાગળની મતલબ સમજવાથી ચંદરાજા વિચારવા લાગ્યા કે—'હુ અહી રોકાઈ રહ્યો છુ, ગુણાવળી એકલી છે, તેના દિવસો કેમ જતા હશે? વળી હવે હુ મારી આભાપુરી સભાળુ, રાણીની પણ સંભાળ લઉ, કારણ કે તેની સાથે બાળપણાની અખંડપ્રીતિ છે' આ પ્રમાણેના વિચારોથી ચંદરાજાનુ ચિત્ત ઉદાસ થઇ ગયુ

પ્રેમલાલચ્છી ચંદરાજાને એ પ્રમાણે ઉદાસ થયેલા જોઈને પૂછવા લાગી કે—"હે સ્વામીન્! શા વિચારમા પડયા

છો ? શું તમારો દેશ સાંભર્યો કે પ્રથમની સ્ત્રી સાંભરી ? આ સોરઠ દેશ અને નવી સ્ત્રી નથી ગમતી ? હે સ્વામી ! જો ગુણાવળીજ સાંભરી હોય અને તેથી ઉદાસ થયા હો તો તેને અહીં તેડાવો. હું તેની તાબેદાર થઈને રહીશ, તેની આજ્ઞા લોપીશ નહી. વળી આ સોરઠ દેશનું રાજ્ય મારા પતાએ તમને સોંપ્યું છે, તો તે મોઢામાં આવેલો કોળીઓ મૂકી દેવાનો વિચાર શા માટે કરો છો ? ”

ચંદરાજા બોલ્યા કે—“ હે ચંદ્રાનને ! ત્યાં મારી આભાપુરી શૂન્ય છે, તેની સ્થિતિ અરાજક થઇ પડી છે. વળી વીરમતીએ હુલવેલા સીમાડાના રાજાઓ પણ ઉપદ્રવ કરે છે, તેને પણ વશ કરવાની જરૂર છે. ત્યાંથી પત્ર પણ આવ્યો છે, તેથી ત્યાં ગયા વિના છુટકો નથી ” પતિના આ પ્રમાણેના વચનોથી પ્રેમલા તો તરતજ સમજી ગઇ. પછી તેનાં પિતાને સમજાવવા માટે ચંદરાજા તેમની પાસે ગયા, અને બધી હકીકત નિવેદન કરી. ચંદરાજાએ કહ્યું કે—“ આભાપુરીથી તેડું આવ્યું છે, તેથી ત્યાં ગયા વિના છુટકોજ નથી. તે રાજ્ય સંભાળવાની જરૂર છે. રાજા વિના તે નગરી હાલ શુન્ય થઇ ગઇ છે. આપે મને એટલું બધું સુખ અને મહત્વ આપ્યું છે કે આપને છોડીને ત્યાં જવું મને ગમતું નથી. આપનો મારા ઉપર મોટો ઉપકાર છે. તમારી સજ્જનતા મારાથી ભૂલી શકાય તેમ નથી. હવે જો આપ રજા આપો તો હું ત્યાં જાઉં અને રાજ્ય સંભાળું, પરંતુ આપ કાગળો લખશો. મને ભૂલી જશો નહી અને જેવો સ્નેહ છે તેવો નિભાવશો.”

આ પ્રમાણેના ચંદરાજાના વચનો સાંભળીને મકરધ્વજ રાજાએ તેમને રહેવા માટે અનેક પ્રકારે સમજાવ્યા, પણ જ્યારે તેમણે પોતાનો વિચાર ફેરવ્યો નહીં, ત્યારે પછી મકરધ્વજ રાજાએ કહ્યું કે—"ગજ વિફર્યો તે હાથમાં રહે નહીં, બાંધ્યે કણબીએ ખેતી થાય નહીં, માગ્યા ઘરેણા કાયમ રહે નહિં, પરોણે ઘર વસે નહીં, પરદેશી સાથેની માયા કાયમ નભે નહીં, તો ભલે પધારો તમે અહીંથી તો જશો પણ અમારા હૃદયમાંથી જાઓ તો સાબાશી આપું" આ પ્રમાણે બહુ યુક્તિ પ્રયુક્તિથી કહી જોવા છતાં પણ ચંદરાજાનો આગ્રહ કાયમ રહેવાથી તેમણે રાજી થઈને જવાની રજા આપી અને તેમને માટે તૈયારી કરવા સેવકોને આજ્ઞા કરી ચંદરાજા ખુશી થઈને પોતાને ઉતારે આવ્યા અને પોતાના સાગરીતોને તૈયાર થવા આજ્ઞા કરી અહીં મકરધ્વજ રાજાએ પ્રેમલાલચ્છીને બોલાવીને કહ્યું કે—"તું અમને અત્યંત વહાલી છો, ગુણની પેટી સમાન છો, તારા પતિ આભાનગરી જવા ઉત્સુક થઈ ગયા છે, ઘણું સમજાવ્યા છતાંય પણ સમજતા નથી તો તારે તેમની સાથે જવું છે કે અહીં રહેવું છે ?"

પ્રેમલાએ કહ્યું કે—"હે પિતાજી ! જ્યાં દેહ ત્યાંજ છાયા હોય તેથી હું મારા પતિ સાથેજ જઈશ એકવાર ચુકી હતી તેમ હવે ફરીને નહીં ચુકું" પ્રેમલાનો આવો નિશ્ચય જાણીને તેની માતાએ વિચાર્યું કે—"પ્રસવો તો પુત્રજ પ્રસ-

વર્જો, પુત્રી ગમે તેવી ડાહી હોય, સમજુ હોય, પિયરના પ્રેમવાળી હોય તો પણ ખરે અવસરે તે પિયરથી વિમુખજ થાય છે. સો દીકરી હોય તો પણ તે પારકી વસ્તી છે. તેનાથી પિતાનું ઘર ઉઘાડું રહેતું નથી. વળી સાસરામાં પુષ્કળ દ્રવ્ય હોય અને પિયર સામાન્ય સ્થિતિવાળું હોય તો પણ પુત્રી ત્યાંથી લઇ જવા ઇચ્છે છે, પતિની સાથે લુબ્ધ રહે છે અને પિયર તરફ ધ્યાન પણ આપતી નથી" આ પ્રમાણે વિચાર કર્યા પછી પ્રેમલાના માતાપિતાએ પુત્રીનું સુખ પતિસંગે રહેવામાં છે એમ નિરધાર કરી તેને વિદાય કરવા યોગ્ય તૈયારી કરી. તેને મનગમતા દાસદાસીઓ, વસ્ત્ર, અલંકારો, શય્યાઓ, વાહનો અને મેવા મિઠાઇઓ વિગેરે આપ્યું. અહિં તમામ તૈયારી થઇ એટલે ચંદરાજા પણ તૈયાર થઇ ઘોડાપર બેસીને ત્યાં આવ્યા; એટલે પ્રેમલાના માતાપિતાએ તેને યોગ્ય વાહનમાં બેસાડી તેઓ ચંદરાજા પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા કે—

"આ અમારી પુત્રી આજસુધી તમારી થાપણ તરીકે અમે જાળવી રાખી હતી તે આજે તમને સોંપીએ છીએ. તેને સારી રીતે રાખજો, તેની લાજ વધારવી તે તમારા હાથમાં છે. તે કાંઇ સમજતી નથી, ઘર બહાર નીકળી નથી, વળી લાડકવાઇ છે. લાડમાં ઉછરેલી છે, તો તેની ભૂલ થાય તો તે દરગુજર કરજો. અમારૂં મન કોઇ રીતે તેને મોકલતાં વધતું નથી, પરંતુ પતિની સાથે જતાં તેને રોકી શકતા નથી. તમે પાછા આ તમારૂં રાજ્ય સંભાળવા વહેલા પધારજો અને વડ વૃક્ષની જેમ વિસ્તાર પામજો"

ત્યારપછી પ્રેમલાને વળાવતા તેની માતા તેને આલિંગન દઈ—ભેટીને કહેવા લાગી કે—"હે પુત્રી! તુ સાસરે જઈને પીયરની લાજ વધારજે, શોકયને મોટી બહેન માની તેનું મન જાળવજે, સાસુ—સસરા તો છે નહીં, તેથી પ્રિતમનુ મન પૂરેપૂરૂ જાળવજે, કોઈની સાથે ફોગટ રોષ કરીશ નહીં, અમે જાણીએ છીએ કે તુ ડાહી છો તેથી તારામા ભૂલ આવે તેમ નથી, તો પણ અમારી ફરજ હોવાથી કહીએ છીએ કે તુ ગમે તેવા સકટમા પણ દેવ, ગુરૂ અને ધર્મને ચુકીશ નહીં તે સબધમા કિંચિત્ પણ ભોળપણુ રાખીશ નહીં દાનપુણ્ય કરવાના સબધમા તો તને શુ કહીએ? તે તારી રોજની ક્રિયા છે તુ કોઈપણ જીવને દુખ ઉત્પન્ન કરીશ નહીં" આ પ્રમાણે કહીને માતાએ વિયોગદુખના આસુવડે તેને ન્હવરાવી દીધી પ્રેમલાનુ મન પણ માતાપિતાને ત્યજતા ઘણુ દુભાણુ તેની બાલ્યાવસ્થાની સગતવાળી સખીઓ એકઠી થઈને આવી તે પણ તેના વિયોગે બહુ ખેદ પામી પ્રેમલાએ તેમને સ્નેહવચનોથી શાત કરી, તે વખતે દેવો પણ સ્થિર થઈને જોઈ રહ્યા પછી સૌને મળી–ભેટીને પ્રેમલાએ રજા લીધી સાસુએ ચદરાજાના ભાલસ્થળમા તિલક કરી, હાથમા શ્રીફળ આપ્યુ પછી ગદરાજાની આજ્ઞા થતા તેની સાથેની સેનાએ આભાપુરી તરફ પ્રયાણ કર્યુ

આગળ વાગતી નોબતે ચદરાજા શહેરના મધ્યમા થઈને નીકળ્યા મકરધ્વજ રાજા પણ સાથે ચાલ્યા ચહુટામા આવતા નગરજનોએ મુક્તાફળવડે વધાવ્યા યુવતીઓએ

ગીત-ગાન કરીને 'ચંદરાજા ને પ્રેમલાલચ્છીનું જોડું ચિરંજીવ રહો' એવી આશીષ આપી. આ પ્રમાણે આનંદ મહોચ્છવ પૂર્વક ચાલતાં અનુક્રમે સિદ્ધાચળ સમિપે આવ્યા. તેની તળેટી સમિપે આવી તે મહાતીર્થને વંદન કર્યું, સ્તવના કરી, પછી શ્વસુરાદિક સર્વને ચંદરાજાએ રજા આપી અને પોતે આભાનગરી તરફ અવિચ્છિન્ન પ્રયાણ કર્યું. માર્ગે ચાલતાં શિવકુમાર નટ સાથે છે તે દરરોજ નવા નવા નાટકો કરે છે અને ચંદરાજાને આનંદ પમાડે છે. એ પ્રમાણે પ્રયાણ કરતાં, દેશવિદેશ જોતાં અનેક રાજાઓને વશ કરતાં, સૈન્યમાં વૃદ્ધિ કરતાં અને અનેક રાજપુત્રીઓને પરણતાં અનુક્રમે ચંદરાજા પોતનપુર પાસે આવ્યા અને ત્યાં પડાવ નાંખ્યો.

આ પોતનપુર તેજ છે કે જ્યાં ચંદરાજા કુર્કટપણે નટ સાથે આવ્યા હતા, અને તેના બોલવાથી શ્રેષ્ટીપુત્ર જે કુર્કટની વાણીનું શુકન થવા માટેજ પરદેશ જતો રોકાઈ રહ્યો હતો તે આ કુર્કટનો શબ્દ સાંભળતાં તરતજ પરદેશ ગયો હતો. દૈવયોગે ચંદરાજા ત્યાં આવ્યા તેજ દિવસે **લીલાધર** પણ પરદેશથી આવ્યો. એટલે તેના કુંટુંબમાં સર્વત્ર આનંદ પ્રસરી રહ્યો. પછી તે લીલાધરની સ્ત્રી **લીલાવંતી** કે જેને કુર્કટ સાથે અત્યંત પ્રેમ બંધાણો હતો તેણે પતિની આજ્ઞાથી ચંદરાજાને પોતાને ત્યાં નોતર્યા અને તેની અનેક પ્રકારે ભોજનાદિકવડે ભક્તિ કરી. ચંદરાજાએ પણ તેને બહેન તરીકે માનેલી હતી, તેથી સાસરવાસો સારી રીતે કર્યો.

અર્થાત્ વસ્ત્રાભૂષણાદિક પુષ્કળ આપ્યુ પછી રજા લઈને પોતાને ઉતારે આવ્યા તે રાત્રીએ જે ચમત્કાર થયો તે હવે પછી કહેવામા આવશે

પ્રકરણ ૨૭ મુ.

એકદા ઈંદ્ર મહારાજે દેવસભામા કહ્યુ કે-" જ બુદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા આભાપુરીનો ચ દ નામે રાજા છે અત્યારે તે પોતનપુરમા છે તે શિયળગુણમા સર્વ કરતા અધિક છે મનુષ્યલોકમા તેમજ દેવલોકમા અનેક મનુષ્યો અને દેવો છે, પણ તેના સમાન સ્વદારાગમ તોપી બીજો દષ્ટિએ પડતો નથી તેને તેની અપર માતાએ કુકડો કર્યો હતો, તે પોતાના શિયળગુણના પ્રભાવથી અને સિદ્ધાચળના મહાતીર્થની ફરસનાથી પાછો મનુષ્ય થયો છે તેને શિયળથી ચુકાવવાને દેવ પણ સમર્થ થઈ શકે તેમ નથી, મેરૂની જેવો તે શીળગુણમા દઢ છે"

આ પ્રમાણેના ઈંદ્રના વચનો સાભળીને તેને અણસદ્દહતો એક દેવતા તરતજ મનુષ્યલોકમા પોતનપુરીએ મધ્યરાત્રીએ આવ્યો. તેણે અદ્ભુત વિદ્યાધરીનુ રૂપ વિકુર્વ્યુ કે જેને જોઇને દેવ પણ મોહ પામે એવુ રૂપ કરી બહાર ઉદ્યાનમા કરૂણ સ્વરે તે સ્ત્રી રૂદન કરવા લાગી ચ દરાજાએ તે કરૂણ સ્વર સાભળી વિચાર કર્યો કે—'અત્યારે મધ્યરાત્રીએ એવુ કોણ દુ ખી છે કે જે આવી રીતે રૂદન કરે છે?' તરતજ ખડગ્ લઈને તે એકલો ચાલ્યો અને શબ્દ અનુસારે શોધતો શોધતો જે

નિકુંજમાં તે બેઠી હતી ત્યાં આવ્યો. તેને કામદેવની દીપસાળા જેવી રૂપવંત અને અલંકારાદિવડે વિભૂષિત જોઇને તે ચમત્કાર પામ્યો તેણે પૂછયું કે—"હે સુંદરિ ! તું મધ્યરાત્રીએ એકલી અહીં શા દુઃખથી રૂદન કરે છે ? જે દુઃખ હોય તે વિના સંકોચે કહે, હું તારૂં દુઃખ દૂર કરીશ."

આ પ્રમાણેનાં ચંદરાજાના વચનો સાંભળીને તે બોલી કે—"હે નરેંદ્ર ! હે આભાપતિ ! હું વિદ્યાધરની પુત્રી છું, મારો વૃત્તાંત ન કહેવાય તેવો છે. મારો પતિ મારી સાથે ખેદ કરી, ખટપટ કરી, મને આ સ્થિતિમાં તજી દઇને ચાલ્યો ગયો છે. કોઇ ન કરે તેવું અકાર્ય તેણે કર્યું છે. હું અબળા છું તો હવે મારો અવતાર કેમ પુરો થાય તેના વિચારથી અત્યંત દુઃખી થઇને આક્રંદ કરૂં છું, પણ હવે મારૂં આક્રંદ સાંભળીને તમે પધાર્યા છો તો તમે મને સ્ત્રીપણે અંગીકાર કરો–મારૂં દુઃખ દૂર કરો, એમ કરવાથી તમારી લાજ જગતમાં વધશે. જો ખરેખરી ક્ષત્રીવટ ધરાવતા હો તો મારી યાચના માટે ના પાડશો નહિ. ક્ષત્રીઓ શરણે આવેલાને તજી દેતા નથી, પ્રાર્થનાભંગનું પ્રાયશ્ચિત ઘણું મોટું કહેલ છે તે તમે જાણો છો; અને એવા શૂરવીર પુત્રને કોઇક માતાજ જણે છે કે જે પારકી પ્રાર્થનાનો ભંગ કરતા નથી. આપ ખરેખરા ક્ષત્રીપુત્ર છો એવું તમારી આકૃતિ ઉપરથી જણાય છે; તેથી આ અલ્પ પ્રાર્થના કરી છે."

ચંદરાજા બોલ્યો કે—"હે સુંદરિ ! તું આવું અઘટિત

વચન કેમ બોલે છે? ક્ષત્રીઓ પરસ્ત્રીલ પટ હોતા નથી જે સ્ત્રી પરપુરૂષની ઈચ્છા કરે તે તો સામુ જોવા પણ યોગ્ય નથી વળી ગમે તેવો મીઠો પદાર્થ હોય પણ જો તે એઠો થયો તો પછી તેને ઉત્તમ પુરૂષો વાપરતા—ખાતા નથી બીજાનુ એઠેલુ તો કાગડો કે શીયાળ ભક્ષણ કરે, સિહ તો પોતે મારેલા હસ્તીનુ જ ભક્ષણ કરે માટે હે ઘેલી! તુ આવી અઘટિત વાત પણ કર નહીં તુ કહે તો હુ તારા પતિ સાથે મેળવી આપુ, બાકી આ જગતમા જે અકુલિન માણસો હોય છે તેજ પરસ્ત્રીમા આસક્ત થાય છે, કુલિન કદી પણ થતા નથી ઉત્તમ કુળમા ઉપજેલા મનુષ્યો પ્રાણાતે પણ નિદિત કાર્ય આચરતા નથી"

ચદરાજાના આવા વચનો સાભળીને વિદ્યાધરી રોષ કરીને બોલી કે—"અરે! જો તુ મારી પ્રાર્થના સ્વીકારતો નથી તો તુ ખરો ક્ષત્રીયજ નથી હવે જો તુ મને કબુલ નહીં કરે તો હુ તને સ્ત્રીહત્યાનુ પાતિક આપીશ, માટે કોઈરીતે પણ મારૂ વચન કબુલ કર" ચદરાજાએ કહ્યુ કે—"હે સુદરિ! સ્ત્રી-હત્યાના પાપ કરતા પણ શિયળભગનુ પાપ અધિક છે સાભળ—પૂર્વે ગુરુપતિની સ્ત્રીની વાચ્છા કરીને લકાપતિએ પોતાના પ્રાણ ને સુવર્ણપુરી (લકા) બધુ ગુમાવ્યુ પાચાળી ને પદ્મોત્તર રાજાએ હરણ કરી તો સાર શુ કાઢ્યો? રાજ્ય થી ભ્રષ્ટ થવુ પડયુ અહલ્યા સાથે લુબ્ધ થવાથી ઈદ્રે ગૌતમ ઋષિનો શ્રાપ મેળવ્યો અને શરીર ઉપર હજાર ભગ થયા હિમાચળની પુત્રી પાર્વતી ઉપર આસક્ત થયેલ ભસ્માગદ

ભસ્મીભૂત થયો!! આ પ્રમાણે પરદારાપર આસક્ત થવાથી કોણ સુખી થયો છે? જે મનુષ્ય અખંડ શીયળ પાળે છે તેજ આ જગતમાં સુખી થાય છે. સ્ત્રી તો ભવસમુદ્રમાં ડુબવા માટે બેડી અથવા શિલા સમાન છે, તેથી જે પરણેલી સ્ત્રીનો પણ પરિહાર કરે છે તે મોક્ષસુખને મેળવે છે! પરસ્ત્રીરૂપ લોહશિલાએ અનેક પુરૂષોને ભવકૂપમાં બુડાડી દીધા છે કે જે પાછા ઉંચા પણ આવ્યા નથી. પરરમણીના પ્રસંગથી લલિતાંગકુમાર અસહ્ય દુઃખનું ભાજન થયો છે. હું તેના જેવો મૂર્ખ નથી કે જેથી સંસારમાં રઝળવાનો ધંધો કરૂં! તારી હત્યા સંબંધી પાતિકના ભયથી હું શિયળભંગ કરૂં તેમ નથી. આ સંસારમાં અગ્નિમાં બળી મરવાથી તો એક ભવમાંજ દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ કામાગ્નિમાં બળનાર તો ભવોભવ દુઃખી થાય છે. તું મારી ધર્મની બહેન અથવા ધર્મની માતા છે, માટે ઉત્તમ કુળમાં ઉત્પન્ન થઈને તું એવી વાત કરવી છોડી દે; એ વાત તને ઘટીત નથી."

ચંદરાજાની આવી અનુપમ દ્રઢતા જોઈને તે દેવ પ્રસન્ન થયો અને તરતજ ખેચરીનું રૂપ તજી દઈને દેવસ્વરૂપે પ્રગટ થયો. તેણે ચંદરાજા ઉપર પુષ્પની વૃષ્ટિ કરીને કહ્યું કે—"ધન્ય છે તારા માતપિતાને કે જેને આવો ઉત્તમ પુત્ર છે. જેવા ઇંદ્રે વખાણ્યા તેવાજ તમે છો. તમે મારા છળથી છળાણા નહીં તેથી ખરેખરા દ્રઢ શીયળવાન્ છો." આ પ્રમાણે કહી નમસ્કાર કરીને દેવ સ્વસ્થાને ગયો. ચંદરાજા પણ ત્યાંથી પાછો વળીને પ્રેમલાલચ્છી પાસે આવ્યો.

પ્રાત કાળે સર્વની રજા લઇને ચ દગજાએ પોતનપુરથી પ્રયાણ કર્યું માર્ગમા અનેક ગજાઓને વશ કર્યા અને એક દર ૭૦૦ સ્ત્રીઓ પરણ્યા અનુક્રમે આભાપુરીની નજીક આવ્યા એટલે ગુણાવળી, સુમતિ પ્રધાન અને નગરલોક સૌ અત્યત હર્ષિત થયા તેમણે મોટા આડ બરથી સામૈયુ કરી ચ દગજાને નગર પ્રવેશ કરાવ્યો રાજાએ પ્રજાવર્ગનુ સારી રીતે સન્માન કર્યું. નગરમાં પ્રવેશ કરતા ચ દરાજાને જોવાને માટે લોકોના ટોળેટોળા એકઠા મળ્યા ઘેરઘરે હર્ષ વધામણા થયા, સૌના અ ત કરણમા પ્રેમના અ કુર પ્રગટ્યા લોકોને તો જેમ ઘટમા જીવ આવે તેમ લાગ્યુ, પ્રવેશ વખતે અનેક હાથી, રથ, પદાતી ધ્વજાવાળાઓ વિગેરે આગળ ચાલવા લાગ્યા ૭૦૦ સ્ત્રીઓ ૭૦૦ રથમા બેસીને આગળ ચાલી અનેક પ્રકારના વાજીત્રો વાગવા લાગ્યા ચ દરાજા પટ્ટહસ્તીપર બેસીને અઢળક દાન દેતા ચાલ્યા નગરજનો મુક્તાફળના થાળ ભરી ભરીને વધાવવા લાગ્યા ભોળી સ્ત્રીઓ ગીત ગાવા લાગી ચ દરાજા સર્વની ઉપર અમીભરી દૃષ્ટિવડે અમૃત વરસાવવા લાગ્યા અનુક્રમે રાજમહેલની પાસે આવી હાથી ઉપરથી ઉતરીને ચ દરાજાએ સર્વ નગરલોકને રજા આપી, મ ત્રી વિગેરેને પણ વિસર્જન કર્યા, પછી ૭૦૦ સ્ત્રીઓ સહીત અ તેઉરમા આવ્યા ગુણાવળી પગે લાગી ૭૦૦ સ્ત્રીઓ તેને પગે પડી, બધા પરસ્પર હર્ષથી મળ્યા. પછી દરેક સ્ત્રીઓને રહેવા માટે જુદા જુદા આવાસો આપ્યા પોતે ગુણાવળીના આવાસમા ગયા. ગુણા

વળીએ ઉત્તમ પ્રકારની રસવતીવડે પતિને સંતુષ્ટ કર્યા. હવે તેના હર્ષનો તો પારજ ન રહ્યો.

હવે ૭૦૦ રાણીઓ પરસ્પર સંપીને આનંદથી રહે છે. ચંદરાજા અનુપમ સુખ ભોગવે છે. સ્ત્રીઓ પરસ્પર શોક્યપણાનો ભાવ અંશમાત્ર પણ બતાવતી નથી. ૭૦૦ ના મન જાણે એકજ હોય તેમ વર્તે છે. પરસ્પર હસે છે, રમે છે અને અનેક પ્રકારની ક્રિડા કરે છે. ચંદરાજાએ ગુણાવળીને પટ્ટરાણી પદે સ્થાપી, તેથી બીજી રાણીઓ પણ ખુશી થઈ. ચંદરાજા સુખપૂર્વક રાજ્યનો નિર્વાહ કરવા લાગ્યા અને પ્રજાજનને અપ્રતિમ સુખ આપવા લાગ્યા.

એકદા ચંદરાજા ને ગુણાવળી એકલાં બેઠાં છે, તે પ્રસંગે ગુણાવળી બોલી કે—"હે સ્વામિન ! આપને વિરહે મેં ૧૬ વર્ષ અત્યંત મુશ્કેલીએ કાઢ્યાં છે. હું તો સારી બ્હેન પ્રેમલાનો અત્યંત આભાર માનું છું. તેનું ભલું થજો કે મને પાછા તમારા દર્શન થયા. પણ હું જો સાસુને વચને તેની સાથે વિમળાપુરી ગઇ તો તમે પ્રેમલાને પરણ્યા, નહીં તો ક્યાંથી પરણુત ? માટે તમે મારો પાડ માનજો." ચંદરાજા હસીને બોલ્યા કે—"પંખીપણું આટલા વર્ષ ભોગવ્યું તેને માટે પણ તમારોજ પાડ માનીશ." ગુણાવળી બોલી કે—"જો વિહંગ ન થયા હોત તો સિદ્ધાચળને ક્યાંથી ફરસત અને સંસારસમુદ્ર શી રીતે તરત ? માટે મારો અવગુણ ન લેતાં ગુણ લેજો. ઉત્તમ પુરૂષોની તો એ રીતિજ હોય છે, તે કોઈના

અવગુણુ લેતાજ નથી અને પારકા દોષ જોતા નથી હુ બુદ્ધિની નબળી થઈને આસુની અવળી શિખામણે ગઢી તો તેનુ ફળ મારેજ ભોગવવુ પડયુ હે સ્વામીનાથ ! એક દિવસ પણ મારી આખમાથી આસુ સુકાયા નથી હુ તો દૈવ પાસે માગુ છુ કે એવી આસુ કોઈ ભવમા ન મળશો એણે તો મને એવી સજા આપી છે કે હુ જીદગી સુધી ભૂલુ તેમ નથી વળી જે દિવસથી તમે શિવમાળાની સાથે ગયા, ત્યાર પછીના જે દિવસો મારા ગયા છે તે તો એક જગતનો નાથજ જાણે છે હુ હવેજ મનુષ્યણીની હારમા આવી છુ આ વાત હુ તમને ભલુ મનાવવા કહેતી નથી ' ચદરાજા બોલ્યા કે–"હે પ્યારી ! એ હકીકત મારા સમજવા બહાર નથી, હુ બધુ સમજુ છુ, તુ મારા જીવન જેવી છુ, તને હુ મારીજ સમજુ છુ, તુ બધી રીતે અનુકૂળ છો એમ હોવાથીજ હુ વિમળાપુરીથી અહીં આવ્યો છુ, નહીં તો કોઇ રીતે આવવા દે તેમ નહોતુ, પણ બાળપણુના સ્નેહીને ભૂલાય કેમ ! હવે તમે ઘરબારનો બધો નિર્વાહ કરજો હુ એની ચિતા ધરાવતો નથી અમે તો તમે આપશો તે જમશુ અને મોજમજા કરશુ " પતિના આવા વચનથી ગુણાવળી બહુ ખુશી થઇ આવી આનદગોષ્ટી વારવાર થવા લાગી

ચંદરાજાએ રાજસભા ભરીને અનેક પડિતો, નગરજનો વિગેરેને બોલાવ્યા અને પોતાની સાદ્યત હકીકત જણાવી તે સાભળીને સૌ આશ્ચર્ય પામ્યા અને ચદરાજાને એકમરખી

રીતે આશીષ્ આપવા લાગ્યા. પ્રજાજનો પણ હવેજ ખરૂં સુખ અનુભવવા લાગ્યા.

ચંદરાજાની ૭૦૦ અંતેઉરી અનેક પ્રકારે ચંદરાજાના ચિત્તનું રંજન કરવા લાગી, નવી નવી ચતુરાઈ બતાવવા લાગી, અનેક પ્રકારના હાવભાવ દેખાડવા લાગી અને ગીત, કવિતા, પ્રહેલિકા, ગાથા, દોધક છંદ વિગેરે નવાં નવાં બનાવી તેમને પ્રસન્ન કરવા લાગી. ચંદરાજા ભોગાવળી કર્મના ઉદયથી તેઓની સાથે અનેક પ્રકારના આનંદયુક્ત સુખભોગ ભોગવવા વાગ્યા અને અભંગ રાજ્ય કરવા લાગ્યા.

ચંદરાજાના મનમાંથી નટોનો ઉપકાર કોઈરીતે વિસરાયો નહીં. ઉત્તમ પુરૂષો સંપત્તિના સમયમાં પણ ઉપકારીને ભૂલતા નથી અને અધમ જનો સંપત્તિ સમયે તેને સંભારતા નથી. નિર્ગુણીજનો અન્યના ગુણને ચિત્તમાં લાવતા નથી અને ગુણી તો ગુણના દાસ હોય છે. ચંદરાજાએ પ્રથમ જો કે દ્રવ્યાદિક પુષ્કળ નટોને આપ્યું હતું, છતાં ફરીને બીજો પણ કેટલોક ગાસગરાસ આપ્યો અને તેને વિશેષ રાજી કર્યા. ચંદરાજાએ પોતાનો ઉજ્વળ યશ દેશપ્રદેશમાં સર્વત્ર વિસ્તાર પસાર્યો.

ગુણાવળી અને પ્રેમલાલચ્છીને પરસ્પર અત્યંત પ્રેમ બંધાણો. તે બંનેને બે નેત્ર જેવી અને ભારંડ પક્ષીના અંગ જેવી પ્રીતિ થઇ ગઇ. નિરંતર બંને સાથે ને સાથેજ રહેવા લાગી. રાજા પણ બંનેની ઉપર સમભાવ રાખવા લાગ્યા.

રાજાની પુણ્યદ્ધિરૂપ મેળવણ ભળવાથી ખરેખર ગોરસ જામ્યો અનુક્રમે દેવલોકમાથી કોઇ દેવ ચ્યવીને ગુણાવળીના ઉદરમાં શુભ સ્વપ્ને સૂચિત ઉત્પન્ન થયો ગર્ભસ્થિતિ પૂર્ણ થયે તેણે પુત્રરત્ન પ્રસવ્યો રાજાને દાસીએ વધામણી આપી, ચદરાજાએ તેને પુષ્કળ દાન આપ્યુ, અને બહુ સારી રીતે જન્મમહોચ્છવ કર્યો ચદરાજા તેને જોઇને બહુ હર્ષિત થયા અને બારમે દિવસે જન્મનક્ષત્રને અનુસારે તેનુ **ગુણશેખર** નામ પાડયુ તે પુત્ર કલ્પવૃક્ષના છોડની જેમ માતાપિતાના મનોરથની સાથે સાથે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો ત્યારપછી પ્રેમલાને પણ રૂપના નિધાન તુલ્ય પુત્ર થયો, રાજાએ તેનુ **મણિશેખર** નામ પાડયુ, બને પુત્રો એક સાથે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા અને ચદરાજાને સાસારિક સુખનો અનુભવ કરાવવા લાગ્યા

પ્રકરણ ૨૮ મુ.

ચદરાજા બે પુત્રને ખોળામા બેસાડે છે, રમાડે છે અને નિર્દોષ રમતગમતથી આનદ મેળવે છે બે પુત્રો પણ જેમ માનસરોવરને કીનારે હસનુ યુગ્મ ક્રીડા કરતુ શોભે, તેમ શોભે છે અને જેની પાસે જાય તેને આનદ ઉપજાવે છે અનુક્રમે બને પુત્ર મોટા થયા, એટલે અશ્વ ઉપર ને હાથી ઉપર બેસીને સર્વત્ર ફરવા લાગ્યા પ્રજાજનો પણ તેમને જોઇને આનદ પામવા લાગ્યા ભરતક્ષેત્રના ત્રણે ખડમા વગર પ્રયાસે ચદરાજાની આજ્ઞા વિસ્તાર પામી કોઇપણ રાજા તેને ન નમે

તેવો રહ્યો નહીં. તેમના પ્રચંડ બળના પ્રભાવથી અનેક રાજાઓ સ્વયમેવ આવી આવીને નમવા લાગ્યા. તેમની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરે તેવું કોઈ રહ્યું નહીં.

કૃતજ્ઞશિરોમણિ ચંદરાજા વિમળાચળનાં ગુણ અહર્નિશ ગાયા કરે છે અને તેનો ઉપકાર સંભારે છે. અનુક્રમે તેણે પોતાના યશપુંજ જેવા ઉજ્વળ અનેક જિનમંદિરો કરાવ્યા અને ઉત્તમ મુનિરાજની પાસે અનેક જિનબિંબો નવા ભરાવીને તેની પ્રતિષ્ટા કરાવી. બીજી પણ અનેક પ્રકારની ધર્મકરણી કરી.

અન્યદા વનપાળકે આવીને વધામણી આપી કે 'આપણા કુસુમાકર નામના ઉદ્યાનમાં **શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી** ભગવાન સમવસર્યા છે, રાજા તે સાંભળીને બહુ હર્ષિત થયા અને વનપાળકને પૂર્ણ પારિતોષિક આપ્યું પછી ચતુરંગિણી સેના સજજ કરી મોટા આડંબર સાથે પરિવાર સહિત પ્રભુને વંદન કરવા માટે નીકળ્યા દૂરથી સમવસરણ જોઈને હર્ષિત થયા. નજીક આવતાં વાહન તજી દીધાં અને પાંચ અભિગમ જાળવી જાણે મોક્ષપદની નિસરણી પર ચડતા હોય તેમ સમવસરણના પગથીઆની શ્રેણી પર ચડી પરમાત્માને જોયા. પછી ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈને વંદના કરી પરમ આનંદ પામ્યા. બારે પર્ષદાઓ પોતપોતાને સ્થાને બેઠી અને પરમાત્માના મુખકમળમાંથી નીકળતી અમૃત સમાન દેશના સાંભળવા ઉત્કંઠિત થઈ. પ્રભુની સામે સૌએ પોતપોતાની દૃષ્ટિને સ્થિર કરી, એટલે પ્રભુએ અધ્યાત્મપટને બનાવવાની નળિકા સમાન

અને ભવવૃક્ષને છેદન કરવામા કુઠાર સમાન દેશના આપવી શરૂ કરી ભવ્ય જીવો એકચિત્તે સાભળવા લાગ્યા

પ્રભુ બોલ્યા—" હે ભવ્ય જીવો ! મિથ્યાત્વ અવિરત્યાદિ ૫૭ બધહેતુવડે જીવ કર્મ બાધે છે તે કર્મની મૂળ પ્રકૃતિ જ્ઞાનાવરણીયાદિ ૮ છે અને ઉત્તર પ્રકૃતિ ૧૫૮ છે કર્મના વશે કરીને અનાદિ કાળથી જીવ પોતાનો સ્વભાવ ભૂલી ગયો છે, અને વિભાવદશામા રમણ કરે છે, તેથી કર્મરજનુ બળ તેના ઉપર વધારે વધારે ફાવતુ જાય છે આ જીવના અસખ્યાત પ્રદેશો છે તે પૈકી આઠ[1] પ્રદેશ ઉપર કર્મ લાગી જ શકતા નથી, એટલે તે કર્મવડે અનાવૃત્ત રહે છે તેમ થવાથી જ આ જીવનુ જીવસ્વરૂપ નિરતર ટકી રહે છે જો તે પ્રદેશો પણ કર્મોવડે અવરાઈ જાય તો જીવ અજીવપણાને પામી જાય એવા દૃઢ કર્મોવડે આવરિત જીવ પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણોને ભૂલી ગયો છે મિથ્યાત્વ યોગે અશુદ્ધ પ્રનાલિકામા પડ્યો છે અને જે વસ્તુ પોતાની નથી તેને પોતાની માની, તેના મોહમાં આસક્ત થઇ, તેના વિરહે શોકગ્રસ્ત થઇ, સસારમા પરિભ્રમણ કરે છે અને મદ ઝરતા હાથીના મદ ઉપર જેમ ભ્રમરની શ્રેણી આસક્ત થઈને ભમે તેમ પૌદ્ગલિક પદાર્થોમા આસક્ત થઈ સસારમા ભમે છે

આ જીવનુ મૂળ સ્થાન સૂક્ષ્મ નિગોદ છે, તે અવ્યવ-

---

૧ રમની અદર અહીં ' આર પ્રદેશ ' કહ્યા છે તે કર્તાની ભૂલ થઈ લાગે છે, કારણકે આઠ પ્રદેશો નિરતર ઉઘાડા રહે છે એવુ અનેક સ્થાને શાસ્ત્રોમા કહેલુ છે

હાર રાશી કહેવાય છે. તેમાં એક વાળાગ્રપ્રમાણ આકાશમાં અસંખ્યાતા ગોળાઓ છે. દરેક ગોળામાં અસંખ્યાતી નિગોદ છે, અર્થાત્ તે નિગોદીઆ જીવના શરીરો છે. તે એકેક શરીરમાં અનંતા અનંતા જીવો છે. આ નિગોદનું સ્વરૂપ અત્યંત સૂક્ષ્મ છે. અને તે અન્ય મતવાળા અદૃશ્ય પદાર્થોનું—અતીંદ્રિય પદાર્થોનું જ્ઞાન ન હોવાથી સમજી શકતા નથી. એ સૂક્ષ્મનિગોદમાં જીવ અનાદિ કાળથી વસેલો છે. તેમાંથી કોઇ ભાગ્યયોગે ભવિતવ્યતા અનુકૂળ થવાથી વ્યવહાર રાશીમાં આવે છે, એટલે બાદર પૃથ્વીકાયાદિમાં આવે છે, ત્યાંથી વિકલેંદ્રીયમાં આવે છે, ત્યાંથી તિર્યંચ પંચેંદ્રિયમાં આવે છે અને અનુક્રમે મનુષ્યપણું પામે છે. મનુષ્યપણું પામ્યા છતાં પણ અશુભ સામગ્રી મળવાથી અને શુભ સામગ્રી ન મળવાથી નરકાદિ દુર્ગતિમાં જાય છે અને અનેક પ્રકારનાં દુઃખો સહન કરે છે, એ બધું વિષયવિકાર અને કષાયોને વશ થવાથી થાય છે. વિષય કષાયવડે ઉન્મત્ત થવાથી તેને કૃત્યાકૃત્યની પીછાન રહેતી નથી અને તેથી તેની બાજી હાથમાં ન રહેતાં છુટી જાય છે. તે વખતે **મમતારૂપ** ગણિકા તેને પોતાને વશ કરી લે છે અને તેની પાસે અનેક પ્રકારના નાચ નચાવે છે. પરવશ પ્રાણી તેના સ્વરૂપને ન જાણવાથી આ મમતા જ મારો સર્વવિનાશ કરાવનારી અને ભવમાં ભ્રમણ કરાવનારી છે એમ સમજી શકતો નથી. પોતાના સ્વરૂપને ભૂલી જવાથી પરપરિણુતિના પ્રવાહમાં વહન કરે છે અને શુદ્ધ દેવ, ગુરૂ તથા ધર્મના સ્વરૂપને ન જાણવાથી કુદેવ, કુગુરૂ અને કુધર્મના યોગે તેમાં

આસક્ત થઇ,સુદેવાદિકને,ઉવેખી મૂકે છે. વળી તેજસ્ કાર્મણ, શરીરરૂપ નાવાએ આ પ્રાણી ચડ્યો છે. તે નાવને રાગદ્વેષ સંસારસમુદ્રમા ભમાડે છે, તેથી આ ભવોદધિમાથી જિનમત-રૂપ કિનારે તે નાવા આવી શકતી નથી. એમ કરતા કરતા જ્યારે શુભ નિમિત્ત પામે છે ત્યારે તેના યોગે જીવ સમકિત પામે છે, પછી દેશવિરતિપણું પામે છે અને વ્રત પચ્ચખ્ખાણ કરવા ઉપર પ્રીતિ થાય છે, એટલે કેટલાક કર્મો ખસવા માડે છે. એ પ્રમાણે શ્રાવકના બાર વ્રતરૂપ ક્રિડા કરતા કરતા કેટલાકને સર્વવિરતિપણુ ઉદયમા આવે છે.

પછી ચારિત્ર લઇને અપ્રમત્તપણે પાળતા પાચ પ્રકારના[1] વાયુને સાધ્ય કરી રેચક, પૂરક ને કુભકનો અભ્યાસ કરે એટલે અનુક્રમે અષ્ટાગયોગ સાધે છે તારાદષ્ટિથી માડીને જો ખરે ખરી તાળી લાગી જાય છે તો, અમૃત અનુષ્ઠાન કરવાવડે પ્રાતે જીવ ચિદાનંદ સ્વરૂપને પામે છે, પોતાના ઘરમા આવે છે અને અનંતકાળથી આવરિત થયેલ કેવળજ્ઞાનને પ્રકટ કરે છે. પછી છેવટે અલેશીપણુ પામી યોગનિરોધ કરી એરંડ બીજને દૃષ્ટાતે આ દેહમાથી છુટીને પંચમ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે કે જ્યા તેની સાદિ અનંત સ્થિતિ થાય છે-ફરીને ત્યાથી પાછુ આવવાનુ નથી, કારણ કે સંસારના કારણભૂત કર્મોનો આત્યંતિક વિનાશ થયેલો હોય છે અવ્યાબાધ અને અવિ-

---

૧ પ્રાણ, અપાન, ઉદાન, વ્યાન ને સમાન-આ પાચ પ્રકારના સમજવા.

નાશી સુખ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છાવાળા પ્રાણીઓએ જેનું મૂળ અહિંસા છે એવા સદ્ધર્મનું આરાધન કરવું; કેમકે દયામૂળ સર્વજ્ઞકથિત ધર્મનું આરાધન કર્યા સિવાય પ્રાણીને શિવસુખની પ્રાપ્તિ અન્ય પ્રકારે થઇ શક્તી નથી. જે પ્રાણીને એવા અપ્રતિમ સુખની ઇચ્છા હોય તેણે તે ધર્મને સમ્યક્ પ્રકારે આરાધવો, શાંત સુધારસમાં ઝીલવું, તત્વદર્શી થવું અને અહર્નિશ કર્મક્ષય કરવાને માટે તત્પર રહેવું, જેથી પરિણામે મનોવાંછિત સિદ્ધ થઇ શકે. આ બાબતમાં જેમ કરકંકણને જોવા માટે આદર્શની જરૂર હોતી નથી તેમ કોઇ પણ અન્ય દૃષ્ટાંતની જરૂર નથી. મારૂં દૃષ્ટાંત જ બસ છે. મારી પોતાનીજ એ સંબંધમાં જાતિઅનુભવથી ખાત્રી થયેલી છે અને તમે પણ તે સર્વ જોઇ શકો છો.”

આ પ્રમાણેના મુનિસુવ્રત પરમાત્માની અમૃત સમાન દેશના સાંભળીને ચંદરાજા વિગેરે સર્વ સભા અત્યંત પ્રસન્ન થઇ, વૈરાગ્યે વાસિત થઇ અને યથાશક્તિ વ્રત-નિયમ ગ્રહણ કરવા તત્પર થઇ. તે પ્રસંગે ચંદરાજાએ ઉભા થઇ પ્રણામ કરીને પૂછ્યું કે—“હે પરમાત્મન્ ! મને કયા કર્મવડે વિમાતાએ કુકડો કર્યો ? કયા કર્મથી નટોની સાથે હું ભમ્યો ? કયા કર્મથી પ્રેમલાલચ્છીના હાથમાં હું ગયો અને કયા કર્મથી સિદ્ધગિરિ સંયોગથી પાછો મનુષ્ય થયો ? હિંસક મંત્રીએ કયા કર્મથી આવું પ્રબળ કપટ કર્યું ? કનકધ્વજને કયા કર્મથી કુષ્ટનો વ્યાધિ થયો ? આ મારી પટરાણી ગુણાવળીથી કયા કર્મવડે પાછો મારો સંયોગ થયો ? આ હકીકતના

કારણો જાણવાની મારા મનમા અત્ય ત અભિલાષા છે અને તે આપના સિવાય બીજુ કોઈ કહી શકે તેમ નથી ત્રણ જગતના ત્રણ કાળના ભાવ આપ સમયે સમયે જાણો છો. આપનાથી ત્રણ જગતમા કાઇ પણ છાનુ નથી, માટે હે ભવસમુદ્રમા પ્રવહણ સમાન પ્રભો ! એ હકીકત કૃપા કરીને કહો ”

આ પ્રમાણેની ચ દરાજાની વિન તિ સાભળીને મુનિસુવ્રતસ્વામી પરમાત્માએ તેના પૂર્વભવનુ સ્વરૂપ આ પ્રમાણે કહી બતાવ્યુ

“ આ જ બુદ્વિપના ભરતક્ષેત્રમા ચેદર્શ નામે દેશ છે ત્યા તિલકાપુરી નામે નગરી છે તેમા મદનભ્રમ નામે રાજા છે તેણે શત્રુ માત્રનો પરાજય કર્યો છે તે રાજાને કમળમાળા નામે પટરાણી છે, તે વિદ્યુત્ જેવી કાંતિવાળી છે તેને કલ્પવૃક્ષની મ જરી જેવી નિકલકમ જરી નામે પુત્રી છે, પરતુ તેને બાળપણથીજ મિથ્યાધર્મ ઉપર પ્રેમ છે, ભક્ષ્યાભક્ષ્યના વિવેક જાણતી નથી અને જૈનધર્મની સાથે દ્વેષ વહન કરે છે, પરતુ જેમ માખી ચ દનવૃક્ષની વિમુખ રહે છે તેથી કાંઈ ચ દનવૃક્ષની કિંમત ઘટતી નથી, પણ તે ચ દનવૃક્ષની સુગંધનો લાભ મેળવી શકતી નથી, તેમ અમુક માણસ જૈનધર્મ ન માને તેથી તેની કાંઈ ક્ષતિ થતી નથી, પણ તે માણસ તેનો લાભ મેળવવાથી બેનશીબ રહે છે અને કર્મબધ કરે છે. મહિના ચાંદની વિષવલ્લી જેમ વૃદ્ધિ પામે તેમ તે રાજપુત્રી વૃદ્ધિ પામી છે, પરતુ લસણમા જેમ કસ્તુરીની સુગ ધ ન

આવે તેમ તેના અંતઃકરણમાં કિંચિત્ પણ જિનમતની વાસના ઉત્પન્ન થઇ નહિ.

તે રાજાને સુબુદ્ધિ નામે પ્રધાન છે. તેને રૂપવતી નામે પુત્રી છે, પણ તેણે સ્તનપાનની સાથેજ જિનમતનું પાન કરેલું છે. અમૃતના સીંચનથી જેમ કલ્પલતા વધે તેમ તે વૃદ્ધિ પામે છે. તેને સાધ્વીની સંગતિ થવાથી શાસ્ત્રાભ્યાસમાં વૃદ્ધિ થઈ છે. નવતત્ત્વાદિકનું સ્વરૂપ તેણે જાણ્યું છે, અને જિનપૂજાદિ ધર્મકરણીમાં નિરંતર તત્પર રહે છે. સાધુ સાધ્વીને આહારાદિ વહોરાવે છે અને ત્યારપછી તે ભોજન કરે છે.

અન્યદા પૂર્વભવના સંબંધથી રાજપુત્રી ને પ્રધાનપુત્રીને પરસ્પર મળવું થયું. તેમાંથી બંનેને એટલા બધા સખીપણા થયા કે એક ક્ષણ પણ એકબીજાથી વિખુટી રહી શકે નહિ ! એક ક્ષણ પણ જો જુદી પડે તો કલ્પ જેવડી લાગે એમ થયું. એક દિવસ તે બંનેએ વિચાર કર્યો કે ‘ આપણે પરસ્પર આવો અપ્રતિમ સ્નેહ છે તે જુદા જુદા વરને વરશું તો શી રીતે ટકી શકશે ? માટે આપણે એક વરનેજ વરવું. ’ આ પ્રમાણેનો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. આવો પરસ્પર સ્નેહપ્રબંધ કરતાં મંત્રીપુત્રીને પ્રથમ ખબર ન પડી કે રાજપુત્રી તો મિથ્યાધર્મ ઉપર પ્રીતિવાળી છે. એ વાતની એને ધીમે ધીમે ખબર પડી અને તે જિનમત ઉપર દ્વેષ ધરનારી છે એમ પણ તેના સમજવામાં આવ્યું; પરંતુ તે વિચક્ષણ હોવાથી તેણે તે વાત મોઢે આણી નહીં, મનમાં સમજીને બેસી રહી. કારણ કે

મોટે લાવવાથી પરસ્પરના સ્નેહમા ભગ પડશે- એમ તેને લાગ્યુ હવે મત્રીપુત્રીને ત્યા તો સાધ્વીઓ આહાર નિમિત્તે આવે છે, એટલે રૂપમતી તેને ભક્તિપૂર્વક વદના કરીને વહોરાવે છે અને પછી ઘરના દ્વાર સુધી પાછળ જાય છે, એ જોઈને રાજપુત્રી પોતાના મનમા ઈર્ષા કરે છે

એક દિવસ મત્રીપુત્રીને પોતાની પાસે બેસાડીને રાજપુત્રીએ તેની પાસે સાધ્વીની કેટલીક નિદા કરી તે બોલી કે—"મારા કહેવાથી તને સારૂ લાગો કે માઠુ લાગો, પણ હું તો કહુ છુ કે આ આર્યાઓ બહુ નિર્લજ્જ હોય છે, એનો સગ કરવા લાયક નથી, એવા અપવિત્ર શરીરવાળીને આપણા ઘરમાં જ પેસવા દેવી ન જોઈએ એતો બહારથી બગધ્યાની જેવી લાગે છે, પણ અતરમા તો મહા કપટી હોય છે તે આપણી ઉપર ભુરકી નાખીને આપણને ધૂતે છે એકબીજાની સાચી ખોટી વાતોના સાંધા કરી કજીઆ કરાવે છે, આપણી નગરીમા પણ એમણે ઘણી સ્ત્રીઓને ધૂતી છે આપણને શાતા પૂછી, મીઠુ મીઠુ બોલી ભોળવે છે અને જાણે 'સો ઉદર મારીને મીનીબાઇ પાટે બેઠા હોય' તેવો દેખાવ કરે છે ઘરમા જ્યારે પેટ ન ભરાણુ ત્યારે માથું મુડાવીને સાધ્વી થયેલ છે અને સારા સારા ખાનપાનની લાલચથી તને સાથી બનાવવા આવે છે પણ આપણે કુળવાનની પુત્રીઓએ તો તેનો સગ જ કરવો ન જોઈએ. જો કદાચ એવી ચાર ભેળી થાય તો બીજુ નગર વસાવે કે ઉજ્જડ કરે તેઓ હાથમા ઝોળી લઈને ઘરે ઘરે ભટકે છે અને ખાઈ પીને પેટ

પંપાળે છે. આવી આર્યાને તેં ગુરૂણી કરી તે કાંઇ ઠીક કર્યું નથી. એક દિવસ જો તું નહીં વહોરાવે તો જગ્યાએ જગ્યાએ તારૂં વાંકું બોલશે અને આગલા પાછલા કેંક ઉખેળા ઉખેળશે, માટે મને તો એની છાંયાએ ઉભાં રહેતાં પણ પાપ લાગે એમ જણાય છે; તેથી હું તો તેને અહીં આવવા દેવામાં રાજી નથી. એ સાધ્વીઓ કોઇની થઈ નથી અને થવાની નથી, તેની સંગત કોઇ કરતું નથી અને હું પણ તેટલા માટેજ તને વારૂં છું."

આ પ્રમાણે રાજપુત્રી કહી રહી એટલે રૂપમતી બોલી કે—"હે બહેન ! તમે આ શું બોલો છો ? શું સમજીને આવી નિંદા કરો છો ? એ તો પાંચ મહાવ્રત નિરતિચારપણે પાળે છે, લોભ તો એના અંગમાં જ નથી. એતો સંવેગરૂપ સરોવરને કીનારે હંસલી જેવા છે. એના એક અક્ષરની પણ હું ઓશીંગણ થઇ શકું તેમ નથી. એનો મારા ઉપર પરમ ઉપકાર છે. મને જો એના અવગુણ આવે તો મારો નરકમાં જ વાસ થાય; અને તું જે એની નિંદા કરે છે તે એના મેલ ધૂએ છે. મને તો એમણે પશુ મટાડીને મનુષ્ય કરી છે. 'એનું અહોનિશ કલ્યાણ થજો' એમ હું અંતઃકરણથી ઇચ્છું છું. હું તો એની જન્મ જન્મની ચેલી થવા ઇચ્છું છું. એ તો નમસ્કાર પૂર્વક ભક્તિ કરવા યોગ્ય છે, માટે તેની નિંદા કદી પણ કરવી નહીં. એવી ઉત્તમ સાધ્વીની નિંદા કરવાથી મહા પાપના ભાજન થવાય છે, અને આપણું પુણ્યરૂપ વૃક્ષ કરમાઈ જઇ અંતે નાશ પામે છે."

આ પ્રમાણે વાતો કરીને નૃપપુત્રી પોતાને સ્થાનકે ગઇ, તે દિવસ વ્યતિક્રમ્યો બીજે દિવસ પાછી તે મંત્રીપુત્રી પાસે આવી તે વખતે મંત્રીપુત્રી મોતીનો હાર પરોવતી હતી બંને જણીઓ આનંદ કરતી હતી, એવામાં મધ્યાન્હ થયો એટલે સાધ્વી વહોરવા પધાર્યાં મંત્રીપુત્રી હર્ષિત થઇને વહોરાવવા ઉઠી તે વખતે મોતીની ઝાલ[1] પરોવતી હતી તે તેણે મોતીના થાળમાં નૃપપુત્રી પાસે મૂકી સાધ્વીને પકવાન વહોરાવીને ઘી લેવા માટે તે ઘરની અંદર ગઈ, અને ઘી લાવીને ઘણા ભાવપૂર્વક સાધ્વીને વહોરાવતી પોતાના આત્માને ધન્ય માનવા લાગી જે વસ્તુ આવા સુપાત્રમાં પડે, તેજ લેખે છે એમ માનવા સાથે જે અજ્ઞાની આવા સાધુ સાધ્વીના ગુણોની ઉપેક્ષા કરે છે તેમનો જન્મજ અલેખે છે એમ તે માનવા લાગી.

હવે તે વખતે નૃપપુત્રીએ સાધ્વી ઉપર ઇર્ષાથી પેલી મોતીની ઝાલ પરોવેલી થાળમાં પડી હતી તે સાધ્વી ને મંત્રીપુત્રી બંને ન જાણે તેમ સાધ્વીના વસ્ત્રને છેડે બાંધી દીધી, તેની કપટકળા કોઇના જાણવામાં ન આવી રૂપમતી તો સાધ્વીને દ્વાર સુધી પહોંચાડીને પાછી વળી પછી મોતીનો થાળ હાથમાં લીધો એટલે તેમાં પરોવેલી મોતીની ઝાલ ન દીઠી તેણે નૃપપુત્રીને કહ્યું કે-"આમાંથી તમે ઝાલ લીધી જણાય છે તે લાવો, એમ હાંસી શું કરો છો ? તમારે જોઇતી હોય તો આ બીજી પણ લ્યોને ! તમારાથી મારે વધારે

---

[1] કાનનું આભૂષણ

શું છે ? ” રાજપુત્રી બોલી કે—“ હું એવી હાંસી કરૂં જ નહીં કે જેમાં પરિણામે ખેદ ઉત્પન્ન થાય. મેં તારી ઝાલ લીધી નથી, પણ જ્યારે તું અંદર ઘી લેવા ગઈ ત્યારે તારી ગુરૂણીએ લઇ લીધી છે, તે મેં નજરોનજર જોઇ છે, પણ તને દુઃખ લાગે માટે હું બોલી નથી, પણ તેં તો મારે માથે ચોરી નાખતાં વિચારજ ન કર્યો આ તો ‘ ચોરે કોક ને પકડાય કોક ’ એવું થયું, બાકી મેં લીધી હોય તો મને તારા સોગન છે. તું મારા ઉપર બીલકુલ શંકા રાખીશ નહીં ” રૂપમતી બોલી કે—“ અરે બહેન ! મારી ઝાલ તેં ન લીધી હોય તો ભલે, પણ તું મારી ગુરૂણી ઉપર ખોટું કલંક શા માટે મૂકે છે? એવાં વચન બોલવા કરતાં વગર બોલી રહેતી હોય તો શું ખોટું છે ? તને વગર લેવેદેવે મારી ગુરૂણી ઉપર શું દ્વેષ જાગ્યો છે કે તું તેના આવા અઘટતા અવર્ણવાદ બોલે છે ? આવું બોલતાં તારી જીભ કેમ અટકી પડતી નથી ? જે એક તૃણ પણ વગર દીધું ન લેય તે ઝાલ કેમ લેય ! અને તેને લઇને તેઓ કરે પણ શું ? એણે તો ઘરના મણિમાણેક તજીને દીક્ષા લીધી છે. એ મહા ઉત્તમ વ્રતને ધારણ કરનારા છે. ઉત્તમ કરણીમાં લયલીન છે, એની ઉપર શંકા પણ કોઇને આવે તેમ નથી. એમને તું તારા ભામટા, જોગી કે બ્રાહ્મણાદિકની જેવી ભટકતી જાણીશ નહિ. વળી એના ઉપશમરૂપ ભૂષણ પાસે આ ભૂષણ કોણ ગણત્રીમાં છે ? એવી મહાસતીઓની વાતો તો કરી શકાય તેમજ નથી. એ ધનની સામે તો થુંકતા પણ નથી અને એક પગ માંડે છે તો પ્રમાર્જીને માંડે છે. એનાં

સંબંધમાં આવી અઘટિત વાત કરનાર મેં તારા જેવી કોઇ બીજી નથી એ લુગડે પણ ગાઠ ગણતા નથી માગી લાવે છે ત્યારે ખાય છે અને કોઇના દીધા વિના કાંઇપણ હાથ આલતા નથી તો એ મારી આલ લે એ સભવેજ કેમ ? માટે તારૂ કહેવુ તદ્દન ખોટુ છે "

ગજપુત્રી બોલી કે—" તુ વધારે શા માટે બોલે છે ? આપણે બંને તેના ઉપાશ્રયે જઇએ ને હુ તને તેને લુગડે બાંધેલી આલ મેળવી આપુ તો મને ખરી કહેજે " મત્રીપુત્રીએ તે વાત કબુલ કરી અને તે બને ઉપાશ્રયે આવી. ત્યા સાધ્વી ઇર્યાવહી પડિક્કમીને ગોચરી આળોવતા હતા. તે બંને અદર ગઇ મંત્રીપુત્રીએ વદનાદિ વ્યવહાર જાળવ્યો, એટલે સાધ્વી બોલ્યા કે—" જનાવાર બહાર બેસો, અમારે આહાર કરવો છે, આજે ગોચરી લાવતાં મોડુ થયુ છે, તમારે અક્ષર લેવો હશે તો હુ ઘડી પછી આપીશ " આ પ્રમાણેના ગુરૂણીના વચનથી રૂપમતી ઉપાશ્રય બહાર નીકળી એટલે ગજપુત્રીએ તેને કહ્યુ કે-' બહાર કયા જાય છે, કામ તો અંદર છે ' એમ કહી તેને પાછી અદર ઘસડી ગઈ. સાધ્વી તે બંનેનું આવુ ધાષ્ટ્ય જોઇ વ્હેમાયા કે ' આજે આ આમ કેમ કરે છે ? એટલામા તો રાજપુત્રી બોલી કે—" હે સાધ્વી ? આવુ વહોરવાનું કઈ ગુરૂણીએ શીખવ્યુ છે કે વહોરતા જવુ ને સાથે ચોરતા પણ જવુ આ મારી સખી ઘી લેવા ઘરમા ગઇ ત્યારે તમે તેની મોવીની આલ ઉપાડી લીધી છે, તે મે મારી નજરે જોઇ છે, પણ હુ મારી સખીને દુઃખ લાગે તે માટે બોલી

નથી. જો હું આમ જાણતી હત તો તરતજ તેને કહી દેત. માટે હવે આની ઝાલ પાછી આપી દ્યો; કેમકે આ તમારી ચેલીએ મારા માથે ચોરી નાખી ત્યારે અણછુટકે મારે બોલવું પડયું છે. એ વસ્તુ આપી દેશો તો બીજું કોઇ જાણુશે નહી અને વિલંબ કરશો તો હું શહેરમાં બધે તમારી ચોરી પ્રગટ કરીશ." સાધ્વી તેનાં આવા વચનો સાંભળી ગભરાઈ ગયા. તે બોલ્યા કે—'અરે ! તમે રાજપુત્રી થઇને આવું અસત્ય શામાટે બોલો છો.? હું કંઇ તમારી ઝાલ લાવી નથી. જોવું હોય તો આ તર્પણી, પાત્રા, ઝોળી વિગેરે જોઇ લ્યો. ? અમારે સાધુને એવી વસ્તુ ખપેજ નહીં.' રાજપુત્રા રોષ ચઢાવીને બોલી કે—"એમ શા માટે જોવરાવો છો? સિદ્ધા થઇને આપી દ્યો. પણ સાધ્વી અજાણ્યા હોવાથી કયાંથી આપે ? એટલે રાજપુત્રીએ જયાં વળગાડી હતી ત્યાંથી અકોટી (ઝાલ) કાઢીને રૂપમતીના હાથમાં દીધી અને સાધ્વીની હીલણા કરતી સતી બોલી કે—"હવે પછી આવાની સંગત કરીશ નહીં." રૂપમતીએ કહ્યું કે—"આ કર્તવ્ય બધાં તારાંજ છે, એ શક વિનાની વાત છે. આમાં આ સાધ્વી બીલકુલ જાણતાજ નથી. એ તો મહા ત્યાગી છે તે કદી ચોરી કરેજ નહીં." પછી ગુરૂણીજી પ્રત્યે તેણે કહ્યું કે—' આપ આના બોલ્યા કે કર્યા સામું જોશો નહીં. એ મિથ્યાત્વી છે અને જૈનમતની દ્વેષી છે, તેથીજ તેને આવી દુર્મતિ સૂજી છે." આ પ્રમાણે કહી ગુરૂણીને શાંત કરી ત્યાંથી બંને પોતપોતાને સ્થાને ગઇ. રાજપુત્રીએ ઘણી ભારે કળા કેળવી, પણ તેનું ધાર્યું પરિણામ આવ્યું નહીં.

અહીં તે બંનેના ગયા પછી સાધ્વીને પારાવાર ખેદ

થયો તેણે જાણ્યુ કે—'આ વાત શહેર બધામા વિસ્તાર પામશે અને રાજપુત્રીનું કહ્યું કોણ નહીં માને ? મારે હવે આવા કલંકયુક્ત જીવનવડે જીવવુ શા કામનું ?' આમ વિચારી રોષના વશથી તેણે ગળે ફાસો બાંધ્યો 'ચારિત્રીયા પણ રોષના વશથી અકર્તવ્ય કરી નાખે છે.' આ હકીકતની તરતજ ઉપાશ્રયના પાડોશમા રહેનારી સુરસુદરી નામની સ્ત્રીને ખબર પડી, એટલે તેણે ત્યા આગળ આવીને ફાસો છોડી નાખ્યો સાધ્વીજીને સાવધ કર્યા, શાત કર્યા અને ભોજન કરાવ્યુ પછી સાધ્વી પણ સમજ્યા અને પાછા સમતાના ઘરમા આવી નિરતિચાર ચારિત્ર પાળવા લાગ્યા આવા મહા માઠા દુષ્કર્મથી રાજપુત્રીએ મહા નિબિડ કર્મનો બધ કર્યો.

રાજપુત્રી અને મત્રીપુત્રીને નિરતર જિનમત અને શૈવી મતને અગે વિવાદ ચાલ્યા કરે છે, એકબીજાના ધર્મને તેઓ જરા પણ માનતી નથી અને યોગ્ય અવસરે પોતપોતાના ધર્મના આચારને બને જણીઓ જાળવે છે તેમા ભૂલ આવવા દેતી નથી.

એવે અવસરે વૈરાટના રાજા જિતશત્રુએ પોતાના પુત્ર શૂરસેનના વિવાહ માટે તિલકમંજરીની માગણી કરવા તિલકપુરીના રાજા પાસે પોતાના મત્રીને મોકલ્યો મંત્રીએ રાજાને હકીકત નિવેદન કરી રાજાને તે વાત પસદ પડી, એટલે તેણે પુત્રીને એકાતે પૂછ્યું રાજપુત્રીએ કહ્યુ કે—"મારી સખી મત્રીપુત્રી જો એ વરને પસદ કરે તો અમે બને તેને વરીએ,

કારણ કે અમે બંનેએ બાલ્યાવસ્થામાં એક વરને વરવાનો સંકેત કરેલો છે." તરતજ મંત્રીને બોલાવ્યો અને વાત કરી કે "જો તમારી પુત્રી આ વરને પસંદ કરે તો આપણે બંનેનો સાથે વિવાહ નક્કી કરીએ. મંત્રીએ કહ્યું કે 'ખુશીથી તે પ્રમાણે નક્કી કરો, એમાં મારે કાંઇ વાંધો નથી.' એટલે તુરતજ વૈરાટના મંત્રીને બોલાવીને મકરધ્વજ રાજાએ કહ્યું કે 'અમે મારી અને મંત્રીની બંને પુત્રીઓનો વિવાહ તમારા રાજપુત્ર શૂરસેન સાથે કરવાનું કબુલ કરીએ છીએ.' આવેલ મંત્રી તે વાત સાંભળી બહુ ખુશી થયો અને પછી પ્રવીણ જ્યોતિષિને બોલાવી વિવાહનો દિવસ નક્કી કરી મકરધ્વજરાજાની રજા લઇને તે વૈરાટ ગયો અને પોતાના રાજાને તમામ હકીકત નિવેદન કરી, જેથી તે પણ બહુ ખુશી થયા.

પછી મોટા આડંબર સાથે જાન જોડીને વૈરાટના રાજા શૂરસેનકુમાર સહિત તિલકાપુરીએ આવ્યા. આનંદથી વિવાહ થયો. રાજાએ ને મંત્રીએ હાથી, ઘોડા, રથ, સેવકો, વસ્ત્રાભૂષણો વિગેરે પુષ્કળ દાયજો આપ્યો. તે સર્વ લઇને વૈરાટકુમાર બંને સ્ત્રીઓ સહીત વૈરાટનગરે આવ્યો. સાસુએ બંને સ્ત્રીઓ ઉપર ગૃહભારનું આરોપણ કર્યું. તે બંને વહુ પણ સસરાની મર્યાદા જાળવતી–ગૃહકાર્ય સંભાળતી પોતાના પતિની સાથે આનંદથી સુખભોગ ભોગવવા લાગી.' કુળવધુનું એ કર્તવ્યજ છે.'

આ પ્રમાણે બંને સખીઓ આનંદથી રહે છે, પણ

તેમને પરસ્પર ઘણી વખત વાદવિવાદ થયા કરે છે ધર્મને, અંગે એકબીજીના ચિત્ત મળતા નથી વળી હવે તો શોકયનો વ્યવહાર પરસ્પર થયો છે એટલે ચિત્ત જુદા પડવાનુ બીજું પણ કારણ મળ્યુ છે લોકો 'શોકય કરતા શુળી પણ સારી' એમ કહે છે તેમા કાંઈ ખોટુ નથી કારણકે જો બે સગી બહેનો હોય તોપણ એક પતિને વરવાથી તેમના વચ્ચે અપૂર્વ દ્વેષ જાગે છે કોઇપણ એક વસ્તુની બે જણને સરખી અભિલાષા થાય ત્યારે વૈર ઉત્પન્ન થયા સિવાય રહેતુજ નથી. કારણકે એક વસ્તુ એક સાથે બેના ઉપભોગમા આવી શકતી નથી અને એક વખત કલહ ઉત્પન્ન થયો એટલે પછી તેને સિંચન મળતુજ જાય છે શોકયનો સબધ જગતમા કનિષ્ટમા કનિષ્ટ છે તેમા પરસ્પર સ્નેહનો અશ પણ હોતો નથી, છતા બ્હેન કહીને બોલાવાય છે તેઓ એકબીજીને જૂઠા કલક આપે છે, મહેણા મારે છે અને દ્વેષ વધારે છે. કર્ત્તા કહે છે કે—જે પુરૂષને બે સ્ત્રી હોય તેનો અવતારજ નિષ્ફળ છે, દુ ખમય છે, ઉપરથી સુખનો દેખાવ માત્રજ છે. જુઓ, શિવે પણ પાર્વતી ને ગગા બેને અગીકાર કરી તો પછી તેને પરિભ્રમણ કરવુ પડયુ શૂરસેન રાજકુમાર તો તબોળી જેમ પોતાના પાનને એકસરખી રીતે જાળવે તેમ બન્નેને સરખી રીતે જાળવે છે, પણ જે કાટો પવનથી ઉચો નીચો થાય તેને સરખો રાખવા કોણ સમર્થ થઇ શકે ? એટલે બન્નેને ઓછુ વધતુ પડ્યા કરે છે

અહીં તિલકાપુરીમા તિલકમજરીના પિતાને કોઈ

પારધીએ પરદ્વીપથી આવેલી નવીન જાતની કાબર પકડીને ભેટ કરી. તે કાબરને માથે કાળી શિખા હતી, લાલ નેત્ર હતાં, સુવર્ણ જેવી આંખો હતી, બે પાંખો વચ્ચે વચ્ચે કાળી ધોળી હતી, વાણી અમૃત જેવી મધુર હતી. વળી તે કાવ્ય, કથા, દુહા વિગેરે શીખેલી હતી, એટલે તે બોલીને અન્યના મનનું બહુ પ્રકારે રંજન કરતી હતી. રાજા તે કાબરની વાણીથી બહુજ પ્રસન્ન થયો. પછી તેણે સોનાની સળીવાળા પાંજરામાં તેને રાખીને પોતાની પુત્રીને રમવા માટે વૈરાટ નગરે મોકલી. તિલકમંજરી પણ તેને જોઇને બહુજ ખુશી થઇ.

હવે તિલકમંજરી તે કાબરને નિરંતર રમાડે છે, તેને નવી નવી વસ્તુ ખવરાવે છે અને એકલી આનંદ મેળવે છે. રૂપમતીને એક ક્ષણ પણ રમવા આપતી નથી. રૂપમતી માગે છે તો કહે છે કે 'તું તારે પિયરથી શામાટે મંગાવતી નથી? મને મારા પિતાએ મોકલી છે, તો તને મંગાવતાં શું લાજ આવે છે?' રૂપવતી આવાં વચનો સાંભળીને બહુજ વિલખી થઇ, પરંતુ હૃદય ગંભીર હોવાથી તેણે વધારે રોષ કર્યો નહીં, તેણે જાણ્યું કે રોષ કરવાથી કાર્યનો ઉલટો વિનાશ થાય છે.

અન્યદા તેણે કાબર મંગાવવા માટે પોતાના પિતાની ઉપર એક કાગળ લખ્યો. તે પત્ર વાંચીને મંત્રીએ શોકયના સંબંધની અટકળ કરી અને તેજ કારણથી મંગાવ્યાનું ધાર્યું. પછી તેણે વનમાં, પર્વતમાં, નગરમાં અનેક જગ્યાએ એવી

ઠાબરની શોધ કરાવી, પણ તેવી ઠાબર તો કોઈ ઠેકાણે મળી શકી નહીં મ ત્રીએ વિચાર્યુ કે જો હુ નહીં મોકલુ તો પુત્રીને દુ ખ થશે, એટલે તેણે એક કોસી જાતની પક્ષીણી વર્ણમા લીલી અને દૃગ્થી જોતા સુડીજ લાગે તેવી સુ દર મળી આવતા તેને સોનાના પાજરામા રાખીને પુત્રી ઉપર મોકલાવી રૂપમતા તેને જોઈને બહુ રાજી થઈ તેને પાજરામાથી કાઢી ખોળામા બેસાડીને રમાડવા લાગી તેને જાળવવા એક માણુસ રાખ્યો, અને તેનુ સારી રીતે જતન કરવા લાગી કોઈ દાસીએ જઈને આ વાત તિલકમ જરીને કરી તે વાત સાભળીને તિલકમ જરીને ઘણો રોષ ઉત્પન્ન થયો તેણે માન્યુ કે—' મારી ઈર્ષ્યાથીજ તેણે પ ખીણી પીયરથી મ ગાવી ' કર્ત્તા કહે છે કે ' જુઓ ! શોક્યની તો અકથ્ય કહાણી છે કે જે બીજીનુ સુખ કે બીજીનો આન દ જોઇ શકતીજ નથી તેના હૃદયમા ઇર્ષ્યાનળ સળગ્યાજ કરે છે '

એક દિવસ બને જણીઓ પોતપોતાની પ ખીણીને લઈને સાથે બેઠી છે, અને પોતપોતાની પ ખીણીના વખાણ કરે છે કર્ત્તા કહે છે કે—' રૂપમતીએ આ કોસી આણી નથી, પણ છાણે ચડાવીને વીંછી આણ્યો છે ' એક કહે કે મારી પ ખીણી રૂડી છે અને બીજી કહે કે મારી પ ખીણી રૂડી છે એમ બોલતા બને જણીઓ વાદે ચડી અને સામસામી હોડ કરી કે ' જુઓ કોની પ ખીણી મીઠુ બોલે છે ? એટલા ઉપરથી તેની પરીક્ષા થશે ' પછી તિલકમ જરીએ પોતાની ઠાબરને બોલાવી એટલે તે તો બધી વાત પ્રવીણ હતી એટલે

ઘણાં મીઠાં મીઠાં વાકયો બોલી. તેથી તિલકમંજરી કુદવા લાગી. રૂપમતીએ પોતાની કોસીને ઘણી બોલાવી પણ તે શું બોલે ? મનુષ્યની ભાષાજ તે જાણતી નહોતી તો મીઠું મીઠું કયાંથી બોલે ? એટલે રૂપમતી બહુ ખેદાણી. તેણે જાણ્યું કે 'આ મારી પંખીણી તો માત્ર ઉપરથીજ કુટડી છે એટલુંજ છે, બીજું કાંઇ નથી.' પછી તિલકમંજરી રૂપમતીને ખીજવવા લાગી કે 'આમ પાડોશીઓને શામાટે સતાવે છે ? કયાં મારી કાબર અને કયાં તારી કોસી ! એવી કોસી તો હજારો મારી કાબર ઉપરથી ઓવારી નાખું.' આવાં તિલકમંજરીનાં અભિમાનનાં વચનો સાંભળીને રૂપમતી ઘણી સમજુ ને ડાહી હતી, છતાં પોતાની પંખીણી ઉપર તેને અત્યંત રોષ આવ્યો. તેના રક્ષકે રૂપમતીને બહુ રીતે સમજાવી કે 'તમે આ બિચારી પંખીણી ઉપર શામાટે રોષ કરો છો ? તેમાં એનો શું દોષ છે ?' આ પ્રમાણે બહુ રીતે વાર્યા છતાં પણ રોષમાં આવેલી રૂપમતીએ કાંઇ પણ વિચાર ન કરતાં તે પંખીણીની પાંખો ખેંચી કાઢી. નિરાપરાધી પંખીણીનું કાંઇ જોર ચાલ્યું નહીં. તે સોળ પહોર પર્યંત દુઃખ ભોગવી આર્ત્તધ્યાને મૃત્યુ પામીને મનુષ્યપણે જન્મી, એટલે તે વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર ગગનવલ્લભ નગરના રાજા **પવનવેગની** રાણી **વેગવતીની** કુક્ષીમાં પુત્રીપણે ઉત્પન્ન થઇ. ગર્ભસ્થિતિ પૂર્ણ થયે તેનો જન્મ થયો. **વીરમતી** નામ પાડયું અને **આભાપુરીના વીરસેન** રાજાની સાથે તેના પિતાએ તેને પરણાવી. તેણે અપ્સરાઓ પાસેથી

વિદ્યાઓ મેળવી અને પોતાના પતિના વિરહે આભાપુરીનુ રાજ્ય તે ભોગવવા લાગી

રૂપમતીની દાસીએ કોસીને અ ત સમયે નવકાર મ ત્ર સ ભળાવ્યો અને તે મરણ પામી એટલે તેને યોગ્યસ્થાને પરઠવી ત્યારપછી રૂપમતીને પક્ષીવધ સ બ ધી અત્ય ત પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો તિલકમ જરી તો મહા મિથ્યાત્વી હતી, દુષ્ટ સ્વભાવવાળી હતી એટલે તેને તો આ પ્રમાણેની કોસીના મરણની હકીકતથી બોલવાનો લાગ મળ્યો તેણે તે નિમિત્તે જિનમતની ઘણી નિ દા કરી અને રૂપમતીને કહેવા લાગી કે—" જોયો તારો જિનધર્મ ! જેમા મોઢે દયા દયા પોકારાય છે અને કાર્ય તો આવા થાય છે ! અરે પાપિણી! તને આવી નિરપરાધી પ ખીણીને મારતા દયા કેમ ન આવી ? તારા હાથ કેમ ચાલ્યા? હુ તો કદી પણ એવા અનાથ જીવની હિ સા ન કરૂ "શોકયના આવા વચનોથી રૂપમતીને અત્ય ત વિખવાદ થયો અને પોતપોતાના ધર્મ સ બ ધી વિવાદ વૃદ્ધિ પામ્યો તેનો પતિ તે બ નેને ઘણુ વારે પણ તેથી ઉલટી અગ્નિમા ઘી હોમ્યાની જેમ તેમની દ્વેષજ્વાળા વધ તીજ જતી હતો કોઇ રીતે તે બ ને શાત થતી નહોતી

રૂપમતી પોતાના મનમા કોસીને મારીને ઘણુ પસ્તાવા લાગી પણ એકવાર વગરવિચાર્યુ કાર્ય કરી નાખ્યા પછી તે કર્યુ ન કર્યુ થતુ નથી તેથીજ વિચક્ષણ મનુષ્યો વગર વિચાર્યુ કોઈ પણ કાર્ય સાહસવૃત્તિએ કરી નાખતા નથી

કર્ત્તા અહીં જીવને શિખામણ આપે છે કે—' હે જીવ! તું જે કર તે વિચારીને કરજે, તારાં કાર્યથી તને નવાં કર્મ બંધાશે અને તેને વેદતાં પાછાં બીજાં બંધાશે, એટલે કાશીના કરવતની જેમ તે તો જતાં ને આવતાં બંને વખત વેરશે—વિડંબના પમાડશે,, રૂપમતીએ જો કે આ એક કાર્ય અઘટિત કરી નાંખ્યું, પરંતુ તે જિનમતમાં પ્રવીણ હોવાથી પશ્ચાત્તાપાદિવડે તેણે કર્મને ઘણું ક્ષીણ કરી નાખ્યું અને સ્ત્રીવેદ ટાળી પુરૂષવેદ બાંધ્યો. ત્યાંથી આયુઃ પૂર્ણ થયે મરણ પામી આભાપુરીના વીરસેન રાજાની ચંદ્રાવતી નામની રાણીની કુક્ષીમાં પુત્ર પણે ઉત્પન્ન થઈ. અનુક્રમે જન્મ થયો, એટલે **ચંદકુમાર** નામ પાડયું. તે હે રાજા ! તમે પોતે થયા. 'વિધિપૂર્વક કે અવિધિએ કરેલો પણ ધર્મ નિષ્ફળ જતો નથી.' કોસીનો રક્ષક હતો તે મરણ પામીને હે ચંદરાજા! તમારો **સુમાત** નામે પ્રધાન થયો. પંખીણીની અંત અવસ્થાએ તેણે માત્ર કરૂણા આણી હતી તેનું શુભ ફળ તેને પ્રાપ્ત થયું. અને સાધ્વીના ઉપાશ્રયની પાડોશણ જે સુરસુંદરી નામે હતી જેણે સાધ્વીનો ગળાફાંસો દૂર કર્યો હતો, તે મરણ પામીને હે ચંદરાજા! તમારી રાણી **ગુણાવળી** થઇ. રાજપુત્રી તિલકમંજરી જે મિથ્યાદૃષ્ટિ હતી તે મરણ પામીને **પ્રેમલાચ્છી** થઈ. સાધ્વીનો જીવ મરણ પામીને કુષ્ટી કનકધ્વજ થયો.' અજ્ઞાની જીવો કર્મની પ્રૌઢ ગતિને જાણતા નથી, પણ તેનું કેવું પરિણામ આવે છે તે જુઓ., કાબરનો જીવ **કપિલા** **ધાત્રી** થયો કે જે કાબરના ભવમાં પરસ્પર કલેશનું નિમિત્ત

થઇ હતી આ ભવમા પણ તેણે નિમિત્તપણે કામ કર્યું છે શૂરસેન કુમાર જે રાજપુત્રી ને મત્રીપુત્રીનો સ્વામી હતો તે મરણ પામીને શિવકુમાર નટ થયો રૂપમતીની તે ભવમા જે દાસી હતી તે નટપુત્રી શિવમાળા થઇ 'કર્મનો પ્રવાહ તો જે દિશિમાં વહે તે દિશિમા વહન જ કરે છે, તેને નદી નાળા કે કોઈ પણ અટકાવી શકતા નથી' કાળરનો રક્ષક જે હતો તે હિંસક મત્રી થયો "આ પ્રમાણે શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામીએ સર્વના પરભવ કહીને કહ્યુ કે "હે ચદરાજા! તને વધારે શુ કહીએ? તારા પૂર્વભવના ચરિત્ર ઉપરથી તુ કર્મની વિચિત્રતા સમજ કોસીની તે પાખ ઉખેડી નાખી હતી તેનુ વૈર તેણે વીરમતી થઈને લીધુ તેણે આ ભવમા તને કુકડો કરીને ઘણો હેરાન કર્યો કર્યાં કર્મ સર્વને ઉદય આવે ત્યારે ભોગવવા પડે છે, તેમા કોઇનો પ્રયત્ન ચાલી શકતો નથી, તેમા તો વારા પછી વારો આવેજ છે પૂર્વભવે સાધ્વીને માથે ખોટી ચોરી નાખી હતી તેથી પ્રેમલાલચ્છીને માથે આ ભવમા કનકધ્વજ થઈને તેણે કુષ્ટી કરી નાખવાનુ કલક આપ્યુ અને તે વિષકન્યા કહેવાણી પૂર્વભવના કોસીના રક્ષકનુ રૂપમતી પાસે ચાલ્યું નહોતુ તેમ આ ભવમા ગુણાવળીનુ વીરમતી પાસે ,,કાઈ ન ચાલ્યુ તે રોતી રહી, ને તેના સ્વામીને (તને) વીરમતીએ કુકડો કર્યો. પૂર્વભવે રૂપમતીની દાસીએ કોસીને નિરામી હતી તે સ્નેહથી આ ભવમાં શિવ માળાએ કુકડાને લાવીને પ્રેમલાલચ્છીને સોપ્યો ને તેનું રક્ષણ કર્યું"

આ પ્રમાણે પરમાત્માએ ચંદરાજા વિગેરેના પૂર્વભવ સંબંધી કર્મોનો જે ફળાદેશ કહ્યો તે સાંભળી તે સર્વ પ્રતિબોધ પામ્યા. ચંદરાજાએ કર્મજાળ–માયાજાળ ત્રોડીને પરમ ઉપકારી પરમાત્માના ચરણમાં જઈને બહુ ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર કર્યો. અને કહેવા લાગ્યા કે—"હે પરમાત્મન્! તમારી જેવા તારક મળ્યા છતાં જો હું ભવસાગરનો પાર ન પામું તો પછી બીજો મારે કોનો આધાર છે? આપે આ સંસારનો ખરેખરો ભય બતાવી મને તેનાથી ઉન્મુખ કર્યો છે. તો હવે મને પોતાનો ગણીને આપે પ્રીતિની રીતિ પાળવી પડશે. જે પાણીના પૂરથી મોટા હાથીઓ પણ તણાઈ જવાના ભયથી પાછા હઠે છે તે પૂરમાં માછલાંઓ સામાપૂરે ચાલે છે, પણ તેને પાણી પોતાના ગણીને ઘસડી જતું નથી. માટે હે પ્રભો! મારી ઉપર પણ કરૂણા કરીને મને આ ભવસાગરમાંથી તારો." પ્રભુએ કહ્યું કે—'હે દેવાનુપ્રિય! જો તમારી એવી સદિચ્છા છે તો હવે ઉત્તમ કાર્યમાં વિશેષ પ્રતિબંધ ન કરવો.' ચંદરાજા 'તહત્તિ' કહીને પરિવાર સહિત પોતાના નગરમાં આવ્યો.

પ્રકરણ ૨૯ મું.

મુનિસુવ્રતસ્વામીની દેશનાથી અને પૂર્વભવના શ્રવણથી ચંદરાજાનું દિલ અત્યંત વૈરાગ્યવાસિત થયું. તેણે ઘેર આવી ગુણાવળીને અને પ્રેમલાલચ્છીને એકાંતે બોલાવીને કહ્યું કે—હે વિનયવંત સ્ત્રીઓ! હું તો પરમાત્મા શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી પાસે

ચારિત્ર ગ્રહણ કરીશ, કેમકે તેમના ઉપદેશામૃતથી રાજ્યભોગ ઉપરથી મારૂ મન સર્વથા ઉઠી ગયું છે, હવે મને તેની તૃપ્તિ થઈ ગઈ છે, મને એમાં જગ પણ આનંદ આવતો નથી, મારી વૃત્તિ ઉદાસીન થઈ ગઈ છે આપણું આયુષ્ય અંજળીમા રાખેલા જળની જેમ ક્ષણે ક્ષણે ઘટતુ-ટપકતુ જાય છે, અને છેલ્લી સ્થિતિએ પાણીના પરપોટા જેવુ છે પાણીના પરપોટાની જેમ તેને વિલય પામી જતા વાર લાગતી નથી આ શરીર પણ કુલટા સ્ત્રીની જેવુ છે, તે ખરે વખતે પ્રીતિનો નિર્વાહ કરે તેમ નથી એટલે તેનો તો વિશ્વાસજ કરવા યોગ્ય નથી માંસ ને રૂધીરરૂપી કર્દમથી આ હાડરૂપી જગરૂપ ભીંત ઉભી કરેલી છે, તેમા નસોરૂપી વળીઓ ગોઠવી છે અને વાળરૂપ ઘાસથી તે ઝુપડી આચ્છાદિત કરેલી છે,'તે ઝુપડીને નિરંતર ભોજનરૂપી પુરણીથી પુરવામા આવે છે, છતા તે ખાલી ને ખાલીજ રહે છે પુરાતીજ નથી શ્વાસોશ્વાસ અથવા પવનરૂપી સ્થંભ ઉપર તેને ટેકાવેલી છે, અને સ્નાન વિલેપનાદિવડે નિરંતર તેને લીપેલ કરવામા આવે છે, છતા મુદત પૂરી થયે એક ક્ષણ પણ તે ટકતી નથી એવી અસ્થિર કાયારૂપી કાગળની નાવવડે આ પારાવાર ભવ સમુદ્ર શી રીતે તરી શકાય ? તે નાવા તેનો પાર પમાડી શકેજ નહિ આ શરીરનો અને આપણો (ભવજંતુઓનો) મેળો (મેળાપ) આ સંસારમા અનંતી વખત થયો છે, પરંતુ તેનુ પરિણામ લાભદાયક આવેલુ નથી સંસારમાં તો દેખીને માથે બેઠું જેવુ અસ્થિર હોય તેવ સર્વ અસ્થિર છે વળી આ સંસારમાં પ્રાણી પ્રયાસ કરીને હીરા, માણેક, મોતી તેમજ

રાજય, પૃથ્વી અને સ્ત્રી પુત્રાદિક પુષ્કળ મેળવે છે, પરંતુ તે સર્વ અહીંનું અહીંજ રહે છે અને આ જીવ એકલો ખાલી હાથે પરભવમાં ચાલ્યો જાય છે, તેમાંનું કાંઈપણ તેની સાથે આવતું નથી. આ પ્રમાણેની આ સંસારની સ્થિતિ ક્ષણુવિનશ્વર જોઇને મારૂં દિલ તેના પરથી અત્યંત ઉભગ્યું છે. હુવે હું સંસારમાં રહેવા ઇચ્છતો નથી, તેથી જો તમે મને રજા આપો તો હું ચારિત્ર લેવા ઈચ્છું છું, કારણુ કે પરમાત્માના વચન ઉપર મને ગાઢ પ્રેમ થયો છે–વિશ્વાસ આવ્યો છે. તેથી છેવટે એમ પણુ કહું છું કે તમે રજા આપશો તો સારૂં અને નહીં આપો તો પણુ હું તો ચારિત્ર લઈશજ. કેમકે ક્ષુધાતુર એવો કયો માણુસ મોઢા પાસે પડેલા ઘેબર ન ખાય? મૂર્ખ હોય તેજ ન ખાય.”

આ પ્રમાણેનાં પોતાનાં સ્વામીનાં વચનો સાંભળીને બંને રાણીઓએ તેમને સંસારમાં રાખવા પ્રયત્ન કરી જોયો. પણુ જ્યારે તે પ્રયત્ન કિંચિત્ પણુ ફળદાયક લાગ્યો નહી. ત્યારે પછી તેમણે તેને અનુમતિ આપી. ચંદરાજાએ ગુણાવળીના પુત્ર ગુણુશેખરને આભાપુરીનું રાજય આપ્યું અને મણિશેખરાદિ બીજા પુત્રોને બીજાં નાનાં નાનાં રાજયો વહેંચી આપીને રાજી કર્યા. તે વખતે તેની સાતશેં રાણીઓએ, સુમતિ મંત્રીએ અને શિવકુમાર નટે ચંદરાજાને કહ્યું કે ‘અમે પણુ તમારી સાથે ચારિત્ર લેશું.’ તે સાંભળી ચંદરાજા બહુ ખુશી થયા. પછી ગુણુશેખર અને મણિશેખરે મોટી ધામ-

ધૂમ સાથે દીક્ષામહોત્સવ કર્યો. ચંદરાજા સર્વ પરિવાર સાથે મુનિસુવ્રતસ્વામી પાસે મોટા આડંબરથી અઢળક દાન દેતા દેતા આવ્યા પ્રભુને વંદના કરી, પ્રભુએ તેમને ફરીને પણ દેશના આપી, એટલે તેમના ભાવ વિશેષ વૃદ્ધિ પામ્યા ઇંદ્રાદિક દેવો પણ ચંદરાજાને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યા પછી ગુણશેખરાદિ પુત્રોએ પરમાત્માને વિનંતિ કરી કે—"શિવસુખના અર્થી એવા અમારા પિતા વિગેરેને ચારિત્ર આપો"

પછી પ્રભુએ કાસાના પાત્ર ઉપર જેમ પાણીનું ટીપું ટકે નહીં, તેમ વિષયરંગથી કિંચિત્ પણ ન લેપાય તેવું ચંદરાજાનું અંતઃકરણ જોયા છતાં તેને દૃઢ કરવા માટે પોતાની પાસે બોલાવીને કહ્યું કે—"હે ચંદનરેશ ! તમે ચારિત્ર લેવા ઉજમાળ થયા છો તે યોગ્ય છે, પરંતુ ચારિત્ર પાળવું બહુ મુશ્કેલ છે, ખાંડાની ધારપર ચાલવાનું છે મીણને દાંતે લોઢાના ચણા ચાવવાના છે વેળુના કોળીઆ ભરવાના છે, પરિસહ ઉપસર્ગાદિ સહન કરવા બહુ કઠણ છે એ વ્રતરૂપી ગિરિશિખરથી અધ્યવસાય ભગ્ન થવાથી ઘણા જીવોનો અધઃપાત થયો છે કે જેનો પાછો પત્તો પણ નથી તેઓ દુર્ગતિમાં ભમ્યાજ કરે છે માટે તમે સારી રીતે પુખ્ત વિચાર કર્યા પછીજ જે કરો તે કરજો" આ પ્રમાણેના પરમાત્માના વચનો સાભળીને ચંદરાજાએ કહ્યું કે—"હે સ્વામિન ! આપે કહી તે વાત ખરી છે, ચારિત્ર પાળવું મુશ્કેલ છે તે પણ ખરૂં છે, પરંતુ તે બધું કાયરને માટે છે, જે શૂરવીર છે તેને માટે બીલકુલ મુશ્કેલ નથી"

પ્રભુએ તેની આવી દૃઢતા જોઈને ચારિત્ર આપવાની હા કહી. એટલે ચંદરાજાએ સાપ કાંચળી ઉતારે તેમ સર્વ આભૂષણો ઉતાર્યાં અને જેમ કર્મવૃક્ષના મૂળ ઉખેડી નાખે તેમ મસ્તકપરના કેશ ઉખેડી નાખ્યા, (લોચ કર્યો.) પછી શુદ્ધ ક્રિયા અનુષ્ઠાન આદરવા તત્પર થયા એટલે પ્રભુએ તેને મુનિવેષ (ઓઘો મુહપત્તિ) આપ્યો અને તેમના મસ્તકપર શિવવધુને વશ કરવાના વશીકરણ ચૂર્ણ જેવા ચૂર્ણનો ક્ષેપ કર્યો (વાસક્ષેપ કર્યો) તે વખતે ઈંદ્રાદિકે પણ તેમના પર વાસક્ષેપ કર્યો. પ્રભુએ પંચ (ચાર) મહાવ્રત ઉચ્ચરાવ્યા. એટલે ચંદરાજા રાજર્ષિ થયા. પછી સર્વ સુરનરે તેમને વંદના કરી. સુમતિ મંત્રીએ પણ તેજ વખતે દીક્ષા લીધી અને પ્રથમની પેઠેજ રાજર્ષિનું મંત્રીપણું કાયમ રાખ્યું. શિવકુમારે પણ સાંસારિક નટપણું છોડીને લોકરૂપ વંશના અગ્રભાગે ચડવારૂપ દુર્ઘટ ખેલ ખેલવા સારૂ અપૂર્વ નટપણું સ્વીકાર્યું, અર્થાત્ તેણે પણ નટપણું છોડી ચારિત્ર લીધું. ગુણાવળીએ, પ્રેમલાલચ્છીએ, શિવમાળા નટપુત્રીએ અને બીજી ચંદરાજાની અનેક રાણીઓએ પણ ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. બીજા અનેક ભવ્ય જીવોએ પ્રભુની પાસે અનેક પ્રકારનાં વ્રત નિયમો સ્વીકાર્યાં.

પછી પ્રભુએ આભાપુરીથી વિહાર કર્યો અને ચંદરાજર્ષિએ પણ પરિવાર સહિત વિહાર કર્યો. ગુણશેખરાદિ દૂર સુધી વળાવવા આવ્યા. પછી પાછા વળતી વખતે તેમને વંદના કરી પોતપોતાના નામ જણાવીને બોલ્યા કે—"તમે તો

અમારાપરનો સ્નેહ સર્વથા તજીને ચાલી નીકળ્યા, પણ અમારાથી તમારા પરનો સ્નેહ શી રીતે તજી શકાશે ? તમે અમને ભૂલી જશો પણ અમે તમને શી રીતે ભૂલશુ ? તમે તો રાજ્યને તૃણની જેમ તજી દીધુ, પણ અમારાથી તે કેમ તજાશે ? તમે તો અગનો મેલ તજી દે તેની જેમ સર્વને તજી દઈને અપૂર્વ વ્યવહાર આદર્યો છે, પરતુ અમારી સર્વની એકજ અરજ છે કે—આપ અમને ભૂલી જશો નહીં અને આ તરફ પધારી અમને દર્શનનો લાભ આપજો" ચદરાજર્ષિએ સૌને ધર્મલાભરૂપ આશીષ્ આપીને કહ્યુ કે—"નિરતર ધર્મોદ્યમ કરજો, અને આ સસારને અસ્થિર જાણી તેના મૃગજળ જેવા સુખોમા આસક્ત થઇ જશો નહીં વળી આ રાજ્યભડાર કે માતાપિતાદિ સ્વજનોને પોતાના માનશો નહીં, તેનાથી વધારે પ્રતિબધિત થશો નહીં, અને નિરતર ઉત્તમ કુળાચાર પાળજો" આ પ્રમાણે હિતશિક્ષા આપીને ચદરાજર્ષિ આગળ ચાલ્યા, એટલે ગુણશેખર કુમાર વગેરે આખમાથી આસુ સારતા પાછા વળ્યા

હવે ચદરાજર્ષિએ સર્વ સતાપ (ઉપાધિ) તજી દઇને સ્થવિર મહારાજા પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ કરવા માડ્યો, તે સાથે ચારિત્ર સબધી ક્રિયાકળાપમા પણ કુશળતા મેળવી સુમતિ મુનિ ને શિવકુમાર મુનિ પણ શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા લાગ્યા અને સાથે સાથે ચદરાજર્ષિનો વિનય સાચવવા લાગ્યા ગુણાવળી વિગેરે સાધ્વીઓ પ્રવર્તિનીની પાસે મુનિનો આચાર શિખ્યા,

જ્ઞાનાભ્યાસ કરવા લાગ્યા અને તપ જપ વિગેરે ક્રિયાનુષ્ઠાનમાં તત્પર થયા. સિંહની જેમ ચારિત્ર લઈને સિંહની જેમ પાળવા લાગ્યા. સર્વે યત્કિંચિત્ પણ ચારિત્રમાં દૂષણ લગાડતા નહોતા અને પરમાત્માની આજ્ઞા અખંડ પાળતા હતા. એ પ્રમાણે શ્રુતસાગરનું અવગાહન કરતાં તેમાંથી અધ્યાત્મરત્ન તેમને પ્રાપ્ત થયું. પછી આત્મસ્તુતિ ને પરનિંદા વિગેરે સર્વથા તજી દઈ અપ્રમાદીપણું ધારણ કરી સાતમે અપ્રમત્ત ગુણઠાણે વિશેષે વિહરવા લાગ્યા.

ચંદરાજર્ષિ નિરતિચાર ચારિત્ર પાળે છે, પરમજ્ઞાનનો ખપ કરે છે, ષટ્કાય જીવની ઉપર અવિચ્છિન્ન દયાવાળા પરિણામે વર્તે છે, સર્વ જીવોને પોતાની સમાન ગણે છે, પુદ્ગળ દ્રવ્યની આસક્તિમાં ખુંચી ગયેલા ચેતન દ્રવ્યને મૂળ ગુણવડે ખેંચીને ઉપર લાવે છે. ભેદજ્ઞાન થવાથી જડ ચૈતન્યનો ભેદ યથાર્થ સમજે છે અને સમતા પ્રમુખ ગુણનેજ પોતાના ખરા હેતુ સમજે છે. આઠ પ્રવચન માતાના ખોળામાં ખેલે છે, ક્ષમારૂપ ખડ્ગવડે મોહરાજાને પરાજય પમાડે છે. અંતરંગસંવેગરૂપ નદીમાં પરમાનંદના સમૂહરૂપ આ આત્માને સ્નાન કરાવે છે. કાયારૂપી રથને રત્નત્રયીના યોગરૂપી સુગંધે ચલાવે છે. (ઉન્માર્ગે જવા દેતા નથી.) જૈન ધર્મના વિવેકરૂપી પર્વતમાંથી અનુભવરૂપી રસકુપિકા પ્રાપ્ત કરીને સૌભાગ્યવંતા સંતોષના મંદિરમાં રહેલા ક્ષાયિકભાવને તે સોંપી દીધી છે. પાંચ મેરૂ સમાન પાંચ મહાવ્રતને અતુલબળી

થઇને ઉપાડે છે પાચે ઇદ્રિઓરૂપ મૃગને સિહની જેમ કબજે કરી સવરરૂપ વાડમા રૂધે છે, પરિસહોને સમભાવે સહન કરે છે અને તેનાવડેજ આત્મગુણની પુષ્ટિ અને મુક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ માને છે જેમ અગ્નિ તાપાદિક સહન કરવાથી સુવર્ણ ખગ કચનપણાને અથવા આભૂષણપણાને પામે છે, તેમ પરિસહ ઉપસર્ગાદિ સહન કરવાથીજ આત્માનુ શુદ્ધ કચનત્વ પ્રગટ થાય છે વળી જેમ જેમ આત્મામા શાતરસ પ્રસરે છે, આત્મપ્રદેશો તેનાવડે ભીજાય છે, તેમ તેમ આત્માનુ તામ્ર સ્વરૂપ પલટાઇને તે સુવર્ણપણાને પામે છે અને પરમ પ્રકૃષ્ટ શુદ્ધ સ્વરૂપનો આત્માને અનુભવ થાય છે જ્ઞાનાદિક ગુણોવડે નિત્યાનદમા વર્તવાથી પરમાનદપણાનો અનુભવ કરે છે આ પ્રમાણે કરતા કરતા ચદરાજર્ષિએ ક્ષપકશ્રેણીની બાજી રમવા માડી, એટલે મોહરાજાની અભગ સેનામા ભગ પડ્યો અને તેની આખી સેના લજ્જા પામીને ભાગીજ ગઇ (નાશ પામી) પછી બાકીના ત્રણ ઘન ઘાતી કર્મોનો નાશ કરવામા તત્પર થયા અને અગ્યારમુ જે ચીકણુ (લપસણુ) ગુણઠાણુ છે ત્યા પગ ન મૂકતા બારમે ક્ષીણમોહ ગુણઠાણેજ ચડ્યા અને ત્યા ચારે ઘનઘાતી કર્મોનો સર્વથા ક્ષય કરી તેરમે ગુણઠાણે પહોચી તેમણે કેવળજ્ઞાન તથા કેવલદર્શન પ્રાપ્ત કર્યું આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણને આવરનારા જે કર્મપુદ્ગળો કાર્યરૂપ હતા તે કારણરૂપ થઇ ગયા અર્થાત્ આત્મપ્રદેશોથી છુટા પડીને કર્મપરમાણુ થઇ ગયા. તેમને યથાખ્યાતચારિત્રની પ્રાપ્તિ થઇ કેવળજ્ઞાન-

રૂપ સૂર્યનો ઉદય થવાથી લોકાલોક પ્રકાશક થયા. તેનાવડે સર્વ સંસારી જીવોના ગતિ આગતિ વિગેરે સર્વ ભાવો હસ્તામલકવત્ જાણ્યા અને ભ્રાંતિમાત્ર ટળી ગઇ.

તે વખતે નજીકમાં રહેલા સમકિતદૃષ્ટિ દેવોએ ઘાતીકર્મની ક્ષપણા થયેલી જાણી કેવળજ્ઞાનના ઉદયનું અનુમાન કર્યું અને જ્ઞાનોત્સવ કરવા માટે તેને યોગ્ય પ્રયત્ન કર્યો. સુવર્ણકમળની અપૂર્વ રચના કરી, એટલે તેના પર ચંદકેવળીએ અદ્‌ભુત દેશના આપી કે જે દેશનાનું વિષયતૃષા શાંત કરવા માટે ઘણા ભવ્ય જીવોએ પાન કર્યું. જંગમ તીર્થરૂપ ચંદકેવળીએ ભૂતળ પર વિહાર કરી અનેક ભવ્ય જીવોને પ્રતિબોધ પમાડ્યો. બાળ, મધ્યમ, ઉત્તમ વિગેરે જીવોને યથાયોગ્ય ઉપદેશ આપ્યો અને કેટલાક અગમ અગોચર ભાવ સમજાવ્યા. એ પ્રમાણે વિહાર કરતાં અનુક્રમે સિદ્ધાચળ તીર્થે પધાર્યા. એ તીર્થ પોતાને પ્રથમ પણ ઉપકારી થયેલ હોવાથી અને પ્રાંતે પણ તેજ ઉપકારક થવાનું છે એમ જ્ઞાનવડે જાણીને, તેનાપર અનંતાનંત મુનિમહારાજાઓ સિદ્ધિપદને પામેલા છે, એ તીર્થને સંભારવાથી પ્રાણીના કર્મબંધ ત્રુટે છે, ઇત્યાદિ સ્વરૂપનો અનુભવ કરી તે સ્થાનકે જ તેમણે એક માસની સંલેખના કરી.

ચંદરાજર્ષિ એકંદર એક હજાર વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય અને ત્રીશ હજાર વર્ષનું સર્વાયુ પાળી પ્રાંતે યોગનિરોધ કરી અયોગી ગુણઠાણે પંચહ્રસ્વાક્ષરના ઉચ્ચારપ્રમાણ કાળ રહી

ચાર અઘાતી કર્મનો પણ સર્વથા ક્ષય કરી અનંત વીર્ય, અખેદ, અતીંદ્રિયપણુ અને અક્ષયતા મેળવી એક સમયે ઉર્ધ્વગમન કરી સિદ્ધિસ્થાનને પ્રાપ્ત થયા સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનની ઉપર બાર યોજન જતા ઇષત્પ્રાગ્ભાર નામની જે શિલા છે, તેની ઉપર એક યોજન લોકાંત છે, ત્યા લોકાંતનો સ્પર્શ કરીને સ્થિત થયા સુમતિ મુનિ, શિવકુમાર મુનિ, ગુણાવળી ને પ્રેમલાલચ્છી સાધ્વી એ સર્વ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધિસ્થાનને પામ્યા શિવમાળા સાધ્વી વિગેરે સર્વાર્થસિદ્ધે ગયા, તેઓ ત્યાથી ચ્યવી મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા મનુષ્ય થઈ સિદ્ધિસ્થાનને પામશે આ પ્રમાણે તે સર્વ જીવોએ આત્મહિત કર્યું આ બધો મહિમા શુદ્ધ શિયળનો છે તેનાવડેજ એમની કાર્યસિદ્ધિ થયેલી છે

ઉપસંહાર.

ઉપર પ્રમાણે શ્રી ચંદરાજાનો રાસ સંપૂર્ણ કરતાં તેના કર્ત્તા **શ્રી મોહનવિજયજી** કહે છે કે—મેં આ રાસ રચીને મારી રસનાને પવિત્ર કરી છે, અને શીળવ્રતને દૃઢ કરવા માટે ભવ્યાત્માઓને શીખામણ આપી છે. આ રાસ વાંચીને કોઇ કવિએ મારી હાંસી ન કરવી, તેમણે તો એમાં કોઇ અઘટિત પદરચના હોય તો સુધારવી, કેમકે હું કાંઇ મોટો કવિ નથી, મેં તો એક આ બાળક્રિડા કરી છે. મેં એમાં મહાપુરૂષના ગુણ ગાયા છે તેથી મને તો લાભજ છે. મારી કવિતાને કોઇ નિંદે તો તેથી મને કાંઇ પણ નુકશાન નથી. જો આ ચરિત્રનો સાંભળનાર કોઇ પણ પવિત્ર થાય અને આત્મસંપત્તિ મેળવે તો પછી તેનો કહેનારો પવિત્ર કેમ ન થાય? આત્મસંપત્તિ કેમ ન મેળવે? મેળવે જ. મહાપુરૂષોના ગુણ જેવી આવડે તેવી ભાષામાં પણ કથન કરવાથી લાભજ થાય. જુઓ ગમે તેવો વાંકો ચૂંકો પુડલો હોય પણ ખાવાથી ક્ષુધાનું દુ:ખ તો દૂર થાય જ.

આટલું કહેવાવડે કર્ત્તા પોતાનું નિરભિમાનપણું સૂચવે છે અને ઉત્તમ પુરૂષોના ગુણ ગાવાની ફરજ પણ સૂચવે છે.

હવે કર્ત્તા પોતાની પ્રશસ્તિ–ગુરૂપરંપરા વર્ણવે છે. તપગચ્છના નાયકશ્રી **વિજયસેનસૂરિ** થયા કે જેમણે અકબર બાદશાહને પ્રતિબોધ્યો, તેમના શિષ્ય **કીર્ત્તિવિજય**, તેમના **માનવિજય**, તેમના **રૂપવિજય** અને તેમના શિષ્ય **મોહન-**

વિજયે ૧૦૮ ઢાળોવડે ચ દરાજા, ચ દગજર્ષિ અને ચંદ કેવળીના તેમજ તેની સાથે તેના ઉત્તમ, મધ્યમ અને અધમ એવા-સ બધમા આવેલા સ બ ધીઓના ચરિત્રોનુ વર્ણન કર્યું છે આ રાસ સ વત ૧૭૮૩ ના પોષ શુદિ ૫ ને રવિવારે રાજનગર (અમદાવાદ) મા પૂર્ણ કર્યો છે

કર્ત્તાએ પ્રાંતે આ રાસનુ પઠન-પાઠન કરનાર અને સાભળનાર તથા સ ભળાવનારને આશીષ્ આપી છે, અને રાસની અ દર જે કાંઇ ઓછુ વધતુ લખાણુ હોય તેને માટે મિચ્છામિ દુક્કડ આપ્યો છે, તેમજ આ રાસને અને ચ દરાજાના ગુણાનુવાદને અચળ રહેવારૂપ-દીર્ઘ કાળ પર્ય ત ટકવારૂપ આશીર્વાદ આપ્યો છે

ચ દરાજા અને ગુણાવળીનું ચરિત્ર
સમાપ્ત.

"ત્રિકાળદર્શી શ્રી નરચંદ્ર મહારાજ હીરવિજય
મહારાજ પ્રણીત."

"નરચંદ્ર જૈન જ્યોતિષ અને જ્યોતિષ હીર"

કિંમત રૂ. ૩-૦-૦ (પોસ્ટેજ વી. પી. ખર્ચ જુદું.)

તમારે કોઈ જોષીના ઓશીયાળા રહેવાની હવે જરૂર નથી. કારણ કે આ ગ્રંથમાં જ્યોતિષ સંબંધી બે સમર્થ આચાર્યોએ અગણીત વિષયો ઉપર ભરચક વિવેચન કર્યું છે. સૌથી મોટી ખૂબી તો આ ગ્રંથમાં એજ છે કે,-ઘણા જ્યોતિષીઓ આંખે પાટા બંધાવી ઉંડા કુવામાં ઉતારે છે, તેમ આમાં ઠગાવાની કે છેતરાવાની બીલકુલ બીક રહેતી નથી, કારણ કે જૈન આચાર્યોની નિસ્પૃહતા, નિર્ભયતા અને નિરાડંબરથી કોણ અજાણ્યું છે ? તેમને એવો તે શું સ્વાર્થ હોય કે લોકોને છેતરવાનું પાપ વ્હોરે ? ખરેખર-નરચંદ્ર મહારાજે અને હીરવિજય સુરિ મહારાજે કેવળ સંસારીઓના હિતાર્થેજ આ ગ્રંથ રચ્યો છે, જ્યોતિષ વિદ્યાના રસીકોએ આ ગ્રંથનો સંપૂર્ણ લાભ લેવો જોઇએ.

મનુષ્ય ઉપર એક પછી એક નવગ્રહ હંમેશાં સારા માઠા આવે જાય છે, તે વખતે માઠા ગ્રહમાં માણસ આકુળ વ્યાકુળ બની જાય છે અને આમતેમ દોડાદોડ કરે છે, પણ તેમ ન કરતાં જાપ કરવાથી ગ્રહ શાન્ત થાય છે. તે જાપ કરવાની રીત આ ગ્રંથમાં ખાસ આપેલ છે. એ ઉપરાંત આ ગ્રંથમાં ચાલુ વર્ષ કેવું નીવડશે ? વર્ષના ચાર સ્થંભનો યંત્ર આપ્યો છે, તે પરથી ચાલુ વર્ષ અથવા ગમે તે વર્ષ કેવું નીવડશે. તેની સહેજે કલ્પના થઇ શકશે.